

Arno Tanner & Ismo Söderling

Toim.

Venäjänkieliset Suomessa

Huomisen suomalaiset



Arno Tanner & Ismo Söderling (toim.)

Venäjänkieliset Suomessa

Venäjänkielisiä asuu tällä hetkellä maassamme noin 72 000. Heitä on siis runsas viidennes kaikista Suomessa asuvista siirtolaisista. Venäläiset ovatkin tällä hetkellä selvästi suurin vieraskielinen vähemmistöimme.

Maahanmuuttoon monipuolisesti perehtyneiden dosenttien Arno Tannerin ja Ismo Söderlingin toimittama kirja tuo esiin kokoneiden pitkän linjan Venäjä-tutkijoidemme näkemyksiä Suomen venäjänkielisten ilonaiheista ja kipupisteistä.

Kirja valottaa venäjänkielisten väestöllisiä tunnuspiirteitä, Venäjältä Suomeen muuton historiallisia lähtökohtia sekä kotoutumiseen liittyviä onnistumisia ja haasteita. Erityisryhmistä esiin nousevat mm. inkeriläiset ja ortodoksit osana suomalaista yhteiskuntaa. Kirjassa myös tarkastellaan, miten Venäjän ulkopoliitiikan kohteena ovat ulkomailla asuvat Venäjän kansalaiset. Suomessa venäläisiä kaksoiskansalaisia on noin 20 000 henkeä.

Kirja tarjoaa tutkittua tietoa Venäjältä tulleista siirtolaisista poliitikoille, virkamiehille, akateemiselle maailmalle, medialle sekä asiasta kiinnostuneille kansalaisille.



JULKAISUJA 3

ISBN 978-952-7167-11-3 (painettu)

ISBN 978-952-7167-12-0 (eBook)

ISSN 2343-3507 (painettu)

ISSN 2343-3515 (eBook)

www.siirtolaisuusinstituutti.fi

Venäjänkieliset Suomessa

Huomisen suomalaiset

**Toim.
Arno Tanner
Ismo Söderling**

Julkaisuja 3, 2016

Siirtolaisuusinstituutti

Copyright © Siirtolaisuusinstituutti & kirjoittajat

Julkaisija: Siirtolaisuusinstituutti – <http://www.migrationinstitute.fi>

Taitto: Jouni Korkiasaari

Kannen kuva: Ralf Roletschek (Wikimedia Commons)

ISBN 978-952-7167-11-3 (printed)

ISBN 978-952-7167-12-0 (eBook)

ISSN 2343-3507 (printed)

ISSN 2343-3515 (eBook)

Painosalama Oy, Turku 2016

Sisällysluettelo

Kirjoittajat	4
Esipuhe	6
Venäjänkieliset Suomessa – yhdessä vai erikseen Suomea rakentamaan?	9
– <i>Ismo Söderling</i>	
Venäjänkielinen väestö Suomessa tänään	17
– <i>Tuomas Lehtonen</i>	
Venäläisten muutto Suomeen kautta aikojen	41
– <i>Antero Leitzinger</i>	
Inkerinsuomalaisten paluumuutto ja kotoutuminen Suomeen	76
– <i>Toivo Flink</i>	
Keitä me olemme? Keihin me kuulumme? Suomi – ortodoksia – venäjänkielisyys	96
– <i>Elina Kahla</i>	
Venäläisvähemmistö Suomen venäjänkielisessä lehdistössä	125
– <i>Dmitry Strovsky ja Jukka Pietiläinen</i>	
Venäläisvähemmistö Suomen mediassa	140
– <i>Jukka Pietiläinen</i>	
Venäjänkieliset ylitrajoissa mediankäyttäjinä: Pronssisotilaan tapaus	153
– <i>Olga Davydova-Minguet</i>	
Venäjän ulkopolitiikka ja maan vähemmistöt ulkomailla 2000-luvulla	188
– <i>Arto Luukkanen</i>	

Kirjoittajat

Davydova-Minguet, Olga: Kirjoittaja on väitellyt vuonna 2009 Itä-Suomen yliopistossa. FT Davydova-Minguet toimii tutkijana Karjalan tutkimuslaitoksella Itä-Suomen yliopistossa, Joensuun kampuksella. Hän on saanut päätökseen juuri hankkeen ”Suomen venäjänkieliset mediankäyttäjänä”. Kirjoittaja toimii vastuuhenkilönä hankkeessa ”Venäjän kuva Euraasiassa”. Hankkeessa tutkitaan eri etnis-kulttuuristen ryhmien Venäjän kuvia Suomessa.

Flink, Toivo: Kirjoittajalla on filosofian maisteria vastaava tutkinto Petroskoin yliopistosta vuodelta 1972. Flink on väitellyt filosofian tohtoriksi Turun yliopistossa vuonna 2000. Hän on toiminut verkostotutkijana Siirtolaisuusinstituutissa vuodesta 2010 lähtien. Kirjoittaja on Suomen ja Venäjän historian dosentti Helsingin yliopistossa vuonna 2012. Hänen erikoisalansa on Inkerin ja Suomen historia.

Kahla, Elina: FT Elina Kahla on Venäjän kulttuurihistorian dosentti Helsingin yliopistossa ja Suomen Akatemian rahoittaman Venäjän modernisaation valinnat -huippuyksikön tutkija (2012–2017). Hän toimii Suomen Pietarin instituutin johtajana (2012–). Hän on kiinnostunut kulttuuriperintöjen tutkimuksesta ja identiteettien rakentumisesta.

Lehtonen, Tuomas: Tuomas Lehtonen on valmistunut maisteriksi maantieteen ja aluesuunnittelun alalta Tarton yliopistosta vuonna 2011. Hän on toiminut Maahanmuuttoviraston tutkijana, ja toimii tällä hetkellä kaupunkisuunnittelutehtävissä Helsingin kaupungilla.

Leitzinger, Antero: Tohtori Antero Leitzinger on suomalainen politiikanhistorioitsija ja maahanmuuttoviraston tutkija. Hänen tutkimusaiheitaan ovat myös muun muassa Venäjä ja Islam. Leitzinger väitteli vuonna 2008 aiheenaan Ulkomaalaispolitiikka Suomessa 1812–1972. Väitöskirjaa täydentää hänen kirjansa Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972, joka laajoine tilastoineen ja liitteineen toimii johdantona väitöskirjaan.

Luukkanen, Arto: Dosentti Arto Luukkanen on pitkän linjan Venäjän asioihin perehtynyt tutkija, historioitsija ja yhteiskuntatieteilijä. Luukkanen on väitellyt teologian tohtoriksi Helsingin yliopistossa. Hän työskentelee Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen yliopistolehtorina alue- ja kulttuurintutkimuksen oppiaineessa Helsingin yliopistossa.

Pietiläinen, Jukka: YTT Jukka Pietiläinen on Tampereen yliopiston dosentti ja johtaa tutkimusprojektia Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutissa. Hänen tutkimusalojaan ovat Venäjän ja Suomen lehdistö, journalismin sisältöjen analyysi ja määrällinen yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Hän toimii tällä hetkellä ajatuspaja Vasemmistofoorumin toiminnanjohtajana.

Strovsky, Dmitri: Kirjoittaja on Uralin federaatioyliopiston (Jekaterinburg, Venäjä) mediahistorian professori, joka on erikoistunut venäläisen lehdistön historiaan ja nykytilaan. Hän on tutkinut Suomen venäjänkielisiä lehtiä Suomen Akatemian tutkijainvaihtoapurahoilla vuosina 2004–2015. Tämän artikkelin ensimmäinen versio on ilmestynyt venäjäksi Dmitryn Strovskyn kirjoittamana vuonna 2005.

Söderling, Ismo: Kirjoittaja on väestöpolitiikan dosentti Itä-Suomen ja sosiaalipolitiikan dosentti Turun yliopistossa. Söderling on toiminut Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen johtajana vuosina 1996–2009 ja Siirtolaisuusinstituutin johtajana vuosina 2010–2015. Nykyisin hän on Siirtolaisuusinstituutin verkostotutkija.

Tanner, Arno: YTT, on Helsingin yliopiston väestötieteen ja Tampereen yliopiston sosiologian dosentti. Hän on perehtynyt Venäjän oloihin vuodesta 1998 lähtien Maahanmuuttoviraston tutkijana. Vuosina 2004–2005 hän tutki Migration Policy Institutessa Washingtonissa Itä-Euroopan eri vähemmistöjen oloja. Vuosina 2008–2009 hän tarkasteli Poliisiammattikorkeakoulun tiimipäällikkönä Suomen poliisin ja maahanmuuttajien suhteita, ja vuosina 2013–2014 hän veti Euroopan turvapaikkatukivirastossa (EASO) projektia, joka tarkasteli Itä-Euroopan turvapaikanhakijoiden lähtösyitä. Tanner on työskennellyt etnisissä vähemmistöasioissa myös IOM:lle, UNESCOlle ja Euroopan Neuvostolle. Syksyllä 2016 hän vetää sisäasiainministeriössä hanketta, joka tarkastelee Suomen turvapaikanhakuun liittyvää vastaanottokykä.

Esipuhe

Venäjänkielinen vähemmistö on hiljalleen kasvanut maamme suurimmaksi maahanmuuttajakieliryhmäksi. Monin paikoin isoissa rannikkokaupungeisakin venäjänkielisiä on jo saman verran kuin ruotsinkielisiä. Samaan aikaan moni suomalainen kadunmies suhtautuu melko penseästi maahanmuuttajiin, olkoon minkä tahansa muun kuin suomen- tai ruotsinkielisiä.

Huolimatta venäjänkielisen vähemmistön koosta ja Suomen tämänhetkisestä maahanmuuttoon kohdistuvasta ilmapiiristä, tämän vähemmistön koostumuksesta, tavoista ja asenteista tiedetään julkisuudessa varsin vähän. Erityisen tärkeäksi tällainen tietämys on tullut nyt, kun Venäjän ulkopoliittikka on muuttunut aktiiviseksi ulkomailla asuvien venäjänkielisten vähemmistöjen suhteen. Vaikka venäjänkielisen vähemmistön kotoutuminen on ollut pääsääntöisesti onnistunutta, voi Venäjä – ainakin retoriikassaan – käyttää ulkomaiden vähemmistöjensä todellisia tai väitetyjä ongelmia oman ulkopoliittikkansa välikappaleena.

Näistä syistä nyt on tärkeä saada tästä aiheesta tuoretta ja objektiivista tietoa: ajankohtainen, syvälinen, mutta samalla yleistajuisesti kirjoitettu artikkelikonaisuus on tarpeellinen. Tässä antologiassa maamme eturivin Venäjä-asiantuntijat tarkastelevat seuraavia asiakokonaisuuksia:

1. Julkaisu ennakoii Suomen suurenevan venäjänkielisen vähemmistön ongelmia ja lisää tietoa siitä, mitä ennaltaehkäiseviä toimia tarvitaan, jotta venäjää puhuva vähemmistö ei marginalisoidu, vaan kotoutuu mahdollisimman hyvin. Tuleeko yhteiskunnan valmistautua assimilaatioon, integraatioon, marginalisoitumiseen vai segregatioon, ja millaisia vaikutuksia tällä on esimerkiksi viranomaisten toimintaan? Entä ihmisten yhdenvertaisuuteen ja turvallisuuskysymyksiin?
2. Julkaisu lisää turvallisuutta venäläisten olemisessa ja asumisessa Suomessa, lisäämällä tietoa venäjänkielisten identiteetistä ja sosiopsykologisista ominaisuuksista Suomessa, ja erityisesti sen eroista valtakulttuuriin. Ilman erojen ymmärtämistä näiden erojen rajapinnat saattavat muodostua turvallisuuskysymyksiksi, esimerkiksi vähemmistön suhtautumisessa valtaväestöön, sekä toisiin kieli- ja etnisiin ryhmiin ja viranomaisiin. Tällainen kehitys on pysäytettävä.
3. Julkaisu tukee maahanmuutto- ja kotoutumispolitiikkaa arvioimalla venäläisten muuttamista Suomeen, laajan venäjänkielisen maahanmuuttajaryhmän kotoutumisen ongelmia ja haasteita, sekä antaa arvioita tulevista maahanmuuttomääristä ja -laadusta, ja mahdollisesti maahanmuuttoon liittyvistä ongelmista.

Keskustelu venäjänkielisen vähemmistön resursseista ja mahdollisesta uhas- ta Suomen yhteiskunnalle on tuore, ja aiemmin vähän tutkittu. Tämä kirja ker- too pitkästä historiasta, lukuisista onnistuneista kotoutumistarinoista ja monen venäjänkielisen halusta kotoutua suomalaiseen yhteiskuntaan. Ei kuitenkaan voi olla sinisilmäinen: Kaikki eivät kotoudu, ja vähemmistö voi tulla suurvallan politiikan osaksi, jopa omasta kotoutumisestaan ja toiminnastaan riippumatta.

Hyvä kotoutuminen Suomeen ilman pakottavia sulautumispaineita tekee kuitenkin tällaisesta spekuloinnista pitkällä tähtäimellä vaikeaa ja tehotonta. Parhaimmillaan hyvä kotoutuminen Suomeen avaa erinomaisia mahdolli- suuksia niin yksilöille kuin yhteisöillekin. Tällaisista onnistumisista kirjassa on lukuisia esimerkkejä.

Haluan hankkeen käynnistäjänä ja toisena toimittajana kiittää kärsivällisiä ja pitkämielisiä kirjoittajia huolellisesta ohjeiden seuraamisesta. Siirtolaisuusinsti- tuutin johtaja Tuomas Martikainen ja tutkimusjohtaja Elli Heikkilä ovat olleet korvaamattomana apuna kommentoidessaan käsikirjoitusta. Ilman tietopalve- lupäällikkö Jouni Korkiasaarta tämä kirja ei olisi tullut taitosta pitkään aikaan.

Arno Tanner
YTT, dosentti

Ismo Söderling

Venäjänkieliset Suomessa – yhdessä vai erikseen Suomea rakentamaan?

Prologi

Tapaaminen syksyllä 1973

Tein viimeisiä sosiaalipolitiikan gradu-haastattelujani. Tarkoitukseni oli vastata kysymykseen "Onko vanhainkoti koti vanhukselle". Olin kohderyhmäkseni valinnut kaikkiin 16:een turkulaiseen vanhainkotiin viimeisen kahden vuoden aikana tulleet asukit. Viimeisenä olin Turun Palvelijatarkodissa. Aninkaistenmäellä sijaitseva laitos otti tuolloin vastaan vain naispuolisia asukkaita. Yksi asukeista oli erityisen vaikeasti tavoitettavissa.

Vihdoin onnistuin, koputin oveen. Ei vastausta. Väänsin kahvasta ja avasin varovaisesti oven. Tumman huoneen keskellä oli tuoli, jolla istui mustiin pukeutunut huivipäinen, ryhdikäs nainen. Lähestyin käsi ojossa. Hän nousi seisomaan ja kätteli voimakkaalla otteella. Katselin hämmästyneenä ympärilleni. Pöydällä oli ikoni kynttilää vasten, ilmeisesti seinälle sitä ei saanut ripustaa. Kädessään oli pieni kirja, ehkä virsikirja tai raamattu.

Istuuduin puutuolille häntä vastapäätä. Kirkas, terävä katse kohdistui tulijaan. Vaikka hiljaisuus oli syvä, se ei ollut painostava. Tutustuimme ääneti toisiimme. Yleensä kysyin ensimmäiseksi haastateltavan nimen ja syntymäajan. Näin pystyin varmistamaan, oliko vanhus dementoitunut. Alussa oli muitakin ns. väestöllisiä kysymyksiä. En saanut niitä kysyttyä, en halunnut rikkoa hiljaisuutta tyhjänpäiväisyyksillä.

– "Ette taida olla turkulaisia?" – sain viimein sanottua. Ei ollut, mutta kuka hän oli, jäi lyhyiden, töksähtävien vastausten taakse. Olin lähestymässä Townsendin teorian mukaan rakennetun lomakkeen keskiosaa. Siinä keskityttiin sosiaalisiin verkostoihin, ystäviin, lasten tai muiden sukulaisten käynteihin.

Venäjänkieliset Suomessa – yhdessä vai erikseen Suomea rakentamaan?

Ei – hänellä ei ollut lapsia. Mieskin oli kuollut. Eivät myöskään talon muut asukkaat halunneet olla hänen kanssaan. Katsahdin hieman hämmästyneenä häntä.

– *”Mikseivät?”*

– *”No kas kun pitävät minnuu ryssänä” kuului tukahtuneella äänellä. Ja sitten pato murtui ortodoksi-evakon sielussa.*

Vienankarjalaisen koti oli mennyt sodan aikana kahteen kertaan. Lopullisen rauhan jälkeen perhettä oli riepoteltu varsinaissuomalaisesta pitäjistä toiseen.

Huomasin kotona, että puolet lomakkeesta oli jäänyt kysymättä. Vanhainkoti ei ollut koti monelle muullekaan vanhukselle. Evakon myötä olin tutustunut ensimmäisen kerran tutkimuksen kautta erilaiseen suomalaisuuteen – pitäisikö nykytieteen slangilla sanoa ‘pakolaisuuden tuottamaan transnationaaliin toiseuteen’.

Venäjänkielisyydellä ja venäläisyydellä on Suomessa pitkä historia

Kirjan tarkoitus on tuoda esille Suomessa nykyisin asuvien venäjänkielisten väestöllisiä tunnuspiirteitä (Lehtonen), venäläisten ja Venäjältä Suomeen muuton historiallisia lähtökohtia (Leitzinger ja Flink), kotoutumiseen liittyviä haasteita (Pietiläinen ja Kahla) ja lopuksi Suomen ja Venäjän ulkopoliittista kanssakäymistä (Luukkanen).

Venäjänkielisiä asuu tällä hetkellä maassamme noin 72 000, eli heitä on runsas viidennes kaikista Suomessa asuvista ei-kansalliskieliä puhuvista. Venäläiset ovatkin tällä hetkellä selvästi suurin vieraskielinen vähemmistömmme. **Tuomas Lehtonen** toteaa artikkelissaan, että lähes 2/3 tulijoista saapuu perhesiteen tai opiskelun vuoksi.

Mielikuvissamme oletamme venäläisyyden olevan Suomessa sangen uusi, vasta 1990-luvulla alkanut maahanmuuttoilmiö. Venäläisyydellä on kuitenkin maassamme vuosisataiset perinteet. Tämä liittyy osaltaan tietysti siihen, että Suomi oli osa Venäjää vuosina 1809–1917. Autonomian aikana maahamme syntyivät myös pienet juutalais- ja tataariyhteisöt osana suurempaa venäläisten muuttoa. Lehtonen arvioi artikkelissaan, että nykyisin Suomessa elää 3 000–5 000 ns. vanhavenäläistä ja heidän jälkeläistään. Huomattava osa heistä on jo integroitunut täysin Suomeen – sukunimen vaihtamista myöten.

Antero Leitzinger tarkastelee artikkelissaan venäläisten maahanmuuttoa kuutena eri ajallisena kerrostumana. Historian käännteet ovat heitelleet pahas-

tikin tulijoita: Venäjän vallankumouksen jälkeen Suomeen tulleista suurin osa jatkoi muuttoaan muualle läntiseen Eurooppaan. Maahamme jääneiden kansalaistaminen tapahtui hitaasti kestäen pisimmillään vuosikymmeniäkin. Toisen maailmansodan jälkeen inkeriläisistä palautettiin suurin osa. Tässä yhteydessä kannatta muistaa, että sodan jälkeinen aikana merkitsi pelon vuosia myös aikaisemmin tulleille venäjänkielisille.

Suomen lähiajan maahanmuutoista inkeriläisten tulo erillisenä kansanryhmänä on ehkä merkittävin ja samalla erikoisin. He kuuluvat Leitzingerin kudenteen eli viimeisimpään tuloryhmään. Tasavallan presidentti Mauno Koivisto esitti tunnetussa TV-esiintymisessään huhtikuussa 1990, että ”inkeriläisiä voidaan pitää suomalaisina paluumuuttajina, koska he ovat säilyttäneet luterilaisen uskontonsa, identiteettinsä ja kielensä”. Kielen kanssa oli toki vähän niin ja näin, sillä huomattava osa tulijoista puhui joko viroa tai venäjää. Tilastokeskuksen mukaan 1990-luvun alussa tulleista inkeriläisistä noin viidennes puhui suomea, venäjää yli puolet. Asia on helposti selitettävissä, sillä tulijoissa oli paljon nuorempaa sukupolvea, joka ei ollut koskaan oppinutkaan suomea – ”kiitos” Neuvostoliitossa toteutettujen karkotusten ja voimakkaiden sulauttamistoimenpiteiden.

Toivo Flink tuo artikkelissaan hyvin esille inkeriläisten voimakkaat ja tehokkaat kulttuuripyrkimykset. Esimerkiksi Kolppanaan saatiin opettajaseminaari lähes samaan aikaan kuin Jyväskyläänkin eli vuonna 1863. Tosin Kolppanan seminaari syntyi kolme päivää myöhemmin, joten kunnia Suomen ensimmäisestä opettajaseminaarista menee Keski-Suomeen. Joka tapauksessa on hämmästyttävää huomata se kulttuurinen panostus, jota inkeriläisten keskuudessa harrastettiin. Inkeriläisten paluumuutto on juridisena käsitteenä tullut tiensä päähän käytännössä heinäkuussa 2011, jolloin päättyi paluumuuttojonoon ilmoittautuminen. Inkeriläisyys elää vahvana Suomessa – tulevaisuus on tietysti paljolti yhteydessä paluumuuttajien omaan tahtoon. Sukupolvien edetessä Venäjä jää kauemmaksi ja ehkä romantisoituu jälkipolville samalla tavalla kuin Karjala siirtoväelle. Inkeriläisyys muistuttaa meitä siitä, että keskuudessamme elää henkilöitä ja sukuja, joiden elämäkokemukset ovat olleet raskaita ja surullisia – olemme inkeriläisille edelleen paljosta velkaa.

Suojelupoliisi selvittää inkeriläisten lukumäärän

Sain 1990-luvun lopulla puhelinsoiton Turun Päivälehdessä päätoimittajalta Antti Vuorenrinteeltä:

– ”Huomenta. Viikonvaihteessa pidetään inkeriläisten kesäjuhlat Turussa. Menen tekemään tilaisuuteen juttua, mutta tarvitsisin taustatietoa siitä, paljonko Suomessa on tällä hetkellä inkeriläisiä paluumuuttajia?”

Valitettavasti inkeriläisiä ei erikseen ainakaan julkisesti tilastoitu, joten tarkkaa tietoa en pystynyt antamaan. Lupasin selvittää asiaa. Soitin Väestörekisterikes-

Venäjänkieliset Suomessa – yhdessä vai erikseen Suomea rakentamaan?

kukseen, Tilastokeskukseen, Helsingin kaupungin tilastotoimistoon jne. Joka paikassa pyöriteltiin päätä ja oltiin autuaan tietämättömiä. No, on Suomessa ainakin yksi paikka, joka tietää meistä paljon. Seurasi soitto suojelupoliisiin maahanmuuton parissa työskentelevälle ylitarkastajalle:

– ”Päivää. Tarvitsisin tietoja Suomeen tulleiden inkeriläisten määrästä – pysyttkö auttamaan?” Luuriin kuului ystävällisen ylitarkastajan syvä huokaus ja valittelut – asian kokonaishallinta ei kuulunut Supon rooteliin, he olivat tilastoineet vain inkeriläisiin liittyviä karkotuksia, pidätyksiä tms.

Olin soittanut kuitenkin niin monelle asiantuntijalle, että luku 20 000 alkoi olla arvailujen keskiarvo. Tosin sellaisenaan luku oli sen verran ympäröity, että rovaniemeläisenä laitoin siihen hieman täsmentävää Lapin lisää; ilmoitin Vuorenrinteelle luvun 21 000. Tämän hän myös julkaisi artikkelissaan seuraavana maanantaina.

Sain pari päivää artikkelin julkaisun jälkeen ystävällisen soiton samaiselta Supon ylitarkastajalta.

– ”No nyt minulla olisi tarkka luku. Selvitysten mukaan inkeriläisiä on Suomessa 21 000 henkeä”

Kiitin saamastani luvusta ja ystävällisestä avusta. Turun Päivälehteä luettiin näköjään Suojelupoliisissakin.

Venäjällä kirkko on aina ollut vahva yhteiskunnallinen vaikuttaja. **Elina Kahlan** artikkelista selviää, kuinka jopa Pietari Suurikin sai siirrettyä pääkaupungin Pietariin vasta, kun hän siirsi läntisen uhan voittaneen Aleksanteri Nevskin pyhäinjäännökset Pietariin. Kirkolla oli merkittävä yhteiskunnallinen rooli jopa kommunistisessa Neuvostoliitossa: kun toisen maailmansodan taistelut olivat pahimmillaan ja saksalaisuhka suurimmillaan, haki Stalin tukea kirkolta – ja saikin sitä. Samaa on tehnyt presidentti Putin, jolle kirkko on henkilökohtaisena instituutiona tärkeä, mutta samalla oiva poliittinen työkalu.

Suomen ortodoksisella kirkolla on oma asemansa Konstantinopolin ekuumeenisen patriarkaatin alaisuudessa. Venäjä on tunnustanut tämän vuonna 1957. Suomen ja Venäjän ortodoksisen kirkon välillä ollutta skismaa Kahla kuvaa väkevästi viittaamalla arkkipiispa Leon lausumaan, jonka mukaan ”...Moskovan patriarkaatin kulttuuri- ja kansalliskriteereistä lähtevä kirkkokäsitys on harhappi”. Suomeen muuttaneet venäjänkieliset ovat joutuneet tavallaan keskelle kirkollista eripuraa. Se ei haittaa sellaisia maahanmuuttajia, joiden kotipaikkakunnalla on Moskovan alaisuudessa toimivia kirkkoja. Muualla jumalanpalveluksia haluavat käyvät suomalaisissa ortodoksikirkoissa. Kyse on tietysti jossain määrin erilaisista rituaaleista ja tavoista mutta myös erityisesti kielestä. Elina Kahlan haastattelut osoittavat, miten tärkeänä informantit pitävät omaa kirk-

koaan. Tämä on laajemminkin siirtolaisten keskuudessa havaittu ilmiö, onhan kirkko samalla tavalla ollut keskeinen kokoava voima vaikkapa amerikansuomalaisten tai australiansuomalaisten keskuudessa.

Omakielisen ja -mielisen kirkon ohella äidinkielellä toimiva lehdistö on keskeinen vähemmistökulttuurinen instituutio. Johan USA:ssakin amerikkalaiset julkaisivat 1900-luvun alussa enemmän sanomalehtiä kuin kotisuomalaiset painotalot. Toki rapakon takana painosmäärät olivat pienempiä. Suomessa ensimmäinen venäjänkielinen lehti ilmestyi **Dmitry Strovskyn** ja **Jukka Pietiläisen** artikkelin mukaan vasta vuonna 1900. Tämä on sangen myöhään kun tietää, että Suomessa oli autonomian aikana parhaimmillaan venäläisiä sotilaitakin reilusti yli 100 000 henkeä. Heti Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen jälkeen maassamme ilmestyi lukuisia venäjänkielisiä lehtiä. Kyse oli oikeasta lehtiboomista. Aviiseja tuli ja meni. Jos 1920-luvun venäjänkielinen lehdistö Suomessa oli neuvostovastaista, niin tyyli tietysti muuttui toisen maailmansodan jälkeen. Monien vaiheiden jälkeen tilanne neutralisoitui 1990-luvulla laajenevan maahanmuuton myötä. Kaupalliset lehdet ja niiden tarjoama informaatio edesauttoivat kotoutumista. Tässä suhteessa Strovskyn ja Pietiläisen artikkelissa nousee hyvin esille Spektr-lehden merkitys täällä asuville venäjänkielisille. Lehden levikki on 20 000 ja se jaetaan ilmaispainoksena. Merkityksensä informaation leviämisen on myös sillä, että yleisradiomme aloitti venäjänkieliset uutiset vuonna 2013. Ehkä Viron pronssisotilaskiistan siivittämänä Suomessa ymmärrettiin, että mediakenttää on turha jättää provokaattoreiden temmellyspaikaksi.

Venäjänkielisen median tärkeyttä korostaa sekin, että venäläisvähemmistö näkyy Suomen valtamediassa erittäin huonosti. **Jukka Pietiläinen** toteaa omassa artikkelissaan, että venäläisyys suomalaisessa mediassa näkyy yksilöiden, mutta ei niinkään yhteisöjen kautta. Venäläistaustaisista jalkapalloilijoista on Helsingin Sanomien arkistoissa satoja "iskemiä". Sen sijaan venäläisistä urheilevana tai kulttuurisena vähemmistönä ei ole paljoakaan osumia. Tarkestellussa lehdistössä suomenvenäläiset saattavat näkyä myös kulttuurisina kuriositeetteina: luetellaan nimiä, joiden juuret ovat Venäjällä – toisaalta heitä kuitenkin pidetään suomalaisina (vrt. Viktor Klimenko, Georg Malmsten, Kirka Babitzin jne.).

Vähemmistö koettaa tavalla tai toisella saada tunnustusta ja omaehtoista elintilaa uudessa kotimaassaan. Mikäli kantaväestö ohittaa nämä pyrkimykset tai toiveet, ovat ainekset konfliktille olemassa. Tästä tarjoaa esimerkin **Olga Davydova-Minguet** artikkelissaan Viron pronssisotilas-episodista. Viron itsenäistymisen jälkeen maahan jäi noin 200 000 venäjää puhuvaa, joille ei myönnetty kansalaisuutta tai pysyvää oleskelulupaa. He jäivät harmaalle vyöhykkeelle. Venäjän viranomaisten aktiivisuus lähialueilla asuvia kansalaisiaan kohtaan on lisääntynyt. Maa on jo pidempään harjoittanut ns. maanmies- eli compatriot-

politiikkaa, jonka tarkoituksena on yhdistää ulkomailla asuvien venäläisten siteitä Venäjään. Krimin ja Ukrainan selkkauksia perustellaan Venäjän puolelta juuri tällä maanmies-politiikalla.

Venäjällä on aktiivisesti raportoitu Suomessa tapahtuneista venäläisten lasten huostaanotoista. Vastaavasti Suomessa uutisoitiin laajalti vuonna 2014, miten Venäjän viranomaiset ryhtyvät valvomaan tarkemmin kaksoiskansalaisiaan, myös Suomessa asuvia. Compatriot-politiikkaa koskee myös Suomea ja täällä asuvia venäläisiä. Maassamme asuu noin 20 000 venäjän kansalaista, joilla on myös Suomen kansalaisuus – he ovat siis kaksoiskansalaisia.

Davydova-Minguetin kirjoituksesta käy selvästi esille, miten voimakasta ja tiedotuksellisesti yksipuolista oli pronssisotilas-episodin raportointi sosiaalisessa mediassa. Virossa asuville venäläisille kyseessä oli paljolti fasistinen toimenpide. **Arto Luukkanen** jatkaa venäläisen nationalismin tarkastelua pohtimalla venäläisen ulkopoliittikan ja siihen liittyvien ulkopoliittisten doktriinien (2003 ja 2010) merkitystä. Doktriineillaan Venäjä on hakenut suurempaa asemaa itselleen kansainvälisessä politiikassa – haikailut Neuvostoliiton aikaiseen suurvalta-asemaan ovat suuret. Kuten Luukkanen toteaa, erityisesti vuoden 2003 doktriinissa korostuvat kansallisen turvallisuuden, suvereenisuuden ja alueellisen koskemattomuuden lisäksi vahvan ja arvovaltaisen aseman hankkiminen kansojen keskuudessa.

Suomessa on tutkittu kansalaistemme suhtautumista eri etnisiin ryhmiin jo 1980-luvun lopulta lähtien. Magdalena Jaakkolan useiden selvitysten mukaan aluksi venäläisiin suhtautuminen oli varsin kielteistä. Asenneilmapiiri lähti sittemmin kohoamaan, ja esimerkiksi Siirtolaisuusinstituutissa vuonna 2013 julkaistun asennebarometrin mukaan suhtautuminen venäläisiin on parantunut selkeästi. Tilanne on muuttumassa. Varsinkin sosiaalisessa mediassa asenneilmapiiri venäläisiin on koventunut. Tämä lienee seurausta Ukrainan kriisistä. Varsin nopeasti luonnolliseen kanssakäymiseen on tullut selvästi säröjä. Suomessa asuvat venäläiset joutuvat ehkä tahtomattaankin olemaan venäläiseen ulkopoliittikkaan kohdistuvan kritiikin ukkosenjohdattimina.

Venäjänkieliset ja maamme väestöllinen tulevaisuus

Muutama vuosi sitten tein Tilastokeskuksen väestöennustetta hyödyntäen laskelmia siitä, mikä olisi maamme väkiluku ja väestörakenne sukupolven kuluttua eli 2050. Päädyin laskelmissani siihen, että maamme väkiluku kohoaisi miljoonalla eli noin 6.3 miljoonaan henkeen. Venäläisten kohdalla tämä tarkoittaisi sitä, että tuolloin venäjänkielisiä olisi maassamme noin 200 000–250 000 nykyisten 72 000 sijasta. Kyse on jo suuresta vähemmistöstä, ja oletettavasti erilaisista vähemmistölle kuuluvista oikeuksista saatetaan tiukastikin keskustella noihin

aikoihin; onko maassamme tuolloin valtakunnallisia venäjänkielisiä tiedotuskanavia, venäjänkielisiä kouluja ja päiväkoteja, sen aika näyttää. Missä määrin venäjänkielinen vähemmistö näitä itselleen vaatii tai haluaa, on tietysti kaiken peruskysymys. Joka tapauksessa venäläiset ja venäjänkieliset ovat jatkossakin keskeinen osa suomalaista kansallista mosaiikkia.

Vuosien saatossa Venäjä ja venäläisyys ovat merkinneet Suomelle sotia, vihaa ja katkeruutta. Toisaalta naapuruus ja yhdessä eläminen ovat tarjonneet taloudellista ja kulttuurista kukoistusta. Kuten Elina Kahla artikkelinsa lopussa toteaa, *"...on ilmeistä, että Suomeen pettyneet ja huonosti sopeutuneet venäjämieliset voivat olla herkimmin alttiina mielipiteiden muokkaukselle ja asenteiden kärjistymiselle... Pohjoisen rajamaan historia on paitsi riesa, myös valtava rikkaus. Historiaa ulkopuoliselle avaamalla ja siitä ammentamalla on mahdollista rakentaa myös yhteistä ja myönteistä tulevaisuutta"*. Pallo on meillä suomalaisilla ja tänne muuttaneilla venäläisillä.

Kirjallisuus

- Jaakkola, Magdalena (2009): Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta. Asennemuutokset 1987–2007. Helsingin kaupungin tietokeskus 1/2009. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Kulu, Hill (1997): Venäjän ja Baltian suomalaisväestö. Teoksessa: Kyntäjä, Eve ja Kulu Hill: Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen. Siirtolaisuusinstituutin Siirtolaisuustutkimuksia A 20. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala, pp. 38–78.
- Sjöblom-Immala, Heli (2013): Tervetuloa Suomeen? Etnobarometri. Siirtolaisuusinstituutti, tutkimuksia A 44. Painosalama, Turku.
- Söderling, Ismo (2013a): Onko meitä jatkossakin? Väestöennusteisiin liittyvä tarkastelu. Pääkirjoitus lehdessä "Siirtolaisuus-Migration 1/2013, pp. 1–2.
- Söderling, Ismo (2013b): Maahanmuutto ja suomalaisten asenteet. Teoksessa: Alitolppa-Niitamo. Anne, Fågel, Stina ja Säävälä, Minna: Olemme muuttaneet – ja kotoutuneet. Väestöliitto, Helsinki, pp. 15–31.
- Tilastokeskus (1998): Entisestä Neuvostoliitosta vuosina 1989–1997 Suomeen ja Suomesta entiseen Neuvostoliittoon muuttaneet henkilöt. Tiedosto. Helsinki: Tilastokeskus.

Puhelinhaastattelu

Päätoimittaja Antti Vuorenrinne, 6.9.2016.

Tuomas Lehtonen

Venäjänkielinen väestö Suomessa tänään

Johdanto

Tässä artikkelissa tarkastellaan Suomessa asuvia venäjänkielisiä erilaisten saatavilla olevien julkisten tilastoaineistojen valossa. Tarkastelun alla on venäjänkielisten määrän kasvu ja muuttoliikkeet Suomen ja Venäjän välillä viimeisten 20 vuoden aikana. Venäjänkielisten määriä ja osuuksia sekä niissä tapahtuneita muutoksia kuvataan eri aluetasoilla. Artikkelissa esitetään myös venäjänkielisen väestön ikärakenne, syntyvyys, pääasiallinen toiminta ja koulutusaste Suomessa. Lopuksi kuvataan viimeaikaiset kansalaistamistilastot. Jos saatavilla ei ole ollut venäjänkielisiä koskevia tilastoja, on käytetty Venäjällä syntyneitä tai Venäjän kansalaisia koskevia tilastoja. Tilastokatsauksessa on myös verrattu Suomen venäjänkielistä vähemmistöä muihin Suomen suurimpiin kielivähemmistöihin.

Venäjänkielisiksi tilastoidut ovat kulttuuriselta ja kielelliseltä identiteetiltään heterogeeninen väestöryhmä. Ryhmä koostuu 1700-luvulta lähtien Suomeen muuttaneiden ns. vanhavenäläisten lisäksi Suomen itsenäistymisen jälkeen Suomeen muuttaneista etnisistä venäläisistä, inkerinsuomalaisista paluumuuttajista ja muista entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneista henkilöistä, joiden pääkieli on venäjä. Venäjänkielisten joukossa on siis monien eri etnisten ryhmien edustajia (Rynkänen ja Pöyhönen 2010, 175).

Venäläisväestön tilastoinnista

Suomen venäläisväestön määrä vaihtelee riippuen siitä, tarkastellaanko heidän lukumääräänsä äidinkielen, kansalaisuuden tai syntyperän perusteella. Tilastoista ei voida päätellä venäjänkielisen väestön tarkkaa määrää, koska tilastoissa äidinkielenä voi olla vain yksi kieli, joka esimerkiksi vanhavenäläisillä on usein

suomi tai ruotsi. Vanhavenäläisiä ja heidän jälkeläisiään on Suomessa arvion mukaan 3 000–5 000 (Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti 2003, 7). Myöskään Venäjän kansalaisten määrä ei vastaa Venäjältä muuttaneiden tai venäjää äidinkielenään puhuvien määrää, koska merkittävä osa (venäläisistä) maahanmuuttajista on jo saanut Suomen kansalaisuuden. Syntymäperän mukaan tarkastellessa toisen sukupolven maahanmuuttajat eivät erotu tilastoista, ja samalla mukaan tulevat myös ulkomailla syntyneet suomalaiset (Pietari 2006, 24). Toisaalta myöskään suomalaista syntyperää olevien maahanmuuttajien tarkkaa määrää ei pystytä esittämään, koska virallisessa tilastoinnissa ei erikseen kysytä henkilön etnistä alkuperää.

Venäjänkielisten määrä

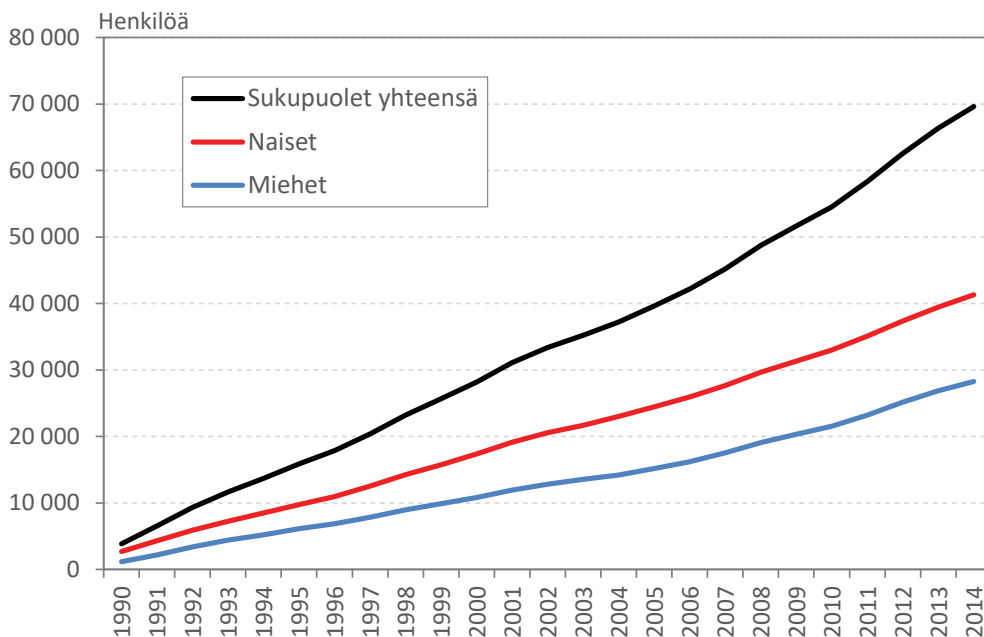
Venäjänkielisten määrä on kasvanut Suomessa voimakkaasti viimeisten yli 20 vuoden aikana (kuva 1). Heidän määränsä alkoi kasvaa nopeasti, kun inkeriläisten paluumuutto Neuvostoliitosta 1990-luvun alussa käynnistyi. Samalla Neuvostoliiton hajottua maastamuuttopolitiikka vapautui. Vielä 1980-luvun lopulla Suomessa asui eri arvioiden mukaan 2 000–5 000 venäjää äidinkielenään puhuvaa henkilöä (Iskanius 2006, 17). Tilastokeskuksen mukaan vuonna 1990 Suomessa asui 3 884 venäjänkielistä henkilöä.

Venäjänkielisten suurimmat lähtömaat ovat Venäjä ja Viro. Venäjänkieliset ovat Suomen suurin vieraskielinen kieliryhmä, sillä vuoden 2014 lopussa Suomessa asui 69 614 venäjänkielistä. Vironkieliset ovat toiseksi suurin vieraskielinen kieliryhmä, ja viroa äidinkielenään puhui 46 195 vakituisesti Suomessa asuvaa. Suomen suurin ulkomaan kansalaisten ryhmä on Viron kansalaiset, joita asui Suomessa vuonna 2014 vakituisesti 48 354 henkeä. Venäjän kansalaisia asui Suomessa 30 619.

Siirtolaisuusinstituutin johtaja Ismo Söderling on laskenut, että vuonna 2050 venäjänkielisiä olisi jo 200 000–250 000, jos venäjänkielisten osuus kaikista maahanmuuttajista säilyy samana. Tällöin venäjä nousisi ruotsin tuntumaan Suomen toiseksi puhutuimpana kielenä (Söderling 2013).

Muuttoliike Venäjältä

Maastamuuttoa Neuvostoliitosta valvottiin tiukasti 1980-luvun lopulle asti. Oikeus maastamuuttoon oli vain tiettyyn etnisiin ryhmiin kuuluvilla, jotka saivat muuttaa muissa maissa asuvien sukulaistensa luo perheidensä yhdistämiseksi-



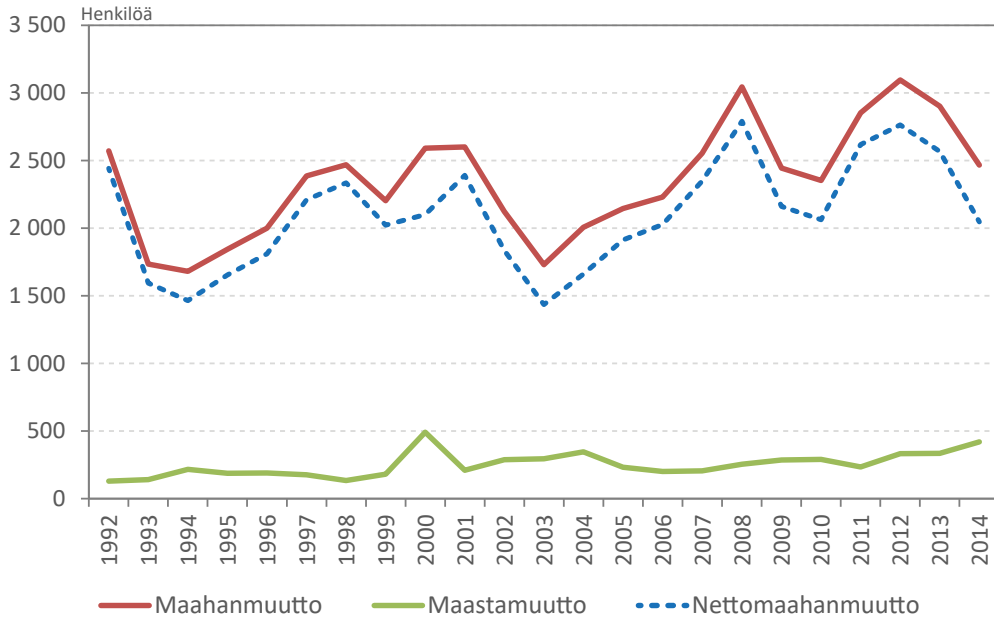
Kuva 1. Venäjänkielisten määrä Suomessa vuosina 1990–2014. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.

si. Neuvostoliitossa ilmeni uusia väestöliikkeitä jo ennen valtion hajoamista 1990-luvun alussa. Rajojen avautumisen jälkeen maastamuutto ulkomaille kiihtyi jonkin verran. Kuitenkin muuttoliikkeet entisen liittovaltion sisällä kasvoivat maastamuuttoon verrattuna nopeammin, kun useita miljoonia venäläisiä muutti itsenäistyneistä entisistä neuvostotasavalloista Venäjälle paluumuuttajina. Vuonna 1993 voimaan tullut liikkumisvapaus ulkomaille ei aiheuttanut maastamuuton räjähdyksellistä kasvua länsimaihin (Kyntäjä ja Kulu 1998, 14).

Muuttoliike entisen Neuvostoliiton alueelta vilkastui 1990-luvulla inkerinsuomalaisten ja muiden paluumuutto-oikeuden saaneiden myötä. Vuodesta 1990 alkaen inkerinsuomalaiset tulkittiin paluumuuttajiksi. Seuraavina vuosina heitä muutti Suomeen tuhansia. Tilastoissa inkerinsuomalaiset luokiteltiin entisen Neuvostoliiton kansalaisiksi, jotka vuonna 1991 muodostivat suurimman maahan tulleiden ryhmän (5 500 henkilöä). Suomeen kohdistuva maahanmuutto Venäjältä väheni kuitenkin selvästi vuoteen 1994 mennessä, mutta alkoi sen jälkeen uudestaan kasvaa (kuva 2) (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2014, 52).

Kaikista entisen Neuvostoliiton alueelta 1990-luvulla saapuneista henkilöistä 60–70 prosenttia tuli Suomeen paluumuuttajina (Kyntäjä ja Kulu 1998, 64). Kaksi kolmasosa heistä tuli Venäjältä, useimmat Pietarin alueelta, Venäjän Karjalasta ja loput Virost. Äidinkielenään venäjää puhuvissa on siis paljon inkeriläisiä ja suomensukuisten kansojen edustajia. Sisäministeriön arvion mukaan pa-

Venäjänkielinen väestö Suomessa tänään



Kuva 2. Maahanmuutto Venäjältä Suomeen ja maastamuutto Suomesta Venäjälle sekä nettomaahanmuutto Suomeen vuosina 1992 –2014. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike.

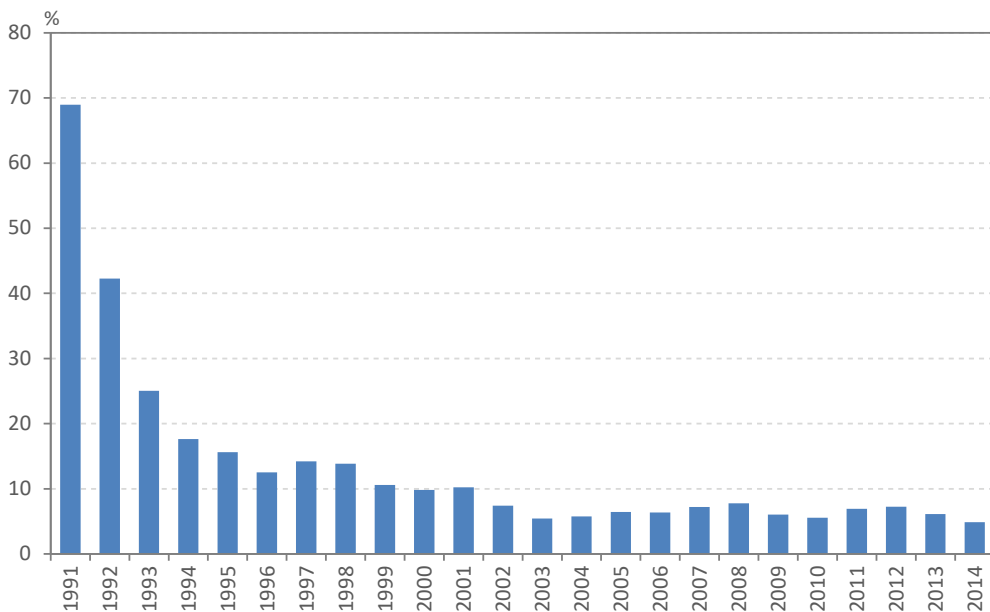
luumuuttajia on saapunut Suomeen noin 30 000, lähinnä Venäjältä ja Virosta (Sisäasianministeriö 2016).

Viimeisen 20 vuoden aikana Venäjältä on muuttanut Suomeen keskimäärin 2 300 henkilöä vuodessa. Maastamuutto Suomesta Venäjälle on ollut 10 kertaa pienempää. Maahanmuutto Suomeen on ollut hienoisessa kasvussa, nopeaa kasvu oli etenkin vuosina 2003–2008. Tämän jälkeen maahanmuutto hidastui jonkin verran, mutta vilkastui uudestaan vuonna 2011. Aivan viime vuosina muuttoliike Venäjältä Suomeen on taas hieman hidastunut.

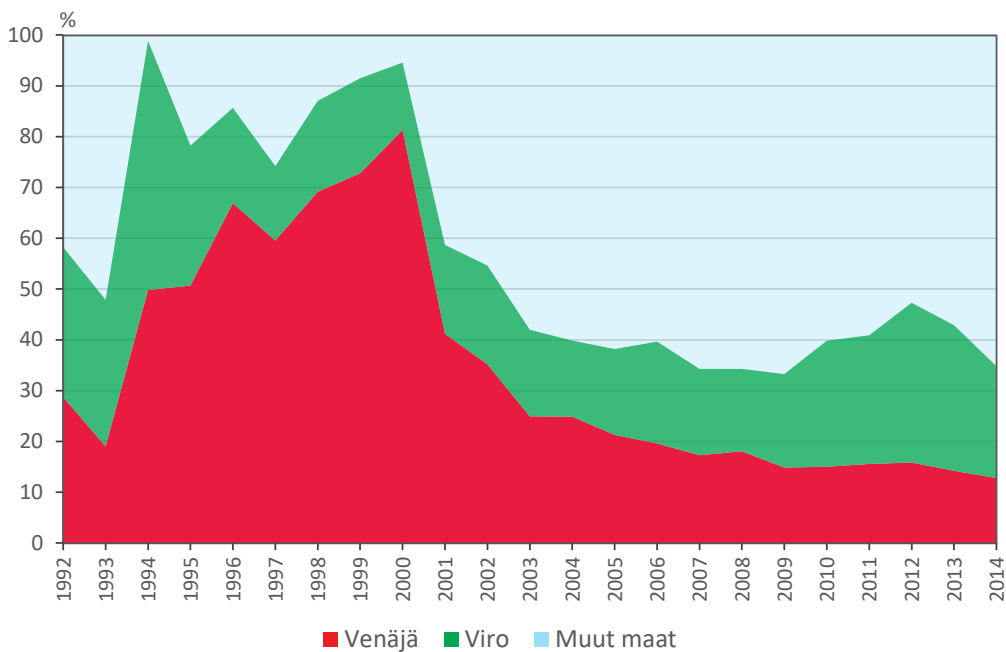
Venäjänkielisten määrän vuotuinen kasvuvauhti on viime vuosina ollut kuusi prosenttia, mutta se on hieman hidastunut vuosituhannen alun alkuvuosista ja on hieman pienempi kuin koko vieraskielisen väestön yhdeksän prosentin kasvuvauhti (kuva 3). Tilastokeskuksen mukaan jatkossa venäjänkielisten kasvuvauhtia hidastaa se, että inkeriläisten paluumuutto alkaa olla päätöksessään (Alanen 2012, 35).

Enemmistö 1990-luvun maahanmuutosta Suomeen tuli Venäjältä, Virosta ja entisen Neuvostoliiton alueelta sekä Ruotsista, 2000-luvulla muiden maiden osuus on lisääntynyt ja Venäjän osuus vähentynyt Suomeen kohdistuneen muuton lähtömaana (kuva 4).

Vuosina 1991–2014 Suomen suurimmat nettomaahanmuuttomaat ovat olleet Venäjä, Viro, Thaimaa, Kiina ja Turkki (kuva 5).

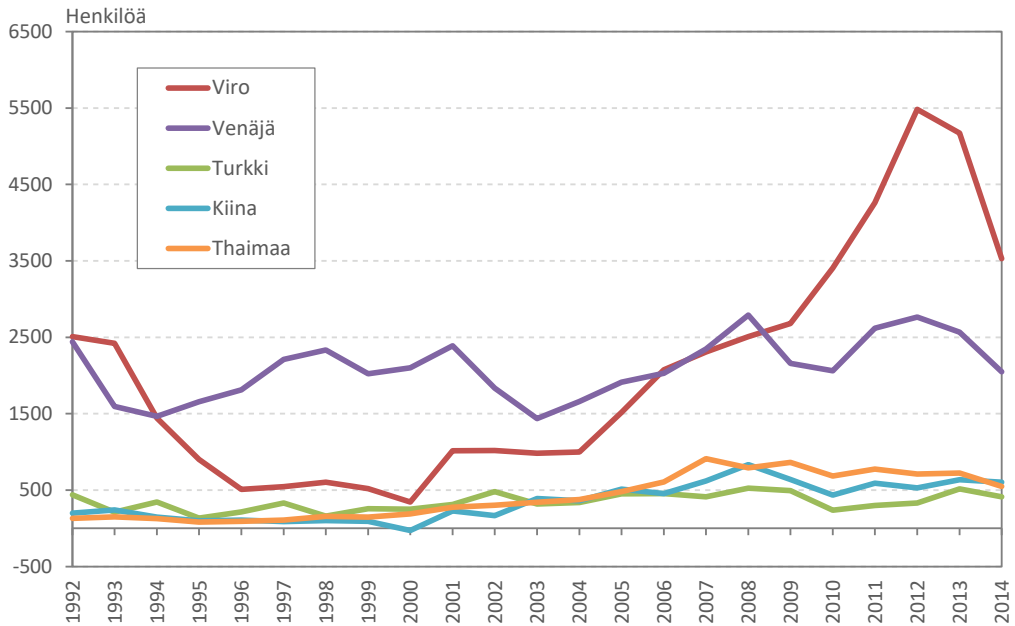


Kuva 3. Venäjänkielisen väestön vuotuinen kasvu (%) vuosina 1991–2014 Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.



Kuva 4. Nettomaahanmuuton osuus Venäjältä, Virosta ja muista maista vuosina 1992–2014. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike.

Venäjänkielinen väestö Suomessa tänään



Kuva 5. Nettomaahanmuuton määrä Suomeen vuosina 1992–2014 Virosta, Venäjältä, Thaimaasta, Turkista ja Kiinasta. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Muuttoliike.

Venäjänkielisten maahanmuuton syyt

Hannikainen (2000) on jakanut 1990-luvun venäjänkieliset maahanmuuttajat kolmeen ryhmään. Suurimman ryhmän muodostivat inkerinsuomalaiset ja muut syntyperältään suomalaiset, jotka käyttävät enimmäkseen venäjää pääkielenään. Toinen ryhmä oli etniset venäläiset, jotka ovat tulleet Suomeen työ- tai perhesyistä enimmäkseen Venäjältä tai Virosta. Kolmas ja pienin ryhmä koostui entisistä Neuvostoliiton kansalaisista, jotka eivät ole venäläisiä eivätkä virolaisia, mutta joiden pääkieli on venäjä (Hannikainen 2000, 476).

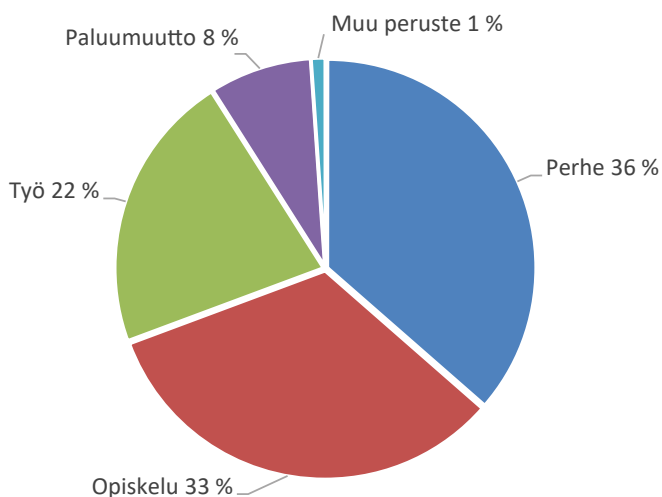
Myös viime vuosina venäjänkielisten yleisimmät maahanmuuton syyt ovat olleet avioituminen Suomen kansalaisen kanssa, inkerinsuomalaisten paluumuutto perheineen, työskentely tai opiskelu Suomessa. Paluumuuttajiksi on laskettu myös heidän perheenjäsenensä, joilla voi olla myös jokin muu kuin suomalainen etninen alkuperä. Yhä yleisempi maahanmuuton syy on ollut mahdollisuus saapua työskentelemään suomalaisiin korkeakouluihin (Iskanius 2006, 17; Leskinen ja Karvonen 2012, 73).

Venäjän kansalaisten oleskeluluvat

Venäjänkielisten maahanmuuttoa Suomeen ja maahanmuuttoperusteita voidaan tarkastella myös Venäjän kansalaisten oleskelulupahakemustilastoilla. Täytyy muistaa, että kaikki Suomeen muuttavat venäjänkieliset eivät ole Venäjän kansalaisia.

Maahanmuuttovirasto myöntää ensimmäisen oleskeluluvan ulkomailla oleskelevalle ulkomaalaiselle ja ilman oleskelulupaa Suomeen saapuneelle ulkomaalaiselle. Maahanmuuttoviraston tilastojen mukaan vuoden 2014 aikana vireille tuli 22 076 oleskelulupahakemusta, vuotta aikaisemmin hakemusten määrä oli 21 264. Eniten oleskelulupahakemuksia vuonna 2014 jättivät Venäjän (3 737), Intian (1 954) ja Kiinan kansalaiset (1 774). Myös vuonna 2013 suurin hakijaryhmä oli Venäjän kansalaiset (4 128). Oleskeluluvan hakuperusteita on ryhmitelty seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 1 Maahanmuuttoviraston metodiikan mukaisesti (Maahanmuuttovirasto 2014, 3).

Eniten Venäjän kansalaiset panivat vuosina 2014–2015 oleskelulupahakemuksia vireille perhesiteen perusteella, yhteensä 2 394, mikä oli 36 prosenttia kaikista hakemuksista (kuva 6). Perhesidehakemusten tilastoissa ovat mukana myös ydinperheen ulkopuoliset hakijat, muut omaiset, esimerkiksi täysi-ikäisen henkilön vanhemmat ja sisarukset (Maahanmuuttovirasto 2014, 10). Toiseksi eniten Venäjän kansalaiset hakivat oleskelulupia opiskelun perusteella, yhteensä 2 168 hakemusta eli 33 prosenttia. Kolmanneksi eniten oleskelulupia haettiin erilaisilla työntekoperusteilla. Yleensä EU-alueen ulkopuolelta tuleva henkilö, joka aikoo tehdä ansiotyötä Suomessa, tarvitsee työntekijän oleskeluluvan. Näitä



Kuva 6. Vireille tulleet Venäjän kansalaisten oleskelulupahakemukset hakuperustein vuosina 2014–2015. Lähde: Maahanmuuttovirasto, ulkomaalaisrekisteri.

Taulukko 1. Venäjän kansalaisten ensimmäistä oleskelulupaa koskevan hakemuksen yleisimmät hakuperusteet vuosina 1.1.2013–31.12.2015.*

Hakuperuste	2013	2014	2015
Perhe			
Kv. suojelua saaneen perheenjäsen	15	19	23
Suomen kansalaisen perheenjäsenet	387	118	108
Muun ulkomaalaisen perheenjäsenet	1280	1124	1002
Yhteensä	1 682	1 261	1 133
Työ			
Elinkeinonharjoittaminen	6	24	9
Erityisasiantuntija	37	58	76
Erityisasiantuntija, sininen kortti	2	0	2
Harjoittelija	21	14	7
Osaratkaisua edellyttävä työnteko	583	551	478
Tieteellinen tutkimus	74	61	59
Urheilu ja valmentaminen	11	16	20
Muu työnteko	19	11	23
Yhteensä	753	735	674
Opiskelu	1 207	1 145	1 023
Paluumuutto			
Paluumuuttaja	75	239	201
Entinen Suomen kansalainen, suomalainen syntyperä	77	47	45
Yhteensä	152	286	246
Muut			
Adoptio	0	1	3
Au pair	13	11	9
Muu peruste	16	14	22
Yhteensä	29	19	34
Kaikki yhteensä	3 823	3 461	3 110

* Tilasto perustuu ulkomaalaisrekisterin tuotantokantaan, ja siitä syystä siinä on poikkeamia yllä oleviin oleskelulupahakemusmääriin verrattuna. Lähde: Maahanmuuttovirasto, ulkomaalaisrekisteri.

työntekoperusteisia oleskelulahakemuksia oli vuosina 2014–2015 yhteensä 1 409 eli 22 prosenttia hakijoista.

Venäjän kansalaisten kohdalla paluumuutto ja suomalainen syntyperä ei ole enää merkittävä hakuperuste. Hakemusten määrä on pienentynyt viime vuosina kahdeksaan prosenttiin (532 hakemusta). Inkerinsuomalaisten paluumuuttojärjestelmän lakkauttamisen siirtymäaika päättyy 1.7.2016. Paluumuuttojono suljettiin 1.7.2011, eikä jonoon voi enää ilmoittautua (Sisäasianministeriö 2014).

Venäjän kansalaiset olivat suurin oleskelulupahakijaryhmä suurimmassa osassa hakuperusteryhmissä. Esimerkiksi vuonna 2014 perhesiteen perusteella oleskelulupia myönnettiin eniten venäläisille (1 135), intialaisille (699) ja thaimaalaisille (576).

Venäjänkielisten alueellinen jakautuminen

Venäjänkieliset ovat suomenkielisiin verrattuna keskittyneempiä suuriin kaupunkeihin, kaksi kolmesta venäjänkielisestä asuu kymmenessä suurimmassa kaupungissa. Maakunnittain tarkasteltuna venäjänkielisiä on eniten koko väestöön suhteutettuna Etelä-Karjalassa (3,2 %) ja Kymenlaaksossa (2,7 %) (taulukko 2; kuva 7). Vielä 1990-luvulla venäjänkielisten osuus koko väestöstä oli suurin Uudellamaalla, mutta nyt Uusimaa on kolmannella sijalla (2 %). Pienin venäjänkielisten osuus väestöstä on Pohjanmaan maakunnissa, Ahvenenmaalla ja Lapissa.

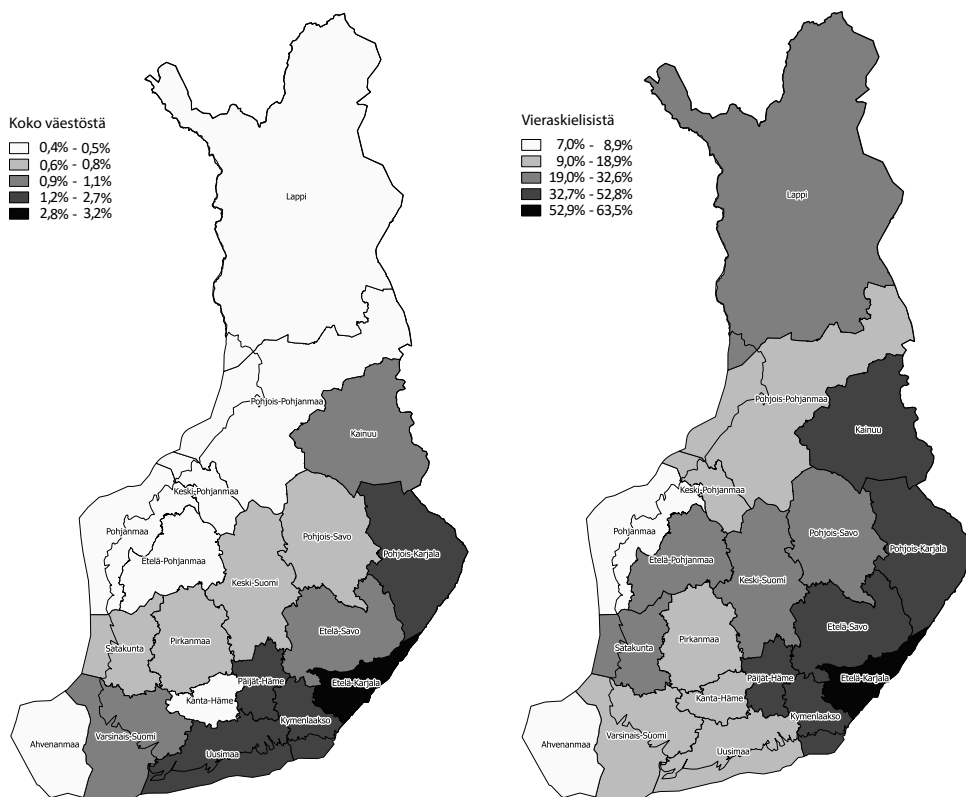
Kaikista vieraskielisistä (muut kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliset) venäjänkielisten osuus on suurin Etelä-Karjalassa (63,5 %), Pohjois-Karjalassa (52,8 %) ja Kymenlaaksossa (51,0 %). Pienin venäjänkielisten osuus vieraskielisistä on Ahvenanmaalla (7,0 %) ja Pohjanmaalla (8,9 %) (taulukko 2; kuva 7).

Taulukko 2. Koko väestön määrä, venäjänkielisten määrä, venäjänkielisten osuus koko väestöstä sekä vieraskielisistä maakunnittain vuonna 2014.*

Sija	Maakunta	Maakunnan väkiluku yhteensä	Venäjänkieliset	Osuus väestöstä (%)	Osuus vieraskielisistä (%)
1	Etelä-Karjala	131 764	4 248	3,2	63,5
2	Kymenlaakso	179 858	4 883	2,7	51,0
3	Uusimaa	1 603 388	32 324	2,0	18,9
4	Pohjois-Karjala	165 258	2 877	1,7	52,8
5	Päijät-Häme	202 009	3 295	1,6	39,4
6	Kainuu	79 258	896	1,1	47,8
7	Etelä-Savo	151 562	1 656	1,1	41,3
8	Varsinais-Suomi	472 725	4 710	1,0	17,3
9	Pohjois-Savo	248 407	1 958	0,8	32,6
10	Pirkanmaa	503 382	3 867	0,8	18,9
11	Keski-Suomi	275 360	2 046	0,7	27,5
12	Satakunta	223 983	1 286	0,6	22,9
13	Kanta-Häme	175 350	927	0,5	15,9
14	Lappi	181 748	910	0,5	21,5
15	Pohjanmaa	181 156	894	0,5	8,9
16	Ahvenanmaa	28 916	139	0,5	7,0
17	Etelä-Pohjanmaa	193 400	805	0,4	21,8
18	Pohjois-Pohjanmaa	405 397	1 651	0,4	18,5
19	Keski-Pohjanmaa	68 832	242	0,4	14,9

* Lähde: (Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.

Venäjäkielinen väestö Suomessa tänään



Kuva 7. Venäjäkielisten asukkaiden osuus koko väestöstä (vas.) ja vieraskielisistä (oik.) maakunnittain 2014. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne kunnittain.

Taulukko 3. Väkiluku yhteensä, venäjäkielisten määrä, venäjäkielisten osuus väkiluvusta sekä vieraskielisistä kunnittain vuonna 2014.*

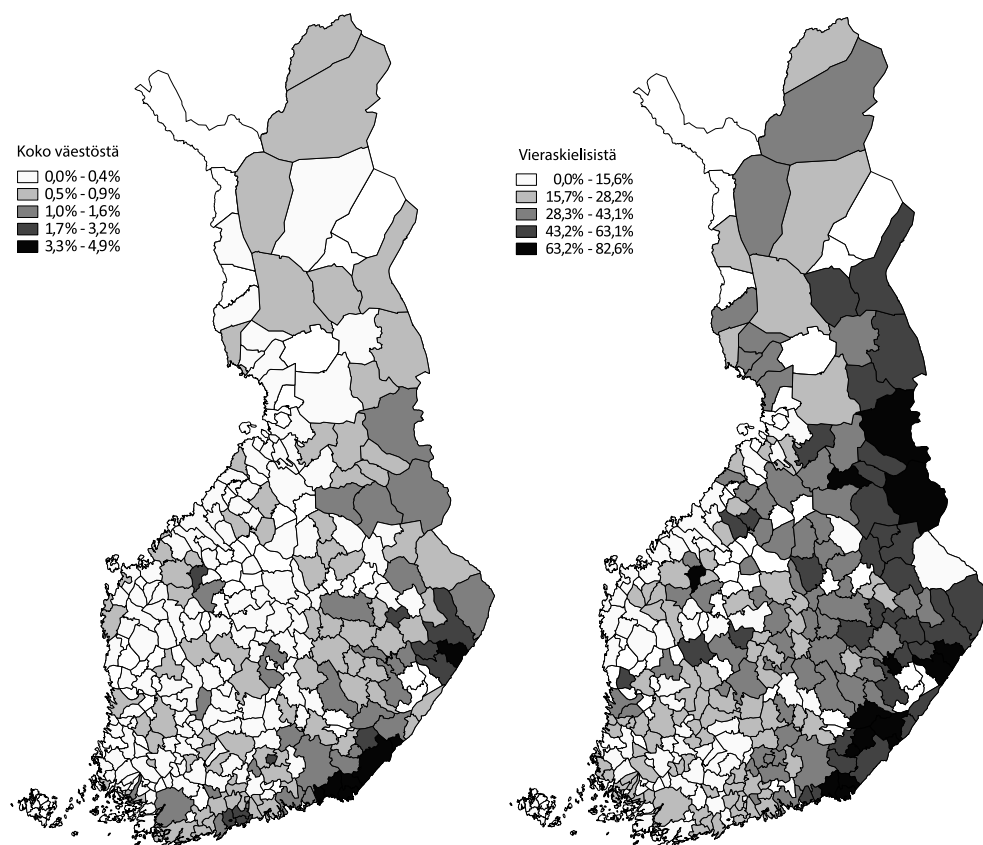
Kunta	Väkiluku yhteensä	Venäjäkielisiä	Osuus väkiluvusta	Osuus vieraskielisistä
Virolahti	3 232	167	4,9	73,9
Kotka	52 155	2 363	4,3	52,1
Tohmajärvi	4 595	199	4,2	88,4
Miehikkälä	2 038	85	4,0	82,5
Lappeenranta	70 023	2 771	3,8	60,2
Imatra	26 986	1 051	3,7	74,0
Hamina	20 273	788	3,7	71,0
Kitee	10 636	350	3,2	82,5
Vantaa	204 367	6 436	3,1	21,3
Lappajärvi	3 170	89	2,7	80,2

* Lähde: Tilastokeskus / Väestötalustalopalvelu. Taulukosta "Väestö kielen, iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan alueina koko maa ja kunnat 31.12.2014".

Kunnittain tarkasteltuna venäjänkielisten osuus koko väestöstä on suurin itärajaa lähellä sijaitsevilla kunnilla Virolahdella (4,9 %), Kotkassa (4,3 %) ja Tohmajärvellä (4,2 %). Myös Kaakkois-Suomen kaupungeissa Lappeenrannassa (3,8 %), Haminassa (3,7 %) ja Imatralla (3,7 %) venäjänkielisten osuus väestöstä on Suomen korkeimpia (taulukko 3, edellisellä sivulla, ja kuva 8).

Suhteessa vieraskielisten määrään on venäjänkielisten osuus suurin tietyissä maaseutumaisissa Pohjois-Karjalan, Kainuun ja Etelä-Karjalan kunnissa, poikkeuksina Etelä-Pohjanmaan Lappajärvi ja Kymenlaakson Miehikkälä (taulukko 4; kuva 8). Näissä kunnissa venäjänkieliset ovat reilusti suurin vieraskielinen kielivähemmistö enimmillään lähes 90 prosentin osuudellaan (taulukko 4).

Itärajan kaupungeissa venäjänkieliset muodostavat suurimman osan kaikista vieraskielisistä. Sen sijaan isoimmissa kaupungeissa venäjänkieliset muodostavat vain vajaan neljäsosan kaikista vieraskielisistä (Alanen 2007). Esimerkiksi



Kuva 8. Venäjänkielisten asukkaiden osuus koko väestöstä (vasemmalla) ja vieraskielisistä (oikealla) kunnittain 2014. Lähde: Tilastokeskus / Väestötilastopalvelu taulukosta "Väestö kielen, iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan alueina koko maa ja kunnat 31.12.2014".

Venäjänkielinen väestö Suomessa tänään

Taulukko 4. Venäjänkielisten suurin osuus kuntien vieraskielisistä vuonna 2014.*

Kunta	Väkiluku yhteensä	Venäjänkielisiä	Osuus koko väestöstä (%)	Osuus vieraskielisistä (%)
Tohmajärvi	4 794	199	4,2	88,4
Kitee	10 636	350	3,2	82,5
Miehikkälä	2 123	85	4,0	82,5
Lappajärvi	3 259	89	2,7	80,2
Kuhmo	8 950	131	1,5	78,4
Lemi	3 116	46	1,5	78,0
Ruokolahti	5 404	69	1,3	75,8
Suomussalmi	8 486	118	1,4	75,2
Imatra	28 037	1 051	3,7	74,0
Virolahti	3 399	167	4,9	73,9

* Lähde: Tilastokeskus / Väestötalustal palvelu taulukosta "Väestö kielen, iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan alueina koko maa ja kunnat 31.12.2014.

Taulukko 5. Venäjänkielisten suurimmat keskittymät ja heidän osuutensa kaupungin väestöstä ja vieraskielisistä vuonna 2014.*

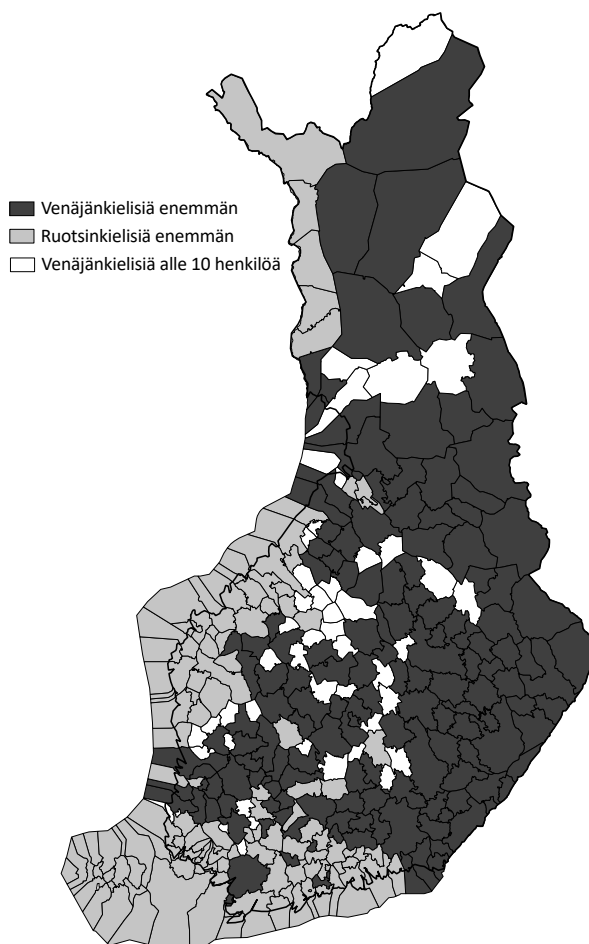
Kunta	Väestö yhteensä	Venäjänkielisiä	Osuus väestöstä (%)	Osuus vieraskielisistä (%)
Helsinki	620 715	16 592	2,7	19,9
Vantaa	210 803	6 436	3,1	21,3
Espoo	265 543	5 335	2,0	15,2
Turku	183 824	2 935	1,6	16,6
Lappeenranta	72 794	2 771	3,8	60,2
Tampere	223 004	2 699	1,2	18,5
Lahti	103 754	2 584	2,5	42,4
Kotka	54 518	2 363	4,3	52,1
Joensuu	75 041	1 622	2,2	55,5
Jyväskylä	135 780	1 548	1,1	26,9

* Lähde: Tilastokeskus / Väestötalustal palvelu taulukosta "Väestö kielen, iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan alueina koko maa ja kunnat 31.12.2014".

Helsingissä äidinkieltään venäläisiä on 19,9 prosenttia vieraskielisistä. Koko maan venäjänkielisten osuus vieraskielisistä on 23 prosenttia.

Toki venäjänkielisten absoluuttinen määrä on edelleen suurin pääkaupunkiseudun suurissa kaupungeissa, Turussa ja Tampereella, (taulukko 5).

Venäjänkielisiä on nykyään useissa kunnissa enemmän kuin ruotsinkielisiä, joita on silti kokonaisuudessaan vielä reilu nelinkertainen määrä venäjänkielisiin verrattuna (kuva 9). Ruotsinkielisten keskittyminen muutamalle etelä- ja länsirannikon alueelle sekä Ahvenanmaalle selittää venäjänkielisten enemmistön useimmissa kunnissa (Alanen 2012, 35)



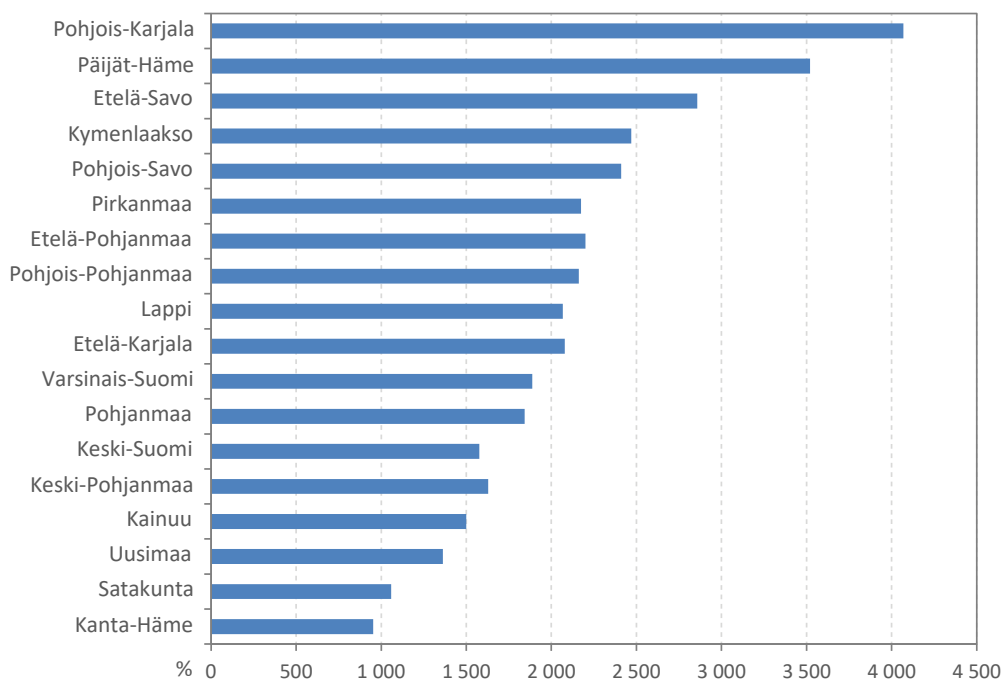
Kuva 9. Venäjänkielisten asukkaiden määrä suhteessa ruotsinkielisiin kunnittain 2015. Valkoisilla merkityissä kunnissa venäjänkielisten määrä on alle 10. Lähde: Tilastokeskus / Väestötilastopalvelu taulukosta "Väestö kielen, iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan alueina koko maa ja kunnat 31.12.2015.

Venäjänkielisten osuuden muutos maakunnittain

Vuosina 1990–2014 venäjänkielisten määrä lisääntyi suhteessa eniten Pohjois-Karjalassa, Päijät-Hämeessä ja Etelä-Savossa. Esimerkiksi Pohjois-Karjalassa venäjänkielisten määrä kasvoi yli 40-kertaiseksi reilussa 20 vuodessa. 1990-luvun alussa venäjänkielisten määrät olivat Suomessa hyvin pieniä, joten suhteellinen kasvu on ollut suurta. Vähäisintä venäjänkielisten suhteellinen kasvu on ollut Kanta-Hämeessä, Satakunnassa ja Uudellamaalla (kuva 10). Kanta-Hämeessä se on tarkoittanut hieman alle 10-kertaista kasvua.

Vuosina 1990–2000 venäjänkielisten määrän suhteellinen kasvu oli nopeinta Päijät-Hämeessä, Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa. Päijät-Hämeessä venäjänkielisten määrä lähes 17-kertaistui. Hitainta kasvu oli Kanta-Hämeessä, jossa äidinkielenään venäjää puhuvien määrä lähes kuusinkertaistui. Myös Kainuussa ja Uudellamaalla kasvu oli huomattavasti hitaampaa.

Vuosina 2001–2010 venäjänkielisten määrä lisääntyi eniten Kymenlaaksoissa, Etelä-Pohjanmaalla ja Kainuun maakunnissa. Verrattuna 1990-lukuun oli suhteellinen kasvu 2000-luvulla jo huomattavasti hitaampaa, Kymen-



Kuva 10. Venäjänkielisten määrän prosentuaalinen muutos vuosina 1990–2013. Lähde: (Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.

laaksossa venäjänkielisten määrä lähes kolminkertaistui. Tällä kaudella kasvu oli hitainta Keski-Pohjanmaalla, jossa venäjänkielinen väestö 1,3-kertaistui. Satakunnassa ja Keski-Suomessa kasvu oli vain hieman nopeampaa. Vuosina 2011–2014 oli venäjänkielisten määrän suhteellinen kasvu nopeinta Etelä-Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa ja Pohjanmaalla. Etelä-Pohjanmaalla venäjänkielisten määrä kasvoi noin 60 prosenttia. Silti heidän osuutensa koko maakunnan väestöstä on edelleen Suomen kolmanneksi pienin. Vähiten venäjänkielisten määrä kasvoi Varsinais-Suomessa, Keski-Suomessa ja Kanta-Hämeessä. (taulukko 6).

Taulukko 6. Venäjänkielisten määrän muutos ja kasvu (%) vuosina 2011–2014.*

Maakunta	Venäjänkielisten määrän muutos 2011–2014	Muutos (%)
Etelä-Pohjanmaa	150	60,5
Pohjois-Savo	382	53,1
Pohjanmaa	170	48,7
Kymenlaakso	788	48,7
Etelä-Karjala	838	46,6
Uusimaa	5 631	41,0
Lappi	166	40,1
Etelä-Savo	311	39,3
Pohjois-Karjala	448	37,4
Kainuu	125	35,4
Keski-Pohjanmaa	48	32,2
Päijät-Häme	495	29,9
Pohjois-Pohjanmaa	246	29,3
Pirkanmaa	506	28,2
Satakunta	208	25,0
Kanta-Häme	111	23,8
Keski-Suomi	268	22,3
Varsinais-Suomi	367	12,7

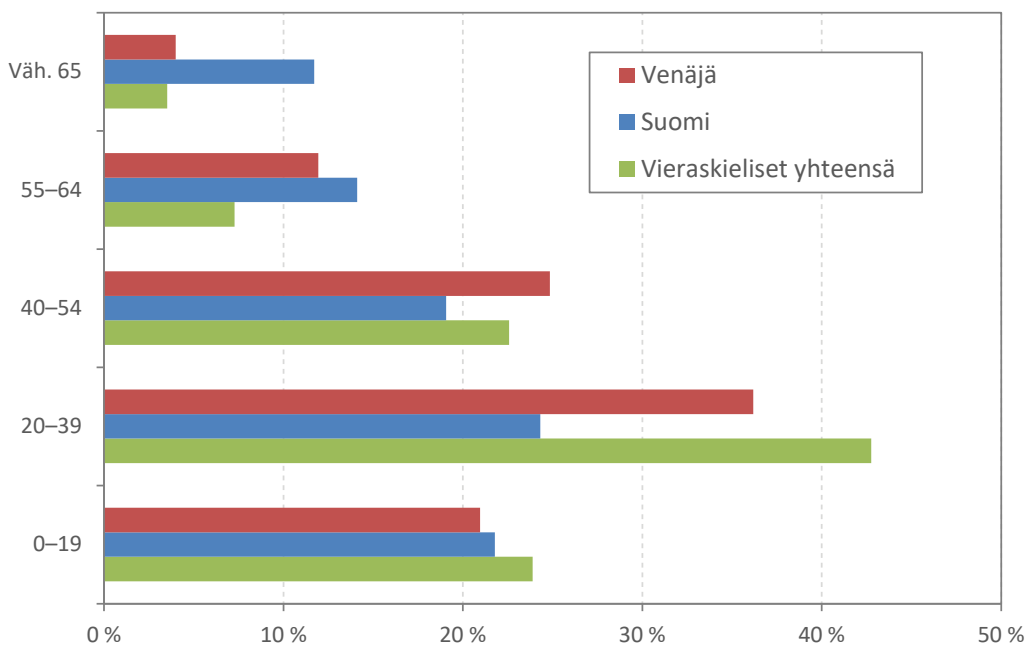
* Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.

Ikärakenne

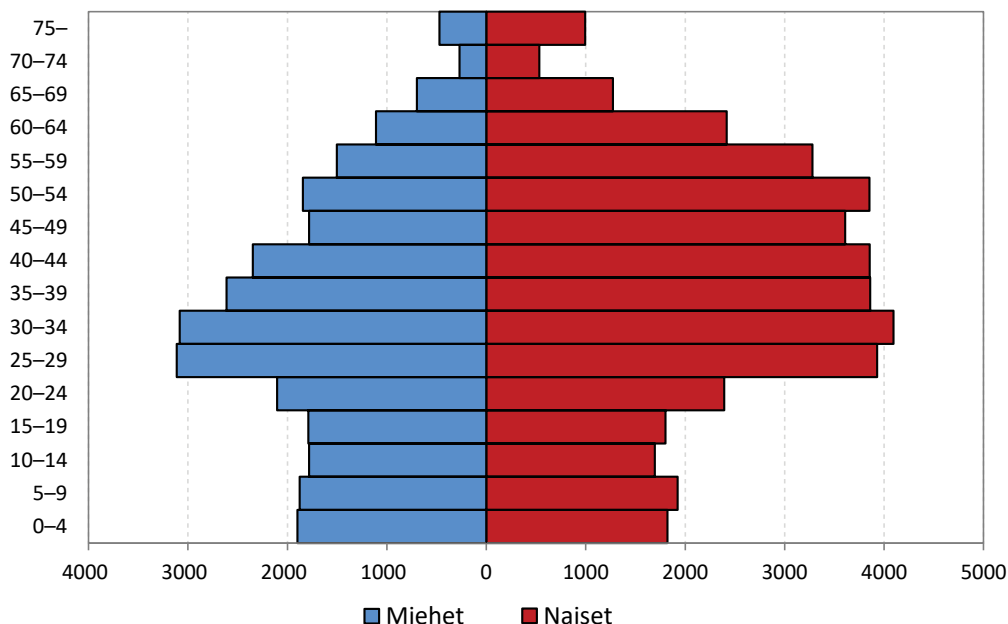
Suomessa asuvat vieraskieliset poikkeavat ikärakenteeltaan selvästi suomenkielisistä, sillä vieraskielisissä kuten myös venäjänkielisissä työikäisiä on selvästi enemmän kuin kantäväestössä (kuva 11). Yli 55-vuotiaita ja eläkeläisiä on taas huomattavasti vähemmän. Vuonna 2014 vieraskielisestä väestöstä 18,5 prosenttia oli lapsia (0–14 -vuotiaita). Lukumääräisesti suurin vieraskielinen lapsiryhmä olivat venäjänkieliset, joita Suomessa asui 10 996. Lapset muodostavat 15,8 prosenttia venäjänkielisistä, mikä on lähes kolme prosenttiyksikköä vieraskielisten keskiarvoa pienempi. Lasten osuus on suurin kieliryhmillä, joista merkittävä osuus on saapunut maahan turvapaikanhakijoina. Suomenkielisestä väestöstä lapsia oli 16,2 prosenttia (Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne).

Venäjänkielisiä naisia on huomattavasti venäjänkielisiä miehiä enemmän etenkin yli 24-vuotiaissa, jonka takia myös venäjänkielisten ikäpyramidi on naisten puolelta leveämpi (kuva 12). Naisia venäjänkielisistä on kaikkiaan 59 prosenttia. Kaikkein naisvaltaisempia vähemmistöjä Suomessa ovat filippiiniläiset ja thaimaalaiset.

Venäjänkieliset miehet ovat keskimäärin nuorempia kuin venäjänkieliset naiset. Suurin venäjänkielisten miesten ikäluokka on 25–29 -vuotiaat. Venä-



Kuva 11. Väestö äidinkielen ja ikäryhmän mukaan 2014. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.



Kuva 12. Venäjänkielisen väestön ikäpyramidi 2014. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne.

jänkieliset naiset painottuvat melko tasaisesti 25–54 -vuotiaisiin. Myös vanhemmissa ikäluokissa naisia on huomattavasti miehiä enemmän, yhtenä syynä lienee miesten lyhyempi elinajanodote.

Syntyvyys

Tilastokeskuksen tilastoissa on esitetty tietoja kokonaishedelmällisyysluvuista syntymämaan mukaan. Kokonaishedelmällisyysluku kuvaa ennakoitua lapsilukua naista kohden.

Ulkomailla syntyneiden naisten Suomessa synnyttämien lasten määrä on kasvanut vuodesta 1991 vuoteen 2013 mennessä 1 444 lapsesta 5 500 lapseen vuodessa. Tämä on noin 10 prosenttia kaikista vuoden aikana syntyneistä lapsista (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2014, 49–50).

Venäjällä syntyneiden (ml. ent. NL) naisten kokonaishedelmällisyysluku oli ajanjaksolla 2009–2013 1,7, mikä oli lähes yhtä suuri kuin Suomessa syntyneiden naisten kokonaishedelmällisyysluku 1,8. Kaikkien ensimmäisen polven ulkomaalaistaustaisten kokonaishedelmällisyysluku oli 2,1. Suurimmista ulkomaalaistaustaisissa ryhmissä korkein kokonaishedelmällisyysluku oli ma-

rokkolais- ja somalialaissyntyisillä 4,1 ja 4,0. Matalinta hedelmällisyys oli niillä naisilla, joiden taustamaa oli Saksa, Espanja ja Unkari. Kokonaishedelmällisyysluku näillä ryhmillä oli 1,3–1,4. Näissä lähtömaissakin hedelmällisyys on matala. Verrattuna edelliseen tarkastelukauteen 2000–2003 oli Venäjällä syntyneiden kokonaishedelmällisyysluku hitusen pienentynyt (0,1), monien lähtömaaryhmien hedelmällisyys oli jaksolla 2010–2013 alemmalla tai lähes samalla tasolla.

Lähtömaissa Venäjällä kokonaishedelmällisyysluku on 1,6, mikä on Suomea hieman pienempi (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2014, 49–50).

Pääasiallinen toiminta

Venäjänkieliset poikkeavat valtaväestöstä etenkin eläkeläisten ja muiden työvoiman ulkopuolella olevien osuuksissa. Suomenkielisistä neljännes on eläkeläisiä, ja muita työvoiman ulkopuolella olevia on noin kolme prosenttia. Venäjänkielisissä eläkeläisiä on vain seitsemän prosenttia, mutta muita työvoiman ulkopuolella olevia henkilöitä on 12 prosenttia (kuva 13).

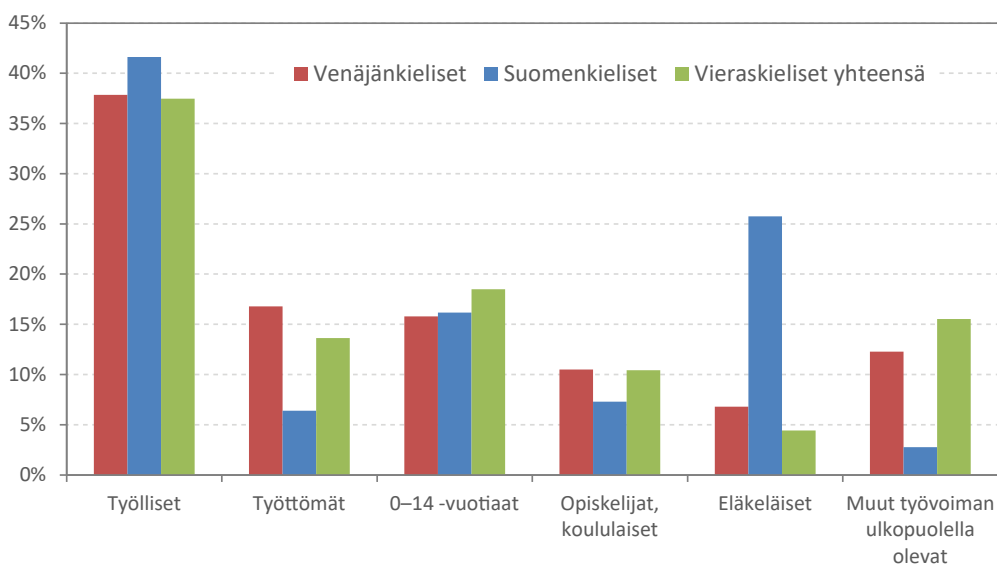
Venäjänkielisten työttömyysaste oli vuoden 2014 lopussa merkittävästi koko väestön työttömyysastetta korkeampi. Kun koko väestöstä työttömänä oli tilastokeskuksen mukaan 13,8 prosenttia, oli venäjänkielisistä työttömänä 28,1 prosenttia (kuva 14). Verrattuna kahteen muuhun suureen maahanmuuttajaryhmään, oli esimerkiksi vironkielisten työttömyysaste lähes sama kuin suomenkielisten työttömyysaste, toisaalta somalinkielisissä työttömien osuus oli lähes 56 prosenttia (Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti).

Vuosina 1994–2009 Venäjältä ja muualta entisen Neuvostoliiton alueelta peräisin olevien maahanmuuttajien työttömyys on ollut keskimääräistä ulkomaalaisten työttömyysastetta korkeampi (Vähemmistövaltuutettu 2010, 11–12).

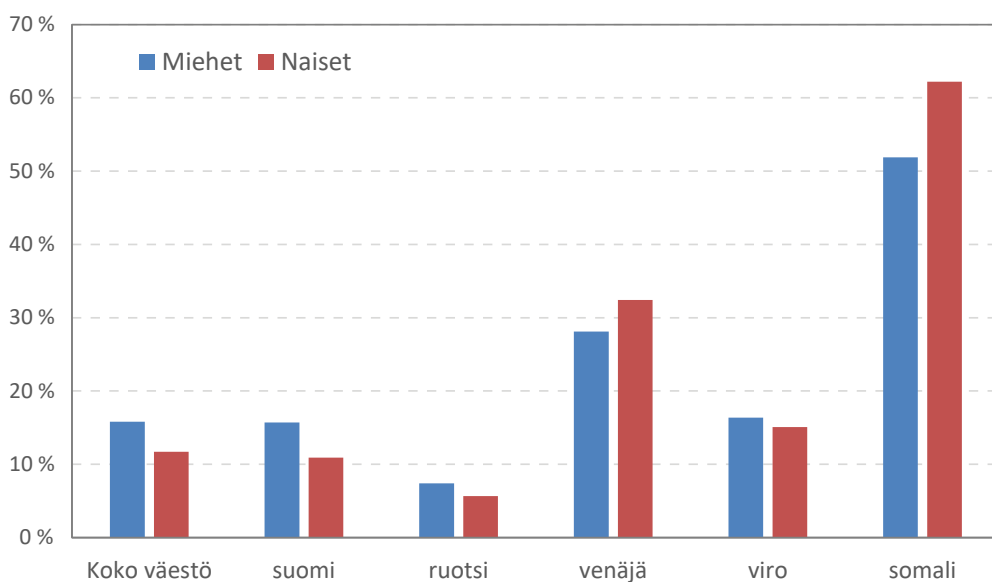
Koulutusrakenne

Maahanmuuttajien koulutusrakenteesta ei ole saatavissa tietoja vieraskielisten äidinkielen mukaan.

Suomessa asuvan ulkomaalaistaustaisen väestön koulutusrakenteesta ei pitkään ollut saatavilla luotettavaa tietoa, sillä suomalaisesta tutkintorekisteristä puuttuu suuri osa ulkomailla suoritetuista tutkinnoista. Ulkomaista syntyperää olevien työ- ja hyvinvointi -tutkimuksessa (UTH) näitä tutkintorekisterin puuttuvia tietoja paikattiin vastaajilta itseltään kysytyillä koulutustiedoilla (Tilastokeskus 2015).



Kuva 13. Venäjänkieliset, suomenkieliset ja vieraskieliset pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2014. (Huom! Työttömät – ei työttömyysaste, vaan työttömien osuus kieliryhmästä). Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti.



Kuva 14. Koko väestön, suomen-, ruotsin-, venäjän-, viron- ja somalinkielisten työttömyysaste sukupuolittain 2014. Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Työssäkäynti.

Venäjänkielinen väestö Suomessa tänään

Ulkomaalaistaustaisen väestön koulutusrakenteessa oli suuria eroja taustamaan mukaan vuonna 2014. EU-, Efta- ja Pohjois-Amerikka-ryhmä samoin kuin Venäjä- ja Neuvostoliitto-taustaiset olivat 25–54 -vuotiaiden joukossa koulutetuimpia. (taulukko 7) (Tilastokeskus 2015). Venäjä- ja neuvostoliittotaustaisista seitsemällä prosentilla oli suoritettuna enintään ylempi perusaste, toinen aste 44 %:lla ja korkeakoulutettuja oli lähes puolet.

Taulukko 7. Ulkomaalaistaustaisen 25–54-vuotiaan väestön koulutus rakenne taustamaan mukaan vuonna 2014, % (pl. koulutustieto tuntematon).*

Koulutus	Venäjä ja Neuvosto- liitto	Viro	Lähi-itä ja Pohjois- Afrikka	Muu Afrikka	Aasia	EU, Efta ja Pohjois- Amerikka	Ulkomaalaistaustaiset yht.
Enintään ylempi perusaste	7	17	38	29	23	5	17
Toinen aste	44	64	38	38	34	36	42
Korkea-aste	49	19	25	33	43	58	40
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	100	100
Yhteensä henkilöä	38 000	24 000	22 000	14 000	28 000	27 000	177 000

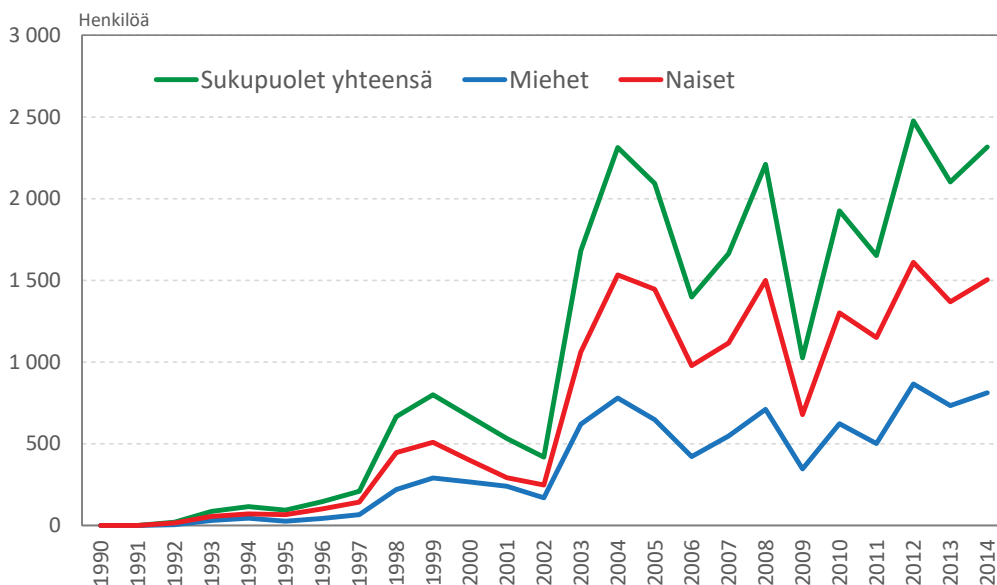
* Lähde: Tilastokeskus 2015.

Vähemmistövaltuutetun raportin mukaan venäjänkielistä vähemmistöä luonnehtii korkea koulutus. EU-MIDIS -tutkimukseen vastanneista suomenvenäläisistä 70 prosenttia oli opiskellut vähintään 14 vuotta (Vähemmistövaltuutettu 2010, 11).

Kansalaistaminen

Suomen kansalaisuuden on saanut vuoteen 2014 mennessä 26 621 Venäjän kansalaista (Suomen virallinen tilasto (SVT): Suomen kansalaisuuden saamiset). Venäjän kansalaisille myönnettyjen Suomen kansalaisuuksien määrä on noudatellut lainsäädännössä tapahtuneita muutoksia (kuva 15).

Tilastokeskuksen tietojen mukaan 1990-luvulla eniten uusia Suomen kansalaisuuksia myönnettiin entisen Neuvostoliiton alueelta tulleille. Myönnettyjen Suomen kansalaisuuksien yleistymisen 1990-luvun lopulla johtui siitä, että 1990-luvun alkupuolella maahan tulleiden suurten maahanmuuttajaryhmien viiden vuoden vakituinen asumisaika Suomessa tuli täyteen. Määrätyn vakituisen asumisajan täytyminen on edellytys Suomen kansalaisuuden saamiselle. Myös viime vuosina eniten uusia Suomen kansalaisuuksia on myönnetty Venäjän kansalaisille (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2014, 27).



Kuva 15. Suomen kansalaisuuden saaneet (entiset) Venäjän kansalaiset vuosina 1990–2014.
Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Suomen kansalaisuuden saamiset.

Vuonna 2004 myönnettyjen kansalaisuuksien poikkeukselliseen suureen määrään vaikutti kansalaisuuslaki 359/2003. Tämän lain mukaan henkilö voi säilyttää aiemman kansalaisuutensa ollessaan oikeutettu Suomen kansalaisuuteen. Tämän jälkeen oli viiden vuoden siirtymävaihe, joka mahdollisti kansalaisuuden palauttamisen entisille Suomen kansalaisille, heidän lapsilleen ja näiden alaikäisille lapsille. Tämä näkyy erityisesti siirtymäajan lopussa, vuoden 2008 kohdalla kohonneena lukuna (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2014, 24).

Vuoden 2013 lopussa Suomessa asui vakituisesti 78 351 henkilöä, joilla on Suomen kansalaisuuden lisäksi jonkin toisen maan kansalaisuus. Heistä syntyperäisiä Suomen kansalaisia, joille on myönnetty jonkin toisen maan kansalaisuus oli 17 722 henkilöä. Ulkomaiden kansalaisia, joille on myönnetty Suomen kansalaisuus oli 60 629 henkilöä. Suurimmat kaksoiskansalaisuusryhmät vuoden 2013 lopussa olivat Venäjän kansalaiset 21 513, Ruotsin kansalaiset 6 357 ja Yhdysvaltojen kansalaiset 3 603 (Suomen virallinen tilasto (SVT): Suomen kansalaisuuden saamiset).

Maahanmuuttoviraston tilastojen mukaan vuonna 2014 Venäjän federaation kansalaisten kansalaisuushakemusten määrä lisääntyi edelliseen vuoteen verrattuna 13 prosenttia. Kansalaisuushakemusten määrä vuonna 2014 oli 2 322 ja se oli edelleen reilusti suurin kansalaisuushakijoiden hakijaryhmä henkilömäärien mukaan. Venäjän kansalaiset muodostivat 20 prosenttia kaikista

kansalaisuushakemuksista. Toiseksi suurin hakijaryhmä olivat Somalian (1 898) ja kolmanneksi suurin Irakin kansalaiset (1 136) (Maahanmuuttovirasto, kansalaisuustilastot, kansalaisuushakemukset).

Maahanmuuttoviraston tilastojen mukaan vuonna 2015 eniten uusia Suomen kansalaisuuksia myönnettiin entisille Venäjän kansalaisille 1 738 ja Somalian kansalaisille 951 (Maahanmuuttovirasto, kansalaisuustilastot).

Yhteenveto

Suomessa asui vuoden 2014 lopussa lähes 70 000 venäjänkielistä, määrä on kasvanut huomattavasti viimeisten 25 vuoden aikana. Vaikka viime vuosina nettomaahanmuutto Venäjältä on hieman hidastunut, voi vuonna 2050 Suomessa olla jopa 200 000–250 000 venäjänkielistä. Venäjänkielisten yleisimmät maahanmuuton syyt ovat avioituminen Suomen kansalaisen kanssa ja muut perhesyyt, opiskelu tai työskentely Suomessa. Aikaisempina vuosina merkittävää oli inkerinsuomalaisten paluumuutto. Venäjänkieliset ovat suomenkielisiin verrattuna keskittyneempiä suuriin kaupunkeihin, heitä on suhteellisesti eniten Itä- ja Kaakkois-Suomessa.

Suomessa asuvat vieraskieliset poikkeavat ikärakenteeltaan selvästi suomenkielisistä: venäjänkielisissä työikäisten osuus on selvästi suurempi kuin kantäväestössä. Venäläistaustaisten naisten kokonaishedelmällisyysluku ei juurikaan eroa suomenkielisistä. Venäjänkielisissä naisten osuus on miehiä lähes 10 prosenttiyksikköä suurempi. Vaikka venäjänkielisistä lähes puolet on korkeakoulutettuja, on työttömyysaste suomenkielistä väestöä korkeampi. Eniten uusia Suomen kansalaisuuksia myönnetään Venäjän kansalaisille.

Kirjallisuus

Alanen, Aku (2007): Venäjänkieliset asukkaat lisääntyvä vähemmistö. Kuntapuntari, 2007 (4), Tilastokeskus.

Alanen, Aku (2012): Venäjänkielisiä jo 60 000 Suomessa. Tieto&Trendit 2012 (8), Tilastokeskus.

Hannikainen, Lauri (2002): The Russian-Speaking and Ethnic Russian Minority in Finland in the Light of Finland's International Obligations. Finnish Yearbook of International Law 11.

Iskanus, Sanna (2006): Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteetti. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. Saatavilla:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13433/9513925234.pdf?sequence=1> luettu 8.2.2016.

Kyntjä Eve & Kulu Hill (1998): Muuttonäkymät Venäjältä ja Baltian maista Suomeen. Siirtolaisuustutkimuksia A 20. Vammala.

Leskinen, Anna & Karvonen, Irinja (2012): Venäjänkielinen vähemmistö – ennen, tänä päivänä ja tulevaisuudessa. Teoksessa: Okan Daher, Lauri Hannikainen & Karoliina Heikinheimo (toim.): Suomen kansalliset vähemmistöt, kulttuurien ja kielten rikkautta. Vähemmistöoikeuksien ryhmän Suomen jaosto, Keuruu. s. 69–80. Saatavilla: <http://www.rauhanpuolustajat.org/tiedostot/vahemmistot.pdf> (2.9.2016)

Maahanmuuttovirasto (2014a): Kansalaisuusyksikkö. Tilastokatsaus, vuosi 2013. Saatavilla: http://www.migri.fi/download/45889_tilastokatsaus_kansalaisuus_2013.pdf?c987b30ed1a9d188, luettu 8.2.2016.

Maahanmuuttovirasto (2014b): Maahanmuuttoyksikkö, Tilastokatsaus, Oleskeluluvat 1.1.2013–31.12.2013. Saatavilla: http://www.migri.fi/download/50381_Tilastokatsaus_Oleskeluluvat_2013_pdf.pdf?699d157b7ac5d188, luettu 8.2.2016.

Maahanmuuttovirasto (2016a): Kansalaisuustilastot ja kansalaisuushakemukset. Saatavilla: http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/kansalaisuustilastot Luettu 8.2.2016.

Maahanmuuttovirasto (2016b): Ulkomaalaisrekisteri. Saatavilla: http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/ulkomaalaisrekisteri, luettu 8.2.2016.

Pietari, Helena (2006): Venäläisten Suomeen muutto; Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen. Maantieteen tutkielma. Turun yliopisto, Turku. Saatavilla: http://www.migrationinstitute.fi/files/pdf/webreport/webreport_021.pdf luettu 8.2.2016.

Rynkänen, Tatjana & Pöyhönen, Sari (2010): Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret. Suhde kielen ylläpitämiseen, kielenoppimiseen ja integroitumiseen. Teoksessa: Tuomas Martikainen, Lotta Haikkola (toim.): Maahanmuutto ja sukupolvet. SKS ja Nuorisotutkimusverkosto. Hakapaino, Helsinki.

Suomen virallinen tilasto (2014): Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus [verkkójulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavilla: https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yvrm_uls_i_201300_2014_12286_net.pdf, luettu 8.2.2016. ISSN 1796–0479.

Suomen virallinen tilasto (2015a): Suomen kansalaisuuden saamiset [verkkójulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/kans/>, luettu 8.2.2016. ISSN 1797-7142. 2010.

Suomen virallinen tilasto (2015b): Työssäkäynti [verkkójulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/tyokay/index.html>, luettu 8.2.2016. ISSN 1798-5528.

- Suomen virallinen tilasto (2015c): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html>, luettu 8.2.2016. ISSN 1797-5379.
- Suomen virallinen tilasto (2016): Tilastokeskus/Väestötilastopalvelu) taulukosta "Väestö kielen, iän (5-v.) ja sukupuolen mukaan alueina koko maa ja kunnat 31.12.2015. Saatavilla: <http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/>, luettu 12.9.2016.
- Sisäasianministeriö (2016a), Inkerinsuomalaisten paluumuutto. Saatavilla: http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/paluumuutto_ja_ulkosuomalaiset, luettu 8.2.2016.
- Suomen virallinen tilasto (2016b): Muuttoliike [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/muutl/index.html>, luettu 8.2.2016. ISSN 1797-6766
- Söderling, Ismo (2013): Venäläisiä voi olla Suomessa yhtä paljon kuin ruotsinkielisiä vuonna 2050. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/venalaisia_voi_olla_suomessa_yhta_paljon_kuin_ruotsinkielisia_vuonna_2050/6638771, luettu 8.2.2016.
- Tilastokeskus ja kirjoittajat (2015): Ulkomaalaistaustaisten psyykinen hyvinvointi, turvallisuus ja osallisuus. Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi -tutkimus 2014 (UTH), Helsinki. Saatavilla: http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/yyti_uso_201500_2015_16163_net.pdf, luettu 8.2.2016.
- Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti (2003): Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan asettaman työryhmän raportti. Helsinki. Saatavilla: http://www.faro.fi/Venkysymykset_FIN.pdf, luettu 8.2.2016.
- Vähemmistövaltuutettu (2010): Venäjänkielisten työllistyminen ja työsyryjintä. Painoyhtymä Oy, Porvoo. Saatavilla: http://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/31698_venajankielisten_tyollistyminen_ja_tyosyrjinta_2010.pdf/d68a68ea-0b04-406d-9889-f523f7c9e4d5, luettu 8.2.2016.

Antero Leitzinger

Venäläisten muutto Suomeen kautta aikojen¹

Johdanto

Suomen venäläisvähemmistön määrittely ei ole aivan yksinkertaista, sillä suuri osa Venäjän väestöstä on kansallisuudeltaan muita kuin venäläisiä. Myös maahanmuuton ajankohta jakaa suomenvenäläiset taustaltaan ja asemaltaan erityyppisiin kerrostumiin. Artikkelissa tarkastellaan ensin vanhimpia suomenvenäläisiä vuoden 1809 rauhansopimuksen jälkeen, jonka jälkeen selvitetään vallankumouksen aikaisia emigrantteja. Sitten tarkastellaan sotienjälkeisiä venäläisiä, heidän profiiliaan, asemaansa ja tapojaan. Lopuksi tarkastellaan vielä poliittiseen vaikuttamiseen ja kanssakäymiseen sekä kotoutumisen ja sulautumiseen liittyviä näkökohtia.

Vanhimmat suomenvenäläiset

Suomalaisesta kansakunnasta ei voida uskottavasti puhua ennen Suomen valtion muodostumista. Vaikka Suomesta tuli suuriruhtinaskunta Porvoon valtiopäivillä ja Haminan rauhansopimuksessa vuonna 1809, uudeksi rajaksi muodostuneen Tornionjoen länsipuolelle jääneet Länsipohjan(maan) meänkieliset tai Ruijaan (norjaksi Finnmark) vaeltaneet kveenit tuskin muuttuivat hetkessä vähemmän suomalaisiksi kuin Venäjän miehittämien alueiden asukkaat. Haminan rauhansopimuskin sääti optio-oikeuden niille Ruotsissa tai Suomessa oleville Ruotsin alamaisille, jotka halusivat olla ruotsalaisia (muuttaa Ruotsiin) tai Venäjän alamaisia (muuttaa Suomeen). Tuskin olisi mielekäästä rajata suo-

¹ Artikkelin perustuu tekijän kirjaan: Leitzinger, Antero (2008), *Ulkomaalaiset Suomessa, 1812–1972*, East-West Books, Helsinki.

malaisuutta myöskään Kymijokea myöten, joka erotti toisistaan jo 1700-luvulla Venäjään liitetyt alueet ja "uuden" Suomen eli suuriruhtinaskunnan.

Jos tunnustamme yhtäläisesti syntyperäisiksi suomalaisiksi sekä viipurilaiset että turkulaiset, mutta emme enää Haaparannan, Kiirunan, Vesisaaren tai Porsangin suomenkielisiä, määrittelemme Suomen niiden rajojen mukaan, jotka se sai "vanhan" ja "uuden" Suomen yhdistämisessä vuoden 1812 alusta. Tällöin Suomessa oli myös ruotsinkielisiä "uuden", venäjän- ja puolankielisiä "vanhan" Suomen sekä saksankielisiä kummallakin puolella. Vaikka Ruotsin laki oli rajannut kansalaisoikeudet luterilaista uskoa tunnustaville, Venäjän laki oli sallinut mm. puolalaisten katolisten asettua Suomeen. Samoin Ruotsin laki tunnusti katolisille tiettyjä oikeuksia. Ainoastaan ei-kristityt (juutalaiset, myöhemmin myös muslimit ja buddhalaiset) joutuivat oleskelemaan Suomessa "tilapäisesti", pääsemättä henkikirjoihin.

Kun Viipurin lääni yhdistettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan tammikuussa 1812, mm. Kyyrölän venäläisen kyläyhteisön väestö tulkittiin automaattisesti Suomen kansalaisiksi. Suomessa oleskeli kuitenkin jo tuolloin myös sellaisia venäläisiä, joiden tuli hakea keisarin lupaa päästäkseen Suomen henkikirjoihin. Elleivät he sitä hakeneet, heidän oleskelunsa maassa jäi ainakin periaatteessa tilapäiseksi. On arvioitu, että Suomen kansalaisuuden sai hakemuksesta vuoteen 1855 mennessä 3 211 Venäjän alamaista. Tuon jälkeen kansalaisuuden sai senaatin asiakirjojen mukaan 792 perhettä vuoteen 1917 mennessä. Kun vaimoja ja lapsia ei kansalaistamispäätöksissä nimetty, tarkkaa henkilömäärää on vaikea laskea, mutta epäilemättä vuosina 1812–1917 kansalaistettuja venäläisiä kertyi vähintään 6 000, kuten Tiina Korhonen (2005) on arvioinut. He olivat enimmäkseen venäjänkielisiä ortodokseja, mutta joukossa oli muitakin kristittyjä. Heidän lisäksi maassa oleskeli ulkomaalaisina Venäjän alamaisia, joista osa puhui venäjää ja/tai tunnusti ortodoksista uskoa.

Seitsemässä suurimmassa Suomen kaupungissa asui joulukuussa 1910 kaikkiaan 12 307 Venäjän alamaista. Heistä viidenneksen on täytynyt olla Suomessa syntyneitä maahanmuuttajien jälkeläisiä, sillä viidessä suurimmassa kaupungissa asui enemmän Venäjän alamaisia kuin Venäjällä syntyneitä. Jälkimmäisiin on luettu myös Venäjällä syntyneitä muiden maiden kansalaisia. Lisäksi on muistettava, että jo tuolloin ulkomaalaisia asui pienemmissäkin kaupungeissa ja maaseudulla kuten Terijoella ja muissa rajakunnissa.

Suomen kansalaisuuden autonomian aikana saaneista Venäjän alamaisista suurimmat ryhmät olivat (sikäli kuin arvo tai ammatti on tiedossa) eläkeläiset tai muut itsensä pelkästään entisen ammattinsa mukaan määritelleet (147, etenkin sotilaat), talonpojat (98), lapset (70, joista poikia 82 %), kirjanpitäjät (69), porvarit (46), kauppiaat (28), lesket (20), aateliset (19) ja sepät (12).

Vallankumouksen pakolaiset

Kolmannen kerrostuman venäläisiä maahanmuuttajia muodostivat itsenäisessä Suomessa kansalaistetut "emigrantit", joiden joukossa oli myös juutalaisia ja muslimeja. He olivat muuttaneet Suomeen ennen vuotta 1917 tai paenneet Venäjän vallankumousta. Siihen aikaan "pakolaiseksi" saattoi lukeutua kuka tahansa, eivätkä Suomen viranomaiset tehneet eroa oleskelulupien taustalla olevien syiden välillä. Pakolaisiksi luettiin myös Venäjältä paenneet Suomen kansalaiset, jos he halusivat itsestään sellaista nimitystä käyttää, tai jos he saivat tukea Valtion pakolaisavustuskeskukselta. Ei siis ole mahdollista laskea satunnaisista "pakolaisista" tehtyjen tilastojen yleensä summittaisista arvioista maahanmuuttaneiden venäläisten määrää. Venäläisistä on vaikea erotella, kuka pakeni poliittista vainoa ja väkivaltaa tai nälänhätää, kuka oli muuten vain mieluummin Suomessa tai kuka pyrki Suomen kautta kauemmaksi länteen.

Neuvosto-Venäjä antoi 15.12.1921 asetuksen, joka uhkasi maastamuuttajia neuvostokansalaisuuden menetyksellä, jos nämä olivat olleet viisi vuotta passitta ulkomailla, eivätkä ilmoittautuneet maan suurlähetystöön 1.6.1922 mennessä. Kun Neuvostoliitto ei "pyynnöistä huolimatta suostunut ottamaan minkäänlaista kantaa" omia kansalaisoikeuksiaan koskeviin kysymyksiin, Suomen sisäministeriön ulkomaalaisyksiköksi otettiin käytännön, jonka mukaan ennen vuotta 1923 Suomeen siirtyneet katsottiin entisen Venäjän alamaisiksi (tuona vuonna Neuvostoliitossa suoritettiin kansalaisten rekisteröinti), ja vuosina 1923–1938 Suomeen siirtyneet katsottiin kansalaisuudettomiksi.

Neuvosto-Venäjän ympärille muodostunut Neuvostoliitto ei halunnut olla keisarikunnan Venäjän seuraajavaltio, joten Suomeenkin muodostui "entisen Venäjän alamaisten" yhteisö. Jo vuodesta 1918 kansalaistamispäätöksiin ilmaantuvat erikseen "entisen Venäjän juutalaiset" (joiden oleskelusta Suomessa oli autonomian aikana eri säädökset), "entisen Venäjän puolalaiset" ja "muut kansalaisuutta vailla olevat" kansallisuudet.

Suomen viranomaiset erottelivat virolaisia, puolalaisia ja ukrainalaisia omiksi ryhmikseen jo keväällä 1918. Käytäntö kuitenkin horjui tammikuuhun 1919, latvialaisten ja liettualaisten osalta syyskuuhun 1919 saakka. Sisäministeriön piti vielä 27.1.1920 muistuttaa lääninhallituksia siitä, että liettualaiset oli vastedes luettava muihin ulkomaalaisiin kuin venäläisiin. Ulkoministeriön pyynnöstä sisäministeriö ilmoitti 17.4.1920, että myös georgialaiset ("gruusialaiset") olivat oikeutettuja ei-venäläisten valkoiisiin ololippuihin. Etsivä keskuspoliisi kieltäytyi kuitenkin antamasta ns. Nansen-passeja "sellaisille Neuvosto-Venäjältä saapuneille ei-venäläisille, kuten puolalaisille, virolaisille, englantilaisille, kreikkalaisille j.n.e., joita näiden kotimaan viranomaiset eivät toistaiseksi halua tunnustaa alamaisikseen."

Suomen kansalaisuuden sai kuusi Ukrainan kansalaista perheenjäsenineen: konttoristi Nikolai Vetuschenko vannoi uskollisuudenvalan 28.2.1921, työmie-

Stefan Krautschuk 3.5.1921, sepän leski Rosa Emilia Kopeika 6.5.1921, talonmies Ivan Doroschenko 10.6.1921, huvilanomistaja Aleksander Memmert 8.3.1923 ja puuseppä Mikael Primatschek 17.4.1928. Muiden lyhytaikaisen itsenäisyytensä ennen toista maailmansotaa menettäneiden ja neuvostotasavalloiksi muutettujen valtioiden kansalaisia ei Suomen kansalaisuuden saaneissa ollut.

Vasta vuoden 1920 lopulla laskettiin koko Suomen ulkomaalaisväestö maaherrojen ilmoitusten perusteella. Silloin se oli 24 451. Heistä oli venäläisiä 45,3 %, suomensukuisia entisen Venäjän alamaisia 15,4 %, virolaisia 3,8 %, puolalaisia 2,7 %, ukrainalaisia 1,0 % ja muita entisen Venäjän alamaisia 0,9 %. Eräiden ryhmi- en osalta maaherrojen ilmoituksissa oli kuitenkin keskimäärin 21 % vähemmän ulkomaalaisia kuin vain kolme viikkoa aiemmin tehdyssä väestönlaskennassa, joten todellinen kokonaismäärä saattoi hyvinkin ylittää 30 000 henkeä.

Kansalaisuuden ja kansallisuuden ero vaati vielä pitkään muistuttamista. Etsivä keskuspoliisi joutui selittämään heinäkuussa 1924, ettei inkeriläisiä ja itäkarjalaisia pitänyt enää kutsua venäläisiksi, koska sana "venäläinen" tarkoitti nyt kansalaisuuden sijasta pelkästään kansallisuutta. Sisäministeriön kierto- kirjeisiin 4.4.1925 ja 15.11.1930 perustuvassa, Etsivän keskuspoliisiin painatta- massa ulkomaalaislomakkeessa selitettiin kansalaisuussaraketta: "Venäläisistä merkittävä, ovatko S. N. T. Liiton kansalaisia vai ent. Venäjän alamaisia; lisäksi erikseen kansallisuussarakkeeseen, ovatko venäläisiä, itäkarjalaisia, inkeriläisiä j.n.e.". Vuoden 1942 ulkomaalaisasetuksen mukaisessa lomakkeessa selitettiin kansallisuussaraketta: "Esim. suomalainen, inkeriläinen, saksalainen, turkkilai- nen, venäläinen, juutalainen, j.n.e.".

Syyskuussa 1924 arvioitiin Suomessa olevan 4 500 inkeriläistä, 8 000 itäkar- jalaista, 800–900 Kronstadtin pakolaista, 7 000–8 000 vallankumousta paen- nutta venäläistä ja 3 000–4 000 ennen vallankumousta Suomeen asettunutta venäläistä pakolaista eli yhteensä 25 000 entisen Venäjän alamaista, joilla ei vielä ollut Suomen kansalaisuutta.

Vuosina 1918–1943 Suomen kansalaisuuden sai erään laskelman mukaan 2 195 itäkarjalaista, 1 651 inkeriläistä ja 8 765 venäläistä. Laskelmaan on kuiten- kin syytä suhtautua varauksellisesti, sillä itsenäisyyden ensimmäisiltä vuosilta ei pidetty tilastoja, eikä päätöksiin aina merkitty perheenjäseniä. Jos lasketaan perhekunnittain, vuosina 1918–1943 kansalaistettiin 4 608 ja vuosina 1944–1945 (kevääseen asti, jolloin kommunistijohtoinen sisäministeriö keskeytti ulkoma- laisten kansalaisuushakemusten esittelyn) 464 perhettä, jotka olivat entisen Venäjän alamaisia tai (harvemmin) Neuvostoliiton kansalaisia. Runsaan 5 000 perheen henkilömäärä (vaimoineen ja alaikäisine lapsineen) oli todennäköisesti yli 10 000. Heistä valtaosa oli kansallisuudeltaankin venäläisiä, vaikka joukkoon sisältyi myös juutalaisia ja muslimeja. Kaikissa tapauksissa ei ole varmuutta siitä, vannottiinko myös uskollisuudenvala (vuoteen 1941/1942 asti), eli saiko kansa- laistamispäätös lainvoiman – joskus maastamuutto, kuolema tai siviilisäädyn

muutos ehti väliin. Toisinaan tulijan mieli ehti muuttua tai annettu määräaika umpeutua muusta syystä (muilta ulkomaalaisilta ja myöhemmin Neuvostoliitonkin kansalaisilta vaadittiin vapautusta aiemmasta kansalaisuudesta ennen kansalaistamispäätöksen voimaantuloa). Ei myöskään ole tiedossa, kuinka moni venäläinen nainen sai Suomen tai muun maan kansalaisuuden automaattisesti avioliiton kautta ja kuinka moni lapsi sai Suomen kansalaisuuden 1.7.1941 voimaan tulleen lainmuutoksen nojalla. Syntymäpaikka-, äidinkieli- ja uskontotilastot eivät nekään kerro koko totuutta, sillä kielitilastot ovat perustuneet omaan ilmoitukseen ja lasten osalta vanhempien ennusteeseen, kaksikielisyyttä ei ole tilastoitu ja uskontokuntaa voitiin viimeistään vuonna 1922 säädetyin uskonnonvapauslain nojalla vaihtaa vapaasti. Sukunimien suomentamisvimma maailmansotien välisenä aikana häivytti näkyvistä monia vierasperäisiä sukuja.

Suomen kansalaisuuden vuosina 1918–1945 saaneista entisen Venäjän alamaista ja Neuvostoliiton kansalaisista suurimmat ryhmät olivat (sikäli kuin arvo tai ammatti on tiedossa) työmiehet (1 320), kauppiaat (592), lesket (548), neidit (282), kauppa-apulaiset (262), liikeapulaiset (162), liikemiehet (160), opettajat (160), konttoristit (154), lapset (147), autonkuljettajat (142), ompelijat (82) rouvat (78), eläkeläiset tai muut itsensä pelkästään entisen ammattinsa mukaan määritelleet (76), työnjohtajat (75) sekä munkit (69) ja muut hengellisen säädyn edustajat. Lukumäärät ja järjestys vaihtelevat riippuen siitä, kuinka eri ammattinimikkeitä niputetaan yhteen. Osin valikoima heijastaa yhteiskunnan muutosta autonomian aikaan verrattuna. Itsenäisesti kansalaisuutta hakeneet naiset ja lapset olivat tyypillisimmillään kauppiaiden omaisia, jotka elivät omaisuutensa koroilla tai satunnaisilla töillä. Useimmat venäläiset näyttävät kuuluneen ryhmisiin, jotka eivät ole julkisuudessa profiloituneet. Vasta tarkempi tutkimus voisi selvittää, miten eri ammatit jakautuivat eri kansallisuuksien kesken.

Esimerkiksi sotavuosina 1942–1943 Suomen kansalaisuuden saaneista 378 entisen Venäjän alamaista inkeriläisiä oli 102, itäkarjalaisia 32, juutalaisia 14 ja muslimeja 20, joten 210 henkeä oli kansallisuudeltaan venäläisiä tai muita Neuvostoliiton vähemmistökanjoja (Baltian maiden kansalaiset luettiin vielä tuolloin omiin ryhmiinsä, koska olivat oleskelleet Suomessa ennen kotimaidensa miehitystä). Ainoastaan juutalaisten kansalaisuushakemukset oli sisäministeri Toivo Horellin toimesta jäädytetty lähes kahden vuoden ajaksi, eikä yksikään heistä saanut Suomen kansalaisuutta vuoden 1942 aikana. Tarkempi tutkimus voisi selvittää, vähenikö venäläisten osuus tai venyikö päätöksenteko heidän osaltaan, mutta toistaiseksi sellaisesta ei ole viitteitä. Ilmeisesti suomenvenäläisiä pidettiin tässä vaiheessa jo hyvin Suomeen sopeutuneina ja kohdeltiin viranomaisissa tasavertaisemmin kuin moni saattaisi olettaa.

Itäkarjalaiset ja inkeriläiset saivat lainsäädännössä erityiskohtelun, mutta muiden entisen Venäjän alamaisten kansalliseen erittelyyn suomalaisilta loppui kiinnostus, kunnes ”punainen Valpo” laski 1.6.1946 entisen Venäjän alamaista,

Venäläisten muutto Suomeen kautta aikojen

entisiä Neuvostoliiton ja Neuvostoliiton kansalaisia yhteensä olevan Suomessa 6 286 henkeä, joista 39 % oli venäläisiä:

Taulukko 1. Entiset Venäjän alamaiset Suomessa 1.6.1946

	N:liitto	ent. N:liitto	ent. Venäjä	YHT.
venäläisiä	63	139	2 252	2 454
itäkarjalaisia	50	129	2 013	2 192
inkeriläisiä	12	141	525	678
turkkilaisia	20	9	79	108
georgialaisia	0	0	2	2
juutalaisia	1	7	44	52
ukrainalaisia	131	3	27	161
saksalaisia	3	2	25	30
suomalaisia	76	20	89	185
virolaisia	194	1	35	220
latvialaisia	9	0	13	22
liettualaisia	1	0	1	2
puolalaisia	20	0	34	54
armenialaisia	2	0	1	3
englantilaisia	0	0	2	2
mustalaisia	0	0	1	1
norjalaisia	3	0	0	3
ruotsalaisia	2	0	3	5
tuntematt.	11	11	80	102
YHT.	598	462	5 226	6 286

Lukuihin eivät sisällyneet sotien aikaan Suomeen siirtyneet, joista oli jo toimitettu tiedot valvontakomissiolle. Nimitys ”entisen Venäjän alamainen” vaihtui vuosina 1958/1963 nimitykseen ”valtioton”, ”kansallisuutta vailla oleva” tms.

Neljännän kerrostuman muodostivat vuosina 1923–1944 Suomeen tulleet Neuvostoliiton kansalaiset, joiden asemaa vaikeutti Neuvostoliiton kansalaisuuslainsäädännön ja politiikan ailahtelu. Osa ehdittiin kansalaistaa jo ennen kuin välirauhansopimuksen edellyttämä palautusvelvollisuus lietsi epävarmuutta sekä suomalaisten viranomaisten että venäläisten parissa. Pahimmillaan Suomen kansalaisuuden saaneelta venäläiseltä riistettiin kansalaisuus – kuten Dsemma Filippovalta ja hänen Suomessa syntyneeltä lapseltaan, jolla oli suomalainen isä (kumpikin luovutettiin Neuvostoliittoon 23.1.1948). Eräät karkotettiin maasta laittomasti – kuten 21.4.1945 ”Leinon vangit”, joista Severin Dobrovolski teloitet-

tiin ja muutama muu katosi iäksi. Parhaimmillaan he onnistuivat oleskelemaan Suomessa laillisesti – kuten Viktor Klimenkon isä – tai väärellä henkilöllisyydellä. Vasta 1960-luvulla venäläisten asema muodollisesti normalisoitui, mutta luottamuksen palautuminen kesti Neuvostoliiton loppuun asti.

Sotien jälkeinen muutto

Viidennen kerrostuman muodostivat sotien jälkeen Suomeen tulleet neuvostokansalaiset. Laittomasti rajan ylittäneistä ”loikkareista” yksikään ei uskaltanut jäädä pysyvästi Suomeen, vaikka 1970-luvulla muutamalle tarjottiinkin oleskelulupaa. Laillisesti tuli lähinnä suomalaisten kanssa avioituneita neuvostonaisia, joista Suojelupoliisi kantoi huolta varsinkin vuoden 1967 loppuun saakka. Tämän jälkeen ulkomaalaiset vaimot eivät enää saaneet automaattisesti Suomen kansalaisuutta avioliittonsa kautta.

Tilastojen mukaan Neuvostoliiton kansalaisten määrä kolminkertaistui vuonna 1974 (322:sta 973:een, sisältämättä Inkerin ja Itä-Karjalan siirtoväkeä tai valtiottomia), puolittui vuosina 1979–1981 (1 871:stä 969:een), nousi sitten jatkuvasti ja kaksinkertaistui Neuvostoliiton hajoamisen myötä vuonna 1991. Syytä vuoden 1974 äkilliseen lisäykseen ei tiettävästi ole pohdittu. Julkisuuteen maahanmuuton lisääntyminen pääsi 1980-luvun loppupuolella ja lisäyksen oletettiin koostuvan lähinnä suomalaisten kanssa avioituneista naisista. Samaan aikaan kasvoi kuitenkin muukin ulkomaalaisväestö ja vasta inkeriläisten paluumuuttolupa politisoi venäläisten maahanmuuton, palauttaen kantaväestön mieliin sukupolvien takaisia uhkakuvia.

1990-luvun alusta alkaen Suomeen on muodostunut kuudes kerrostuma Venäjän kansalaisista. Heidän määränsä ovat aiempaa suuremmat, mutta niin on yleensäkin maahanmuuton määrä. Suomi on kansainvälisempi ja vauraampi kuin aiemmin, joten venäläisten maahanmuutto Suomeen ei välttämättä suhteellisesti eroa siitä, jonka aiemmat suomalaiset sukupolvet kohtasivat ja joka vähitellen kiinnittyi suomalaiseen yhteiskuntaan. Mitään laadullisesti uutta ei ole tapahtunut. Siksi historia voi tarjota perusteltuja ennusteita myös kuudenten tai sitä seuraavien kerrostumien tulevaisuudelle.

Suomenvenäläisten poliittinen vaikuttaminen 1970-luvulle asti

Onko suomenvenäläisillä ollut yhteisiä intressejä ja ovatko suomenvenäläiset omasta aloitteestaan tai Venäjän (vuosina 1922–1991 Neuvostoliiton) aloitteesta

pyrkineet vaikuttamaan suomalaisessa politiikassa? Tarkastelun ulkopuolelle on ensinnäkin jätettävä muita kansallisuuksia edustavat keisarillisen Venäjän alamaiset ja Neuvostoliiton kansalaiset, joilla oli hyvinkin voimakkaat omat poliittiset intressinsä: itäkarjalaiset ja inkeriläiset, virolaiset, puolalaiset, juutalaiset ja muslimit (turkinsukuiset tataarit). Jopa läteillä (nykykielenkäytössä latvialaisilla) ja armenialaisilla oli vähälukuisuudestaan huolimatta jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä omat etujärjestönsä Suomessa tai ulkomailla.

Jäljelle jäävä venäjänkielinen vähemmistö oli asettunut Suomeen eri aikoina ja eri syistä, minkä vuoksi senkin vaikutus oli hajanaista ja osin ristiriitaista. Suomeen muuttaneilla venäläisillä oli usein hyvät syynsä sanoutua irti Venäjän valtiosta ja sen politiikasta, eivätkä he muutaman sukupolven jälkeen sekaavioliitoissa muodostaneet enää menneisyyteensä kiinnittynyttä yhteisöä, vaan heistä tuli luonnollisesti suomalaisia – olkoonkin, että he saattoivat pysyä äidinkieleltään venäjänkielisinä ortodokseina. Jonkinlainen ”toiseuden” kokemus oli yhteinen kaikilla maahanmuuttajilla, mutta vaihdellen hyvin yksilöllisesti. Kantaväestön parissa riippui koulutuksesta, maailmankuvasta ja asenteista, osattiinko edes karjalaisia evakkoja erottaa ”ryssistä”. Vieraat tavat, kulkukauppa ja huvila-asutus, sortokaudet, kilpailu työmarkkinoilla ja aatteelliset pyrkimykset aiheuttivat jo Suomen autonomian aikana ristiriitaista suhtautumista, jossa joskus oli tai nähtiin olevan poliittisia vaikutuksia.

Vieraat tavat

Antero Varelius (1985) kertoi Suomen venäläisistä siviileistä vuodelta 1847: ”Tämä kansa, joka alkuperään ja kieleen nähden asettuu suomalaisten ja ruotsalaisten väliin, on viime aikoina tullut maahan ja asettunut enimmäkseen asumaan kaupunkeihin. Lukuunottamatta Viipurin lääniä suomalaistuvat (tai ruotsalaistuvat) heidän jälkeläisensä tavallisesti niin, että toisessa polvessa ainostaan uskonto muistuttaa venäläisestä syntyperästä... Venäläiset ovat Viipurin läänin ulkopuolella tavallisesti sekoittuneet muihin ryhmiin, ja heistä on tullut niin suomalaisia tai ruotsalaisia, että heitä tuskin tunnistaa toisessa sukupolvessa. Kaikkialla maassa, missä he asuvat, he ovat suurimmaksi osaksi kauppiaita ja elinkeinonharjoittajia; harvat heistä ovat maanviljelijöitä, paitsi ne jotka asuvat kolmessa kylässä Pyhärustin [Muolaa] seurakunnassa. Virkamiehiä on vähäinen määrä.”

Myös Sakari Topelius (1985) kertoi ’Maamme’-kirjansa 93. luvussa venäläisistä: ”Suomalaiset ja venäläiset asuvat niin lähellä toisiaan, että heidän täytyy käydä toistensa maassa kaupoilla ja muilla asioilla. Siitä on ollut seurauksena, että monia suomalaisia on asettunut Venäjälle ja monta venäläistä Suomeen. Nämä venäläiset ovat tulleet kauppaneihiksi kaupunkeihin tahi ostaneet teh-

taita ja maatiloja tahi tulleet tänne muurareiksi, puutarhureiksi ja käsityöläisiksi. Enimmin on heitä Itä-Suomessa ja muutamia paikoin Etelä-Suomea, mutta sängen vähän läntisissä ja pohjoisissa osissa maattamme.

Paitsi tilallisia venäläisiä on maassamme myös venäläistä sotaväkeä. Nämä venäläiset marssivat aina jonkun ajan kuluttua pois ja toisia tulee tilalle. Usein on heillä tässä maassa niin hyvä olla, että he, sotapalveluksesta eron saatuaan, jäävät tänne asumaan. Tilallisia venäläisiä ei ole Suomessa monen monia, ja heidät luetaan maan väestöön. Useat oppivat maan kielen ja heidän lapsensa kasvavat maan omien lasten tavalla. Mutta kaikilla näillä venäläisillä on oma erityinen kristinuskonsa, jota sanotaan kreikkalaisen seurakunnan uskoksi, ja muutamissa kaupungeissa heillä on omat kirkkonsa vahakynttilöineen, tauluineen ja pyhäinkuvineen. Viipurin läänissä on suomalaisiakin talonpoikia, jotka esi-isiensä lailla tunnustavat kreikkalaista uskoa.

Entisinä sota-aikoina ei tässä maassa hyvillä mielin katseltu venäläisiä, sillä he tulivat silloin vihollisina; mutta nyt he tulevat ystävinä, naapureina ja liittolaisina. Ja vaikka he monessa suhteessa ovat toisenlaisia kuin tämän maan kansa ja puhuvat keskenään omaa venäläistä kieltään, jota ei ole helppo oppia, tulevat he hyvin toimeen maan asukkaiden kanssa. Sillä venäläiset ovat ahkeria, ilomielisiä, hyväsoipuisia ja lapsia rakastavia; heillä on virkeämpi luonne kuin suomalaisilla, he rakastavat soittoa ja laulavat mielellään. Heidän joukossaan on monia, jotka säästäväisyydellään ovat tulleet rikkaiksi, ja monta, jotka ovat tehneet hyvää köyhille. Joskus näet venäläisen sotamiehen jakavan ison leipäkakkunsa köyhille, pitävän talonpojan lapsia polvillaan ja laulavan heille vieraskielisiä laulujaan.”

Venäläisten järjestäytymisen historia Suomessa alkaa 1860-luvulta. Vuosina 1864–1933 Suomessa perustettiin ainakin 35 venäläistä yhdistystä. Hyväntekeväisyystoiminta järjestäytyi 1870-luvun alusta. Viipurissa perustettiin Venäläinen apulaitos, joka rekisteröitiin 18.11.1920. Viipurin venäläisten seura Druzhba (’Ystävyys’) perustettiin vuonna 1898. Viipurin venäläinen kauppiasyhdistys sai alkunsa vuonna 1903. Helsingin Venäläinen Kauppiasyhdistys (Russkoje Kupetsheskoje Obshtshestvo) perustettiin viipurilaisten esimerkin pohjalta 27.1.1918 (perustava kokous tosin pidettiin vasta 19.11.1918) ja rekisteröitiin 3.1.1920. Yhdistyksen jäsenten tuli olla Suomen kansalaisia. Kauppiasyhdistys kilpaili Helsingissä 12.1.1922 perustetun Venäläinen siirtokunta (Rysk koloni i Finland, Russkaja Kolonija v Finljandii) -nimisen järjestön kanssa; edellinen oli epäpoliittinen ja keskittyi ylläpitämään Venäläistä kirjastoa Helsingissä osoitteessa Maneesinkatu 2 A. Jälkimmäinen eli Venäläinen siirtokunta osoitti ymmärrystä sekä venäläistä kansalliskiihkoa että kommunismia kohtaan. Venäläinen siirtokunta julkaisi lehteä keväällä 1918 ja toista kesästä 1918 alkaen ukrainalaisen professori Konstantin Arabazhinin johdolla.

Valtaosa autonomian aikaisista venäläisten yhdistyksistä ei pyrkinyt min-käänlaiseen suoranaiseen poliittiseen vaikuttamiseen, vaan ainoastaan omien

yhteisöjen kulttuurin ja sosiaalisten suhteiden vaalimiseen. Venäläiset kauppiat ruotsalaistuiivat nopeasti, sillä kaupunkilaiset olivat 1800-luvulla enimmäkseen ruotsinkielisiä.

Kulkukauppiat ja huvila-asukkaat

Satunnaisista matkailijoista osa kierteli Suomea elättääkseen itsensä kulkukaupalla. Nämä ”laukkuryssät” olivat kuitenkin enimmäkseen itäkarjalaisia, jotka kielitaitonsa ansiosta onnistuivat myymään tavaroitaan maaseudulla, jossa ”maakauppa” oli 1800-luvun loppupuolelle asti kielletty. Heitä on ollut enimmillään 6 000. Keisarillinen kiertokirje rajoitti heidän kaupusteluaan Suomessa jo 1850-luvulla. Etenkin 1890-luvun lopulla kulkukauppiaiden valitettiin levittävän Suomen maaseudulla Venäjän hallinnolle myönteisiä huhuja. Viljo Rasilan tutkimusten mukaan (esim. 1961) kulkukauppiaille ei kuitenkaan ollut omaa ohjelmaa eikä toimeksiantoa, vaan he vain kertoilivat, mitä torpparit halusivat kuulla.

Venäjän kiihkokansalliset sanomalehdet uutisoivat mielellään myös muiden kansallisiin vähemmistöihin kuuluvien alamaisten kohtaamista ongelmista Suomessa. Elokuussa 1889 Moskovski Listok kauhisteli, kuinka erään tataarin luvaton torikauppa Turussa oli johtanut ruotsinkieliseen haasteeseen, jonka suomalaiset olivat lähettäneet kaupustelijan kotikunnan viranomaisen ihmeteltäväksi. Monet tataarit kuitenkin ymmärsivät, ettei heidän kannattanut antautua venäläistämispolitiikan välikappaleiksi, vaan he hakivat Suomen lakien edellyttämiä lupia ja asettuivat käytännössä pysyvästi asumaan eri puolille maata. Suomessa vain tilapäisesti käyneet tataarit kehuivat kokemuksiaan mm. Jerusalemissa pidetyssä kansainvälisessä muslimikongressissa.

Varakkaampia turisteja olivat kesälomiaan huviloillaan viettäneet Pietarin saksalaiset ja baltit, jotka halusivat lomailla Suomen vapaammassa oloissa. Heidätkin nähtiin 1880-luvulta alkaen ongelmana, kun venäläinen maanomistus Suomessa politisoitui.

On jopa sanottu, että sortokausien venäläistämispaineet saivat alkunsa, kun suomalainen tullimies peri maksuja venäläisen huvilavieraan kuljettamista viinipulloista. Venäjän kiihkokansalliset ja taantumukselliset lehdet julkaisivat Suomen erityisasemasta närkästyneiden kesävieraiden – tai sellaisiksi esittäytyneiden – kiukkuisia kertomuksia kokemistaan hankaluuksista, jotka johtuivat Suomen oudoista laeista ja tavoista, sekä suomalaisten epäkunnioittavasta käytöksestä ja kielitaidottomuudesta. Myöhemmin luotiin mielikuva vallankumouksellisten terroristien lymyilystä Suomessa. Keväällä 1907 käynnistyi lehtikampanja ”pommitehtaista”, joita oli löydetty Suomen huviloista. Panettelu

huipentui helmikuussa 1908. Huvila-asutusta käytettiin perusteluna päätökselle erottaa Kivennavan ja Uudenkirkon pitäjät Suomesta 30.8.1911.

Vain päätöksen toimeenpanon hitaus ja ensimmäinen maailmansota säästivät Suomen rajan oikaisulta, mutta sen uhka ja käydyn keskustelun muisto jäi pitkäksi aikaa suomalaisten mieliin varoituksena siitä, millaisia vaaroja saattoi sisältyä ulkomaalaisten kiinteistönomistukseen tai lyhytaikaisiin vierailuihin. Toisaalta moni venäläinen kesävieras muisteli Suomea ja suomalaisia erityisellä lämmöllä, mikä oli Suomelle paitsi taloudellisesti myös poliittisesti ja kulttuurillisesti eduksi. Ennen huvila-asutuksen politisoitumista venäläiset kesävieraat olivat tulleet erittäin hyvin toimeen suomalaisten kanssa.

Esimerkiksi vapaamielinen poliitikko Pavel Miljukov innostui vuoden 1906 jälkeen ostamaan huviloita Kannakselta. Hänestä tuli suurimpia Suomen-ystäviä, joka duuman puheissaan mm. vuonna 1910 puolusti Suomen oikeuksia. Muistelmissaan (1967) hän tosin huomauttaa hieman sarkastisesti, että ”ystävälliset” suomalaiset naapurit aikanaan polttivat huvilan saadakseen tontin itselleen. Miljukov perustelee suopeaa suhtautumistaan suomalaisiin näiden ”poliittisella vieraanvaraisuudella” sekä matkahavainnoillaan ja lomillaan Suomessa.

Tutustuminen huvila-alueen suomalaisiin talonpoikiin teki Miljukoviin syvän vaikutuksen: ”Kosketin tämän pienen kansan voiman varsinaista lähettä; löysin musikkamaisen jäärpäisyyden ja päättävyyden lain ja järjestyksen puolustuksessa, heidän kiihkeän rakkautensa synnyinmaahansa, heidän valmiutensa tehdä uhrauksia ja talonpoikaismassojen tietoisien isänmaallisuuden. Sain vähän oppia suomen kielestä ja sanakirjan kanssa pystyin kahlaamaan läpi suomalaisen kirjan. ... Miellyin tähän kansaan...kun heräsin eräänä aamu-na vielä keskeneräisessä maalaismökissäni ja kuulin heidän väkijoukkonsa laulavan ikkunani lähellä. Nämä olivat naapuritilan maalaispoikia, jotka tulivat kotikutoisella serenadillaan tervehtimään minua kotimaansa puolustajana.”

Suomen kannalta oli yhtäältä poliittista etua siitä, että moni venäläinen ja muu ulkomaalainen oppi Suomen olevan monella tapaa ”toista maata” kuin Venäjä. Useimmat huvila-asukkaat näkivät omaperäisyyden myönteisenä ja ymmärsivät sen ansiosta paremmin Suomen itsenäisyyspyrkimyksiä. Toisaalta kulttuurierojen ja autonomian korostaminen ärsyttivät kiihkokansallisia venäläisiä. Kun tulevaisuutta ei voinut ennustaa, oli 1800-luvun lopun näkökulmasta vaikea arvioida, tulisiko huvila-asutuksesta lopulta valtti vai rasite Suomen suhteille Venäjään.

Kun Venäjä oli vuonna 1911 julkistanut suunnitelman rajapitäjien erottamiseksi Suomen suuriruhtinaskunnasta, suomalaiset olivat yhdistäneet erottamishankkeen venäläistämispoliittikkaan ja huvila-asutukseen, mikä oli muuttanut suhtautumisen venäläisiin kesävieraiksi kielteisemmäksi. Vaikka vaaran uskottiin olevan ohi Suomen itsenäistyttyä, venäläisten maanomistusoikeus oli politisoitunut ja koettiin yhä ongelmalliseksi. Lisäksi oli epäselvyyttä siitä, oliko neuvostohallitus

lakkauttanut yksityisen maanomistuksen ja tehnyt kiinteistöjen perimisen mahdottomaksi. Tuhansilta Suomen kansalaisilta – pakolaisista puhumattakaan – oli jäänyt omaisuutta Venäjälle, joten olisi ollut omituista sallia Neuvosto-Venäjän ottaa haltuunsa entisten kansalaistensa Suomeen jättämät kiinteistöt. Ensin oli kuitenkin lakkautettava venäläisten erioikeudet muihin ulkomaalaisiin nähden. Asetus Venäjän alamaisille ja laitoksille kiinteistöjen hankintaan ja hallintaan nähden Suomessa saatujen etuuksien lakkauttamisesta hyväksyi sitä ennen tehdyt venäläisten kiinteistökaupat oikeuskanslerin selvityksen mukaisesti, mutta sen jälkeen ”ryssien etuoikeudet” lakkautettiin.

Venäläisten erioikeudet kiinteistönomistukseen kumottiin 22.10.1918. Pietarissa oli perustettu jo kesään 1918 mennessä Venäjän kansalaisten etujen suojelemista Suomessa tarkoittava liitto, joka halusi puuttua venäläisten omaisuus- ja muiden asioiden järjestelyyn. Senaatti vahvisti sille 5.11.1918 säännöt, joiden mukaan yhdistyksen tarkoitus oli huolehtia ”venäläisistä pakolaisista, poliittisista siirtolaisista sekä vakinaisista venäläisistä asukkaista.” Yhdistys suoritti myös kiinteistöveroja venäläisten omistamista, tyhjilleen jääneistä kesähuviloista, jotta ne eivät joutuisi maksujen takia pakkohuutokauppoihin. Ongelmaksi jäivät kuitenkin huviloiden rappeutuminen, ilkeävalta ja murrot. Vuonna 1920 kuudessa pitäjässä oli 2 209 asumatonta taloa, joista puolet oli jäänyt täysin ilman hoitoa.

Ulkomaalaisten kulkukauppakielto ja kiinteistönomistuksen luvanvaraisuus jäivät venäläisiltä perinnöksi, jota sovellettiin vielä 1980-luvulla ylipäätään ulkomaalaisiin, vaikka nämä siihen aikaan olivatkin aivan muita kuin venäläisiä. Suomen liittyminen Euroopan unioniin nostatti hetkellisen pelon saksalaisista, jotka ostaisivat Saimaan rantatontit. Vasta 1990-luvulla venäläisten lomailu Suomessa nousi jälleen poliittiseen keskusteluun. Mahdollisen viisumivapauden on arveltu palauttavan uudelleen alkoholin ja muiden tuotteiden salakaupan, jota venäläiset harrastivat lyhyen aikaa 1990-luvullakin.

Sortajan kätyreitä?

Venäläisistä maahanmuuttajista tuli Suomessa poliittinen kiistakysymys varsinkin sortovuosina, mutta oireita nähtiin jo hieman aikaisemmin. Itäsuomalainen nimimerkki arvosteli kirjeessään *Ilmarisessa* 10.6.1882 Suomen kansalaisuuden saaneita venäläisten koulujen kasvattajia, koska ”pitävät he kuitenkin tämän maan olot ja laillisuudet ihan arwottomina, eiwätkä tahdo niistä mitään tietää. ... Näistä nähdään että nämä wenäläis-suomalaiset owat täällä ihan waikuttamattomia, joiden sydämessä on Wenäjä isäinmaana wieläkin, waikka eiwät he enää siitä askeleenkaan alaa omista; Suomi ja sen kansalliset lait owat heille wallan tuntemattomat, josta seuraa että nämät wenäläis-suomalaiset kaswawat

ja elävät täällä jotenkin suuressa pimeydessä ja tietämättömyydessä kaikesta mitä nykyinen aika kansoilta vaatii.”

Kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov oli päinvastoin huolissaan venäläisistä koululaisista, jotka olivat Suomessa usein niin vieraantuneita kansallisuudestaan, etteivät enää osanneet venäjää. Aihe herätti myös keisarissa poikkeuksellista kiinnostusta. Suomeen ja etenkin Raja-Karjalaan perustettiin lisää venäläisiä kouluja, kirjastoja ja kirkkoja, joiden tarkoitus oli palvella venäläisvähemmistön lisäksi myös venäläisestä kulttuurista kiinnostuneita suomalaisia. Bobrikovin huoli oli päinvastainen kuin Suomen lehdistön, joka pelkäsi venäläisten sopeutumattomuutta suomalaiseen yhteiskuntaan.

Vaikka suomalaiset pelkäsivät venäläisten maahanmuuton heikentävän kansallista kulttuuria ja yhteenkuuluvuutta, Venäjän valtio ei yrittänyt helpottaa venäläisten hakeutumista Suomen kansalaisiksi laillisessa järjestyksessä, mikä olisi vähitellen ja hienovaraisesti venäläistänyt Suomea. Bobrikov päinvastoin kielsi venäläisiä hakemasta Suomen kansalaisuutta, koska hänen mielestään kaikilla Venäjän alamaisilla tuli olla muutenkin yhdenvertainen asema, eikä erityisen Suomen kansalaisuuden pitäisi tuottaa mitään tavoittelemisen arvoisia etuoikeuksia. Suomalaisten oli helppo vastustaa tällaista räikeää venäläistämistä, joka siten toimi vastoin tarkoitustaan.

Sortovuosien välissä oli muutaman vuoden tauko, jonka aikana tapahtui huomattavaa yhteiskunnallista edistystä niin Venäjällä kuin Suomessakin. Kun maassamme vuonna 1906 säädettiin yleinen ja yhtäläinen ääni- sekä vaalioikeus, sitä ehdotettiin myös maassa asuville venäläisille. Seitsemän vuotta myöhemmin venäläisille ehdotettiin uudelleen kunnallista äänioikeutta ja helpotettua kansalaistamismenettelyä. Ulkomaalaispolitiikan uudistukset kuitenkin estyivät yleisen lainsäädäntötyön jumiutumisen vuoksi. Yhä raskaammin suomalaisten hermoja raastoivat Venäjän kiihkokansallisten piirien vaatimukset erityisen Suomen kansalaisuuden romuttamiseksi. Venäjän ministerineuvosto ja osa lehdistöstä vaati pian suomalaisten erioikeuksien kumoamista yleisvaltakunnallisen lainsäädännön kautta.

Toisen sortokauden aikaan vuodesta 1909 senaatin jäseniksi otettiin Suomen kansalaisuuden saaneita venäläisiä: Viaporissa syntynyt kreivi Fjodor Heiden, Heinolassa kasvanut Aleksei Hosiainov (Hozjainov) ja Haminassa syntynyt Vladimir Markov. Näiden harjoittama politiikka oli kuitenkin niin selkeästi irti suomalaisesta yhteiskunnallisesta elämästä, että venäläistäjät oli helppo todeta ulkopuolisiksi. Suomessa pitkään asuneet venäläiset eivät suostuneet tai kelle vanneet poliittisiin tehtäviin, koska keisari ei heihin luottanut. Niinkin lojaalit Venäjän armeijan upseerit kuin Carl Gustaf Emil Mannerheim ja Kaarlo Edward Kivekäs säilyttivät suomalaisen kansallistuntonsa, eikä Venäjän hallitus tajunnut tai voinut käyttää heidän kaltaisiaan oman politiikkansa välineinä.

Kenraalikuvernöörin kansliassakin oli venäläistaustaisia virkamiehiä, jotka mielsivät palvelevansa ennen kaikkea Suomen valtiota. Bobrikovin käskyläinen ja sittemmin kenraalikuvernööriksi noussut Franz Seyn kohtasi virkamiesten uppiniskaisuutta asennettuaan kansliaansa sähköisen soittolaitteen, jolla hän kutsui kanslisti Alexander Koroleffin puheilleen. Koroleff ei kuitenkaan tullut, ennen kuin palvelija kävi hänet hakemassa. Kun Seyn kysyi, eikö Koroleff kuullut kutsua, tämä vastasi: "Suomalaiset virkamiehet eivät tottele soittomerkkejä. Me emme ole mitään lakeijoita."

Sortokausi oli kuitenkin omiaan tuomaan esiin kansallisuusaatteen kielteisimpiä piirteitä monen suomalaisen syyllistäessä venäläisiä ylipäätään Suomen perivihollisiksi. Tämä ilmeni erikielisten koululaisten välisinä tappeluina, kyrillisten liikekylttien töhrimisenä ja jopa salamurhina, jotka eivät niinkään kohdistuneet venäläisiin yksilöihin vaan virkavallan edustajiin ja suomalaisiin yhteistoimintamiehiin. Väkivallan oikeuttaminen ja ulkomailta tai historiasta opittu uhrimieli olisi voinut kehittyä kansalliskiihkoiseksi terrorismiksi kuten Venäjällä, mutta syvään iskostunut laillisuusperiaate tai silkka hitaus tapahtumien vyöryssä säästi suomenvenäläiset pogromeilta, joita nämä ehtivät jo pelätä suurlakon aikaan.

Kun kiihkokansalliset lehdet Venäjällä levittivät mielikuvaa Suomesta venäläisvastaisena erillisalueena, jossa vallankumoukselliset saivat puuhailla Venäjän viranomaisten ulottumattomissa ja lainkuuliaisia Venäjän alamaisia sorrettiin (ikäkään kuin Suomen oleskelulupa-, elinkeino- ja kansalaistamissäädökset olisivat jotenkin suosineet vallankumouksellisia pakolaisia tavallisiin maahanmuuttajiin verrattuna), Suomen arvostetuimmat oikeusoppineet julkaisivat kirjasen "Venäläisten oikeuksista Suomessa". He pitivät valtiollisena kunnia-asiana sitä, että Suomen itsehallinnollinen perustuslaillinen oikeusjärjestys takasi ulkomalaisille vastaavan aseman kuin yleensäkin länsimaissa.

Mannerheim "talonpoikaisarmeijan" kenraalina keväällä 1918 ja myöhemmin saksalaissuuntauksesta irti pyristelevänä, emigranttijohtajien kanssa Pietarin valtausta pohtineena valtionjohtajana takasi monen venäläisen luottamuksen oikeuksiinsa itsenäisessä Suomessa. Hänen erottuaan ylipäällikön tehtävistä 30.5.1918 senaatti ja osa paikallisviranomaisista ryhtyi kuitenkin saksalaisten vaatimuksesta karkoittamaan venäläisiä upseereja. Suomessa oli tällöin vakava elintarvikepula ja varsinkin punavankeja kuoli nälkään, joten maa oli riippuvainen Saksan elintarvikkeista.

Emigranteissa poliittisiakin eroja

Edes kaikki samaan aikaan Suomessa oleskelleet venäläiset eivät muodostaneet yhtenäisiä ryhmiä, sillä heistä monet olivat poliittisia aktivisteja ja siksi kes-

kenään eripuraisia. Helsingin yliopiston kirjaston slaavilaisesta osastosta tuli venäläisten, lättiläisten ja virolaisten pakolaisten tapaamispaikka, jossa myös Vladimir Uljanov (Lenin) kulutti aikaansa. Tampereella Lenin tapasi ensi kertaa georgialaisen Josif Dzhughashvilin (Stalin). Samassa huvilassa Leninin kanssa piileskeli myös Lev Bronstein (Trotski). Viimeisen vierailunsa Suomeen Lenin teki Neuvosto-Venäjän johtajana Halilan parantolaan 6.–10.1.1918. Kun Neuvosto-Venäjä oli 4.1.1918 virallisesti tunnustanut Suomen itsenäisyyden, Leninin vierailu Uudenkirkon pitäjän puolella vain kaksi päivää myöhemmin osoittanee, ettei tunnustusta tarkoitettu käytännössä merkittäväksi. Lenin ei tuntenut tarvetta ilmoittaa rajan ylityksestä Suomen viranomaisille. Leniniä voi siten pitää itsenäisen Suomen ensimmäisenä tunnettuna laittomana rajanylittäjänä. Jos luvaton ”valtiovierailu” oli harkitsematon, se paljastaa kaunopuheiset poliittiset julistukset sananhelinäksi, mutta se saattoi olla myös harkittu ele ja viesti niille, jotka olivat arvostelleet Leniniä Svinhufvudin hallituksen tunnustamisesta.

Venäjän sosialidemokraattien bolshevikkisiipi ei suinkaan ollut ainoa oppositioryhmä, joka kokoontui Suomessa. Perustuslaillisdemokraattisten johtaja Miljukov ihastui Terijokeen kesällä 1906 ja järjesti siellä sekä myöhemmin Helsingissä puolueensa kokouksia. Sosialivallankumoukselliset kokoontuivat samoina vuosina Imatralla, Tampereella ja Viipurin pitäjän Naulasaassa. Venäjänjuutalaisetkin mieltyivät Suomeen niin, että järjestivät Venäjän siionistien kokouksen Helsingissä. Kokoukseen osallistui mm. Israelin tuleva presidentti David Ben-Gurion.

Toisin kuin samanaikaisista virolaisista pakolaisista, venäläisistä 1900-luvun alun aktivisteista harva ehti kotiutua Suomeen pidemmäksi aikaa. Vallankumous veti heitä takaisin Venäjälle, mutta vuodesta 1917 Suomeen tuli vuorostaan vanhan vallan edustajia. Kesäkuussa 1917 Suomeen siirtyi suuriruhtinas Kiril (1876–1938), jonka vaimo synnytti Haikon kartanossa Porvoossa 30.8.1917 Vladimir-pojan (1917–1992). Venäjän väliaikaisen hallituksen pääministerinä kevätkesällä 1917 toiminut vapaamielinen ruhtinas Grigori Lvov vetäytyi kuohuvasta Pietarista ajoissa huvilaansa Terijoella. Vaikeimpina aikoina hän elätti itsensä pitämällä kanalaa.

Laittomaan poliittiseen toimintaan liittyi toisinaan myös rikollisia harrastuksia. Helmi-maaliskuun vaihteessa 1906 lättiläiset Tshokken pakolaisveljekset ryöstivät Helsingissä pankin ja pakenivat Tampereelle, surmaten kaikkiaan kuusi ihmistä. Uhrien luku vaihtelee aikansa sanomalehdissä, mutta Jari Niemelä (2015) on koostanut tapauksesta mielenkiintoisen internet-artikkelin. Kolme vuotta myöhemmin virolaisia ja venäläisiä pakolaisia syytettiin pankkiryöstön valmistelusta. Tämän vuoksi konservatiiviset piirit alkoivat suhtautua epäluuloisesti pakolaisiin ja heidän touhuihinsa Suomessa.

Joulukuussa 1918 ruotsinkieliset lehdet Dagens Press ja Hufvudstadsbladet alkoivat parjata venäläisiä, yhtä lailla bolshevikkeja kuin porvareitakin. Entiset

aktivistit pohjustivat täten Maalaisliiton johtajan Santeri Alkion välikysymystä. Kampanja alkoi Saksan tappion aiheuttamasta hermostumisesta itsenäisyyden kansainvälisen tunnustamisen viivästymiseen ja laantui toukokuussa 1919 tunnustusten tultua.

Kansanedustaja Alkio esitti 10.1.1919 hallitukselle venäläisten määrästä huolestuneena välikysymyksen: "Tietääkö hallitus, että maahamme on viime aikoina päässyt luvattomasti siirtymään suuria määriä epäilyttäviä venäläisiä, joiden sijoittuminen Suomeen uhkaa käydä rauhallemme ja itsenäisyydellemme vaaranalaiseksi, sekä samalla tuntuvasti lisäämään oman kansamme elintarvikepulaa?"

Pääministeri Lauri Johannes Ingman vastasi viikkoa myöhemmin inhimillisyyttä korostaen: "Heidän joukossaan on ollut sivistyneen Venäjän kaikkein ensimmäisiä nimiä, henkilöitä, joiden kohtaloita mitä suurimmalla mielenkiinnolla seurataan koko sivistyneessä maailmassa. Sanomattakin ymmärretään, mitä vaikuttaisi käsitykseen meistä sivistyneessä maailmassa, jos työntäisimme heidät takaisin bolshevikkien surmattaviksi. Mutta tietenkään ihmisyyden vaatimukset eivät kohdistu ainoastaan näihin."

Kansanedustajien keskustelussa Alkio vetosi turvallisuusuhkiin ja Tekla Hultin paheksui, että rikkaat venäläiset olivat vallanneet Viipurin ja Helsingin hotellit. Pekka Paavolaisen mielestä rajaseudun asukkaiden elinkustannuksia nostatti elintarvikkeiden salakuljetus Neuvosto-Venäjälle ja junat olivat "viimeistä sijaa myöten täynnä vierasta kieltään mongertavia ja röyhkeitä pakolaisia", joita leimasi aiemmilta vuosilta tuttu "venäläisjuutalainen häikäilemättömyys ja epäsiisteys". Myös Artur Wuorimaa arvosteli rajavalvontaa, mutta eduskunta siirtyi yksinkertaiseen päiväjärjestykseen äänin 64–27. Maalaisliitto teki pian uuden välikysymyksen "tapahtumista itärajalla", mutta hävisi senkin 11.4.1919 äänin 93–63.

Venäläislehti kiitti suomalaisia siitä, etteivät nämä tunteneet sortovuosista kaunaa kaikkia venäläisiä kohtaan. Suvaitsevaisuudestaan arvosteltu oikeistopoliitikko Kaarle Nestor Rantakari selitti Uudessa Suomessa ja Karjalassa 17.–18.1.1919, että maahan pääsyyn olivat riittäneet luotettavien suomalaisten suositukset. Rantakari korosti itsenäistyneen Suomen humanitaarista vastuuta moraalisiin ja ulkopoliittisiin perustein: "Nyt se voi tarjota turvapaikan osalle tulevan Venäjän sivistysvoimista, niinkuin se tähän asti tehnytkin on. Ellei lopulta pilata sitä, mitä alussa tehty on, jää meihin elävä tietoisuus siitä, että me olemme voimaimme mukaan täyttäneet eräät korkeammat siveyden velvoitukset, mitä kansakunnalle voidaan asettaa. Jos sitten taistelu tulee millä aseilla tahansa, on tässä tietoisuudessa oleva meille pysyvä psykologinen voimanlähde."

Suomi jopa aktiivisesti edisti maahamme myönteisesti suhtautuvien venäläisten pakoa Venäjältä. Tasavallan presidentti Kaarlo Juho Ståhlberg kutsui vuonna 1922 kaksi ymmärtäväisesti Suomeen suhtautunutta entistä kenraalikuvernööriä, Nikolai Gerardin ja Wladimir Böckmanin, valtion täysihoidtoon Halilan parantolaan ja kävi heitä siellä tapaamassa seuraavana vuonna. Tätä voisi

jopa pitää ensimmäisenä kiintiöpakolaisvalintana, vaikka kiintiöitä pakolaisten kutsumiseen ulkomailta ei vielä ollut.

Kronstadtin linnoitussaaren varuskunta nousi kapinaan 28.2.–18.3.1921. Kaikkiaan 8 000 kapinallista vaelsi kohti Suomea 19.3. mennessä. Heistä osa menehtyi matkalla ja vain 6 400 pääsi jään yli. Aseistettujen, sosialismia harrastaneiden vallankumouksen valiosotilaiden joukkopako Suomeen järkytti monen suomalaisen mielenrauhaa. Pakolaisten vastaanotosta, osittaisesta kotiuttamisesta Neuvostoliittoon ja hajasijoittamisesta ympäri Suomea selvittiin lopulta yllättävän hyvin. Kronstadtin pakolaisista ei tullut Suomessa edes emigranttien sisäiseen poliittiseen kamppailuun osapuolta, eikä heistä tullut järjestäytyneitä rikollisjengitä tai salaseuraa, kuten Sisilian mafiasta tai kiinalaistriadeista Yhdysvalloissa. Harry Halén on kirjassaan (1986) selvittänyt heidän henkilöisyyttään, mutta perusteellista tutkimusta heidän kohtaloistaan ja jälkeläisistään ei ole tehty. Halén on muutenkin tehnyt erittäin ansiokasta perustutkimusta, jonka tuloksena omakustanteina julkaistuista nimiluetteloista yksityiskohtaisine henkilötietoineen muiden tutkijoiden olisi helppo saada aineistoa laajempiin tutkimuksiin.

Keväällä 1920 Suomesta karkotettiin aktiivisia venäläisiä emigranttipoliitikkoja länsimaihin. Neuvosto-Venäjä vaati vielä 5.12.1921 kymmenien vihamiestensä karkottamista ja vahvasti vaatimustaan keskittämällä joukkojaan Suomen rajalle tammikuussa 1922. Sisäasiainministeri Heikki Ritavuoren murha helmikuussa 1922 keskeytti kuitenkin suunnitelmat ja asia unohtui. Suomen viranomaiset olivat itsekin huolissaan rajaseudun rauhattomuudesta ja etenkin inkeriläisten harjoittamasta salakuljetuksesta. Niinpä syyskuussa 1921 Viipurin läänin maaherra peruutti oleskeluluvat Suomenlahden saarilla oleskelevilta inkeriläisiltä ja 10.6.1922 ehdotettiin kaikkien inkeriläisten joukkokarkotusta rajan tuntumasta sisämaahan. Lopulta tyydyttiin kuitenkin karkottamaan vain muutama todella salakuljetukseen syyllistynyt ulkomaalainen. Näiden oli mahdollista siirtyä muualle Suomeen ja anoa oleskelulupaa toisesta läänistä.

Anna Vyrubova, s. Tanejev (Suomessa ensin Virubova, myöhemmin jälleen Taneieff, 1884–1964) oli keisarinnan uskottu, jota pidettiin väliaikaisen hallituksen vankina Viaporissa syyskuussa 1917. Joitakin viikkoja myöhemmin hän palasi Venäjälle. Vyrubova tuli uudelleen Suomeen jään yli joulukuussa 1920 ja matkusti Suomen kautta Ruotsiin 8.3.1921. Vyrubovan kohtalon käännteistä kertoi Suomen Kuvalehti 15/9.4.1921, joka julkaisi myös kuvan hänestä Terijoen karanteenissa. Vyrubova palasi Ruotsista kolmannen kerran Suomeen, jossa Elsa Brändström auttoi häntä kirjoittamaan ensimmäiset muistelmansa joulukuussa 1922. Epäselväksi jää, millä tavoin hänen katsottiin ryhtyneen ”rettelöimään”, sillä muistelmissaan Vyrubova (1923) osoittaa ymmärtämystä suomalaisia kohtaan:

”Tiesimme, että meidän täytyi ilmoittautua mahdollisimman pian karanteeniasemalle, ja tiesimme myöskin, että suomalaiset viranomaiset, joilla oli ankara rasti työtä, eivät olleet iloisia meidän tulostamme. Suomalaisia ei suinkaan ole

moitittava siitä. Jokainen venäläinen pakolainen on taakka, joka rasittaa heidän vähäiä varojaan, ja liiankin usein on pakolaisena muka maahan tullut henkilö bolshevikigentti, joka on lähetetty sinne kiihoittamaan Suomen tyytymättömiä työläisiä. Meidät ottivat suomalaiset kuitenkin vastaan kuvaamattoman ystävällisesti ja meidän olomme sinä aikana, joka meidän oli oltava karanteenissa, tehtiin mahdollisimman mukavaksi.”

Suomeen jääneiden venäläisemigranttien aktivismista ovat kirjoittaneet opinnäytteitä George Kopteff (1923), Johanna Pankakoski (2005) ja Julitta Suomela (1995). Suomelan lisensiaatintutkimuksen mukaan Helsingissä julkaistiin vuosina 1918–1927 yhteensä 12 venäjänkielistä sanomalehteä, joista parhaimmillaan kolmea yhtä aikaa. Venäläiset emigrantit olivat alkuaikoina Suomessa aktiivisempia kuin missään muualla ja jakautuivat moneen keskenään eripuraiseen ryhmään. Vuodet 1919–1921 olivat moniarvoisen ja keskusteleavan venäläisen lehdistön kukoistuskautta. Vaikka politiikka jakoi venäläisiä ja menetti käytännön suosionsa 1920-luvun loppuun mennessä, venäläisiä yhdistivät seurakuntien ja koulujen ohella vuonna 1910 perustettu balalaikkaorkesteri, vuodesta 1920 teatterinharrastajien draamapiiri, vuodesta 1923 laulukuoero ja viimein myös partiojärjestö Polunlöytäjät (1927–1945).

”Komitea Suomessa olevien venäläisten asioita varten” ryhtyi Venäjän entisen pääministerin Aleksandr Trepovin (1862–1928) ja tammikuusta 1919 tämän seuraajan, professori Anton Kartashovin johdolla tukemaan Pietarin valtauksen valmistautunutta kenraali Nikolai Judenitshia. Komitea myönsi venäläisiä passeja Valtioneuvoston 14.1.1921 antamin valtuuksin ja perustettiin uudelleen 3.3.1928 professori Herman Zeidlerin johdolla. Komitea siirsi pääpaikkansa Helsinkiin 1930-luvulla ja päätti toimintansa vasta vuonna 1981. Zeidler johti myös Venäjän Punaista Ristiä.

Viipurissa komitea perusti valtion tuella lastenkodin (Leppävaaraan) ja kaksi vanhainkotiä (Kuokkalaan ja Uudellekirkolle), sekä lähetti lahjakkaimpia venäläisiä pakolaisnuoria ulkomaille opiskelemaan, etupäässä Pariisin yliopistoihin. Pakolaisten avustamiseksi perustettiin erityiset komiteat myös Kuokkalaan, Ollilaan, Raivolaan ja Uudellekirkolle.

Venäläispakolaisten oma etujärjestö oli myös Viipurissa toiminut Kaupunki- ja semstvoedustajain yhdistys, joka rahoitti useimpia Viipurin läänin venäjänkielisiä kouluja.

Kenraali Pjotr Wrangelin sotilasedustajana Suomessa toimi kenraaliluutnantti Nikolai Kljujev. Pariisissa päämajaansa pitäneen ruhtinas Lvovin alaisuudessa toimi Suomessa Maaseutu- ja Kaupunki-toimihenkilöiden liitto, jolla oli toimisto Viipurissa. Neljä venäläistä professoria muodosti Akateemisen liiton. Hieman laveammalla pohjalla olivat toukokuussa 1921 perustettu Venäläisten Sivistyneiden Työliitto ja Sivistyneitten Työntekijäin Liitto, joka sulautui Viipurissa perustettuun Työapuun.

Venäläisemigranttien poliittinen toiminta Suomessa kuitenkin romahti aseellisen taistelun loputtua. Etsivän keskuspoliisin Terijoen alaosaston päällikkö Väinö Pajari selosti tilannetta Uudellakirkolla lokakuussa 1927: "Minkäänlaista kiihoitusta bolshevistiseen tai monarkistiseen suuntaan ei nimismies ollut viime aikoina huomannut."

Venäjän vallan aikaisesta venäläisten maahanmuutosta jäi perinnöksi tuhansia sukuja, joista huomattavan moni kunnostautui Suomen taide-elämässä, parikymmentä venäjänkielistä koulua sekä toisen kansankirkon aseman saanut ortodoksinen kirkko.

Mitä herraa ortodoksinen kirkko palveli?

Ortodoksinen kirkon erityisasema Suomessa on heijastumaa sen asemasta Venäjän valtiokirkkona. Suomessa oli useisiin eri kansallisuuksiin kuuluvia ortodokseja, joiden uskonnonharjoitusta seurakunnat ja luostarit palvelivat. Pääasiallisesti ortodoksisuus kuitenkin yhdistettiin venäläisyyteen, jota sen toivottiin ja pelättiin levittävän. Suomen itsenäistyttyä todettiin, että monet johtavat kirkonmiehet olivat laiminlyöneet Suomen kansalaisuuden anomisen. Asiassa kuitenkin edistytettiin pian siten, että ortodoksien ulkomaalaisuuden aiheuttamat ongelmat ja epäilyt hälvenivät.

Kivennavan Lintulan luostarin nunnat saivat myönteisiä kansalaistamispäätöksiä jo 15.10.1920, ja he vanhoivat uskollisuudenvalan 2.12.1920. Vielä viisi Lintulan ortodoksinen nunnaluostarin noviisitarta vanhoi uskollisuudenvalan 19.9.1929.

Konevitsan munkit saivat kansalaistamispäätöksensä 3. ja 10.12.1920. Konevitsan luostarin johtaja yhdessä 18 veljestön jäsenen kanssa vanhoi uskollisuudenvalan 29.5.1921. "Maaherra L.K. Relander saapui tilaisuuteen Viipurista. Hän piti puheen, jossa hän korosti muutoksen merkitystä maan kansalaisuuden saaneille. Maaherra toivoi, ettei muutos olisi vain ulkoinen vaan että veljet sydämestään ja mieleltään muuttuisivat suomalaisiksi. Luostarin vt. johtaja pappismunkki Amfiloki vastasi maaherran puheeseen juhlavasti: 'Kiitos Jumalalle, joka rakentaa kaikki ihmisten hyväksi. Hänen tahdostaan on tapahtunut, että me nyt joudumme Suomen valtion alamaiseksi. Luostarin johtajana pidän velvollisuutenani kiittää maaherraa hänen toiveistaan meidän hyväksemme. Toivomme, että hän, joka on ollut aivan kuin meidän kummimme, edelleenkin auttaa ja tukee meitä. Ei koskaan ole tapahtunut, että me ortodoksinen kirkon oikeat jäsenet olisimme toimineet vahingoksi sille maalle, joka on meidät kansalaisinaan vastaanottanut. Toivon, ettemme minä ja veljemme koskaan tule olemaan vahingoksi uudelle isänmaalle. Uskollisten lasten velvollisuus on

rakastaa äitiään. Meidän elämämme päämäärä on kelvata Jumalalle ja valmistautua tulevaa elämää varten. Toivon, ettei uusi isänmaa tule asettamaan esteitä tälle pyrkimyksellemme. Me taas uskollisina isänmaamme lapsina tulemme rukoilemaan Jumalaa, että Hän varjelisi isänmaatamme. Samalla rukoilemme, että Te, herra maaherra, saisitte voimia toimia oikeana välittäjänämme uuden isänmaamme hallitukseen, isänmaan eduksi ja Jumalan kunniaksi.”

Valamon munkkeja kansalaistettiin 30.4.1921, mutta osa pääsi vuoroon vasta 12.10.1926 ja 5.10.1928. Valamon luostarissa suomalaistuminen ja siihen liittynyt ajanlaskukiista aiheutti ristiriitoja. ”Merkittävä osa Valamon luostarin veljestöä anoi ja sai Suomen kansalaisuuden. ...Vuosina 1923 ja 1924 Neuvosto-Venäjältä tulleista neljästätoista munkista oli seurannut pelkkiä ongelmia: riitoja, rettelöitä ja häiriöitä.” Toisen tiedon mukaan riidankylväjiä oli 17, jotka karkotettiin maasta. He hajautuivat osin takaisin Neuvostoliittoon, osin edelleen Jugoslavian luostareihin niskoiteltuaan arkipiispaa vastaan ajanlaskukiistan takia.

Enemmistö Valamon munkeista sai Suomen kansalaisuuden 1930-luvun puoliväliin mennessä. Talvisodassa heistäkin tuli suomalaisia ’evakkoja’, joille järjestettiin mahdollisuus ylläpitää luostarielämänsä muualla Suomessa.

Suomen ortodoksinen kirkko irtautui Sortavalan kirkolliskokouksen päätöksellä 18.10.1921 Venäjän kirkon ohjauksesta mm. omaksumalla vuodesta 1923 gregoriaanisen ajanlaskun (”uuden luvun”). Tämän seurauksena vanhoillisimmat järjestäytyivät vuonna 1926 Yksityiseksi kreikkalais-katoliseksi kirkolliseksi yhdyskunnaksi Viipurissa (ns. Pokrovan seurakunnaksi, jolla oli aluksi 20 venäläissyntyistä jäsentä), sekä Helsingissä seuraavana vuonna Ortodoksinen Pyhän Nikolauksen seurakunnaksi. Sotien jälkeen kumpikin seurakunta toimi Helsingissä (edellinen Munkkiniemessä) Moskovan patriarkaatin alaisuudessa. Edellisen seurakunnan johtajia on kuvailtu ”luotettaviksi antibolshevikeiksi”, mutta kun heidät oli tuomittu vuonna 1959 vakoilusta kansainvälisen emigranttijärjestön hyväksi, seurakunta siirtyi neuvostomielisten hallintaan.

Itäkarjalaisten pakolaisten ensimmäisessä sukupolvessa oli ollut myös vanhauskoisia ortodokseja, mutta vuosina 1922–1953 itäkarjalaiset ortodoksit kuuluivat yhteiseen pakolaisseurakuntaansa, osa kiinnittyi yhteiseen uskontoon henkisenä perintönään ja osa siirtyi luterilaisiin seurakuntiin. Vaikka uskonto oli yhteinen ja tärkeä osa identiteettiä sekä venäläisille että itäkarjalaisille, se ei yhdistänyt näitä toisiinsa. Itäkarjalainen pakolaisromaani kuvaili riitoja hautapaikoista ja yleensäkin seurakuntien kansallisesta luonteesta: ”Miten ne ovat saaneet pesiytyä kreikkalais-katolisten seurakuntain johtoon, nuo ryssät? ihmetteli Jyrki. Suomalaiset ovat tosiaankin hyvin suvaitsevaisia ja anteeksiantavia. Vai oliko se ehkä kansallistunnon puutetta. Tylsää välinpitämättömyyttä?”

Vakoojia puolin ja toisin

Erityisesti neuvostotiedustelu värväsi pakolaisista asiamiehiä. Heitä voitiin kirstiä Neuvostoliittoon jääneiden omaisten kohtalolla tai uhkailemalla. Tämä oli helpointa sotien jälkeen kun ulkomaalaisten ja jopa ulkomaalaisperäisten Suomen kansalaisten parissa levisi pelko karkotuksesta Neuvostoliittoon. Surullinen tapaus oli yksi "Leinon vangeista", joka päästyään takaisin Suomeen syyllistyi vakoiluun Neuvostoliiton hyväksi. Vaikka Saksakin oli useita vuosia hyvin vaikutusvaltainen ja uhkaava valtio, ei Suomen saksalaisten parissa havaittu vastavaa ilmiötä. Suomen valtiollisen turvallisuuden kannalta on aina ollut parempi taata turvapaikkaoikeus ja yhdistää perheet, jotta vieraat valtiot eivät pääsisi hyödyntämään ulkomaalaisten epävarmuutta. Neuvostotiedustelun – sittenkin vaatimattomaksi jäänyt – menestys vakoojien värväyksessä tuskin kuitenkaan johtui venäläisten suhteellisesta epäluotettavuudesta, vaan pikemminkin syynä oli Neuvostoliiton ulkopoliittinen mahti "vaaran vuosina" 1944–1948.

Suomenvenäläisistä 600–700 osallistui talvi- ja jatkosotaan. Suomen sotilastiedustelun palveluksessa oli sota-aikana huomattavan paljon venäläisiä. Ulkomailtakin tuli venäläisiä tarjoutumaan vapaaehtoisiksi Suomen talvisotaan.

Suomen sotilastiedustelu käytti asiamiehinä satoja ulkomaalaisia, etenkin inkeriläisiä ja itäkarjalaisia. Viroon ja muihin Baltian maihin suuntautuneen tiedustelun hoiti talvisodan aikaan perustettu Jaos V, jota johti vänrikki Toivo Salokorpi. Jaos V yhdistettiin jatkosodan aikana perustettuun S-toimistoon, jota johti everstiluutnantti Martti Santavuori. S-toimisto vastasi myös Suomessa olevien saksalaisten tarkkailusta. Myös Tiedusteluosastoissa 1 (kaukopartiot) ja 2 (viestitiedustelu) palveli runsaasti ulkomaalaistaustaisia suomalaisia. Kaukopartiot koottiin 1.7.1943 perustettuun Erilliseen pataljoonaan 4, jonka miehistä kaatui 86.

Presidentti Paasikiven ajan sotilastiedustelun päällikkö Kalle Lehmus (1967) tunnusti vilpittömästi ulkomaalaisten ansiot: "Juuri kielitaidon perusteella käytettiin emigrantteja ja heidän jälkeläisiään sotien aikana kaiutinkuuluttajina rintamalla, lentolehtisten laatijoina, venäjänkielisten radioesitysten kirjoittajina ja lukijoina sekä sotavankien kuulustelijoina." Varsinkin viimeksi mainittu tehtävä oli kuitenkin sellainen, josta saattoi koitua sotien jälkeen luovutuksen vaaraa. Niinpä moni Suomen armeijassa palvellut ulkomaalainen piti turvallisimpana poistua Suomesta tai vaieta asiasta. Toukokuussa 1945 valvontakomisio vieraili päämajan tiedustelujaostolla, jossa asiamiestiedustelun viimeinen johtaja majuri Yrjö Palko (entinen Poljakoff) luovutti kiireessä tehdyn listan, josta oli kuitenkin jätetty pois Ruotsiin siirretyt ja varmasti kaikki uhanalaisimmat henkilöt.

Suomen venäläisissä emigranttipiireissä puuhailtiin välittömästi jatkosodan jälkeen vastarintaa neuvostomiehityksen varalta. Neuvostoliitto hermostui kap-

teeni Ivan Belovin tultua ammutuksi Helsingin Lauttasaaren sillalla 3.11.1944. Murha jäi lopulta selvittämättä, mutta sen tutkimusten kuluessa Valtiollinen poliisi kuulusteli useita venäläisemigrantteja, joista myös neuvostotiedustelu oli kiinnostunut tammikuussa 1945. Rikostutkinnan päätyttyä tuloksettomasti Neuvostoliitto vaati tuoretta sisäministeriä Yrjö Leinoa luovuttamaan "terroristijärjestön" jäseniksi epäiltyjä, joista osa oli jo Suomen kansalaisia. Valtiollinen poliisi lennätti 21.4.1945 Neuvostoliittoon kahdeksan venäläissyntyistä ulkomaalaista ja 11 Suomen kansalaista, joista osa oli vuosina 1929–1941 kansalaistettuja venäläisiä, yksi vuonna 1919 kansalaistettu saksalainen ja muutama syntyperäisiä Suomen kansalaisia. Luovutus oli laitton ja sen taustoista on esitetty erilaisia teorioita, mutta ilmeisin tarkoitus oli se mikä saavutettiin: suomenvenäläisten säikäyttäminen niin, että he eivät luottaisi liikaa turvallisuuteensa. Oikeusvaltiosta huolimatta Suomi oli myös ulkopoliittisen painostuksen kohde, ja maalla ei ollut varaa uhmata Neuvostoliittoa.

Helsingistä tuli kansainvälinen vakoilukeskus, jossa Neuvostoliiton suurlähetystössä ja Neuvostoliitto-instituutissa työskennelleet vakoojat harjoittelivat länsimaista elämäntapaa. Siitä huolimatta – tai sen vuoksi – venäläisyyteen Suomessa ei enää kohdistunut avointa vihamielisyyttä, eivätkä suomenvenäläiset joutuneet minkäänlaiseen näkyvään rooliin "kylmän sodan" jakaessa maailmaa ja myös Suomen puolueita eri leireihin. Suomessa havahduttiin vähitellen kansainvälisen terrorismin uhkaan, joka levisi Länsi-Euroopan maista, Lähi-idästä ja Japanista, mutta joka näytti kiertävän Neuvostoliiton ja venäläiset kaukaa. Neuvostotiedustelu pelkäsi tai väitti pelkäävänsä kommunisminvastaisten pakolaisten mielenilmauksia ja väkivallantekoja, mutta näitä ei tapahtunut.

Tuliko Suomen venäläisistä kunnan kansalaisia?

Venäjän valtaamaan Suomeen oli jo 1700-luvulla muodostunut muutama vanha venäläinen kyläyhteisö, joiden väestön kansalaisuus ei ollut selvä Suomen itsenäistyessä. Kyyrölän maaorjat oli vapautettu maaorjuudesta ja heistä tuli samalla Suomen kansalaisia. Sen sijaan Raivolan rautatehtaan palkolliset käsityöläiset jäivät 11.12.1817 annetun asetuksen mukaan Suomessa passilla asuviksi venäläisiksi. He anoivat Suomen kansalaisuutta joukolla vuosina 1874 ja 1882, mutta senaatti hylkäsi anomukset, koska kyläläiset ajoivat myös Raivolan liittämistä Venäjään. Ståhlbergin johdolla valmistui vuonna 1902 mietintö Raivolan oloista. Sisäasiainministeriö antoi 10.12.1921 maaherralle tehtäväksi määrätä sopiva henkilö toteuttamaan asukkaiden kansalaistuttaminen. Viipurin läänin maaherra Lauri Kristian Relander lähetti Valtioneuvostolle 27.3.1922 luettelon

Suomen kansalaisiksi pyrkivistä Raivolan asukkaista, mutta ehdotti heidän anomuksensa hylkäämistä.

Etsivän keskuspoliisin Terijoen alaosasto epäili Raivolan venäläisten isänmaallisuutta, viittasi heidän esiintymiseensä kyläkokouksissaan kolmen vuoden ajan ja huomautti, että useita oli jouduttu sakottamaan viinanmyynnistä. Pääosastolle toimitettiin myös Kivennavan kunnanvaltuuston 3.4.1922 antama kielteinen lausunto kaikkiaan 205 kyläläisen kansalaisuusanomuksiin: "Raivolan venäläisen kyläkunnan asujanten ottamista Suomen alamaisiksi valtuusto periaatteessa vastustaa jo sen kokemuksen perusteella, mikä valtuustolla on ennemmin Suomen kansalaisiksi tulleista Raivolan venäläisistä. Niistä ovat monet jo nauttineet kunnan köyhäinhoidon avustusta, ne eivät ole juuri ollenkaan suomalaistuneet, eivät edes ole oppineet maan kieltä, vaan ovat säilyneet täysin venäläisinä tavoiltaan ja mieleltään. Melkein kaikkien Raivolan venäläisten poliittinen luotettavuus on sängen epäiltävä. Tuoreessa muistossa ovat vielä ne monet anomukset ja uhkavaatimukset, joita tämän kyläkunnan väestö lähetti Seyn'ille ja venäläisille vallanpitäjille ja joista selvästi kävi ilmi pyrkimys päästä Venäjän yhteyteen. Myöskin heidän taipumuksensa rikollisuuteen on varsin yleinen. Erittäinkin on väkijuomain salakuljetusta ja myyntiä harjoitettu tämän venäläisen väestön keskuudessa suoranaishana ammattina. Taloudellisesti elävät he nykyisin kurjissa oloissa ja tulevaisuudessakaan tuskin kykenevät Suomessa hankkimaan toimeentuloaan. Myöskään eivät Raivolan venäläiset, mikäli valtuusto tietää, ole halukkaita oppimaan maan kieltä ja vielä nykyisinkin on heidän kuultu halveksien puhuvan suomenkielen oppimisesta. Miltä kannalta asiaa katsottaneekin, ei muuhun käsitykseen voi johtua, kuin että Raivolan venäläisistä ei voi tulla kunnan kansalaisia, vaan koituisi heidän ottamisestaan Suomen alamaisiksi ainaisia ikävyyksiä ja rettelöitä, sekä lisäksi se, jos Raivolan kylä kuntaan yhdistettäisiin, kunnan köyhäinhuoltomenoja niin huomattavasti, että kunta ei sellaista räsitystä voi ottaa kannettavakseen. Valtuusto siis yksimielisesti esittää, että Raivolan venäläisen kyläkunnan asujanten anomus hyljättäisiin."

Etsivän keskuspoliisin pääosasto päättyi samalle kannalle sisäasiainministeriölle osoittamassaan lausunnossa 1.7.1922. Valtioneuvosto asetti komitean tutkimaan kylän hallinnollista asemaa. Kuuden vuoden päästä komitea torjui yksinkertaisimman ehdotuksen venäläisten häätämistä Raivolasta, koska asukkaat olivat sentään syntyneet ja kasvaneet kotikylässään. Sen sijaan olisi kyläläisille annettava mahdollisuus anoa Suomen kansalaisuutta yksilöllisin perustein mikäli eivät olleet vehkeilleet sortokaudella. Raivolan venäläisten kansalaisuusasian järjestämistä kiirehti myös Karjala-lehti 25.2.1928, vaikka lehti pitikin komitean enemmistön kantaa turhan suopeana kylän asukkaille. Komitean vähemmistö hyväksyi yksittäiset kansalaistamiset, mutta korosti epäluulojaan: "Kun nämä eivät taida suomen kieltä, tulisi heidän suhtautumisensa niihin velvollisuuksiin, joita Suomen kansalaisuus edellyttää, vaikeaksi,

ajateltakoon vain asevelvollisuuden suorittamista, koulunkäynnin järjestämistä, osanottoa kunnalliseen ja valtiolliseen elämään j.n.e.”

Vallankumouksen jälkeen Suomeen tuli Neuvosto-Venäjältä tuhansia pakolaisia, jotka sekoittuivat Suomessa jo ennestään oleskelleisiin Venäjän alamaisiin elleivät olleet ehtineet, halunneet tai päässeet Suomen kansalaisiksi. Suomessa ei tehty eroa entisen Venäjän alamaisten välillä itsenäisyyden alkuvuosina. Tarton rauhansopimuksen (1920) ja Neuvostoliiton perustamisen (1922) jälkeen maahanmuuton ajankohta, tapa ja motiivi vaikutti siihen, luettiin henkilö yhä entisen Venäjän alamaisiin vai neuvostokansalaisiin. Edelliset saivat Kansainliiton ns. Nansen-passin ja myöhemmin Suomen muukalaispassin, koska eivät olleet enää minkään maan kansalaisia, jälkimmäiset rinnastettiin muihin ulkomaalaisiin. Kansalaistettaessa alettiin huolestua Neuvostoliiton salaisen palvelun asiamiesten soluttautumisesta Suomen kansalaisiksi ja vaatia neuvostokansalaisten tarkempaa tarkkailua. Julkisuudessa kyseenalaistettiin myös venäläispakolaisten luotettavuus, koska monet emigranttijärjestöt eri Euroopan maissa paljastuivatkin vakoojien ohjaamiksi tai yrittivät tehdä sovintoa kommunistien kanssa.

Nimimerkki 'G. A.' julkaisi Iltalehdessä 2.6.1925 näkemyksensä hälyttäväksi tarkoitettulla otsikolla 'Venäläiset Suomen kansalaisiksi': "Viipurin läänin asukkaiden ylenen mielipide on nimittäin se, että Suomen kansalaisuutta ei olisi ollenkaan myönnettävä venäläisille...eikä missään tapauksessa jos asianomainen kunta ei ole kannattanut siitä tehtyä anomusta. ...Kun saksalainen anoo Ranskan kansalaisoikeutta, täytyy hänen olla asunut maassa ainakin joku kymmenkunta vuotta yli laissa määrätyn minimiajan... Amerikka suhtautuu japanilaisiin jotenkin samalla lailla... Totta kyllä on, että Suomi koreilee suvaitsevaisuudellaan niin monessa suhteessa, mutta kyllä se sittenkin menee liian pitkälle kun jo ennen laissa määrättyä aivan lyhyttä aikaa tehtyjä ryssien anomuksia kansalaisoikeudesta ei edes voida kieltää ilman n.s. kohteliaisuutta 'muodollisista syistä'... Turhaa on ponnistaa voimia Karjalan kannaksen suomalaistamiseksi, jos ei edes sellaisilta venäläisiltä, jotka jo ennen Suomen kansalaisoikeuden saatuaan, ryhtyvät ulkomaita myöten rettelöimään Suomen lakeja vastaan, kuten Anna Vyrubova on tehnyt. Kyllä siinä tapauksessa itsesuojelus on ihan alkeellisella kannalla, kun ei tahdota välttää Suomen kansan ruumiin turmelamista, vaan ehdoin tahdoin sallitaan mitä vahingollisimpien aineiden siihen päästä. Toivokaamme, että jo alulle päässyttä hienotuntoisuutta maassamme asuvia ryssiä kohtaan ei edelleen jatkettaisi ja että ne kansalaisemme, jotka ovat venäläisten emigranttien lumoissa ja heidän ihailijansa, eivät tästedes pääsisi lumoamaan niitä, joiden ratkaistavana on Suomen kansalaisuuden myöntäminen venäläisille ja muille ulkomaalaisille.”

Hallitussihteeri Eero Waldemar Koskimies ehdotti 3.5.1926 mennessä Etsivän keskuspoliisin päällikölle Esko Riekille, että Etsivä keskuspoliisi voisi lausunnoissaan vastustaa kansalaisuusanomusta toteamalla "jotain yleistäkin, jos ei

ole tietoja (epäedullisia) h[akil]jasta henkilökohtaisesti. ... Yleisinä perusteluina voisi käyttää...rajaseuduilla asuvista ryssistä, että siellä jo ennestään on paljon vähemmän luotettavaa väestöä eikä ole niitä syytä lisätä antamalla heille kansalaisoikeuksia, joiden turvissa he voisivat maalle vahingollista toimintaa harjoittaa.” Etsivän keskuspoliisin pääosaston kiertokirje alaosastoilleen 19.5.1926 välitti nämä ohjeet hieman huolitellummin, kehottaen kuitenkin, että ”on tarkoin koetettava seuloa kansalaisiksi pyrkijöitä – etenkin venäläisiä ja juutalaisia...”.

Venäläisten kansalaisuusanomuksia pohdittiin yleisemmältä kannalta kun Etsivä keskuspoliisi vertaili terijokelaisen taiteilija Panteleimon Saharoffin ja erään vienankarjalaisen pakolaisen tapauksia keskinäisessä neuvottelussaan 5.11.1926. Riekki esitti, että Saharoffin kaltaisissa tapauksissa voisi avoimesti todeta, ”että tällaiset kansalaisiksi hakemukset jätetään etupäässä olosuhteiden pakosta tai muiden etujen tavoittelemiseksi, eikä suinkaan mistään paremmista motiiveista, ja tällaisista ei tietävästi koskaan tule isänmaallisia kansalaisia. ... Karjalaisten ja inkeriläisten suhteen luonnollisesti on oltava vähemmän ankaroita kuin puhtaiden ryssien. Yleensä on syytä suhtautua epäileväisesti kaikkiin tämänkaltaisiin, tietyksi etupäässä venäläisiin, jotka vasta sodan jälkeen pakolaisina ovat Suomeen asettuneet ja joilla tänne ei mitään kiinteitä suhteita ole.” Neuvottelussa sovittiin, että Etsivä keskuspoliisi vastustaa myös saksalaisten kansalaisuusanomuksia, elleivät he ole oleskelleet maassa pitempään, omista kiinteistöjä tai muuta varallisuutta, tai ole solmineet avioliittoa suomalaisen kanssa.

Etsivä keskuspoliisi valmistautui syksyllä 1927 tiedottamaan sisäasiainministeriölle jättämästään ”promemoriasta, joka koskee venäläisten emigranttien, ent. venäl. upseerien j.n.e. Suomen kansalaiseksi ottamista.” Riekki oli saanut sen käsityksen, että hallitus yhtyi siihen, mutta joutui ilmeisesti pettymään, koska kiertokirje jätettiin lähettämättä. Riekki teki sen sijaan 24.10.1927 muistiinpanon, ”ettei myöskään Suomessa syntyneitä ja ikänsä olleita ryssiä ole syytä tarkatta harkinnatta ottaa Suomen kansalaisiksi”, sillä eräskin kauan Suomessa ollut venäläinen ”oli sekaantunut emigranttien terroristihommiin”. Kommunismia vastustaneiden venäläisten keskinäiset riidat, soluttaminen neuvostotiedustelun toimesta, epäonnistuminen yrityksissä lietsoa vastavallankumousta Neuvostoliitossa, epätoivoiset suhteet eri maiden turvallisuuspalveluihin ja usein kalsea asenne muita kansallisuuksia kohtaan tekivät heistä 1920-luvun kuluessa poliittisesti hyödyttömän riskiryhmän.

Sortavalan alaosasto ilmoitti 9.12.1927 pääosastolle, että Suomen kansalaisiksi hyväksytyjen joukossa oli kolme venäläistä, joiden kansalaisuusanomuksia alaosasto oli vastustanut: ortodoksisen pappisseminaarin oppilas Viktor Dobrovolski, ompelijatar Julia Savin ja entinen kansakoulunopettaja Nikolai Soboleff: ”Mainitut henkilöt ovat alaosastolle tunnettuja venäläismielisiä... Tämäntapaisten entisten venäläistyttyjen ja Venäjän vallan palaamista Suomessa toivovien henkilöiden ottaminen Suomen kansalaiseksi on hyvin valitettavaa ja haital-

listakin...” Alaosasto toivoi, että pääosasto antaisi lausuntonsa ”jyrkemmässä kielteisessä sävyssä, jotta ne otettaisiin huomioon. Ellei Etsivän keskuspoliisin kansalaisoikeuksia koskeville lausunnoille mitään parempaa arvoa anneta, on myöskin turhaa hankkia asianomaisesta perusteellisempia tietoja.”

Etsivä keskuspoliisi jatkoi venäläisten emigranttien arvostelua kirjelmälään sisäministeriölle 6.7.1931: ”Viime vuosina ei yleensä ole montakaan entisen Venäjän armeijan sotilashenkilöä otettu Suomen kansalaiseksi”, eikä siksi pitäisi suostua konttoristi, entinen eversti Josef Demidoff-Kersnovskyn (1884–?) kansalaisuusanomukseen. Etsivä keskuspoliisi totesi, että varsinkin ulkoministeriölle olivat ”monet ‘valkoisten’ emigranttien (itsessään vähäpätöiset) järjestöt” aiheuttaneet ”paljon huolta ja harmia”. Varsinkin entiset sotilaat ”jatkavat puuhailujaan näissä emigranttijärjestöissä ja entistä turvallisempina mikäli onnistuvat pääsemään Suomen kansalaisiksi.” Etsivän keskuspoliisin mukaan sen kantaa tukivat myös tiedot Neuvostoliiton tiedustelupalvelun GPU:n ”melkein rajattomista toimintamahdollisuuksista maanpakolaisuuden demoralisoimissa venäläispakolaisten piireissä sekä täällä kotimaassa että muualla Euroopassa.”

Nämä varoittelet eivät vakuuttaneet sisäministeriötä, jonka esittelystä Demidoff-Kersnovsky hyväksyttiin Suomen kansalaiseksi 31.7.1931. Hän vannoi uskollisuudenvalan neljä viikkoa myöhemmin. Etsivää keskuspoliisia harmitti itse asiassa enemmän toinen tapaus, jossa se oli epäonnistunut. Entinen venäläinen kapteeni, sähköasentaja Siegfried Frank (1890–1946) oli todettu GPU:n asiamieheksi vasta sen jälkeen, kun hän oli ehtinyt vannon uskollisuudenvalan Suomen kansalaisena 9.3.1931. Etsivä keskuspoliisi mainitsi huonoina esimerkkeinä myös pari epäilyttävää henkilöä, joista yksi oli erotettu työpaikaltaan makaronivarkauden vuoksi. ”Yleensäkin on pantu merkille, ettei venäläisten emigranttien Suomelle tekemä uskollisuuden ja kuuliaisuuden vala ole opettanut heitä ajattelemaan ja toimimaan isänmaallisesti. Suomen kansalaisoikeuksien hakuun on useimmin ollut vaikuttimena pääsy passi- y.m. hankaluuksista ja saada joitain tilapäisiä taloudellisia etuja, mielen pysyessä edelleenkin venäläisenä.”

Etsivä keskuspoliisi epäili venäläissyntyisten suomalaisten aiheuttavan mahdollisen sodan syttyessä yhtä paljon huolta kuin kotoiset kommunistit. Demidoff-Kersnovskyn tapauksessa Etsivän keskuspoliisin huolta ei vähentänyt hänen puolalaisuutensa, eikä 27 vuoden oleskelu Suomessa. Hakija oli kuitenkin viettänyt lähes yhtä pitkän ajan elämästään Venäjällä, minkä vuoksi häntä saattoi verrata vuoden 1918 jälkeen saapuneisiin pakolaisiin.

Monet venäläiset suomensivat nimensä 1920- ja 1930-luvuilla. Samoin tekivät ruotsalaiset ja sveitsiläiset, joihin ei kohdistunut ”ryssävihan” veroista epäluuloa ja halveksuntaa. Islaminuskoiset tataarit sen sijaan eivät suomentaneet nimiään, eivätkä useimmat juutalaisetkaan, vaikka juutalaisvihaakin

esiintyi ja juutalaiset usein rinnastettiin venäläisiin. Nimenmuutosmuodista ei voi suoraan päätellä, että venäläiset olisivat häpeilleet kansallisuuttaan muuta vierasperäistä väestöä enemmän.

Suomenvenäläisistä tuli isänmaallisia suomalaisia, jotka eivät suuremmin häiriintyneet, vaikka ilmapiiri muuttui välillä hyvin asenteelliseksi ja vahvasti venäläisistä kielteisiä stereotypioita. Viipurin konservatorion opettaja Petr Aki-mov (1885–1956) sävelsi mm. elokuvat "Jääkärin morsian" (1938) ja "Aktivistit" (1939). Venäläisäidin lapset, Malmsténin sisarukset, kohottivat lauluillaan suomalaisten maanpuolustustahtoa. Operettilaulajatar Tamara Lund (1941–2005) oli sotien jälkeisinäkin vuosina ylpeä venäläisestä isoisästään ja laivastoupseerien tulkkina toimineesta isästään.

Venäläisistä tuli siis kaikista epäilyistä huolimatta luotettuja ja kunnioitettuja Suomen kansalaisia eikä Suomessa vaikeinakaan sota-aikoina hillitty venäläisten kansalaistamista. Ainoastaan juutalaisten kansalaistamispäätökset jäädytettiin jatkosodan alussa lähes kahdeksi vuodeksi. Kaukana oli sekin ajatus, että Suomessa asuvat neuvostokansalaiset olisi internoitu, kuten tehtiin Neuvostoliitossa, Britanniassa ja Yhdysvalloissakin monille vihollismaiden kansalaisille. Suomi sulki vain muutamia epäilyttävimpiä venäläisiä turvasäilöön eräiden suomalaisten kommunistien tavoin, mutta ei yleensä asettanut ylimääräisiä rajoituksia suomenvenäläisille. Ainoastaan vallatuilla alueilla tavattu siviiliväestö koottiin leireille sotavankien tavoin, mutta heistäkin moni pääsi sodan kuluessa oleskelemaan Suomen alueella hyvin vapaissa oloissa. Sitä raskaampaa oli sotavankien ja internoitujen palauttaminen Neuvostoliittoon, mitä välirauhansopimus edellytti. Suuri osa palanneista vastusti tai olisi vastustanut palauttamistaan, ellei pelko olisi voittanut.

Suomenvenäläisten asema ei suinkaan helpottunut sotien jälkeen, jolloin Neuvostoliitto sai Suomessa poliittista ja taloudellista vaikutusvaltaa. Neuvostoliitto ulotti erityisen suojelunsa niihinkin kansalaistensa jälkeläisiin, jotka olivat syntyneet Suomessa ja olivat jo maamme kansalaisia. Venäläispakolaisten urheiluseuratkin lakkautettiin Neuvostoliitolle vihamielisinä. Venäläisyhdistyksistä jäivät jäljelle enää Venäläinen hyväntekeväisyisyhdistys, Helsingin venäläinen kauppiasyhdistys sekä Helsingin ortodoksisten kuratorio. Vuonna 1945 perustettu Venäläinen kulttuuridemokraattinen liitto (VKDL) sai viisi vuotta myöhemmin omistukseensa Helsingin venäläisen lyseon ja perusti 25.2.1956 Helsingin venäläisten koulujen kannatusyhdistyksen, jonka johdossa oli suomalaisen ääriivasemmiston edustajia. Viimeinen neuvostovaikutuksesta riippumaton venäläinen koulu kutistui 1960-luvun puoliväliin mennessä, ja sen tilalle tuli Helsingin suomalais-venäläinen koulu.

Tabu

Suomalaiset tutkijat suhtautuivat pitkään kiusaantuneesti maailmansotien välisen ajan suomenvenäläisen yhteisön historiaan, minkä vuoksi tutkimuksia alkoi ilmestyä vasta 1990-luvulla. Laajimmin aihetta selvitti Joensuun yliopiston filosofian tohtori Pekka Nevalainen. ”Paluutoiveiden asteittain hiipuesssa myös venäläispakolaiset integroituivat suomalaiseen yhteiskuntaan säilyttäen kuitenkin samalla tuntuman omaan kulttuuriinsa.”, kirjoitti Antti Iho kirjarvostelussaan Siirtolaisuus–Migration-lehdessä.

Carl-Fredrik Geust eritteli artikkelissaan syitä tutkimuksen vähäisyyteen: ”Monet syyt – ei vähiten Bobrikoff-trauma, keisarikunnan verinen hajoaminen, Suomen vapaus- ja kansalaisista 1918 – ovat johtaneet siihen, että Suomessa pysyvästi asuva venäjänkielinen väestöryhmä ei ole saanut ansaitsemaansa asemaa Suomen historiankirjoituksessa.”

Suku- ja vähemmistötutkijat ovat usein lykanneet vastuuta suomenvenäläisille, jotka liian pitkään vaikenivat omista elämänvaiheistaan joko karkotuksen pelosta tai nopeuttaakseen jälkeläistensä sulautumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Erkki Wessmanin toimittama kirja (2004) selostaa ilman lähdeviitteitä, pitkälti haastatteluihin ja sukujen perimätietoon nojautuen, Kronstadtin pakolaisten tuloa Suomeen ja heidän sopeutumistaan vieraisiin oloihin. Wessman korostaa pakolaisten pelkoa ja siitä seurannutta vaiteliaisuutta. Todistus Suomen kansalaisuudesta oli tärkeä aarre, koska vasta se takasi oikeuden jäädä Suomeen loppuiäksi.

Seija Nummijoki kertoi lehtiartikkelissaan ”Vuosisadan vaikeneminen” isoäidistään, venäläisen kasakkaupseerin jälkeläisestä, joka Suomen itsenäistymisen jälkeisissä oloissa kätki menneisyytensä lapsenlapseltaan 1980-luvun puoliväliin saakka. Neuvostoliiton romahtamisen aiheuttaman muutoksen havaitsi 1990-luvulla sukututkimuskursseilla erityisenä mielenkiintona nimenomaan venäläisiä esivanhempia kohtaan.

Outi Kirmo on tutkimuksessaan Tampereen venäläisistä (2005) todennut, etteivät he tunteneet kärsineensä syrjintää sota-aikana. Siitä huolimatta hekin ovat vaienneet tai heistä on vaiettu: ”Venäläisestä taustasta vaikeneminen saattoi olla toimiva ja osittain myös välttämätön selviytymisstrategia. Samalla kuitenkin osa tamperelaista historiaa on kadonnut näkyvistä; tämä näkyy edelleen tietämättömyytenä niistä pienistä vähemmistöistä, joita kaupungissa on elänyt paljon ennen nykyistä monikulttuurisuutta.”

Myös pietarinsuomalaisten jälkeläisillä oli 1990-luvulle saakka usein epämääräinen käsitys Neuvostoliittoon jääneistä sukulaisistaan. Tähän vaikutti sekä maailmansotien välisen ajan yleinen venäläisvastaisuus (”ryssäviha”), että toisen maailmansodan jälkeen vaikuttanut itesesensuuri (”suomettuminen”), jotka kumpikin kannustivat vaikenemaan kiusallisiksi tai jopa vaarallisiksi

koetuista yhteyksistä itäiseen naapurimaahamme. Ajallinen etäisyys ja Neuvostoliiton hajoaminen puolestaan rohkaisivat ihmisiä kertomaan ja kuuntelemaan suomalaisten ja venäläisten kanssakäymisestä, mikä tuotti nopeasti lehtikirjoituksia ja tutkimuksia mm. vanhoista venäläisistä maahanmuuttajista. Monista kuvauksista heijastui hieman sensaatiohakuinen "vaikenemisen" tai peräti "salailun" päivittely, josta oikeistolaiset syyttivät yhteiskunnan "suometumista" ja vasemmistolaiset "ryssävihaa". Vaikka epäilemättä osasyynsä oli aiempien sukupolvien vähäpuheisuudessa, usein jälkeläiset olisivat voineet syyttää pikemminkin itseään tietämättömyydestään tai aiemmasta mielenkiinnon puuttumisesta. Tämä on valitettavan tuttu ilmiö kaikille sukututkijoille muuallakin kuin Suomessa.

Toisin kuin moni 1960-luvun "uusvasemmistolaisen" nuorisokulttuurin kasvatti on halunnut tulkita, somenvenäläisten mahdolliset pelot ja katkeruus kohdistuivat pikemminkin sotienjälkeiseen mukautuvaan valtiojohtoon ja yhteistyöhön Neuvostoliiton kanssa kuin sodanaikaiseen politiikkaan. Venäläisiä ja Neuvostoliiton muihin kansallisuuksiin kuuluvia käytettiin Suomen armeijan palveluksessa tehtäviin, jotka toivat heille arvostusta, itsetuntoa ja odotuksia palkkioista. Se ikävä tosiasia, että odotukset olivat usein ylimitoitettuja, eikä lupauksia voitu täyttää niin kuin toiveikkaimmillaan ymmärrettiin, ei johtunut viranomaisten pahasta tahdosta.

Monet venäläiset osallistuivat vapaaehtoisina Suomen sotiin, vaikka eivät olleet vielä maan kansalaisia. Kaatuneisiin kuului Babitzinin laulajasisarusten setä Aleksei Babitzin (1917–1941). Sisarusten toinen setä haavoittui. Myös sisarusten isä Leo Babitzin (1914–?) oli taistellut Suomen armeijassa, mutta ei saanut kansalaisuudettomana rintamamiestonttia, kuten oli kuvitellut. Tosin lasten muistissa asiat saattavat helposti sekoittaa. Kirill "Kirka" Babitzinin mukaan hänen isänsä piti muukalaispassia elämänsä loppuun asti, vaikka todellisuudessa Leo Babitzinista ja hänen veljestään tuli vihdoinkin Suomen kansalaisia 1.2.1980.

Vaikuttaa siltä, että somenvenäläiset eivät ole aloitteellisesti, eivätkä ainaakaan yksituumaisesti, yrittäneet vaikuttaa Suomen sisä- tai ulkopoliittikkaan. Pikemminkin ulkoiset ja sisäiset "suojelijat" – Venäjän valtio ja sen kulloistakin ideologiaa tukevat suomalaiset – ovat yrittäneet viitata somenvenäläisiin ja ajaa omia asioitaan näiden nimissä. Suomenvenäläisten poliittinen hyödyntäminen on siten ollut välillistä, pahimmillaan hyväksikäyttöä ja parhaimmillaan hyväntahtoista sääliä tai ihannoitua, josta monet somenvenäläiset itse ovat irtisanoutuneet. Valitettavasti usein ulkomaalaisia epäilläin erilaisista aatteista (esimerkiksi muslimeja islamismista tai 1930-luvun italialaisia fascismista ja saksalaisia kansallissosialismista), joita he eivät itse koe omikseen, mutta joista julkisuus haluaa kuulla vain vahvistusta ennakkoluuloilleen.

Yhteenveto

Suomen venäläiset jakautuvat ajallisesti useisiin erillisiin kerrostumiin: ensimmäisessä olivat lähinnä Kyyrölän ja muut 1700-luvun Vanhan Suomen venäläiset asukkaat 1700-luvulta, jotka tulivat Suomen kansalaisiksi Suomen suuriruhtinaskunnan muotoutumisen myötä ja saivat porvarisoikeuksia Suomen kaupungeissa (esimerkiksi Nikolai Sinebrychoff); toisessa autonomian aikana Suomeen muuttaneet; kolmannessa itsenäiseen Suomeen heti vuodesta 1917 paenneet emigrantit, jotka tulkittiin entisen Venäjän kansalaisiksi; neljännessä vuosina 1923–1944 Suomeen paenneet Neuvostoliiton kansalaiset, joiden asema pysyi turvattomana 1960-luvun alkuun saakka; viidennessä Neuvostoliiton luvalla sotien jälkeen Suomeen tulleet (lähinnä suomalaisten kanssa avioituneet naiset); kuudennessa Neuvostoliiton hajottua vuonna 1991 Venäjältä tai muista entisistä neuvostotasavalloista muuttaneet... ja kenties voisi pian jo aloittaa seitsemännen kerrostuman määrittelyn? Venäläiset jakoutuivat kuitenkin usein myös kansallisuuden, uskonnon tai muun taustan perusteella eri ryhmiin. Vaikka sekä Venäjällä että Suomessa on ollut poliittista intohimoa niputtaa sirpaloituneet suomenvenäläiset yhteen, se ei vastaa todellisuutta. Samoin voisi todeta Suomen muslimimaahanmuuttajista tai vaikkapa kurdeista, jotka hekin usein mielletään oleellisesti yhtenäisemmiksi ryhmiksi kuin ovatkaan.

Venäjän ja Suomen geopoliittiset suhteet ovat aina tehneet venäläisten maahanmuuton suomalaisille erityisen uhkaavaksi. Vaikka tavat eivät olisikaan kovin vieraita, lyhyet matkat kotiin ovat tehneet tilapäisestä asumisesta ja työnteosta, kulkukaupasta ja loma-asutuksesta poliittisia ongelmia. Ortodoksinen kirkko ja muut venäläisten etujärjestöt eivät aina ole keskittyneet palvelemaan jäsentensä etuja, vaan myös ajaneet Venäjän hallinnon asiaa. Tämä roolien hämärtyminen ja kiusaus kytkeä suomenvenäläiset Venäjän valtion sisäiseen tai ulkopoliittisiin ristiriitoihin ei kuitenkaan ole ollut pelkästään haitaksi Suomelle. Taitavalla vähemmistöpolitiikalla ja rekrytoinnilla Suomi on myös voinut hyödyntää venäläisväestönsä taitoja kulttuuri- ja liike-elämän sekä valtiollisen turvallisuuden tarpeisiin. Hyvin kotoutuvat maahanmuuttajat voikin nähdä eräänlaisena rokotuksena, joka sopivina annoksina vahvistaa suomalaisen yhteiskunnan vastustuskykyä. Ilman venäläisten kielitaitoa, muuta lahjakkuutta ja isänmaallisia uhrauksia yhteisen vapaudemme puolesta Suomi tuskin olisi menestynyt yhtä hyvin. Tällä historian opetuksella saattaa yhä olla ajankohtaisuutta.

Päälähde

Leitzinger, Antero (2008): *Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972*. East-West Books, Helsinki.

Kirjallisuus

Anttila, Risto (1994): *Karjalan luostarit – Valamo, Petsamo, Lintula, Konevitsa*. Helsinki.

Babitzin, Kirill & Kinnunen, Raila (1999): *Enimmäkseen Kirkasta*. Helsinki.

Castrén, Erik (1942): *Valtioiden velvollisuus vastaanottaa kansalaisiaan ja kansalaisuudettomia*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja 22, Vammala.

Engman, Max (2007): *Raja – Karjalankannas 1918–1920*. Helsinki.

Erhola, Kristiina (1994): *Suomen pakolaispolitiikka 1917–1922*. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan poliittisen historian lisensiaatintutkielma.

Filpus, Olli (1975): *Venäjän kansalaisten oikeuskysymys autonomian ajan Suomessa*. Tampereen yliopiston Suomen historian laudaturtutkielma.

Haimila, Marjo (1997): *Venäläiset pakolaiset ja pakolaispolitiikan muotoutuminen Suomessa 1918–1921*. Tampereen yliopiston Suomen historian lisensiaatintutkielma.

Haimila, Marjo (1998): *Suomeen paenneet venäläiset 1917–1921*. *Kansa ja kumous – modernin Euroopan murroksia 1880–1930*, Historiallinen Arkisto 111, Helsinki, s. 61–86.

Haimila, Marjo (2004): *Suomessa vuonna 1921 menehtyneet Kronstadtin kapinalliset*. Teoksessa: Westerlund, Lars (toim.): *Venäläissurmat Suomessa vuosina 1914–22, osa 2.2. Sotatapahtumat 1918–22*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 3/2004. Helsinki, s. 257–264.

Halén, Harry (1986): *Kulkumiehiä*. Keuruu.

Halén, Harry (2010): *Sotakommunismista sotavankeuteen – Kronstadtin pakolaiset Suomessa*. Helsinki.

Hammar, Tomas (1964): *Sverige åt svenskarna – Invandringspolitik, utlänningskontroll och asylrätt 1900–1932*. Stockholm.

Heikkilä, Ritva (1991): *Terijoen vuodenajat – Ollinpäässä kuultua, nähtyä, koettua*. Jyväskylä.

Heino, Harri (2002a): *Mihin Suomi tänään uskoo*. Juva.

Heino, Harri (2002b): *Mihin Suomi Uskoo – Uskonnolliset ja maailmankatso-mukselliset liikkeet*. Juva.

Heiskanen, Raimo (1989): *Saadun tiedon mukaan... – Päämajan johtama tiedustelu 1939–1945*. Keuruu.

- Horn, Frank (1997): Suomen venäläiset. Teoksessa: Pentikäinen, Juha ja Hiltunen, Marja (toim.): Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja 72, Helsinki, s. 202–216.
- Hyry, Katja (1997): Karjalaiset Suomessa. Teoksessa: Pentikäinen, Juha ja Hiltunen, Marja (toim.): Suomen kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja 72, Helsinki, s. 83–97.
- Hämäläinen, Vilho (1969): Karjalan kannaksen venäläisen huvila-asutuksen poliittinen luonne. Historiallinen Aikakauskirja 1969 (1), s. 5–19.
- Hämäläinen, Vilho (1974): Karjalan kannaksen venäläinen kesäasutus ja sen vaikutus Suomen ja Venäjän suhteiden kehitykseen autonomian ajan lopulla. Acta Universitatis Tamperensis A 59, Tampere.
- Hämäläinen, Vilho (1983): Karjalan kannaksen venäläinen kesäasutuskysymys maamme itsenäisyyden kaudella. Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksen julkaisuja 6, Tampere.
- Jokinen, Christian (2011): Terrorismin torjunta Suomessa kylmän sodan aikana. Teoksessa: Kullberg, Antti (toim.): Suomi, terrorismi, Supo – Koira joka ei haukkunut; Helsinki, s. 136–201.
- Jussila, Osmo (2004): Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917. Juva.
- Kansa ja kumous – modernin Euroopan murroksia 1880–1930. Historiallinen Arkisto 111, Helsinki.
- Karjalainen, Mikko (Toim.) (2004): Salaisen sodan sivut – tiedustelua, vakoilua ja salatoimintaa jatkosodassa. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisuja, Saarijärvi.
- Karmaa, Outi (1998): Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä – Venäläisviha Suomessa 1917–1923. Bibliotheca Historica 30, Helsinki.
- Kauppala, Pekka (2011): Paluu vankileirien teille – Suomesta Neuvostoliittoon luovutettujen kohtalo 1940–1955. Juva.
- Keskisarja, Teemu (2011): Poliittisen väkivallan sarastuskausi 1904–1906. Teoksessa: Kullberg, Anssi (toim.): Suomi, terrorismi, Supo – Koira joka ei haukkunut. Helsinki, s. 48–71.
- Kilpeläinen, Hannu (2000): Valamo, karjalaisten luostari? – Luostarin ja yhteiskunnan interaktio maailmansotien välisenä aikana. Helsinki.
- Kirmo, Outi (2005): Tampereen venäläinen väestö vuosina 1918–1950 – Etninen identiteetti ja sosiaaliset suhteet. Teoksessa: Häkkinen, Antti, Pulma, Panu ja Tervonen, Miika (toim.): Vieraat kulkijat – tutut talot. Historiallinen Arkisto 120, Helsinki, s. 342–366.
- Kopteff, George (1983): Venäläisten emigranttien järjestötoiminta Suomessa 1917–1945. Helsingin yliopiston Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma.
- Korhonen, Tiina (2005): Suomen venäläisten kansalaisjärjestötoiminta 1860-luvulta talvisodan alkuun. Teoksessa: Häkkinen, Antti, Pulma, Panu ja Tervo-

- nen, Miika (toim.): Vieraat kulkijat – tutut talot. Historiallinen Arkisto 120, Helsinki, s. 195–221.
- Korpimaa, Timo (1934): Salaisilla poluilla – Kuvauksia sortovuosilta. Rauma.
- Kosonen, Matti (2001): Raja railona aukeaa – Tiedustelua Neuvosto-Karjalassa vuosina 1920–1939. Joensuu.
- Kosonen, Matti (2004): Suomen salainen tiedustelu Neuvostoliitossa ennen jatkosotaa. Teoksessa: Karjalainen, Mikko (toim.): Salaisen sodan sivut – tiedustelua, vakoilua ja salatoimintaa jatkosodassa. Maanpuolustuskorkeakoulun sotahistorian laitoksen julkaisuja. Saarijärvi, s. 111–127.
- Koukkunen, Heikki (1982): Tuiskua ja tyventä – Suomen ortodoksinen kirkko 1918–1978. Pieksämäki.
- Kuhlberg, Svante Konstantin (Toim.) (2002): Venäläiset kauppiat Helsingin historiassa. Keuruu.
- Kujala, Antti (1987a): Lenin, Venäjän vallankumousliike ja Suomi 1898–1905. Lenin ja Suomi 1, Helsinki, s. 39–109.
- Kujala, Antti (1987b): Venäjä keisarivallan loppuaikoina. Lenin ja Suomi 1, Helsinki, s. 17–38.
- Kujala, Antti (Toim.) (1990): Lenin suomalaisten muistelmissa. Lenin ja Suomi 3, Helsinki, s. 261–316.
- Kullberg, Anssi (2011): Suomi, terrorismi, Supo – Koira joka ei haukkunut. Helsinki.
- Käkönen, U. A. (1970): Miehityksen varalta – Päämajan tiedustelua 1943–45. Helsinki.
- Lehmus, Kalle (1967): Tuntematon Mannerheim – Katkelmia sodan ja politiikan poluilta. Helsinki.
- Leinonen, Marja (2002): Helsingin Venäläisen Kauppiasyhdistyksen vaiheita v. 1918–2002. Teoksessa: Kuhlberg, Svante Konstantin (toim.): Venäläiset kauppiat Helsingin historiassa. Keuruu.
- Leitzinger, Antero (2006): Suomen tataarit – Vuosina 1868–1944 muodostuneen muslimiyhteisön menestystarina. Helsinki.
- Leitzinger, Antero (2008): Ulkomaalaispolitiikka Suomessa 1812–1972. Tampere.
- Leitzinger, Antero (Toim.) (2010): Mansikkamaan vartijat – Muistelmia ulkomaalaishallinnosta eri vuosikymmeniltä. Tampere.
- Loima, Jyrki (2001): Muukalaisina Suomessa – Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939. Helsinki.
- Miihkali, Onttoni (1935): Uusi isänmaa. Porvoo.
- Miliukov, Paul (1967): Political Memoirs 1905–1917. Ann Arbor.
- Muilu, Heikki (2010): Venäjän sotilaat valkoisessa Suomessa. Keuruu.
- Naakka-Korhonen, Mervi (1988): Halpa hinta, pitkä mitta – Vienankarjalainen laukkukauppa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 391, Rauma.

- Nevalainen, Pekka (1999): Viskoi kuin Luoja kerjäläistä – Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 742, Helsinki.
- Niemelä, Jari (2015) Tshokken tapaus. <http://tampereenhistoria.blogspot.fi/2015/05/tshokken-tapaus-tshokken-tapaus.html>, luettu 25.8.2016.
- Novitsky, Boris (1985): Venäjänkielinen kouluopetus Suomessa. Suomalais-venäläisen koulun historiikki 1955–1985, Helsinki, s. 36–37.
- Nuorvala, Kaarlo (1939): Krestyn miehet – Kuvaus yhdenvertaisuuslain aiheuttamasta oikeustaistelusta. Helsinki.
- Paavolainen, Erkki (1921): Karjalan kannaksen kysymyksiä. Viipuri.
- Pankakoski, Johanna (2005): Varjonyrkkeilyä itärajalalla – Venäläisten emigranttien poliittinen liikehdintä Suomessa vuosina 1918–1927. Helsingin yliopiston Suomen historian lisensiaatintutkielma.
- Pappismunkki Arseni (1993): Konevitsan luostari. Keuruu.
- Pentikäinen, Katja (1992): Pakolaisen uskonto. *Ortodoksia* 41, Pieksämäki 1992, s. 57–71.
- Polvinen, Tuomo (1984): Valtakunta ja rajamaa – N. I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904. Porvoo.
- Pulma, Panu (2005): Piirteitä suomalaisesta etnopolitiikasta. Teoksessa: Häkkinen, Antti, Pulma, Panu ja Tervonen, Miika (toim.): Vieraat kulkijat – tutut talot. SKS. Helsinki, s. 453–468.
- Rasila, Viljo (1961): Suomen torpparikysymys vuoteen 1909. Historiallisia Tutkimuksia 59, Kajaani.
- Rautkallio, Hannu (1989): Suomen juutalaisten aseveljeys. Jyväskylä.
- Rentola, Kimmo (1997): Niin kylmää, että polttaa – Kommunistit, Kekkonen ja Kreml 1947–1958. Keuruu.
- Rinta-Tassi, Osmo (1989): Lokakuun vallankumous ja Suomen itsenäistyminen. Lenin ja Suomi 2, Helsinki 1989, s. 82–161.
- Seppälä, Antti (2004): Muukalainen ja väkivalta – Ulkomaalaishallinto Suomessa vuosina 1973–2003. Helsinki.
- Shenshin, Veronica (2008): Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa. Helsinki.
- Suomalais-venäläisen koulun historiikki 1955–1985 (1985)
- Suomela, Julitta (1995): Suomen venäläinen sanomalehdistö vuosina 1918–1927 venäläisen poliittiskulttuurillisen kriisin heijastajina. Helsinki.
- Suomela, Julitta (2001): Rajantakainen Venäjä – Venäläisten emigranttien aatteelliset ja poliittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä 1918–1940. *Bibliotheca Historica* 67, Pieksämäki.
- Topelius, Sakari (1985): Maamme kirja (suom. Vesa Mäkinen). Juva.
- Tuglas, Friedebert (1986): Muistelmat vuosilta 1895–1910. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 430, Pieksämäki.

- Tuokko, Kaino (2000): Rajalla rauhatonta. Saarijärvi.
- Tynni, Kaapre (1929): Kymmenen kohtalokasta vuotta – Inkerin kansallisten taistelujen varrelta. Helsinki.
- Varelius, Antero (1985): Suomen kansaa – Kansatieteellisiä havaintoja suuri-ruhtinaskunnan alueelta (suom. Irma ja Tuomas Sorvali). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 424, Jyväskylä.
- Viherjuuri, Irmeli (Toim.) (1987): Anna Virubova – keisarinnan hovineiti. Keuruu.
- Viikari, Aimo (1991): Järjestysmies Tihlmanista korttelipoliisiin – Tampereen poliisilaitos 1891–1991. Tampere.
- Vlasov, Leonid & Marina (2007): Gustaf Mannerheim ja valkoiset emigrantit – historia kirjeissä (suom. Jukka Mallinen). Porvoo.
- Vyrubova, Anna (1923): Muistelmia Wenäjän howista ja wallankumouksesta. Pori.
- Wessman, Erkki (2004): Kronstadtin kapina 1921 ja sen perilliset Suomessa. Tampere.
- Westerlund, Lars (Toim.) (2004): Venäläissurmat Suomessa vuosina 1914–22 – 2.2. Sotatapahtumat 1918–22. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 3, Helsinki.
- Willberg, Lars-Olof (1985): Finlands utlänningspolitik från 1918 till mitten av 1920-talet – En undersökning av utlänningslagstiftning och -föreskrifter. Åbo Akademin pohjoismaiden historian pro gradu -tutkielma.
- Wrede, R. A., Ståhlberg, K. J., Estlander, E. och Lilius, F. O. (1910): Till frågan om ryssars rättigheter i Finland. Helsingfors.
- Wuolijoki, Hella (1986): Nuoruuteni kahdessa maassa. Espoo.
- Öhquist, Johannes (2006): Pietarista kolmanteen valtakuntaan (suom. Matti Liinamaa). Espoo.

Toivo Flink

Inkerinsuomalaisten paluumuutto ja kotoutuminen Suomeen

Johdanto

Inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen vuosina 1990–2016 on monessa mielessä merkittävä tapahtuma maamme poliittisessa ja kansallisessa elämässä. Paluun alkamisen taustoja ei vielä kukaan tunneta. Tuolloin elettiin Neuvostoliiton hajoamisen aikaa. Paluumuutto alkoi tasavallan presidentti Mauno Koiviston ilmoituksella. Televisiohaastattelussa 10.4.1990 hän totesi, että inkerinsuomalaiset ovat etnisiä suomalaisia. Heistä on käytetty myös nimeä inkeriläiset, jotka muuttivat Ruotsin voittomaahan Inkeriin vuodesta 1617 lähtien noin sadan vuoden ajan. Lähtöalueina olivat pääasiassa Karjalan kannas ja Savo. Venäjän voitettua alueen takaisin muuttoväki jäi voittajan haltuun. Presidentti Koivisto perusteli Inkerin suomalaisten paluumuutto-oikeutta myös sillä, että he ovat säilyttäneet luterilaisen uskontonsa, kansallisen identiteettinsä ja kielensä. Suomesta erillään eläminen ja samalla henkinen ja kielellinen kuuluminen siihen on lyönyt leimansa Inkerin suomalaisuuteen. Tämän erilaisuuden tiedostaminen Suomessa helpottaisi paluumuuttajien kotouttamista.

Kaikki alkoi siitä, kun Ruotsi sai haltuunsa Ingermanland-nimisen maakunnan ja sulki venäläisiltä pääsyn Itämerelle. Voittomaan omistus sinetöitiin Stolbovan rauhassa vuonna 1617. Tuolloin alkoi luterilaisten suomalaisten muutto Inkeriin pääasiassa Karjalan kannaksen Äyräpään kihlakunnasta ja Savosta. Veijo Saloheimon tutkimuksiin turvautuen voidaan puolestaan lähes henkilötarkkuudella osoittaa kuka, mistä, milloin ja mihin oli Ruotsin vallan aikana Suomesta muuttanut Inkerinmaalle (Saloheimo 1991). Pietarin akatemian suomalainen jäsen A. J. Sjögren toi nämä luterilaiset äyrämöiset ja savakot lukevan yleisön tietoisuuteen Inkerinmaata ja sen suomalaisia tarkastelleessa tutkimuksessaan (Sjögren 1833, I; Jazykov 1840, IV, 300–325) Sjögrenin tutkimusten merkitystä luonnehtiessaan Michael Branch huomauttaa, että niiden ansiosta Suomen kansallinen identiteetti tuli määritellyksi sekä historiallisesti että rodullisesti (Branch 1973).

Tutkimukset antoivat jatkajille luotettavan pohjan kehittää kieli- ja kulttuuri-identiteettiä, jonka ideologina J. V. Snellman esiintyi. Toisaalta Sjögren jäi Pietarissa asuneena ja siellä 1855 kuolleena Snellmanin kokoaman kansallishenkisen vaikuttajajoukon ulkopuolelle ja lopulta unohduksiin.

Sjögrenin ansiot kotimaansa hyväksi nosti hänen kuolemansa yhteydessä näyttävästi esille Elias Lönnrot 29.4.1855 Suomen Tiedeseurassa pitämässään puheessa. Lönnrot tiesi, mitä puhui todetessaan, että ”nähdessään joen, ihminen usein unohtaa sen alkulähteen, eikä leipää syödessään ajattele, kuka on pellon kyntänyt ja siemenen kylvänyt.” Lönnrot jos kukaan ymmärsi, mistä hänen ja tulevien sukupolvien tuli olla kiitollisia miehelle, joka oli uhrannut elämänsä tieteen ja kotimaansa hyväksi (Lönnrot 1855; Engman 1983, 186; Flink 2000, 85).

Inkerinmaalla toiminut suomalainen kirkkoherra O. A. Louhelainen oli koonnut ja julkaissut ”Luettelon vakinaisten seurakuntalaisten sukunimistä Inkerinmaan suomalaisissa seurakunnissa Venäjän vallan aikana noin vuosina 1721–1912”. Julkaisu ilmestyi Viipurissa vuonna 1913. Luettelo sisältää suomalaisia sukunimiä esiintymistiheyden mukaan seurakunnittain. Luettelon laatija otti kantaa inkerinsuomalaisten etniseen taustaan. Louhelaisen mukaan uskonnon ja kielen lisäksi oli inkerinsuomalaisia yhdistänyt myös kansallisuus. Hän piti heitä ”irti reväistynä oksina” Suomen sukupuusta ja suurimmaksi osaksi sen Suomessa olevasta karjalaisesta päähaarasta. Isoviha harvensi tulokkaiden rivejä, mutta Venäjän vallan aikana suomalaisten siirtolaisten virta kulkeutui Inkeriin jatkuvasti aina 1900-luvulle asti. Tästä syystä luterilaisten suomalaisten sukujen luettelo on kirjava ja laaja. Louhelaisen mukaan Inkerinmaalla on ollut 1721–1912 välillä 2 500 sukua (Louhelainen 1913; Flink 2000, 331) Autonomian aikana suomalaista Inkerinmaata ja suomalaista Pietaria ei ole syytä erottaa toisistaan. Niiden yhteenkuuluvuus on vain lisääntynyt mitä lähemmäs Suomen itsenäistymistä tulemme.

Suomalaisuuden juuria selvittämään

Kun Haminan rauhansopimuksen mukaisesti koko Suomi liitettiin Venäjään vuonna 1809, alkoi Pietarin vetovoima vaikuttaa monella tasolla. Suomen etuja valvomaan perustettiin hallintoelimiä ja lukuisista suomalaisista virkamiehistä tuli Pietarin vakituisia asukkaita. Ministerivaltiosihteeri Kustaa Mauri Armfelt ja Robert Rehbinder nousivat maan mahtavimpien vaikuttajien joukkoon (Danielson-Kalmari 1930, III, 81–83; Korhonen 1963, 43, 407).

Virkakunnan laajentumisen myötä Pietariin hakeutui myös älymystöä, jonka tarkoituksena oli päästä sieltä käsin selvittämään heräävän suomalaisuuden alkujuuria. Akateemikoksi kohonnut Andreas Johan Sjögren ja akatemian kir-

jeenvaihtajajäseneksi noussut Anders Johan Hipping olivat aikansa kuuluisimpia suomalaisia oppineita Venäjällä ja muualla Euroopassa.

Inkerinmaan suomalaisen historian kannalta nousee Anders Johan Hippingin merkitys ylitse muiden. Hänet on muistettava ensimmäisestä laajasta Inkerin tutkimuksestaan, joka ei ole menettänyt merkitystään vielääkään (Lappo-Danilevski 1916). Hän oli edelläkävijä ja monessa mukana. Tutkimustyönsä lisäksi Hipping muistetaan ensimmäisenä suomalaisena opettajana Pietarissa. Hän toimi luterilaisena uskonnonopettajana Pietarin kuvernementin kymnaasissa opiskelleille suomalaissyntyisille ylimystön nuorille miehille.

Pietarin suomalaissyntyiset asukkaat, niin koulutetut kuin tuhatlukuun kasvaneet rahvaskin, kuuluivat ruotsalaiseen ja suomalaiseen luterilaiseen seurakuntaan, joista kumpikin vaikutti aikanaan suomalaisten koulujen syntymiseen.

Pietarin suomenkieliset koulut

Pietarin suomenkielisten koulujen syntytaustoja tunnetaan yleisesti ottaen vähän. Tapahtumien takana olivat yleisesti tunnetut henkilöt: K. M. Armfeldt, R. Reh binder, piispa Z. Cygnaeus nuorempi, A. J. Hipping, pastori K. Sirén ja opettaja U. Cygnaeus. Uusia tutkimuksia heidän toiminnastaan mainitulla ajanjaksolla on kaivattu jo pitkään. Koulun säännöt hyväksyi 21.1.1835 keisari Nikolai I (Flink 2000, 64–66).

Kaarlo Sirénin ja Uno Cygnaeuksen välillä syntyi kiista suomalaisuuden tulevaisuudessa Pietarissa. Sirénin mukaan asiat edistyivät omalla painollaan ajan myötä. Cygnaeus oli taas ajattelija ja toimen mies. Kaikesta päätellen hänen Pietarissa viettämänsä 12 vuotta selkiinnyttivät hänen ajatuksensa siitä, että pienen kansan voima on sen koulutuksessa.

Cygnaeuksen päättäväisyyden ansiosta saivat Pietarin suomalaiset poika- ja tyttökoulunsa. Poikakoulu avattiin vuonna 1844, tyttökoulu viittä vuotta myöhemmin. Ne loivat pohjan tulevalle koululaitokselle Pietarissa ja toimivat samalla mallina sille kansakoulujärjestelmälle, jonka kehittäjäksi ja toteuttajaksi Cygnaeus kutsuttiin Suomeen vuonna 1858.

Suomalaisuuden alkujuuria

A. J. Sjögrenin tutkimukset ”Milloin Savolotšen ja taipaleentakaiset tšuudit venäläistyivät?” ja sen jatkona ”Pietarin kuvernementin suomalaisväestöstä ja Inkerin nimen alkuperästä” ilmestyivät saksaksi Pietarin Tiedeakatemian

Mémories -sarjassa vuonna 1833. Inkeriä koskeva tutkimus ilmestyi myös venäjäksi. Sen julkaisi lyhennelmänä kirjailija ja tutkija Dmitri Jazykov *Venäjän historiallinen kokoelma* -aikakauslehdessä Moskovassa vuonna 1840 (Sjögren 1833, I; Jazykov 1840, IV, 300–325).

Peter von Köppen kirjoitti kaksi inkerinsuomalaisten esihistoriallisia vaiheita käsittelevää tutkimusta. ”Vatja ja Vatjan viidennes” julkaistiin Venäjän Kansanvalistusministeriön aikakauslehdessä (Köppen 1851). Toinen on nimeltään ”Aakkosellinen aineisto Euroopan-Venäjän vierasheimosten kansojen historiaan”, jossa tekijä esittelee 29 kansaa, joihin myös suomensukuiset kuuluivat (Köppen 1861). Kumpikin tutkimus ilmestyi venäjäksi. Sjögrenin tutkimuksiin turvautuen hän jakoi suomensukuiset kahteen ryhmään, laveassa mielessä tšuudeihin ja karjalaisiin. Tšuudeiksi von Köppen katsoi vatjalaiset, virolaiset ja liivit. Karjalaisina hän esitteli äyrämöiset, savakot ja inkeröiset. Tutkimukseen liittyi kansatieteellinen kartta. von Köppen korosti kartan erityistä tarpeellisuutta Pietarin läänin suomalaisia asukkaita koskevan Sjögrenin tutkimuksen lukijoille (Flink 2000, 85–90).

Kolppanan seminaari

Suomalainen opettaja- ja lukkariseminaari perustettiin vuonna 1863 Pienen Kolppanan kylään lähellä Hatsinaa. Seminaarin avaamisesta tuli vuonna 2013 kuluneeksi 150 vuotta. Perustaminen liittyi Inkerinmaahan ja paikallisten suomalaisten pappien ajamaan kouluhankkeeseen, jonka tärkeimmäksi osaksi nousi opettajien kouluttaminen. Tämän teki mahdolliseksi Venäjän evankelisluterilaisten seurakuntien keskinäisen apukassan perustaminen ja sieltä saatu apuraha. Seminaari aloitti toimintansa 4.9.1863. Ensimmäisellä vuosikurssilla oli 13 opiskelijaa. Opetusohjelma oli kolmivuotinen.

Ensimmäisestä ryhmästä valmistuneen ja koulutietoja keränneen Abram Tiisnekan muistelmien mukaan lokakuussa 1866 koulun oppiaineet ja tuntijako olivat sellaiset, että opetusta oli vähintään viisi tuntia päivässä. (Kolppanan seminaarin juhlanjulkaisu 1913). Uskonnolle ja suomen kielelle tuli kuusi tuntia kummallekin, venäjän kielelle neljä, laskennolle viisi, laululle kolme ja muille aineille tunti viikossa.

Tiisnekan mukaan tämä tuntijako säilyi Inkerin suomalaisissa kouluissa aina 1880-luvulle asti. Vasta myöhemmin kouluhallituksen määräyksen mukaan venäjän kielelle oli annettava yhtä suuri tuntimäärä kuin omalle äidinkielelle (Flink 2000, 127–130, 138–140).

Kaikki inorodtsit venäläisiksi

Venäjällä vuonna 1871 voimaan tullut koululaki varmisti inorodtsien, ei-venäläisten, opetusta koskevat ohjeet. Uusittujen koulusääntöjen 4 § muistutti suomalaisille opettajille, että kansakouluissa opetuksen tuli tapahtua yksinomaan venäjän kielellä. Inkerinmaan suomalaisseurakunnissa toimineiden koulujen vaatimustaso rinnastettiin venäläisten koulujen vaatimuksiin, mutta luterilaisen uskonnon ja sen ohella suomen kielen sekä laulun opetusta suomalaiset opettajat saivat jatkaa esteittä (Flink 2000, 145–149).

Pietarin suomenkieliset sanomalehdet

Pietarin Sanomien perustamisella 2.1.1870 oli käännteentekevä merkitys Pietarin ja Inkerinmaan suomalaisten elämässä. Tiedotustehtävän lisäksi sanomalehti tarjosi heille mahdollisuuden antaa kuva itsestään. Lehdestä tuli myös henkinen side, joka yhdisti Venäjällä asuneet suomalaiset kielellisesti ja etnisesti Suomeen. Näin syntynyt kolmikanta Pietari–Inkerinmaa–Suomi kesti vallankumousvuoteen 1917 asti.

Yhteishenki osoitti ensi kerran voimansa Viipurin suomalaisen oppikoulun perustamisen tukemisessa. Hankkeessa mukana olleet pietarilaiset ja inkerinmaalaiset suomalaiset esiintyivät yhtenä joukkona. Viipurilaisten aloite herätti keskustelua oman oppikoulun tarpeesta. Pietarin koulukokous vuonna 1881 muodostui ratkaisevaksi. Hankkeen ideoimiseen tuli mukaan useita inkerinsuomalaisia opettajia, vaikka koulu oli tarkoitettu lähinnä Pietarin suomalaisille lapsille. Tavoitteena oli saada Suomen kouluja vastaava oppilaitos.

Oppikoulun perustaminen herätti kärkevää kirjoittelua suomalaisten henkisestä tilasta ja sivistystyön tarpeellisuudesta kummassakin yhteisössä. Lehden antama kuva esitti totuuden kaunistelematta. Arvosteleva kirjoittelu toi runsaasti faktatietoja. Ne tarjosivat mahdollisuuden tarkistaa ja todentaa vallinnutta pintapuolista ja jopa ulkokultaista kuvaa suomalaiskouluista Pietarissa ja Inkerinmaalla.

Pietarin Sanomat täytti sille asetetun tehtävän toimia kansallisen sivistyksen hyväksi. Samalla asialla liikkuvat lehden seuraajat, vaikka painopisteet vaihtelivat julkaisijan asenteiden mukaisesti. Vuonna 1884 perustettu *Inkeri-lehti* julkaisi 20 vuoden ajan kansantajuista tietoutta Inkerinmaan historiasta ja henkisistä harrastuksista muistuttamalla ja painottamalla, että Inkerin suomalaiset ovat osa Suomen kansaa.

Pietarin ensimmäiset sanomalehdet olivat yhden miehen yrityksiä. Toimitajat olivat myös lehtiensä kustantajia. He usein julkaisivat lehteään opettajan tai

papin toimesta saamallaan tuloilla. Lehtityö ei ollut tuottavaa, eikä katetta odotettuakaan. Se oli kansalaistoimintaa parhaimmillaan (Flink 2000, 191–213, 310–320).

Kansallistunteen perusta ja lähde

Inkeri-lehdessä otettiin esiin vuosina 1908 ja 1912 kaksi perustavaa laatua olevaa kysymystä: ”Missä on Inkeriläisten isänmaa?” ja ”Mitä olisi tehtävä kansallistunteen kohottamiseksi meillä?”. Aiheet puhuttelevat inkerinsuomalaisia vielä tänäkin päivänä.

Kysymyksen esittäjä, pietarilaissyntyinen Helsingin yliopiston opiskelija Eetu Henttunen antoi kysymyksiin omat selkeät vastauksensa. Sillä, että kirjoittaja oli Pietarin suomalainen, oli oma merkityksensä. Pietarilaisuudesta huolimatta hän piti Inkerinmaata kotiseutunaan ja kantoi huolta sen tulevaisuudesta. Pohjimmiltaan kyse oli siitä, mille pohjalle heimon kehitystä voitiin rakentaa. Inkerinmaalaisten erityisasemasta johtuen isänmaanrakkauskäsitteestä tuli ylivoimaisesti painotetuksi sen henkinen puoli – kansallistunne. Sen tärkeimpänä elementtinä Henttunen piti äidinkieltä. Kirkko oli hänen mielestään toinen peruspilari. Niinpä kirkon asemaa horjuttaneet helpottivat kansan sulauttamista valtaväestöön. Muut instituutiot eli koulut, opettajaseminaari ja sanomalehdet olivat johdannaisia. Niiden taloudellinen tukeminen oli välitöntä työtä kansallishengen kohottamiseksi.

Kotiseutututkimuksen taloudellisen pohjan luomiseksi kaavailtiin vuonna 1915 Inkeriläisen sivistysrahaston perustamista. Asiassa edettiin niin pitkälle, että Inkeriläisten Yhdistys, siis opiskelijoiden yhdistys Helsingin yliopistossa laati rahaston säännöt ja toimitti ne Pietariin. Hankkeen toteuttaminen jäi valtakumouksen jalkoihin. Inkerinmaan kotiseutututkimuksen laaja-alaisesta ohjelmasta on suuri osa jäänyt toteuttamatta.

Inkeriläisten Yhdistys vietti 25-vuotisjuhlaansa vuonna 1916. Yhdistyksen toiminnan kannalta on syytä muistaa oman aktiviteetin lisäksi se ymmärtämys ja tuki, jonka se sai aikansa arvostetuilta Suomen oppineilta, mm. tohtori Lauri Kettuselta, professori Emil Setälältä ja professori Kaarle Krohnilta (Flink 2000, 322–341).

Vuoden 1917 aikaansaannokset ja menetykset

Helmikuun vallankumouksen jälkeinen yleisinkeriläinen kansalaiskokous pidettiin Pietarissa 23.4. 1917. Tärkeimmäksi kysymykseksi nousi kansakoululaitoksen ja Kolppanan seminaarin uudistaminen. Seminaarista kaavailtiin yhteistä miehille ja naisille.

Pietarin yhteiskoulun kouluneuvoston hakemuksen johdosta Suomen senaatti myönsi 20.5.1917 maan yleisistä varoista valtionapua koulun kannattamiseksi.

Yleisinkeriläinen edustajakokous kokoontui 29.10.1917. Tapaamiseen osallistui 150 henkeä. Pietarin läänin maalaishallinnolle oli jätetty elokuussa esitys Inkerin suomalaisen koululaitoksen uusimisesta itsehallinto-oikeudellisin perustein. Uudistusehdotus tähtäsi suomalaisen kouluneuvoston perustamiseen jokaiseen kihlakuntaan ja lääninhallitukseen, joille suomalaisväestön piirissä tapahtuva opetus- ja sivistystoiminta tuli alistaa.

Nyt katsottiin löytyvän oikeat toteutumismahdollisuudet sille, mistä oli taitettu peistä edellisinä vuosikymmeninä. Tavoitteet olivat tutut: opetuksen suomalaisissa kouluissa tuli tapahtua suomen kielellä, eikä kahtena ensimmäisenä vuonna venäjää tulisi opettaa lainkaan. Nelivuotinen kansakoulukurssi jatkuisi venäjän opettamisella oppiaineena. Kansakoulua seuraisi jatkokurssi, joka kestäisi kahdesta kolmeen vuotta, ja silloin opittuja tietoja tulisi kerrata. Kurssit valmentaisivat kansanopistoon, joka tulisi yksivuotiseksi. Yleissivistävien aineiden lisäksi oli tarkoitus panna suurta painoa maatalouden opettamiselle. Tavoitteena oli perustaa useampi kansanopisto. Varat niiden ylläpitämiseen oli tarkoitus saada maalaishallinnolta.

Lääninhallinnon myöntämän rahoituksen turvin uudistunut seminaari avasi ovensa marraskuussa 1917 johtajanaan Kaapre Tynni, maisteri Helsingin yliopistosta.

Pietarin läänin sivistystoimen vuoden 1918 lopussa laatimat tilastot osoittivat, että Inkerinmaan 313 koulussa toimi 248 suomenkielistä opettajaa. Seminaari lopetti toimintansa vuonna 1920. Kun seminaari siirrettiin Hatsinaan, siitä tuli neuvostovallan valvoma suomalainen opettajaopisto, venäjäksi teknikumi.

Inkerin kirkollinen hallinto itsenäistyi syksyllä 1918. Ensimmäiseksi piispaksi valittiin Toksovan seurakunnan kirkkoherra Felix Relander. Inkerin nuorisoliitto perustettiin alkukesästä 1918. Liittoon kuului 17 paikallisosastoa. Heinäkuussa 1918 perustettuun osuuskuntaliike Aittaaan liittyi vuoden loppuun mennessä lähes 100 osuuskuntaa. Kansalaistoiminnan tulokset jäivät neuvostoterrorin, sotatoimien ja kansalaissodan jalkoihin. Inkerinmaallakin puhkesi kapinoita kesällä ja syksyllä 1918, ja pakolaisuus Suomeen alkoi (Flink 2000, 353–366).

Vuodet 1918–1920 ja Tarton rauhansopimus

Inkerin pakolaiset järjestivät ensimmäisen neuvottelukokouksensa Viipurissa marraskuussa 1918. Kolmihenkinen valtuusto esitti Suomen hallitukselle toivomuksen, että koko Inkeri yhdistettäisiin Suomeen. Mikäli tämä ei onnistuisi, Suomeen liitettäisiin ainakin Pohjois-Inkeri. Samalla Etelä-Inkerin suomalaiselle väestölle annettaisiin sivistyksellinen autonomia. Ellei mikään osa Inkeristä

voisi tulla yhdistetyksi Suomeen, tulisi saada sivistyksellinen autonomia koko Inkerille. Lähetystö tapasi Suomen valtionhoitajan C. E. G. Mannerheimin, pääministeri Lauri Ingmanin ja ulkoministeri Carl Enckellin.

Kipein ongelma oli tuhansien pakolaisten toimeentulon turvaaminen. Suomen hallituksen toivomuksesta inkeriläisten oli muodostettava ”hallitus”, elin joka pysyvästi huolehtisi pakolaisten asioista. Inkerin Väliaikainen Hoitokunta muodostettiin Helsingissä tammikuussa 1919. Hallituksen päätöksestä valtiovarainministeri Risto Ryti osoitti satojatuhansia markkoja Inkerin pakolaisille. On ns. hyvä kysymys, miksi juuri itsenäistynyt ja köyhä Suomi otti vastaan tuhansia inkerinsuomalaisia pakolaisia ja ryhtyi huoltamaan heitä.

Pakolaisten perimmäisenä pyrkimyksenä oli koota joukkoja vapauttamaan Inkerinmaa bolševikeista. Ensimmäinen hyökkäys Inkeriin alkoi heinäkuussa 1919 suomalaisen everstiluutnantti Yrjö Elfvingrenin johtamana. Viittä päivää myöhemmin alkanut punaisten vastahyökkäys vyörytti inkeriläiset takaisin Suomen puolelle. Presidentti Ståhlbergin johtama Suomi jättäytyi sotaretkien ulkopuolelle, ja Elfvingren joutui eroamaan tehtävästään. Inkerin Väliaikaiselle Hoitokunnalle langenneesta rasisuksesta suurimmaksi muodostui pakolaisvirran huoltaminen Suomessa. Kovasta elintarvikepulasta huolimatta Suomen hallituksen lisäksi myös Amerikan Punainen Risti auttoi pakolaisia.

Kenraali Nikolai Judenitšin Pietarin-retkeen osallistuneen Pohjois-Inkerin rykmentin tavoite raukesi marraskuussa 1919, kun armeija riisuttiin aseista. Edessä olivat neuvottelut Neuvosto-Venäjän kanssa ja Tarton rauha. Koska inkerinsuomalaisilla itsellään ei ollut mahdollisuuksia saada ääntänsä kuuluviin neuvottelupöydässä, he jaksoivat luottaa, että Suomi asettuisi tukemaan heidän vaatimuksiaan itsemääräämisoikeuksista. Suomessa laskettiin silloin olevan yli 8 000 Inkerin pakolaista.

Suomen ja Neuvosto-Venäjän rauhansopimus allekirjoitettiin Tartossa 14. 10.1920. Suomi luopui Repolasta ja Porajärvestä saaden tilalle Petsamon. Inkerin ja Itä-Karjalan itsemääräämisoikeudesta annettiin Tartossa vain niitä koskevat ilmoitukset. Sen mukaan Pietarin kuvernementin suomalainen väestö sai nauttia täysimääräisesti kaikista niistä oikeuksista ja eduista, joita Venäjän lait myönsivät vähemmistökansallisuuksille. Ilmoitukset jäivät kuolleeksi kirjaimiksi (Flink 2012, 13–48).

1920–1930-luku

Pakolaisten oman järjestön tarpeellisuus korostui Tarton rauhan jälkeen, kun Neuvosto-Venäjän hallituksen armahduksen myötä Inkeriin palasi alle puolet Suomessa olleista pakolaisista. Inkerin Liiton perustavassa kokouksessa Helsingissä syyskuussa vuonna 1922 olivat läsnä professori Kaarle Krohn, eversti Erik Hein-

richs, sisäasiainministeriön esittelijäneuvos Esko Heilimo ja inkerinsuomalaisista Suomalaisen teatterin näyttelijä Iisakki Lattu, maisteri Kaapre Tynni ja kapteeni Juho Tirranen. Inkerin Liiton yleinen kokous pidettiin Vanhalla ylioppilastalolla 4. 12.1922. Kapteeni Tirranen ehdotti liiton toiminnan ulottamista Inkeriin niin pian kuin mahdollista. Hän painotti myös Inkerin Sivistysrahaston perustamisen tärkeyttä. Inkerin pakolaisten lisäksi Liittoon kuului heimoaateen innoittamaa nuorisoa, joka perusti Akateemisen Karjala-Seuran samana vuonna. Nuorison lisäksi Inkerin Liittoa kannatti myös merkittävässä yhteiskunnallisessa asemassa olleita henkilöitä. Heidän vaikutuksestaan Suomen hallitus esitti seuraavana vuonna Neuvostoliiton hallitukselle nootin, jossa muistutettiin unohtuneista velvoitteista ja lupauksista Inkerin suomalaisten kulttuuriautonomian suhteen.

Inkerin Arkisto tuli osaksi liiton toimintaa vuonna 1925. Arkiston tavoiteohjelma oli laaja. Vuosien varrella arkistoon hankittiin Inkerin vapaustaisteluja koskevia asiakirjoja sekä yksityishenkilöiltä että järjestöiltä.

Inkerin Liiton aktiivit ottivat itselleen heimolaistensa sivistäjän ja puolestapuhujan roolin vahvistaen siten inkerinsuomalaisten kuulumuutta Suomeen. Oli luonnollista, että AKS:n lisäksi Suomalaisuuden Liitto, Itsenäisyyden Liitto, Karjalan Liitto ja monet muut heimo- ja kansalaisjärjestöt ottivat inkeriläiset mukaan toimintaansa.

Vuoden 1920 lopulla inkeriläispakolaisia oli Suomessa yhteensä noin 8 300, joista miehiä 2 200, naisia 3 500 ja lapsia 2 750. Tarton rauhansopimuksen tultua voimaan Kirjasalosta palasi Inkeriin 1 700 henkeä, pääasiallisesti naisia lapsineen. Suomeen jääneestä 6 600 pakolaisesta Viipurin läänissä oleskeli noin 5 000 henkeä. Kansalaisoikeuksien saaminen oli tuhansille Tarton rauhan jälkeen Suomen jääneille inkeriläispakolaisille heidän asemansa kannalta yksi keskeisimmistä asioista. Ensisijaiseksi ongelmaksi muodostui se, että heiltä puuttuivat pätevät henkilöllisyystodistukset. Inkerin pakolaiset eivät tuolloin olleet enää Venäjän keisarikunnan alamaisia, eivätkä Neuvosto-Venäjän kansalaisia. Neuvostomaan kansalaisuutta he eivät edes pyrkineet hankkimaan (Flink 2012, 51). Suomen kansalaisuuden saaminen kesti vuosikymmeniä.

Kansallisten piirien ja kyläneuvostojen lakkauttaminen

Laajamittaiset väestönsiirrot ja karkotukset alkoivat koko Neuvostoliitossa helmikuussa 1931. Karkotukset koskivat kipeästi noin 150 000 asukkaan suomalaista Inkerinmaata. Lisäksi Neuvostoliiton kommunistipuolueen keskuskomitean politbyroo esitti vuoden 1937 lopussa lain voiman saaneen määräyksen, joka mukaan kaikki kansalliset koulut julistettiin vahingollisiksi koko Neuvostoliiton alueella. Venäjän federaation opetus- ja kulttuurialan viranomaisille annettiin tehtäväksi laatia esitys kansallisten keskiasteen oppilaitosten, valistustalojen ja

muiden kulttuuri- sekä sivistyslaitosten lakkauttamiseksi. Inkerinmaan osalta kyseessä oli Toksovan piirin 41 kansallisen kyläneuvoston lakkauttaminen ja sen aluerajojen uudelleen järjestely siten, että niissä käytettäisiin vain sitä kieltä, jota valtaosa väestöstä käytti eli venäjää (Flink 2012, 66–77).

Miksi väestönsiirrot toteutettiin Inkeristä Suomeen vuosina 1943–1944?

Inkerin Liitto oli toimintansa aikana onnistunut luomaan toimivat suhteet suomalaisiin vaikuttajiin. Tästä syystä Inkerin Liiton johto saattoi lähestyä kirjeillään ja muistioillaan hallituksen ja puolustusvoimien ylintä johtoa. Jatkosodan alkessa liitto keskittyi Inkerissä saksalaismiehitykseen joutuneiden heimolaisten hädänalaisen aseman helpottamiseen. Tähän tarkoitukseen perustettiin Inkerin Asiain Hoitokunta.

Ensimmäinen virallinen esitys Inkerinmaan suomalaisen siviiliväestön siirroista Suomeen ajoittui joulukuun alkuun vuonna 1941. Suomen ulkoministeri Rolf Witting sai Saksan suurlähettiläältä Wipert von Blüherilta tiedon saksalaisten valmiudesta siirtää Suomeen 50 000 inkerinsuomalaista. Syynä olivat siviilien kärsimykset sotatoimialueella ja heitä koetellut nälkä, koska saksalaiset eivät osallistuneet siviilien elintarvikehuoltoon. Tarkoitus oli, että inkeriläiset tulisivat kävellen Suomenlahden yli. Suomi luopui hankkeesta maan elintarvikesään-
nöstelyn ja Suomenlahden heikon jäätilanteen vuoksi.

Suomesta lähetettiin Inkeriin komissio arvioimaan tilannetta tammikuussa vuonna 1942. Komission muistion mukaan Inkerin suomalaisesta väestöstä oli jäljellä alle puolet sotaa edeltävästä määrästä. Pietarin saartorenkain sisällä arveltiin olevan 25 000 henkeä. Saksalaisten miehittämällä alueella olleesta siviiliväestä kahdeksan kymmenestä oli naisia ja alle 15-vuotiaita lapsia. Väestön toivomuksesta Inkeriin saatiin Suomesta pappeja. Valtioneuvosto asetti väestönsiirtovaltuuskunnan joulukuussa vuonna 1942. Väestönsiirtojen johtajaksi kutsuttiin professori Pentti Kaitera.

Kaitera oli siirtoasian kokonaisratkaisun kannalla. Väestönsiirrot Suomeen alkoivat Virosta maaliskuun lopussa vuonna 1943. Kesän loppuun mennessä Suomeen siirrettiin noin 20 000 henkeä. Myös Saksasta laivattiin Suomeen yli 2 000 henkeä vuoden 1943 kesän aikana. Näitä siirtoja toteuttamassa oli varatuomari Harry Brotherus. Väestönsiirrot Inkeristä Suomeen jatkuivat kesäkuuhun 1944, jolloin Suomeen muutti väestönsiirroissa yli 63 000 Inkerin pakolaista. Heistä noin 44 000 oli luterilaisia inkerinsuomalaisia, noin 20 000 ortodoksiuskoisia suomensukuisia inkerioisia ja noin 800 ortodoksiuskoisia suomensukuisia vatjalaista. Muutto oli vapaaehtoista, ja ulkoministeriö teki jokaisesta siirtolaisesta asianomaisen päätöksen (Flink 2010, 85–132).

Kotiin karkotettavaksi. Palautukset Suomesta Neuvostoliittoon vuosina 1944–1945

Liittoutuneiden valvontakomission ja sen johtajan kenraalileversti Andrei Ždanovin saavuttua Suomeen ei Neuvostoliitolla vielä ollut suunnitelmaa inkeriläisen siirtoväen palauttamiseksi. Ratkaisu syntyi Ždanovin ja Venäjän federaation korkeimman neuvoston puheenjohtajan Aleksei Kosyginin laatiman suunnitelman mukaisesti loka-marraskuun aikana vuonna 1944. Tuolloin kyseessä oli 50 000 henkilön palautusoperaatio. Palautetut sijoitettiin Velikolukin, Pihkovan, Novgorodin, Jaroslavl ja Kalininin (Tverin) alueille ilman muutto-oikeutta entisille asuinsijoilleen. Neuvostohallitus kiitti valvontakomission nimissä Suomen valtiojohtoa onnistuneista toimista. Kaikki eivät kuitenkaan palanneet. Suomeen siirrettyistä inkeriläisistä jäi maahan noin 8 000 henkeä. Arviolta puolet heistä pakeni Ruotsiin seuraavan viiden vuoden aikana.

Sodanaikaisten väestönsiirtojen ja palautusten keskeiseksi pohdinnaksi nouseekin, miksi miehityspaineesta huolimatta Suomen valtiojohto halusi sisällyttää välirauhasopimuksen 10. artiklaan määritelmän siitä, että vapaaehtoisesti Suomeen saapunut inkeriläinen siirtoväki sai valita jäädäkö Suomeen vai palatako Neuvostoliittoon?

Suomeen jääneen inkeriläisen siirtoväen oikeudellinen asema oli palautuksia seuranneen kymmenen vuoden aikana monessa suhteessa vielä järjestämättä. Heidän oikeutensa omistaa kiinteää omaisuutta, saada virkoja ja harjoittaa liike-toimintaa oli joko rajoitettu tai he olivat kokonaan vailla näitä oikeuksia. Heidän oli vaikea päästä osalliseksi avustuksista, joita kunnat ja valtio jakoivat ammattioppilaitoksissa opiskeleville. Siirtoväeltä puuttui vapaus muuttaa Suomesta muualle kuin Neuvostoliittoon. Siirtoväen oikeudellinen asema kävi entistä ongelmallisemmaksi, kun otetaan huomioon inkeriläisten ja Suomen kansalaisten väliset avioliitot. Perheisiin syntyneet lapset saivat Suomen kansalaisuuden vasta, kun perheenpää luopui Neuvostoliiton kansalaisuudesta ja sai Suomen kansalaisoikeudet. Suomalaisten miesten kanssa avioituneet inkeriläisnaiset saivat Suomen kansalaisuuden vihkimisen kautta jo vuodesta 1945.

Epäselvyydet Inkerin siirtoväen asiassa lisääntyivät vuosien kuluessa. Inkerin Liiton aktiivit esittivät 1950-luvun alussa Suomen hallitukselle toivomuksen, että se tekisi Neuvostoliitolle esityksen vuonna 1944 Suomeen jääneen siirtoväen vapauttamisesta neuvostokansalaisuudesta. Inkerinsuomalaisten itsensä oli mahdotonta toteuttaa tämä muutos.

Asian oikeudellinen tausta nousi esiin Suomen johdon pohtiessa neuvostokansalaisten kotiuttamisasiaa tammikuussa 1953. Urho Kekkosen mielestä Suomella ei ollut luovutusvelvollisuutta. Paasikivi piti tärkeänä selvittää Suomen oikeudellisen aseman vahvuus. Hän oli sitä mieltä, että ”parasta olisi, jos inkeriläiset hiljaksen poistuisivat maasta.” Inkeriläisen siirtoväen palautusten

jälkeen vuoteen 1954 mennessä Suomen kansalaisiksi hyväksyttiin 49 henkeä. Viimeiset Suomeen sodan aikana siirretyt inkerinsuomalaiset saivat kansalais-oikeutensa vasta 1970-luvun alussa (Flink 2010, 127–155).

Inkerinsuomalaisten paluumuutto Suomeen vuosina 1990–2016

Bertolt Brechtin mukaan ”Passi on ihmisen jaloin osa. Se ei myöskään synny yhtä yksinkertaisesti kuin ihminen. Ihminen voi saada alkunsa missä hyvänsä, mitä kevytmielisimmällä tavalla ja ilman järkevää syytä, mutta passi ei milloinkaan. Siksi se myös tunnustetaan, kun se on hyvä, mutta ihminen voi olla miten hyvä tahansa, eikä häntä silti tunnusteta” (Brecht 1961, kts. Lepola 2000, 5).

Professori Lauri Honkoa lainatakseni ”Inkeri on maa, joka on ja jota ei ole.” (Honko 1990, 113–123). Historiallinen Inkerinmaa on kuitenkin olemassa ja sen suomalaisuus elää yhä. Inkerin suomalaisuuden historiantutkijana lähestyn sen vaiheita paljon laajemmasta ajallisesta näkökulmasta, mitä otsikossa olen esittänyt. Näkemykseni perustuu siihen, että paluumuuttoprosessiin liittyy lukuisia kysymyksiä, joihin voi saada vastauksia tarkastelemalla alueen suomalaisuuden vaiheita pitkällä ajanjaksolla.

Ensimmäinen ja keskeisin kysymys paluumuuton alkamisesta liittyy siihen, kuinka tämä prosessi tuli ylipäänsä mahdolliseksi. Tarkastelen ensin miten paluumuutto alkoi. Mitä me tiedämme siitä Suomen osalta? Oikeastaan vain sen verran, että tasavallan presidentti Mauno Koivisto lähinnä toivotti 10.4.1990 inkerinsuomalaiset tervetulleiksi Suomeen paluumuuttajina, koska heidän suomalaiset esi-isänsä olivat muuttaneet Ruotsin kuningaskunnan toimesta tämän voittomaahan, Ingermanland-nimiseen maakuntaan 1600-luvulla. Monista vastuksista huolimatta he olivat säilyttäneet luterilaisen uskontonsa, suomalaisen identiteettinsä ja suomen kielen taidon jopa kymmenen sukupolven ajan. Presidentti Koiviston ilmoituksen myötä keskeisten ministeriöiden päättäjät ryhtyivät toimiin voidakseen tehdä inkerinsuomalaisten paluumuuton mahdolliseksi. Miksi?

Paluumuuttaja on määritelmän mukaan ”ulkosuomalainen, joka palaa Suomeen. Suomessa käsitettä sovelletaan etnisiin ja nykyisiin Suomen kansalaisiin sekä entisen Neuvostoliiton alueella peräisin oleviin henkilöihin, kuten inkerinsuomalaisiin, joilla on suomalainen syntyperä. Viimeksi mainitut ovat kansallisuudeltaan, mutta eivät kansalaisuudeltaan suomalaisia. Paluumuuttajastatuksen saa, jos jompikumpi vanhemmista tai molemmat isovanhemmat ovat etnisiä suomalaisia. Paluumuuttaja-statukseseen ovat oikeutettuja myös entisen Neuvostoliiton alueelta olevat henkilöt, jotka ovat palvelleet Suomen armeijassa vuosina 1939–1945 tai asuneet Suomessa toisen maailman sodan aikana” (Ylikangas 2004). Eduskunta säätö ns. inkeriläispykälän ulkomaalaislakiin vuonna

1996 (Lepola 2000, 96–108). Oma selitykseni paluumuuton käynnistymiselle pelkällä presidentti Koiviston ilmoituksella liittyy presidentti Urho Kekkosen vallankäytön perinteeseen. Kekkosen poistumista ja Koiviston astumista presidentin tehtävään erottaa vain kahdeksan vuotta. (Soikkanen 1998).

Entä mitkä olivat Suomen kannalta paluumuuton käynnistämisen tavoitteet? Miksi prosessi alkoi juuri vuonna 1990? Kysehän ei ollut yksin Suomesta, joka lupautui ottamaan vastaan Neuvostoliiton ja sen hajoamisen jälkeen siitä itsenäistyneiden maiden etnisiä suomalaisia, pääasiallisesti inkerinsuomalaisia. Kyse oli ensisijaisesti Neuvostoliiton suostumuksesta sallia maastamuutto jo vuonna 1990. Paluumuuttajiksi ei kuitenkaan hyväksytty Inkerinmaan suomensukuisia vatjalaisia ja inkeroisia, edes niitä, jotka olivat Suomessa jatkosodan väestönsiirtojen aikana.

Miksi inkeriläisen siviiliväen Suomeen muutttoa väestönsiirroissa jatkosodan aikana on pidetty paluumuuttaja-statuksen saamisen kannalta oleellisen tärkeänä, vaikka Suomessa asumisen aika oli enimmillään puolitoista vuotta, keväästä 1943 kesään 1944? Mikä oli ollut Suomen päättäjien inkeriläisten jatkosodan aikaisten väestönsiirtojen pontimena – olivathan inkerinsuomalaiset Neuvostoliiton kansalaisia? Siitä huolimatta Suomen korkean tason viranomaiset olivat runsaan vuoden ajan, tammikuun alusta 1941 maaliskuun loppuun asti 1943 vääntäneet kättä Saksan ylimmän johdon kanssa muuttoluvan saamiseksi inkeriläisille. Ilman sitä suomalaiset viranomaiset eivät voineet siirtää Inkeristä ainuttakaan inkeriläissiviiliä.

Kuka ja mitkä tahot olivat silloisten väestönsiirtojen takana? Keitä tämä siirtoväki edusti ja mihin heidät Suomessa sijoitettiin? Miksi merkittävä osa siirtoväestä onnistui jäämään Suomeen liittoutuneiden valvontakomission kotiuttamispyrkimyksistä huolimatta? Kuinka inkerinsuomalaisten elämä Suomessa jatkui, ja miksi viimeiset heistä olivat saaneet kansalaisoikeutensa vasta 1970-luvulla? Entä kuinka kävi Suomesta palanneiden? Mihin heidät sijoitettiin, ja mitkä olivat heidän oikeutensa sijoitusalueilla?

Pohdiskelua voidaan jatkaa. Valitettavasti vastauksia löytyy vain osaan esittämistäni kysymyksistä, koska Inkerin suomalaisuuden vaiheita on Suomessa tutkittu pintapuolisesti, ja niitäkin vasta paluumuuton alkamisesta lähtien. Ainoa Venäjällä ilmestynyt aihetta käsittelevä väitöstutkimus ilmestyi Pietarissa (Musajev 2004). Onko niin, että täten Inkerin suomalaisuuden tutkimustyö on jäämässä pääasiallisesti Suomessa, Virossa ja Ruotsissa asuvien inkerinsuomalaisten tehtäväksi? Venäjää ei ole kuitenkaan syytä unohtaa, koska inkerinsuomalaisia asuu siellä yhä, ja valtaosa heitä koskevaa arkistoaineistoa löytyy nimenomaan Venäjältä.

Paluumuuton ansiosta Suomessa asuu merkittävä määrä inkerinsuomalaisia perheineen. Tarkkaa lukumäärää heistä on vaikea esittää. Maahanmuuttoviraston ja työministeriön työvoimahallinnon esittämien arvioiden mukaan

Suomessa lasketaan parhaillaan olevan noin 30 000 inkerinsuomalaista paluumuuttajaa perheenjäsenineen. Joukossa on tuhansia akateemisesti koulutettuja henkilöitä. Kyseessä on suurin kiinteästi samalla alueella asuva inkerinsuomalaisten yhteisö sitten 1930-luvun.

Suomalaiset, inkerinsuomalaiset ja kunniavelka

Tasavallan presidentti Mauno Koivisto teki paluumuuttoavauksen Ajankohtaisen kakkosen haastattelussa 10.4.1990. Presidentin lausunnossa inkerinsuomalaiset rinnastettiin siis paluumuuttajiin, joilla on etniset ja kulttuuriset siteet Suomeen. Yhteyksiä ulkosuomalaisiin on perinteisesti hoitanut Suomi-Seura ry. Kun sen toiminnanjohtajaksi vuonna 1988 tuli tohtori Martti Häikiö, seura otti tehtäväkseen tukea myös inkerinsuomalaisten kulttuuripyrkimyksiä (Häikiö 2010). Inkerinsuomalaisten paluumuutto Neuvostoliitosta Suomeen on vuosien varrella herättänyt ihmettelyä, hämmennystä, kiitosta ja arvostelua rajan molemmin puolin. Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien saama erikoiskohtelu ei ole mikään yksiselitteinen kysymys ja vaatii sekin perusteellista selvittelyä.

Presidentti Mauno Koiviston inkerinsuomalaisia koskevan lausunnon syntyvaiheista tiedetään yhä vähän. Harvoissa asiaa koskevissa haastatteluissaan Koivisto on ollut pidättyväinen ja toistanut vuonna 1990 esittämänsä näemyksen. Suojelupoliisin toimintaa esittelevässä uusimmassa tutkimuksessa inkeriläisten muutto Suomeen tuli esiin Supon silloisen päällikön Seppo Tiitisen ja KGB:n Helsingin päällikön Felix Karasevin tavatessa 2.6.1988. Tiitinen tiedusteli silloin valtiojohdon näkemystä inkeriläisten suhteen. "Jos ovat valmiit antamaan muuttoluvan, annetaan tulla, vaikka olisi 'mittatappiotakin', ovathan suomalaisia" kertoo Tiitinen presidentti Koiviston todenneen (Rentola 2009, 188). Julkisen keskustelun mukaan paluumuuton alkuvaiheessa Suomen viranomaisilla ei ollut käsitystä muuttavien määrästä. Se yllätti vastaanottoviranomaiset pahan kerran. Suurimmaksi ongelmaksi paluumuutolle muodostui 1990-luvun syvenevä lama. Sen sijaan eduskunta laillisti paluumuuton omalla päätöksellään vuonna 1996 laman edelleen jatkuessa. Miksi paluumuuttoa ei keskeytetty eikä siitä luovuttu laman missään vaiheessa?

Erityisen raskain äänenpainoin inkerinsuomalaisten paluumuuttoa koskevaa julkista keskustelua käytiin 2000-luvun molemmin puolin. Esimerkiksi toimittaja Martti Backmanin 28.9.1998 esittämän MOT-ohjelman otsikko oli: Inkeriläiset Suomeen – paluumuutto vai etninen puhdistus? Otsikosta saattoi ymmärtää, että inkeriläisten olisi ollut syytä pysyä entisillä asuinpaikoillaan, siis myös siellä, minne heidät oli neuvostovallan toimesta karkotettu 1920-luvulta lähtien.

Arvioidessaan inkerinsuomalaisten asemaa paluumuuttajina pääministeri Paavo Lipponen totesi TV 1:n haastattelussa helmikuussa 2002: "On aika arvioida koko tätä järjestelmää. Hallituksessa on jo aikaisemmin todettu se, että tämä niin sanottu kunniavelka on suurin piirtein maksettu, jos sellaista nyt on ollutkaan." (Lipponen 2002) Haastattelusta ei ilmennyt, mistä kunniavelasta pääministeri Lipponen puhui? Samassa uutislähetyksessä todettiin, että pääministeri Lipponen esittämän lausunnon tullessa julki hallitus oli alkanut valmistella inkeriläisten erityisasemasta luopumista.

Samassa uutisohjelmassa silloinen tasavallan presidentti Tarja Halonen uskoi "hallituksen löytävän järkevän ratkaisun inkeriläisten maahanmuuttopolitiikan uudistamiseksi." Halosen mielestä presidentti Mauno Koiviston lausunnot alkanut inkerinsuomalaisten paluumuutto ei ollut virhe. Halonen vahvisti esittämänsä näkemyksen tämän kirjoittajalle joulukuussa 2008 antamassaan haastattelussa. Sen sijaan presidentti Mauno Koivisto vastasi haastattelupyynn- töön toteamalla: "Minulla ei ole mitään itse luotettavina pitämiäni muistikuvia tehdyistä ratkaisuista yli sen, mitä olen julkisuuteen kertonut" (Flink 2010, 15).

Eduskunta hyväksyi 30.11.2010 ulkomaalaislain 48 §:n muuttamista koskevan sisäasiainministeriön valmisteleman lakiehdotuksen inkerinsuomalaisten paluumuuttojärjestelmän lakkauttamisesta siirtymäajan jälkeen. Laki astui voimaan 1.7.2011. Sen mukaan inkerinsuomalaisten paluumuuttajien erikois- asemaan perustuva paluumuutto-oikeus päättyi 1.7.2016 (Laki ulkomaalaislain 48 §:n muuttamisesta (57/2011)).

Olen samaa mieltä professori Kimmo Rentolan kanssa siitä, että mm. "in- keriläisten päästäminen Suomeen" olisi väitöskirjan arvoinen aihe – ehkä useammankin (Rentola 2009, 188). Suomessa ei ole vielä valmistunut kokonais- valtaista selvitystä inkerinsuomalaisten paluumuutosta sen 25 vuoden ajalta. Ensimmäinen tärkeä tutkimus on parhaillaan valmisteilla. Kyseessä on Kristiina Häikiön väitöskirja, jossa hän tarkastelee suomalaisen virkavallan toimia paluu- muuton alkuvuosina.

Palumuuton merkitys Inkerin suomalaiselle yhteisölle

Tiivistäen voidaan todeta, että paluumuutto on pelastanut entisessä Neuvosto- liitossa ja nykyisellä Venäjällä asuneet inkerinsuomalaiset ja heidän jälkeläisensä menettämästä kansalliset tuntomerkinsä, kansallisen identiteettinsä ja suomen kielen taitonsa. Ensimmäisen kerran Inkerinmaan olemassaolon aikana sen suomalaiset saivat rauhan oloissa itse valita asuinmaansa, siis muuttaa Suomeen etnisinä suomalaisina. Suomeen muuttaessaan useiden tulijoiden suomen kie- len taito ja Suomen historian sekä kulttuurin tuntemus oli heikko tai olematon.

Sodan jälkeen suomen kielen säilyttäminen Venäjällä on ollut vaikeaa. Erityisen vaikeaa tämä on ollut sydän-Venäjällä, minne Suomesta palautetut karkotettiin. Siellä suomen kielen julkinen käyttö saattoi olla vaarallista. Suomalaisuus liitettiin helposti Saksan liittolaisena toimineeseen ”fasistiseen Suomeen”.

2010-luvulla tilanne on täysin toinen. Palanneiden lapset ovat käyneet Suomessa koulunsa, hankkineet itselleen työn ja perheen. He ovat nyt suomalaisia siinä missä muutkin. Sen sijaan monien vanhemmat eivät vielääkään ole onnistuneet kotoutumaan. Tämä on kansainvälisesti tunnettu ilmiö, mutta väliinputoajalle se on laiha lohtu.

Työ on osaamisen, arvostuksen ja itsensä toteuttamisen mittari. Työ on halettua ja tavoiteltua, koska se motivoi ja tarjoaa haasteita. Kun työ ja tekijä eivät kohtaa, tilanteen myönteinen, mutta tavallaan nurja puoli, on sosiaaliturva. Se tarjoaa perustoimeentulon, mutta ei korvaa työtä ja työyhteisöä. Työ-nimistä yhtälöä on entistä vaikeampi ratkaista.

Suomalaisen kulttuurikoodin omaksuminen on välttämätön edellytys paluumuuttajien ja ylipäänsä maahanmuuttajien kotoutumiselle ja sijoittumiselle työelämään. Tarkastelen tässä kotoutumista kielen ja kulttuurinäkökulman kautta. Edellytyksiä suomalaisuuden omaksumiseksi tarjoavat viranomaistahojen ohella vapaan sivistystyön järjestöt. Kummankin osapuolen toimintaa tulisi koordinoita entistä laajemmin ja tarkemmin. Myös resursseja olisi yhdistettävä maahanmuuttajiin liittyvässä toiminnassa. Onhan kotouttamisen tarkoituksena auttaa maahanmuuttajia ymmärtämään ja kokemaan, että Suomi on heidän kotimaansa. Tieto auttaa yhteenkuuluvuuden tunteen syntymistä.

Inhimillisen pääoman hyödyntäminen

Suurten ikäluokkien siirtyminen eläkkeelle 2010-luvulla on tehnyt kysymyksen maahanmuuttajien soveltuvuudesta työelämän vaatimuksiin entistä ajankohdaisemmaksi. Kieliongelmiensa lisäksi heidän työllistymisensä toisena tärkeänä osana on heidän *inhimillisen pääomansa* hyödyntäminen. Kyse on maahanmuuttajien kielen ja koulutuksen hyödyntämisestä. Kuntoutussäätiön erikoistutkijan Magdalena Jaakkolan tutkimustulokset helmikuulta 2002 osoittavat, että hänen kyselynsä vastanneista inkeriläisistä 40 % oli äidinkieleltään myös tai ainoastaan suomalaisia. Tilastosta ilmenee lisäksi, että lähes kaikilla entisen Neuvostoliiton alueilta tulleista vastaajista on ammatti- ja lukiopohjainen koulutus ja joka neljännellä korkeakoulututkinto (Jaakkola 2005). Näin tasokasta Venäjän syvällisesti tuntevaa voimavaraa ei Suomessa ole tätä ennen koskaan ollut. Yhtä kaikki, akateemisesti koulutetuista paluumuuttajista on vajaat puolet työttöminä, mutta tähän ei ole julkisuudessa juurikaan otettu kantaa.

Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien Venäjän tuntemus ja ammattitaito tulisi perusteellisesti kartoittaa ja samalla rakentaa toimivat yhteydet työnantajiin. Erityisesti korostan tässä Venäjän tuntemusta. Sillä on arvoa erityisesti silloin, kun taloussuhteet taas paranevat. Itse asiassa olen esittänyt näitä näkemyksiäni seminaareissa ja kirjoituksissani jo 2000-luvun alusta lähtien.

1. Ely -keskusten tulisi kartoittaa työvoimatoimistoissa kirjoilla olevien sekä rekistereistä pois jääneiden työkäisten paluumuuttajien todellinen osaaminen. Työvoimatoimistoissa vastaanottohaastatteluissa kirjattu ammattinimike ja työura eivät kerro työvoimaviranomaisille juuri mitään. Esim. yleisnimike insinööri tarkoittaa Venäjän käytännössä aina diplomi-insinööriä, mutta ei yksilöi alaa eikä kokemusta. Tarvitaan kattava ja seikkaperäinen kuvaus, mistä kyseinen henkilö oli valmistunut, missä päin Venäjää ja millä alalla hän on toiminut, missä tehtävissä, kuinka kauan, miten edennyt työaurallaan ja niin edelleen. Nämä haastattelut ehdotan suoritettavaksi paluumuuttajavoimin, koska muuttajat tietävät kysyä oikeita asioita. Haastatteluihin tulisi kartoittaa viranomaisten esittämän koulutuksen lisäksi paluumuuttajien omat koulutustavoitukset. Erityisen tehokkaana pidän kansanopistojen kytkemistä maahanmuuttajakoulutukseen.

Vuonna 1999 uudistunut koulutuslainsäädäntö on yhtenäistänyt vapaan sivistystyön. Kasvatuksellisen vapauden periaatteiden mukaisesti on mahdollista laatia koulutus- ja sivistystehtävät kohderyhmien tarpeiden mukaisesti. Paluumuuttajakoulutuksen kannalta tämä on tärkeää, koska opetusohjelmien sovittaminen opiskelijoiden tarpeita vastaaviksi ei kaiketi vaadi lainsäädännöllisiä muutoksia.

2. Samanaikaisesti paluumuuttajista koostuvan asiantuntijatiimin tulisi kartoittaa ja päivittää Venäjän ja useiden entisten IVY-maiden elinkeinorakenteet sekä niiden kehitystarpeet. Kyse ei ole päällekkäistoiminnasta näitä maita tutkivien tahojen ja suuryritysten oman tiedonhankinnan kanssa. Jokaisella näistä tahoista on omat intressinsä Venäjän suhteen, ja ne kattavat vain määrätyn alan ja alueen. Meidän tapauksessamme kyse on kokonaiskuvan hahmottamisesta ja sen tarjoamista eduista. Tähän ongelmakenttään on mahdollista paneutua tehokkaasti, koska inkerinsuomalaisia ja heidän perheidensä jäseniä on saapunut, kiitos Stalinin aikaisten karkotusten ja väestönsiirtojen, kaikilta entisen Neuvostoliiton alueilta. Heidän aito tuntemuksensa lähtöalueistaan on erinomaisen tärkeä, ja siihen liittyy myös arvokkaita henkilökontakteja.

Tällaisen kattavan tietopankin hankkimiseen tähtäävä toiminta olisi mielestäni pitänyt aloittaa jo vuosia sitten. Tilannetta on parhaillaan (kesä 2016) hankaloittamassa Venäjän vastaiset taloussuhteet ja Venäjän kotimaassaan länsimaita vastaan tähdätty propaganda. Ukrainan konfliktin kaltaisia tilanteita voisi tulla muitakin, mutta mm. Venäjän laajamittaista ja syvällistä tutkimusta ei tulisi lykätä myöhempään. Päinvastoin, mitä aikaisemmin tutkimustyö Suomessa aloitetaan, sitä enemmän tietoa ja sen tarjoamaa liikkumatilaa Suomelle jatkossa tarjoutuu.

3. Tietojen karttumisen myötä työryhmän tulisi rakentaa yhteyksiä Suomen työnantaja- ja yritystahoihin kartoittaen erityisesti pk-yritysten voimavaroja, kykyä ja intressejä toimia yksin tai konsortioina Venäjän eri alueilla. Työnantajapuolen toimeksiannoista paluumuuttajille ja heidän asiantuntijapalveluistaan on mahdollista kehittää joustava toimintamalli. Laajeneva vienti- ym. yritys-toiminta loisi Suomeen uusia työpaikkoja.

4. Toiminnan käynnistämisen myötä tulisi ryhtyä venäläisten innovaatioiden tuotteistamiseen ja kaupallistamiseen suomalaisten voimin. Tähän liittyvä toiminta Suomessa on vaatimatonta. Sen sijaan venäläisten innovaatioiden kartoittamisessa ja analysoimisessa Suomessa asuvilla paluumuuttajilla on lukuisten vuosien kokemus. Tässä yhteydessä on erityisesti syytä muistaa paluumuuttajien SV-Nova –niminen osuuskunta. Sen pohjalta on syntynyt osakeyhtiö ja toiminimi, joka toimii vieläkin. Niiden toiminnan uutena avauksena on suomalaisten innovaatioiden edistäminen entisten IVY-maihin ja Itä-Eurooppaan.

Yhteenveto

Puhumalla ajan kolmiulotteisuudesta tanskalainen filosofi Sören Kirkegaard (1813–1855) yhä muistuttaa meitä siitä, että menneen tunteminen auttaa ymmärtämään, mistä nykyisyys kumpuaa. Inkerin arvo suomalaisuudelle on sen nykyistä yleistä heikkoa tuntemusta merkittävämpi. Tämä liittyy Inkerin kuulumiseen Suomeen autonomian aikana, kun sen kansallista kulttuuria, sivistystä ja identiteettiä luotiin. Itsenäisyyden aikaiset Inkerin ja Suomen väliset yhteydet ovat sodan runteleimia, eikä niitä tunneta sen paremmin kuin edeltäviäkään ajanjaksoja. Jatkosodan jälkeisinä vuosikymmeninä aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti Inkerin suomalaisuus jätettiin Suomessa julkisen keskustelun ja tutkimuksen ulkopuolelle. Vasta paluumuutto (1990–2016) nosti inkerinsuomalaiset esiin. Heidän kotoutumisensa vie aikaa. Sopeutuminen nopeutuu, kun inkerinsuomalaisuus kelpuutetaan historian ja kulttuurin opetusohjelmaan kouluissa ja saa sijansa korkeakoulujen ja yliopistojen opinnäytetöissä.

Kirjallisuus

- Branch, Michael (1973): A. J. Sjögren: Studies of the North. SUS, Helsinki.
Brecht, Bertolt (1961): Flüchtlingsgespräche. Suhrkamp Verlag Berlin.
Danielson-Kalmari, J. R. (1930): Tien varrelta kansalliseen ja valtiolliseen itenäisyyteen, III. WSOY, Porvoo.

- Engman, Max (1983): *St Petersburg och Finland. Migration och influens 1703–1917. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 130. Helsingfors.
- Flink, Toivo (2000): *Maaorjuuden ja vallankumouksen puristuksessa. Inkerin ja Pietarin suomalaisten sivistys-, kulttuuri- ja itsetuntopyrkimyksiä vuosina 1861–1917.* Turun yliopisto, Helsinki.
- Flink, Toivo (2010): *Kotiin karkotettavaksi. Inkeriläisen siirtoväen palautukset Suomesta Neuvostoliittoon 1944–1955.* SKS, Helsinki.
- Flink, Toivo (2012): *Pois nöyrän panta. Inkerin Liitto 1922–1944. Siirtolaisuus-instituutin erikoisjulkaisuja,* Turku.
- Hallitus (2010): *Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulkomaalaislain 48 §:n muuttamisesta.* Saatavilla: HE 252/2010 vp - pdf, luettu 31.8.2016
- Honko, Lauri (1990): *Inkerin tutkimus tienhaarassa. Teoksessa: Laaksonen, Pekka ja Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.): Inkerin teillä.* SKS, Helsinki, s. 113–123.
- Häikiö, Martti (2010): *Suomi-Seura inkerinsuomalaisten tukena. Suomi-Seura ja ingerisoomalased. Teoksessa: Schultz, Anatoli ja Hasala, Kasper (toim.): Meikäläiset. Tartu ingerisoomalaste ajaloo kogumik. Tartoen inkerinsuomalaisten historiikki. Eesti Ingerisomlaste Liit, Viron inkerinsuomalaisten liitto, Tartu.*
- Jaakkola, Magdaleena (2005): *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003.* Työministeriö, Helsinki.
- Jazykov, Dmitri (1840): *О финских жителях санктпетербургской губернии. S.-Peterburg. Russkij Istoritseskij sbornik, Moskva.*
- Kolppanan seminaari 1863–1913(1913): *juhla-julkaisu Kolppanan seminaarin viisikymmentävuotisen toiminnan muistoksi seminaarin entisten oppilaiden toimittama ja kustantama, Viipuri.*
- Korhonen, Keijo (1963): *Suomen asiain komitea, Suomen korkeimman hallinnon järjestelyt ja toteuttaminen vuosina 1811–1826.* SHS, Helsinki.
- Köppen, Peter von (1851): *Vod v S.-Peterburgskoi gubernii. S.-Peterburg. Žurnal Ministerstva Narodnogo Prosvetšženija V, VI.*
- Köppen, Peter von (1861): *Hronologitsheskij ukazatel materialov dlja istorii inorodtsev jevropeistkoi Rossii. Sanktpeterburg.*
- Laki ulkomaalaislain 48 §:n muuttamisesta (2011): Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110057>, luettu 31.8.2016
- Lappo-Danilevski, Aleksandr (1916): *Sbornik dokumentov, kasajužtžihsia Nevy i Nijenšantsa. Priloženije k trudu A. I. Gippinga Neva i Nijenšants. Petrograd.*
- Lepola, Outi (2000): *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi.* SKS, Helsinki.
- Louhelainen, A. O. (1913): *Luettelon vakinaisten seurakuntalaisten sukunimistä Inkerinmaan suomalaisissa seurakunnissa Venäjän vallan aikana noin v.v. 1721–1912.* Viipuri.
- Lönnrot, Elias (1856): *Acta Societatis Scientiarum Fennicae. Tomus IV. Minnes-tal öfver Akademikern, D:r Anders Johan Sjögren, hållet vid finska vetenskaps-societetens årshögtid den 29 April 1855 / af Elias Lönnrot.* Helsingfors.

- Musajev, Vadim (2004): Polititšeskaja istorija Ingermanlandii v kontse XI–XX veke. S.-Peterburg.
- Rentola, Kimmo (2009): Suojelupoliisi kylmässä sodassa. Teoksessa: Simola, Matti (toim.): Ratakatu 12. WSOY, Helsinki, s. 128–192.
- Saloheimo, Veijo (1991): Inkerikkoja, äyrämöisiä ja savakoita: Inkerinmaan tulo-
muuttajat ja sisäiset liikkujat vuoden 1643 henkikirjojen mukaan. Karjalan
tutkimuslaitoksen monisteita n:o 10. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Soikkanen, Hannu (1998): Koivisto, Mauno (1923–). Suomen Kansallisbiografia
5. SKS, Helsinki.
- Sjögren, A. J. (1833): Ueber die Finnische Bevölkerung des St. Peterburgischen
Gouvernements und ueber den Ursprung des Namens Ingermanland.
MDCCCXXXIII: gedruckt in der Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie
der Wissenschaften. S.-Peterburg.
- Ylikangas, Heikki (2004): Selvitys valtioneuvoston kanslialle. Valtioneuvoston
kansalian julkaisuja 5/2004. Paluumuuttajan määritelmästä osiossa 'Maa-
hanmuuttoon liittyvä ternejä'.

Haastattelu:

- Lipponen, Paavo (2002): pääministerin haastattelu Ylen tv-uutiset 19.2.2002, klo
20.30, toimittaja Jari Korkki. Paavo Lipponen vastasi haastattelupyyntöön
toteamalla, ettei hänellä ole siihen aikaa työtaakkansa takia. Sähköposti
17.11.2009.

Inkerin suomalaisuuden vaiheista laajemmin:

- Sulo Haltsonen (1969) (toim): Inkerin suomalaisten historia. Inkeriläisten si-
vistyssäätio.
- Tuuli, Erkki (1988): Inkeriläisten vaellus. WSOY.
- Nevalainen, Pekka (1990): Inkeriläinen siirtoväki Suomessa 1940-luvulla. Otava.
- Nevalainen, Pekka ja Sihvo, Hannes (1991) (toim.): Inkeri. Historia, kansa, kult-
tuuri. SKS.

Elina Kahla

Keitä me olemme? Keihin me kuulumme?

Suomi – ortodoksia – venäjänkielisyys

Johdanto

Suomi ja Venäjä ovat yli 1 300 kilometrin pituisen maarajan yhdistämät naapurimaat, joiden väestöt ovat vuosisatojen kuluessa sekoittuneet hämmästyttävän vähän. Vasta viime vuosikymmenien aikana tilanne on nopeasti muuttunut; kulttuurinen kohtaaminen yhteisöjen ja perheiden elämässä on käynyt arkisemmaksi. Nykyään Suomessa on 72 000 venäjänkielistä, ja arvion mukaan venäjä on lähivuosikymmeninä syrjäyttämässä ruotsin aseman toiseksi puhutuimpana kielenä.¹ Alueet kehittyvät eri suuntiin: maahanmuutto, maassa oleskelu ja matkailu ovat erityisesti Itä-Suomen raja-alueilla tulevaisuuden avainkysymyksiä.

Tulevaisuuden ennakointi ja haltuunotto edellyttävät monitieteistä lähestymistapaa. Myös kulttuurintutkimuksen näkökulmaa ja tietämystä on olennaista vahvistaa. Edellytyksenä on tiedostettu kulttuurirelativismi.² Myös oma kirjoitukseni asettuu osaltaan tähän kehykseen.

Pohdin aluksi kulttuuripiirien jakolinjan merkitystä historiallisesta näkökulmasta. Tarkastelen, miten idän ortodoksisuus ja lännen katolilaisuus ja sitä seurannut luterilaisuus ovat kohdanneet rajamailla ja miten ne kansallisessa muistipolitiikassa on mielletty. Valotan ortodoksisuuden ja venäjänkielisyyden kohtaamisia, pyrkimyksenä paremmin ymmärtää ja hallita ennakkoluuloja, joita maassamme esiintyy. Yhteenveto sisältää lyhyen toimenpidesuosituksen. Kirjoitukseni perustuu tutkimuskirjallisuuteen, muuhun aineistoon ja tekemiini haastatteluihin.³

Riesat ja rikkaus: pohdinta kulttuuripiirien jakolinjasta

Kristinuskon vaikutus levisi Pohjolaan kahdelta suunnalta: aluksi idästä, sittemmin voimakkaammin lännestä (esim. Korpela 2008). Itäisen tulosuunnan

varhemmuuden todisteisiin luetaan lainasanat risti, pappi ja raamattu. Lännen lähetystyöntekijöistä tunnetuin on piispa Henrik. Perimätieto kertoo, että hän osallistui Eerik-kuninkaan järjestämään ristiretkeen ja lähetystyöhön, kunnes talonpoika Lalli iski häneen kirveensä Köyliön järven jäällä vuonna 1156.

Tiedämme, että kristinuskon universaalia lähimmäisenrakkautta julistava, kosto ja raakuutta vastustava sanoma sisäistyi Pohjolassa perin hitaasti. Vaikka ensimmäiset, vesireittien varteen perustetut luostarit toimivat jo 1300-luvulla aina länsirannikon Naantalista idän Laatokalle, siitä huolimatta pakanalliset noitauskomukset, ennakkoluulot ja vieraspelko säilyivät pitkään.

Toisekseen, keskiaikaiset esi-isämme eivät tunteneet ns. ylipaikallista yhteenkuuluvuutta (esim. Korpela 2015). Raja-alueiden asukkaat tunsivat nahoissaan, kuka heitä hallitsi, ruotsit, nemtsit vai ryssä, kenen sotia käytiin ja kuka tai ketkä kantoivat heiltä veroa. Sen sijaan he eivät pohtineet, kuuluivatko he Itä- vai Länsi-Rooman kulttuuripiiriin eli sivilisaatioon.⁴ On kuitenkin sanottu, että kulttuurinen jakolinja muotoutui jo vuonna 1323 Pähkinäsaaren rauhansopimuksessa Ruotsin ja Novgorodin välillä. Euroopan mittakaavassa jako muovautui vuoden 1555 Augsburgin sopimuksen myötä. Tällöin uskontokunta ja hallitusvalta alettiin liittää yhteen (*cuius regio, eius religio*, kenen alue, sen uskonto) ja protestanttis-kristillinen valtio syntyi. Reformaation perusteiden mukaisesti protestanttiset valtiot olivat kristillisiä, mutta uskonnollinen ja maallinen valta erotettiin toisistaan ns. kahdeksi regiimiksi. Ortodoksisella Venäjällä jakoa ei tapahtunut. Säilyi yksinvaltius, jossa kirkon ja maallisen vallan työnjako oli hämärä ja kirkon asema hallitsijalle alisteinen.

Sivilisaatioiden jakolinja vakiintui pohjolassa protestanttisuuden nousun ja valtiollisen vakiintumisen myötä. Raja – ”railo” Uuno Kailaan runon mukaan – kulki ja kulkee yhä nykyisen Suomen ja Venäjän välillä. Esi-isiamme sotia voi sivilisaationäkökulmasta kutsua ”siirrossodiksi”, käyttäen valtiotieteilijä Samuel Huntingtonin *Kulttuurien kamppailu* -teoksessa (2003) esittämää terminologiaa.⁵ Huntingtonin mukaan länsi päättyy siinä, missä ortodoksia alkaa.

Länsi päättyy siinä, missä ortodoksia alkaa?

Huntingtonin ajattelumallissa erotellaan kulttuuriset ydinvaltiot ja niiden siirrokset eli reuna-alueet. Mallin mukaan yksi ydinvaltioista on Venäjä, joka muodostaa ortodoksisen kulttuurin ytimen ja sen väkirikkaimman alueen. Ortodoksinen kulttuuri eroaa läntisestä kristikunnasta eräin oleellisin piirtein. Niitä ovat Bysantin vaikutuksesta muotoutuneet ”byrokraattisen despotismin perinne ja vain hyvin vähäinen kosketus renessanssiin, uskonpuhdistukseen, valistukseen ja muihin keskeisiin länsimaisiin tapahtumiin.”

Idässä ja lännessä on yhä runsaasti niitä, joiden mielestä kulttuuriset eroavuudet edelleen vaikuttavat siirroskonfliktien taustalla. Sivilisaatiokritiikki on yksi työväline, jolla tämän hetken pulmia voidaan työstää. Esimerkit valottavat sitä, miten jakolinjastereotyypit ja historian uudelleenarvioinnit vaikuttavat nykyhetkeen. Kulttuurintutkimuksen yhtenä keskeisenä tehtävänä on pohtia uskonnon, kielen ja kansallisuuden välisiä painotuksia ja arvioida niiden kehityssuuntia.

Kulttuurintutkijoiden roolina on välttää yksinkertaistuksia. Kauppamiehet voivat kerskua taloudellisen yhteistyön merkityksellisyydellä vuorovaikutuksessa (Auvinen 2011). Tavaravaihdosta ja materiaalisista transaktioista lähiympäristön ja ihmissuhteiden hallintaan on kuitenkin pitkä taival. Mielenmaiseman tuttuus/vieraus eivät aina ole silmin havaittavia asioita. Puhutaan matalasta ja korkeasta kontekstista. Korkea konteksti on sitä, että saman kulttuurin jäsenet eivät sanallista merkityksellisiä yhteisiä asioita, vaan jakavat ne muutoin, mm. symbolein.

Kuten sanottu, keskiajan maailmankuvassa ei vielä tunnettu ylipaikallista yhteenkuuluvuutta. Vetoomukset ikivihaan tai muinaissankareihin kansallistunteen nostattamiseksi ovat 1800-luvun kansallisen herätyksen tarpeisiin luotuja anakronismeja. Nykytiedon valossa tarkoitushakuinen on myös yritys konstruoida keskiajan Karjalan, Novgorodin ja Bysantin välille kulttuuriyhteys. Bysantti-painotuksen tarkoituksena on Suomessa ollut korvata karsastettu venäläisyysleima, luoda oma kansallinen kirkko ja siten kohentaa ”karjalaissuomalaisen, omaleimaisen” ortodoksisuuden imagoa vihamielisen valtaväestön keskuudessa. (vrt. Martikainen ja Laitila, 2014).

Kun Suomi itsenäistyttyään erosi Venäjästä, myös ortodoksikirkko erotettiin Venäjän yhteydestä ja liitettiin Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin alaisuuteen vuonna 1923. Kipeän murroksen läpiviemiseksi oli luotava ”ohituskaista”, jolla Bysantti-Karjalan välille syntyi suora, Venäjän ohittava yhteys. Suomalaiset esittivät mm., että Valamon luostari oli perustettu jo 1100-luvulla. Perimätietona esitettiin myös, että luostarin perustaja kreikkalainen munkki Sergei asettui saarelle jo vuonna 992 (kts. lähde: Valamon luostari, Wikipedia). Karjalan valistajista Sergei ja Herman Valamolaiset ovat tänä päivänä Suomen ortodoksien merkittävimmät paikallispyhät.

Vastaavasti venäläiset ovat käyttäneet heitä omissa tarkoituksissaan. Suuren isänmaallisen sodan yhteydessä 1942 Moskovan patriarkaatti muistutti paikallispyhien tärkeydestä. Valamon luostarin elpyminen eli valloittaminen takaisin ruotsalais-suomalaisilta Pietari Suuren aikana, luostarin perustajamunkkien Sergein ja Hermanin jäännökset ja heidän esirukouksensa nähtiinkin merkityksellisinä Leningradin puolustukselle. Jakolinjojen maantieteeseen liittyi ja liittyi yhä voimakkaita uskon puolustamisen merkityksiä.

Moskova on oikean uskon kolmas Rooma; kun pääkaupunki siirrettiin Pietariin, kansa ei hyväksynyt siirtoa. Vasta kun hallitsija Pietari Suuri siirretti toisuskoiset ruotsit kukistaneen Aleksanteri Nevskin pyhänjäännökset Vladimirista

Pietariin, kaupungin ”pyhä liekki syttyi”. Vielä tärkeämpänä kirjoittaja, Gorkin [nyk. Nižni Novgorod] piispa Sergei pitää valamolaisen esirukouksia: ”He ovat omia, paikallisia pyhiä, he vetävät voimakkaammin puoleensa ihmisten sydämet ja saavat heidät hyväksymään venäläisen elämän uuden keskuksen.” (Pravda o religii v Rossii 1942, 30–31). Kirjoitus on Leningradin piirityksen ajalta. Piispan kirjoitukseen sisältyi myös kaiken epätoivon ohella se turhaksi osoittautunut toive, että kun Valamon luostari saatiin takaisin suomalaisilta, niin luostarielämä neuvostovallan alla voisi elpyä.

Paikallisilla pyhillä on yhä keskeinen merkitys muistinhallinnassa. Kun syksyllä 2013 Aleksanteri Nevskin luostari vietti keisarin kaupungissa perustamisensa 300-vuotisjuhlia, Nevski Prospekt suljettiin ristisaaton ajaksi. Ensimmäiseen yli 90 vuoteen pääkadulla järjestettyyn ristisaattoon osallistui kirkollisia ja maallisia johtajia, ja kymmeniä tuhansia kaupunkilaisia.

Viime vuosina Venäjän ortodoksikirkon ja maallisen vallan yhteistyö on tullut silmiinpistäväksi. Kansallisia teemavuosia on juhlittu yhteisvoimin: vuonna 2013 vietettiin Romanovien keisaridynastian 400-vuotisjuhlia, vuonna 2014 ”Venäjän kansallisen yhdistäjän” pyhittäjä Sergei Radonesilaisen muistoa, vuonna 2015 vuorostaan Vladimir Kiovalaisen, ”Venäjän kristinuskoon kastaneen hallitsijan” juhluvuotta. Vuosi 2016 on omistettu venäläisten munkkien tuhatvuotiselle läsnäololle pyhällä Athos-vuorella ja samalla Kreikan ja Venäjän suhteiden merkkipylväälle; sen yhteydessä presidentti Putin vieraili Athoksella. Mainitut esimerkit kuvastavat, miten luonnollisena Venäjän nykyhallitsijat pitävät kirkollisen ja maallisen vallan yhteispeliä (”sinfonia”). Teemavuodet ovat muistinpolitiikan tärkeitä osatekijöitä, joiden tarkoituksena on muistuttaa Venäjän ortodoksisuuden merkityksestä maan historian käännekohtissa ja samalla ylläpitää erityistä yhteisyyttä (”sobornost”).

Maallistuneessa, kahden regiimin sisäistäneessä luterilaisessa ja valtiohistorialtaan nuoressa Suomessa maantieteen pyhyys on hämärtynyt. Aikoinaan kaikki Suomen lukuisat Pyhäjoet ja Pyhäjärvet ovat merkinneet heimojen välisiä rajoja. Nyt on toisin. Sankarit eivät saa olla suoranaisesti uskonnollisia. Eivät ainakaan pyhimyksiä, sillä Luther kielsi kuvainkumartamisen. Runebergin Ukko Lode -runon säkein: ”Kenties hän oli haamu rauhaton tai kuvain kumartaja? Liekö saanut vieraalla maalla vieraan uskonnon?” (Runeberg 1964, 118). Säkeet kuvaavat epäluuloista suhtautumista ortodoksiseen perinteeseen, jossa on tapana pyytää esirukouksia läheisiksi koetuilta, usein paikallisilta pyhiltä, seisten kyseisiä pyhittäjiä esittävien ikonien edessä, vieläpä maahan kumartaen.

Kulttuurintutkimuksen ytimessä on kiinnostus symboleihin, sankareihin, rituaaleihin ja arvoihin. Väittäisin, että ortodoksisen yhteiselon erityisyys, jossa valtion ja kirkon työnjaon rajapinta on epäselvä ja kansallinen historiankirjoitus ihannoivaa, piiryy esiin juuri sankareiden hahmojen esityksissä ja niiden uudelleenmuokkaamisessa. Siinä missä Väinämöinen on ”vain” legendaarinen

runonlaulaja ja kanteleensoittaja, venäläiset muinaissankarit esitetään valtakunnan ja oikean uskon puolustajina (mm. Laulu Igorin sotaretkestä). Tradition voimasta venäläisten suhtautuminen kansallissankareihinsa on edelleen paitsi voimakkaan ihannoiva, myös elävä. Monet sotilasruhtinaat, kuten jo mainittu Aleksanteri Nevski, on kanonisoitu pyhiksi; luostaripyhittäjät kuten Sergei Radonesilainen tai Sergei ja Herman Valamolaiset tukevat myös hengellisesti maanpuolustusta. Traditiolla voi olla yhteyttä siihen, että suhtautuminen maailmankuvan nykyaikaistumiseen ja moniarvoisuuteen on viivästynyt. Väite, ettei uskonto enää erota ihmisiä toisistaan, ei imperiumin perintöä simuloivassa Moskovan patriarkaatin ortodoksisessa kontekstissa pidä täysin paikkaansa (Vihavainen 2011, 148).

Nykyaikaistumisen viivästyminen liittyy ortodoksian ominaislaatuun. Ortodoksinen kirkkoperhe pitää kiinni jakamattomasta kanonisesta perinnöstä, joka on kaikkialla maailmassa elävien ortodoksien yhdistävä voimavara. Toisaalta nykyaikaistumisen viivästyminen liittyy Neuvostoliiton uskontopolitiikkaan. Neuvostoteologit eivät tietenkään voineet osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, jota lännen kirkot kävivät tiiviisti läpi 1900-luvun (Murtorinne 2010). Vainottu kirkko eli pimennossa.

Maallinen johto turvautui kirkon apuun vain suuressa hädässä. Sellainen koettiin kesällä 1941, kun nopealla aikataululla kirkko valjastettiin isänmaan puolustamiseen. Bolševikit tiesivät mainiosti, että kansa on valmis uhrautumaan uskon ja isänmaan, vaan ei kommunistipuolueen tähden. Sotapropagandistisessa, tutkijoiden kannalta arvokkaassa teoksessa *Pravda o religii v Rossii* "Totuus uskonnosta Venäjällä" kirkkojen häpäisy esitettiin fasistimiehittäjien työksi. Teos ei sisällä puolta sanaakaan omien vallanpitäjien kritiikkiä. Lännen kirkko on eksplisiittisesti esitetty vihollisena: "Suuressa Novgorodissa, p. Sofian katedraalissa, jossa lähes tuhat vuotta on toimitettu ortodoksisia jumalanpalveluksia, on viime päivinä jumalanpalveluksia toimittanut luterilainen pastori." (*Pravda o religii v Rossii* 1942, 410).

Yhteiskuntatieteellisen selitysmallin mukaan bolševikkien projektissa kirkko oli suistettu vallasta. Kirkosta tuli "maallinen", kun taas "pyhän", ihanteellisen ja arvostelun yläpuolella olevan auktoriteetin paikan oli vallannut puolue (Kivinen 1998). Kun todellisuudessa kirkkoa kuitenkin tarvittiin, kuten edellä mainitsemastani sota-ajan esimerkistä käy ilmi, siihen ei voitu suhtautua avoimesti, vaan siitä tuli tabu. Nyt, neljännesvuosisata jälkineuvostolaista kautta elettyinä, tabut ovat yhä käsittelemättä, ja suhde maailmankuvan nykyaikaistumiseen (sisältyen oletuksen yhteiskunnan sisäistämistä moniarvoisuudesta sekä tieteen ja uskonnon, maallisen ja kirkollisen tehtäväkentän erillisyydestä) on yhä viivästynyt. Vainoissa menehtyneiden haudat ovat merkitsemättä, hautaamattomat ja suremattomat esi-isät jarruttavat muistityötä, kuten tutkija Alexander Etkind kirjoittaa (Etkind 2013).

Venäjän ortodoksikirkko on pyrkinyt innokkaammin valtaamaan menetetyt ”pyhän” paikan takaisin kuin osallistumaan sosiaalieettiseen keskusteluun. Kirkon ylimmän johdon kannanotot ovat ainakin läntisestä näkökulmasta tarkasteltuina vanhoillisia, ”juuristaan puu tunnetaan.” Kirkon johto korostaa perinnön jatkuvuutta, muuttumattomuutta ja täydellisyyttä, lineaarisen ajan ulkopuolella olevia ikuisia arvoja. Kirkon tähän päivään asti jatkuvaa kärsimystä, valintaa elää Kristuksen seuraajana, korostetaan kansallismielisyyteen kietoutuneena. Koska maallisen ja kirkollisen auktoriteetin rajapinta ei ole kovin selvä, tuloksena on vanhan yhteispeliperinteen performatiivinen jatkaminen. Uskonto on muistipoliitiikan väline, modernisaatiovaatimukset torjutaan länsimaisena hapatuksena. On perusteltua väittää, että kirkko on pehmeän vallankäytön kenties kaikkein merkittävin instituutio Venäjän nykyoloissa.

Tätä kirjoittaessa (kevät 2016) tuoreimpia yhteispelin esimerkkejä ovat Ukrainan kanonisen alueen jakamattomuuden puolustaminen, jolla Ukrainan maalliseen politiikkaan sekaantumista on Venäjällä perusteltu. Vastaavasti kristittyjen sekä kristillisten muistomerkkien puolustaminen Syyriassa on esitetty perustelusi sille, miksi Venäjä myös sotilaallisesti pyrki kukistamaan ISIS-terroristijärjestön.

Länsimaisen historiatutkijan kannalta ihannoiva, myyttinen, valikoivasti lähteitä käyttävä ortodoksinen isänmaakeskeisyys muodostaa haasteen. Keski-aikatutkija Jukka Korpela on kirjoittanut: ”Historia on tärkeä ja vakava asia Venäjällä. Historiaa ei saa pilkata, vaan se pitää kirjoittaa oikein ja oikean sisällystöstä voi jopa presidentti antaa määräyksiä. Länsimainen historiatiede ei ole venäläisten mieleen siksi, koska se pyrkii haastamaan ja kumoamaan totuuksia.” (Korpela 2011, 25). Lisäisin, että jos kohteena on muu kuin Venäjän historia, asetelma on luonnollisesti toinen. Toisekseen virallisen totuuden vartiointi ja määräysten antaminen ei ole sama asia kuin tietämättömyys. Pikemmin kyse on tiedon kontrollista ja epätasaisesta jakautumisesta.

Kulttuurien välisen kamppailun valossa voi vielä todeta, että siinä missä kahden regiimin periaate loitontaa ortodoksiaa läntisestä kristillisyydestä, niin pyhän auktoriteettiin nojaaminen myös maallisten asioiden hallinnoinnissa lähentää sitä suhteessa islamiin (ks. Hunter 2004). Timo Vihavainen on syystä muistuttanut, että siinä missä Suomen vihollinen tulee aina idästä, vihollinen uhkaa Venäjää kaikista suunnista (Vihavainen 2011). Laajan euraasialaisen tasangon koossapysymiseksi Venäjä pyrkii tasapainottelemaan kulttuurien välissä ja saavuttamaan itselleen tertius gaudens -aseman (kolmas hyötty).

Venäjä on avoimen huolissaan entisen Neuvostoliiton alueen mm. ISIKsen radikalisoimista muslimeista, ja pyrkii siksi systemaattisesti tukemaan maltillisia muslimijohtajia. Erityisesti Venäjä on 2000-luvulla tukenut Kaukasuksen alueen moskeijoiden rakennustyötä ja lujittanut Ramzan Kadyrovin asemaa sekä Tšetšenian että koko alueen muslimien johtajana. Venäjä pyrkii tietoisesti tukemaan alueen poliittista vakautta, nykyajan geopoliittista euraasialaisuutta.

Samalla Venäjä pyrkii viisaasti vahvistamaan monietnisen valtion kulttuurista identiteettiä. Venäjä myös pitää järjestelmällisesti kiinni näkemyksestä, jonka mukaan sen alueen traditionaaliset uskonnot ortodoksian lisäksi ovat islam, juutalaisuus ja buddhalaisuus (*inovertsy*). Kolme viimeksi mainittua nauttivat vakaammasta toimintavapaudesta kuin muut, ei-traditionaalisiksi tai vieraiksi luokitellut uskontokunnat, mukaan lukien läntiset kristilliset uskontokunnat (*inoslavtsy*). Syyt ovat historiallisia ja ladattuja.

Suomen ja Venäjän menneisyydenhallinta

Suomen lyhyt valtiohistoria, harva asutus, pohjoisosien erityispiirteet, historian painolastina sodat ja ryöstöretket, venäläistämiskaudet, erittäin vähäinen venäläisväestön ja venäjän puhujien osuus sekä hyveenä pidetty venäjän kielen osaamattomuus, itsenäisyystaistelu, katkera sisällissota ja alivoimalla Neuvostoliittoa vastaan käydyt sodat jaetun itseymmärryksen lähteinä, talvisodan hengen ja impivaaralaisuuden pontimet – kaikki ne yhdessä, kulttuurisena totaliteettina vahvistavat suomalaisten mielissä länsisuuntautunutta essentialismia. Länsisuuntautuminen mielletään olemuksena pikemmin kuin valittavissa olevana, punnittavana ja eriteltävänä vaihtoehtona. Suomen ortodokseille länsisuuntaus on merkinnyt valtavaa haastetta, jota nykytutkijoista mm. Hanna Kemppi, Jukka Korpela (2008; 2011; 2015), Teuvo Laitila, Jyrki Loima ja Juha Riikonen (2007) ovat tutkimuksissaan käsitelleet.

Yhä edelleen on syytä pohtia, miten uskonnolliset symbolit, sankarit ja perinteet suhteutetaan maalliseen historiakäsitykseen. Suomen ja Venäjän välisen jakolinjan olemassaolon ymmärtäminen tekee myös ymmärrettäväksi sen, että uutta uskonnollista perinnettä tuotetaan ladatuista, vastakkaisista lähtökohdista. Uskonnon piirissä (tai sen nimissä) toimimisella pyritään menneisyydenhallintaan ja ottamaan haltuun lähihistoriaa. Muistipolitiikan harjoittaminen ei kuitenkaan saa olla (tai teeskennellä olevansa) tieteestä vapaata. Maassamme on harjoitettu Suomen ja Venäjän suhteiden tutkimusta vuosikymmeniä, apuna kohtuullisen hyvä pääsy arkistolähteisiin, ammattitaitoinen tutkijakunta ja kansainvälinen, monitieteinen keskusteluyhteisö. Aroistakin aiheista on syntynyt tutkimusta, jonka perusteella riittävä ymmärrys on mahdollista saavuttaa.

Ymmärryksen tarve kuitenkin pysyy ja kohdistuu aina uusiin tiedon aukkoihin. Eräs uusi tekijä on venäläisten tutkijoiden kasvanut pyrkimys ottaa haltuun omaa Suomen vastaisen rajan lähihistoriaa. Ilmeisiä taustasyitä ovat kanssakäymisen tiivistyminen ja sen muuttunut luonne. Varmasti lisääntynyt tutkimusyhteistyö ja keskusteluilmapiiri ovat lisänneet kimmoketta. Menneisyydenhallintaa palvelevalle omalähtöiselle tutkimukselle Venäjällä on tarvetta, mutta tekijöillä on ongelmansa. Vasta harvat tutkijat ovat riittävän kielitaitoisia

ja sen lisäksi perehtyneitä purkamaan kansallisen historiankirjoituksen konventionia. Seuraavassa otan esimerkkejä viimeaikaisesta siirroskonfliktialueita koskettavasta ortodoksisesta menneisyydenhallinnasta ja sen avoimista haasteista.

Kiista Pohjolan sankareista

Kilpailu Karjalan ja Lapin herruudesta on muokannut sekä Suomen että Venäjän kansallishenkistä historiankirjoitusta. Kummaltakin puolelta kysymys on kulttuurien kamppailusta, jota keskiajan sankarihahmot havainnollistavat. Talonpoika Lalli surmasi Henrik-piispan. Yli neljä sataa vuotta myöhemmin (v. 1589) sissipäällikkö Pekka Vesainen surmasi venäläisen Petsamon luostarin veljet. Vesaisen joukkojen kostoretki oli osa ns. pitkää vihaa Ruotsin ja Novgorodin joukkojen välillä. Onko Pekka Vesainen siis Suomen ortodokseille konna vai sankari?

Kysymys on aito. Luterilaisessa ympäristössä Lalli ja Pekka Vesainen ovat vailla sädekehää, pikemmin omien ja heimonsa oikeuksien puolustajia kuin uskonnollisia lähettejä ja toimijoita. Ortodoksisessa käsityksessä virallisesti tunnustetut merkkihahmot taas ovat säännönmukaisesti pyhiä miehiä tai naisia, joita kunnioitetaan niin kirkon kuin maallisen vallan piirissä. Pyhittäjä Trifon Petsamolainen (k. 1583) esimerkiksi oli alun perin venäläinen kauppias, joka perusti arktisen kauppareitin varrelle luostarin. Trifonin oppilas, Kuolan ja Lapin valistaja Feodorit Kuolalainen, oli hänkin sekä Iivana Julman hovin diplomaatti, pohjoisen valloittaja ja lähetystyöntekijä, kanonisoitu pyhä (Mitrofan 2006). Trifon ja Feodorit ovat tyyppiesimerkkejä siitä, miten kirkollinen ja valtiollinen sankarikertomus kulkevat käsi kädessä.

Venäläisten tutkijoiden keskuudessa toki tunnustetaan, ettei ortodoksisen perinteen elämäkertakirjoitus ole ollut historiallista (Golubinski 1997; Kljutševski 1871). Käytäntö on muinaista perua ja vakiintui Moskovan valtion ajalta, jolloin hyveellisenä käytäntönä oli muokata kunkin uuden merkkihenkilön elämäkerta aiempaan jo olemassa olevaan muottiin (*proris*). Tärkeää oli tuoda esiin uskollisuus ortodoksisen uskon jakamattomalle ja muuttumattomalle traditiolle. Elämäkertoissa oli tärkeintä tuoda kristillisen evankeliumitekstin vastaavuuden mukaisesti esiin sankareiden hyveet ja ihmeteot. Toisarvoisena pidettiin katoavaisen, maallisen tiedon paikkansapitävyyttä. Sillä ei luostarin kirjurimunkin kannalta ole ollut kovinkaan oleellista merkitystä.

Nykyajan tarpeet eli moniarvoisen maailmankuvan ja kristillisen katkeamattoman julistussanomien elvyttämisen vaikean yhtälön huomioon ottaen eräs viimeaikainen Venäjän kirkon piirissä toimiva tutkija, Severomorskin ja Umban piispa Mitrofan (Badanin), on huomauttanut, että todenmukaisilla elämäkertoilla on tärkeä tehtävä. Tosiksi koetut esikuvat toimivat paremmin kuin historialähteisiin verrattuna liian ristiriitaiset ja silotellut esitykset. Pastora-

lityössään rangaistuslaitoksissa esipaimen Mitrofan on käyttänyt laatimiaan pyhäinkertomuksia katumuksen tehneistä murhamiehistä kuten Varlaam Kierrettiläisestä (Mitrofan 2007; 2009).

Viimeisten vuosikymmenten aikana venäläiset ovat panostaneet huomattavasti oman lähistoriansa tutkimiseen sekä ortodoksisen kulttuurin elvyttämiseen. Teologinen ja humanistinen koulutus sekä kasvatustyö ovat edistyneet. Myös akateeminen tutkimus on edistynyt ja tarttunut aiemmin vaiettuihin aiheisiin. Päänavauksiin kuuluu T. I. Ševtšenkon Suomen ortodoksisen kirkon itsenäistymistä käsittelevä tutkimus, jossa molempien maiden arkistolähteitä käyttäen kuvataan Moskovan patriarkaatin ja Suomen viranomaisten välisten suhteiden skismaattisia vaiheita (Ševtšenko 2010a; 2010b; 2011). Ansiokkaasti taustoitettussa tutkimuksessaan Ševtšenko punnitsee eri osapuolten kantoja kiistakysymyksiin. Kun itsevaltius romahti Venäjällä ja Suomen suuriruhtinaskunta itsenäistyi, myös kirkon asiat oli järjestettävä uudella tavalla. Ortodokseja oli 1922 väkilukuun suhteutettuna nykyistä enemmän: 66 000 henkeä 30:ssa seurakunnassa, joista puolet oli venäjänkielisiä. Lisäksi maassamme oleskeli Ševtšenkon arvion mukaan 15 000 Venäjän pakolaista (ks. myös Martikainen ja Laitila 2014, 158). Vaikka Moskovan patriarkka Tihon (Belavin) oli myöntänyt Suomen ortodokseille itsenäisyyden, sen täytäntöönpano eteni kivuliaasti. Kipeimmät, vuosikymmeniä kestäneet kiistakysymykset voi listata seuraavasti:

- epäselvyys, mihin äitikirkkoon Suomen ortodoksinen kirkko (SOK) kuuluu (Moskova, Konstantinopoli vai emigranttieksarkaatti)
- kanonisen lain tulkinnat
- pyrkimys saavuttaa autokefalia eli täysi itsenäisyys (nykyisen autonomian sijaan)
- seurakuntien ja luostareiden suhde Suomen valtiohallintoon ja ortodoksisen kirkollishallitukseen
- kalenterikysymys (vanhan vs. uuden ajanlaskun eli juliaanisen ja gregoriaanisen kalenterin kannattajat)
- pääsiäisen vieton ajankohta (moni koki kestäättömänä Suomen valtion vaatimuksen pääsiäisen ajankohdan yhtenäistämistä läntisen kristikunnan kanssa). Suomen ja Viron ortodoksikirkot ovat ainoat maailmassa, jotka viettävät läntisen kristikunnan kanssa samaan aikaan pääsiäistä.
- jumalanpalveluskieli (kirkkoslaavi/venäjä vai suomi)
- julkaisu-, kasvatust-, koulutus- ym. toiminta
- tapakulttuuri: suhtautuminen hierarkiaan, paastoamiseen, juhliin, sakramentteihin (mm. ripittäytymiseen ennen jokaista ehtoollista), avioliittoon, piispan partaan jne.

Venäläinen Valamo kipupisteenä

Ševtšenko käsittelee kirjassaan *Igumen Hariton* (2011) (Igumeni Hariton) kiistakysymyksiä erityisesti Valamon miesluostarin osalta, jossa ristiriidat kärjistyivät. Luostarinäkökulma on siitakin syystä kiinnostava, että luostareilla on perinteisesti ollut suuri autonomia omissa asioissaan. Luostarit toimivat kirkollisen eliitin kasvattajina ja alueensa hengellisinä kaitsijoina. Maallikot toisin sanoen pitivät aktiivisesti suhteita yllä luostariin, käyivät tapaamassa rippi-isiä ja pyrkivät tukemaan luostaria. Hengellisen elämän johdon ohella luostareilla on aina vääjäämättä ollut myös arkisia hallinnollisia ja taloudellisia kysymyksiä ratkottavanaan. Niiden ohella luostarit ovat joutuneet kohtaamaan myös etnisyyteen, kieleen ja edellä mainittuihin kysymyksiin liittyviä ristiriitoja.

Laatokan saareen 1300-luvulla perustetussa mahtavimmassa ja väkirikkaimmassa ortodoksiluostarissa Valamossa "suomettajilla" ja "venäläistäjillä" oli omat kannattajansa ja johtohahmons. Kun Suomi itsenäistyi ja rajat sulkeutuivat, Valamo jäi pussiin. Sen veljestö oli voittopuolisesti venäläisiä, ja kaikki puhuivat venäjää. Sopeutuminen Suomen lakeihin, kansallistamispyrkimyksiin ja esivaltaan oli heille vaikeaa. Koska laki esti muiden kuin Suomen kansalaisten liittymisen veljestöön, tulovirta Neuvostoliitosta ehtyi. Suomalaisten joukossa ei ollut kestävää potentiaalia luostarikilvoitukseen. Vaikka suomalaishallinnon aikana saarella toimi mm. poikakoti, eivät sen tavoitteet tähänneet munkkeuteen.

Suuri osa venäjänkielisistä ja -mielisistä, keisarivallan aikana varttuneista ja itsevaltiutta kannattamaan kasvatetuista munkeista koki luterilaisen Suomen hallintosäännöksen kanonisen lain vastaisiksi. He kapinoivat sekä omaa luostarinjohtajaansa (igumenia) että koko kirkon johtajaa, arkkipiispa Hermania (Aav) vastaan. Luostarin asemaan liittyi merkittävää suurvaltapolitiistakin kamppailua. Toisen maailmansodan jälkeen Moskovan patriarkaatti vaati koko kirkolta katkenneen yhteyden palautusta, mihin Suomi ei suostunut. Vasta vuonna 1957 Moskova lopullisesti tunnusti Suomen kirkon autonomisen aseman Konstantinopolin ekumeenisen patriarkaatin alaisuudessa, ja rukousyhteys palautui.

Skisman päättyminen liittyi maalliseen politiikkaan. Neuvostovalta ei halunnut tulehduttaa Suomen-suhteita hetkellä, jolloin sotakorvaukset oli maksettu, Porkkala palautettu ja patriarkaatti sysätty syrjään suurpoliittisesta päätöksenteosta. Moskovan patriarkaatti tyytyi siihen, että Suomeen jäi yhä useita sen alaisia seurakuntia. Niiden toiminta ja mielialat kiinnostivat niin Neuvostoliiton lähetystöä kuin suojelupoliisia (Riikonen 2001).

Luostari joutui kokemaan talvi- ja jatkosodan sekä kaikin tavoin raskaan evakuoinnin Laatokalta Heinävedelle. Juliaanisen kalenterin kannattajat toimittivat jumalanpalvelukset erillään uuden laskun kannattajista. Osa lähti tai karkotettiin yhteisöstä, ja päättyi mm. Serbiaan ja Neuvostoliittoon. Jäljelle jäänyt väki jakautui, vanheni, väheni. Ševtšenkon tutkimus täydentää hyvin aiempia

suomalaisia tutkimuksia ja muistelmia. Hän toteaa myös luostarin kannalta edulliset seikat Suomen alaisuudessa: Suomessa uskontoa ei vainottu kuten Neuvostoliitossa, ja laki takasi luostarille oikeuden omaisuuteensa. Toiseksi viimeisen Laatokan Valamossa valitun johtajan Haritonin (1872-1947) ansioksi voi kaikista tappioista huolimatta lukea luostarin säilymisen tuleville sukupolville. "Munkit voivat lähteä, luostari jää."

Naisluostareiden kohtaloa on tutkittu vähemmän. Taidehistorioitsija Hanna Kemppi on Kivennavalta Heinävedelle evakuoitunutta Lintulan naisluostaria koskevassa tutkimuksessaan todennut, että venäjänkielisten nunnien Lintula leimattiin muinaiseksi "jätteeksi". Lintulan arvo valtaväestön silmissä tunnustettiin vain ja ainoastaan eksoottisena matkailukohteena (Kemppi 2011).

Savon sydämeen kulttuuriseen mottiin jääneet ortodoksiluostarit olivatkin 1970-luvun alussa lähes "jätteitä." Niiden oletettiin suomalaiseen mentaliteettiin sopimattomina pian kuolevan. Toisin kävi. Valamo ja Lintula mukautuivat suomalaisiin oloihin. Yhteisöt uudistuivat ja alkoivat noudattaa "ovet auki"-politiikkaa. Tasapainottelemalla valtaväestön ja läntisen yhteiskuntajärjestelmän sekä toisaalta modernisaatiota vierastavan perinneuskollisuuden välillä ortodoksisuus Suomessa menetti vahvan siteensä ja samaistumiskohteensa Venäjän kirkkoon. Toisaalta se ei myöskään joutunut sellaisten koettelemusten kohteeksi kuin uskovaiset Neuvostoliitossa, jos kohta venäläistaustaiset, mm. sota-ajan ankaran kaksisuuntaisen propagandistisen painostuksen läpikäyneet munkit niin kokivatkin. Suomalainen ortodoksia joutui määrittelemään identiteettinsä ja toimintatapansa itse.

Kirkon joutuminen valtapolitiikan syleilyyn on paitsi raskas ja ikävä teema, toisaalta myös kasvattava ja avoimuutta vaativa haaste. Pienen paikalliskirkon olemassaolo on koko historiansa ajan ollut valokeilassa. Sen hengelliset johtajat ovat joutuneet sietämään ajoittain kovia paineita, joiden takana ovat olleet maalliset kädenväänöt. Kirkon suomalaistajien merkittävin hahmo, arkkipiispa Paavali (arkkipiispana 1960–1987), oli presidentti Kekkonen veroinen kansallinen visionääri ja pitkäaikainen vallankäyttävä. Kansainvälisen ortodoksisen nuorisojärjestön Syndesmoksen perustaminen vuonna 1953 edusti kirkollista liennytysoptiikkaa. Rauni Väinämön (1988) mukaan Syndesmoksen toimintaan aikoinaan 1970-luvulla aktiivisesti osallistunut Venäjän kirkon nykyinen johtaja patriarkka Kirill oli Suomen kirkon esittämien autokefaliatoiveiden yhteydessä vahvistanut, että Suomen kirkko on kansallinen. "Suomen kirkolla on oma alkuperäinen väestönsä, eikä se ole mikään hajaantunut diaspora-kirkko." Tällä arvovaltaisella näkemyksellä on suomalaisille ollut merkitystä.

Kohti nykypäivää

Ortodoksien määrä Sisä-Suomessa nousi toisen maailmansodan jälkeen evakojen ansiosta. Luovutettujen alueiden 420 000 evakuoidusta 55 000 eli noin 13 % oli ortodokseja (Martikainen ja Laitila, 2014). Sopeutuminen luterilaisen väestön keskuuteen oli haasteellista. Seka-avioliitot ja lasten kastaminen luterilaisiksi yleistyivät, jolloin tapakulttuuri laimeni. Haja-asutus vähensi mahdollisuuksia osallistua jumalanpalveluselämään ja järjestää uskonnonopetusta. Jälleenrakennuslain turvin rakennettiin vähitellen uusia pyhäköitä. Nuo jälleenrakennusajan tsasounat ja kirkot noudattivat valtionhallinnon määräyksestä riisuttua, "kansallistettua" tyyliä. Perinteisiä ikonimaalareita ei ollut. Jumalanpalvelustekstien suomennokset heijastivat kansallisia valintoja.

Suomen ortodoksisen kirkon jäsenmäärä on pysynyt vakaana (n. 60 000 jäsentä eli 1 % väestöstä, ks. SOK 2015). Kirkko nauttii toisen kansankirkon asemasta ja verotuloista, mikä takaa sen, että kirkkokunnan yhteiskunnallinen painoarvo on jäsenmäärää suurempi. Näkyvyys merkitsee mm. koulujen uskonnonopetusta ja säännöllisiä radioituja jumalanpalveluksia. Yleisradio kuuluttaa aamuisin myös ortodoksisen kalenterin mukaiset nimipäivät.

Jumalanpalveluksia toimitetaan monella kielellä. Seurakunnat eivät enää nojaudu syntyortodokseihin, joiden osuus on jatkuvasti laskenut. Nykystrategiansa mukaisesti kirkko pyrkii olemaan hengellinen koti kaikille: "Ekumeenisen patriarkaatin pyhän synodin vuonna 1923 antaman tomos-asiakirjan mukaan Suomen ortodoksinen kirkko on kaikkien Suomen alueella asuvien ortodoksien kirkko, kieli- tai kansallisuustaan katsomatta." (Suomen ortodoksisen kirkon strategia 2009). Kirkko kokee erityistehtäväkseen osallistua aktiivisesti maahanmuuttajatyöhön, johon seurakunnat ja luostarin yhteydessä toimiva Valamon opisto tarjoavat resursseja. Valamon opiston kursseilla on useana vuonna tarjottu perehtymistä suomalaisen ortodoksisuuden erityispiirteisiin.

Suurimman vähemmistön muodostavat venäläiset, joiden lukumäärän arvioidaan nopeasti kasvavan lähivuosina ja -vuosikymmeninä. Strategiassa todetaankin, että "suurin osa Suomeen (maahanmuuton ansiosta) muuttaneista venäläisistä on kuitenkin kirkon virallisen rekisterin ulkopuolella, sillä Venäjällä ei tunneta kirkkoon rekisteröitymistä. Tästä johtuen venäläisväestö on nostanut Suomen ortodoksien lukumäärää vielä enemmän kuin viralliset tilastot osoittavat." (Suomen ortodoksisen kirkon strategia 2009) Pienillä paikkakunnilla jumalanpalvelusten toimittaminen usealla kielellä, saati muiden palveluiden järjestäminen, voi olla mahdotonta, vaikka halua olisikin. "Palvelusta voidaan mainostaa kaksikielisenä, vaikka käytännössä vain pari ekteniarukousta luetaan slaaviksi. Onhan se tavallaan huijausta," huomautti haastattelemani seurakuntalainen Pohjois-Karjalasta. Useimmilla paikkakunnilla venäjänkieliset ortodoksit eivät voi valita, missä kirkossa käyvät. Sen

sijaan Turussa, Tampereella, Porissa, Vammalassa ja ennen kaikkea pääkaupunkiseudulla valinnanvaraa on.

Moskovan patriarkaatti – tuttu ja vieras

Venäjän äitikirkon vaikutus Suomessa periytyy ammoisista Novgorodin ajoista (ks. lähde: Ortodoksiset kirkonarkistot). Karjalan kukoistuskautena on pidetty 1500-lukua, jolloin ortodoksinen puuarkkitehtuuri, ikonitaide ja kirkkolaulu kehittyivät omaleimaisiksi. Luterilaiset ja ortodoksit eivät kuitenkaan väestönsinä sekoittuneet (Vihavainen 2011). ”Ruotsien” ja novgorodilaisten välillä kahakoitiin ja ryösteltiin. Ruotsin vallan 1600-luvulla säätämät uskontolait ja käännytystoimet aiheuttivat ortodoksien joukkopakoa Venäjälle Tverin seudulle, tilalle Inkerinmaalle asutettiin luterilaisia. Vielä 1812 ortodoksi- ja luterilaisväestöt elivät pääosin erillään toisistaan. Enemmistö ortodokseista asui ns. Vanhassa Suomessa eli Viipurin kuvernementissa. Vaikka autonomian aikana venäläistä sotaväkeä ja kauppiaita asettui vähitellen myös läntiseen Suomeen, 98 % ortodokseista asui yhä Viipurin ja Kuopion lääneissä (Hämynen 2006). ”Ryssänkirkko” edusti hallintokaupungeissa vallanpitäjää. Kuopion katedraalin ikonostaasin lahjoitti omista varoistaan kenraalikuvernööri Bobrikoffin puoliso. Useimmille alamaisille ortodoksisuus oli kulttuurisesti vierasta. Suomenmieliset osoittivat mieltään sortokauden venäläistäjiä vastaan mm. tervaamalla Helsingin Uspenskin katedraalin edessä olleen rukoushuoneen.

Suomen itsenäistyttyä Suomen ortodoksinen arkkipiispakunta sai oman kirkkokunta-asetuksensa vuonna 1918. Kirkko joutui sopeutumaan valtioneuvoston kanslian ja opetusministeriön määrittelemän kansallisoikeuden mukaiseen uudistukseen. Keskeisiä uudistuksia olivat uusi ajanlasku ja jumalanpalveluskielen suomalaistaminen. Suhteet Moskovaan katkaistiin, hakeuduttiin Konstantinopolin alaisuuteen. Kyse oli itsenäisyydestään kamppailevan nuoren valtion sekä poliittisesta että kansallisesta intressistä, joiden erottaminen toisistaan ei ollut aina mahdollista. Itsenäistymiskamppailun yhteydessä venäjänkielisten ortodoksien ääni pyrittiin vaientamaan.

Kuten sanottu, toisen maailmansodan voiton jälkeen Moskova valjasti patriarkaattinsa kasvattamaan vaikutusvaltaansa satelliittimaissa ja myös Suomessa, mikä jatkui skismana aina vuoteen 1957 asti. Viron kirkon itsenäistyessä vuonna 1991 suhteet joutuivat taas kerran koetukselle. Kuluvallakin vuosikymmenellä Suomen kirkon päämies arkkipiispa Leo on ilmaissut huolensa Moskovan kanonisen alueensa rajojen tulkinnoista:

”Me jaamme sekä Konstantinopolin patriarkaatin että Vatikaanin näkemykset siitä, että Moskovan patriarkaatin kulttuuri- ja kansalliskriteereistä lähtevä kirkkokäsitys on harhaoppi. Muiden paikalliskirkkojen tavoin myös Suomen orto-

doksinen kirkko katsoo, että Moskovan moderni tulkinta kanonisesta alueestaan on monessakin mielessä Kremlin kansallismielisen ideologian läpituksena, koska Moskovan patriarkaatti vastustaa kiihkaasti katolisen kirkon tai muiden ortodoksisten paikalliskirkkojen toimintaa entisen Neuvostoliiton alueella.

Suomen ortodoksisen kirkon ulkopolitiikka nojaa pragmatiaan, jonka keskiössä ei ole haikailua paluusta sen paremmin Bysantin kuin Venäjänkään imperiumin yhteyteen. Pienenä kansainvälisenä paikalliskirkkona haluamme korostaa, että ortodoksisen kirkon oikea kasvusuunta on pienten yhteisöjen vahvistamiseen päin. Tarkoitin tällä sitä, että seuraamme yhteiskunnallista kehitystä ja hyväksymme sen, että vaikka kirkko on historiallisesti hierarkkinen, on sen uskottava pienten ja erilaisten yhteisöjen kasvuun.” (Leo 2010).

Arkipiispa Leo näkee tärkeänä vastavoimana verkostoitumisen ei pelkästään suurten, vaan myös samantyyppisten, pienten ortodoksisten paikalliskirkkojen kanssa. EU:n alueella näitä ovat Tšekki ja Slovakian, Puolan ja Kyproksen paikalliskirkot. “[Ne] voivat olla tulevaisuudessa yhä merkittävämpiä kumppaneita, samoin hiippakunnat Brittein saarilla, Ranskassa tai Skandinaviassa. Suhteiden lähtökohtana on erityisesti samanlainen toimintakulttuuri, jossa ortodoksiset arvot elävät vuorovaikutuksessa länsimaisen demokratian pelisääntöjen kanssa.” (Leo 2010).

Tuskin on liioittelua sanoa, että suomalainen ortodoksia pyrkii aktiivilla toiminnallaan kulttuurisen jakolinjan häivyttämiseen. Itäraja häviää. Länsi ei kenties lopukaan ortodoksisen piirin rajalle. Suomalainen ortodoksia toimii länsimaisen demokraattisen valtiosäännön ja toimintakulttuurin puitteissa. Tälle tilanteelle ei nähdä käypää vaihtoehtoa. Pienelle kirkolle on tärkeä katsoa länteen, ”haistella vapaan lännen tuulia.” Arkipiispa Leon mukaan jo 1970-luvulle tultaessa Suomen ortodoksit olivat kansainvälistyneet. ”Ortodoksinen kirkko ei ollut enää vain pieni kansalliskirkko, vaan osa isoa kansainvälistä kirkkoperhettä.” (Leo 2010).

Oman haasteensa SOK:lle tuo se, että 2000-luvulta alkaen Moskovan patriarkaatti on lisännyt panostusta ulkomaantoiminnoissaan. Se on perustanut Pohjoismaihin oman hiippakunnan ja lukuisia uusia seurakuntia. Eräänä pontimena on poismuutto Venäjältä ja tarve säilyttää yhteisyydentunne myös rajojen ulkopuolella elävien maanmiesten kesken. Diasporassa elävien maanmiesten yhtenäisyyden, uskonnollis-kansallishenkisen kasvatuksen ja lojaaliuden tueksi on valjastettu tärkeitä säätiöitä, nimekkäin niistä Russki mir (Venäläinen maailma/yhteisö).

Venäjän kirkko ja ulkomailla toimivan kirkon keskuselin (ROCOR) palauttivat kanonisen yhteytensä pitkien neuvottelujen tuloksena 2007. Rukousyhteyden palauttaminen oli siirtymäaskel kylmän sodan jälkeiseen maailmanjärjestykseen. Poliittisena kompromissina Moskovan patriarkaatti kanonisoivat viimeisen keisariperheen, mikä oli ROCOR:n vaatimus, ja säilytti jäsenyytensä Kirkkojen maailmanneuvostossa.

Moskovan patriarkaatin Suomessa toimivat seurakunnat tarjoavat monille nykyään luontevan vaihtoehdon, jossa yksi ei sulje pois toista: pääkaupunki-seudulla monet venäjänkieliset voivat olla virallisesti suomalaisen seurakunnan jäseniä, mutta osallistuvat silti jumalanpalveluksiin ja muuhun toimintaan Moskovan alaisissa seurakunnissa. Näitä ovat mm. Nikolskin seurakunta Hietaniemessä ja Pokrovan seurakunta Munkkiniemessä. Itäkeskukseen on rakenteilla tilava uusi Kristus Vapahtaja -katedraali, jonka arkkitehtoninen muoto on sopeutunut paikalliseen kaupunkikuvaan. Moskovan patriarkaatin pitkäaikainen edusmies Helsingissä, rovasti Viktor Ljutik on kirjoittanut:

”Pitkien etsikkovuosien ja puutteen jälkeen monet IVY-maista emigroituneet ovat palanneet ortodoksiseen uskoon, ymmärtäen, että kimmokkeena eivät ole niinkään traditiot ja tavat, vaan ennen kaikkea henkilökohtainen Jumalan kohtaaminen, mitä ilman elämällä ei ole tarkoitusta eikä päämäärää. Nähtyään länsimaat talous- tai poliittisen pakolaisen silmin ja koettuaan yhtä ja toista, ihmiset ovat pettyneet monessa, mutta samaan aikaan he ovat vakuuttuneet tärkeimmässä, siinä että henkilökohtaista uskoa on etsittävä sieltä, missä on tuttua, levollista ja sydämelle keveää, toisin sanoen omasta ortodoksisesta perinteestä.” (Ljutik 2007).

Ulkomaansuhteista vastannut metropoliitti Kirill, nykyinen Venäjän kirkon patriarkka, on myös painottanut ”venäläisenä pysymistä” diasporassa eläjien menestyksen takeena:

”Ulkomailla menestymisen ehtona ei ole ulkoisen edistyksen mitta vaan se, miten pystymme säilyttämään kulttuurisen ja uskonnollisen identiteettimme, miten pystymme kyseisen kansan keskuudessa ja alueella edustamaan maamme ja historiamme suuruutta. -- Juureva ihminen on vahva niin Isänmaassaan kuin sen rajojen ulkopuolella.” (Ostat’sja ruskim 2007).

Viime vuosina kärjistynyt vastakkainasettelu lännen kanssa on terävöittänyt Moskovan patriarkaatin ja valtion yhteistyötä diasporassa eläjien keskuudessa. ”Venäläisenä pysymisen” painottaminen merkitsee käytännössä erilaisia lojallisuusvaatimuksia mm. Suomessa asuville kaksoiskansalaisille.

Käytännössä Suomessa toimivat eri patriarkaattien alaiset seurakunnat ovat kuitenkin kyenneet ylläpitämään sopua siitä huolimatta, että näkemykset laajemmista kysymyksissä ovat vastakkaiset. Siinä missä Suomen kirkko korostaa länsimaista demokratiaa ja kansainvälistä kirkkoperhettä paikalliskirkkojen yhdistäjänä, Moskova painottaa venäläisenä pysymistä, yhteisyyden tunnetta ja suurvaltahistoriaa. Moskovalle on tärkeää käyttää kaikki keinot aivovuodon hyllyttämiseksi ja kulttuuri-identiteettiin perustuvan uskollisuuden säilyttämiseksi.

Samuel Huntington (2003, 84–87) on painottanut pitkää erilliskehitystä, jonka tuloksena länsimaat erosivat muista sivilisaatioista. Tärkeimmät lännen yhteiset tunnuspiirteet (ennen modernisaatiota) ovat:

1. *Klassinen perintö*, mm. kreikkalainen filosofia ja rationalismi, roomalainen laki, latinan kieli, kristinusko. Islam ja ortodoksia ovat myös perineet niistä, mutta vähäisemmässä määrin
2. *Katolilaisuus ja protestanttisuus*, ns. läntinen kristikunta, on länsimaisen kulttuurin historiallisesti tärkein yksittäinen kriteeri. Läntinen kirkko erotautui turkkilaisista, maureista, bysanttilaisista. Länsi lähti Jumalan ja kullan tähden 1500-luvulla valloitusretkille. Jako protestanttiseen pohjoiseen ja katoliseen etelään on nimittäjä, jolle ei ole vastinetta ortodoksian tai latinalaisen Amerikan kehityksessä
3. *Eurooppalaiset kielet*. Monta kieltä, mutta latinan perintö jatkuu romaanisissa ja germaanisissa kielissä
4. *Hengellisen ja maallisen vallan erottaminen toisistaan*. Muissa kulttuureissa ei ole ollut vastaavaa kahtiajakoa, jota luonnehtii ajatus ”Jumalalle, mikä Jumalalle kuuluu, keisarille, mikä keisarille kuuluu.” Hindulaisuudessa on vastaava selkeä kahtiajako uskonnon ja politiikan välillä; sen sijaan islamissa Jumala on keisari, Kiinassa ja Japanissa keisari on Jumala, ortodoksiassa Jumala on keisarin apulainen. Lännen individualismin kehitys perustuu tälle jaolle
5. *Lainvoima*. Ajatus lain keskeisestä asemasta perittiin roomalaisilta. ”Non sub homine sed sub Deo et lege.”
6. *Yhteiskunnallinen moniarvoisuus*. Perustana 600-luvulta alkaen toimineet sääntökunnat ja killat
7. *Edustuslaitokset*. Moniarvoisuus johti varhain säätyihin ja muihin eri ryhmien etuja ajaviin instituutioihin. Millään muulla nykykulttuurilla ei ole vastaavaa jo 1000 vuoden mittaista perinnettä, alkaen Italian kaupunkivaltioista
8. *Individualismi*. Monet edellä mainitut tekijät ovat edesauttaneet individualismin kehitystä.

Huntingtonin mukaan kahdeksan pääpiirteen yhdistelmä erottaa länsimaailman muista kulttuureista. Erottavien piirteiden ansiosta länsi on noussut johtavaan asemaan niin itsensä kuin koko maailman nykyaikaistajana. Lännen johtoasema edellyttää siltä paljon: aseellisen ylivoiman säilyttämistä, länsimaisten poliittisten arvojen ja instituutioiden edistämistä painostamalla muita yhteiskuntia kunnioittamaan ihmisoikeuksia sellaisina kuin ne länsimaissa nähdään, sekä painostamalla niitä omaksumaan länsimainen demokratia. Länsi myös pyrkii suojelemaan yhteiskuntiansa kulttuurista, sosiaalista ja etnistä yhtenäisyyttä rajoittamalla ei-länsimaisten siirtolaisten ja pakolaisten määrää (Huntington 2003, 234).

Silti Huntingtonin mielestä länsimainen universalismi eli edellä lueteltujen asioiden vaatiminen ja edesauttaminen erityyppisissä yhteiskunnissa on

kuitenkin vaarallista. Kun lännen talousmahti väijäämättä heikkenee, nousevien sivilisaatioiden (Aasia, Lähi-idän muslimivaltiot) pyrkimys ilmaista *omien* kulttuuriensa universaaliutta korostuu. Vastakkainasettelu voi aiheuttaa sotia, minkä seurauksena länsi oppii näkemään universalismin ja imperialismien välisen kytkennän selvemmin. Hänen mukaansa lännen etujen mukaista olisi tunnistaa kulttuurien kamppailu tosiasiaksi. Ajatusmallin mukaisesti lännen pitäisi hyväksyä Venäjä ortodoksisen alueen ydinvaltioksi, jolla on eteläisillä alueillaan oikeutettuja turvallisuusintressejä (Huntington 2003, 398–399). Ajatuskulun voi kenties hyväksyä, jolloin se johdattaa kysymykseen analogiasta Venäjän luoteisrajalla. Tällä hetkellä Suomen ja Venäjän puskurialueilla ei kuitenkaan ole akuuttia perinteistä eli sotilaallista turvallisuushakua. Kiiivas mielipiteiden muokkaaminen medioissa ja sosiaalisessa mediassa sen sijaan arveluttaa monia, ja medialukutaitoa on peräänkuulutettu. Lisäksi kanssakäymisen voimakas lisääntyminen johtaa yhteentörmäyksiin ihmisiä hyvin henkilökohtaisesti koskettavissa, korkean kontekstin kysymyksissä.

Empiria: Keitä me olemme? Keihin me kuulumme?

Kieli, uskonto, kansallisuus, tavat

Ensisijaisia kulttuuri-identiteetin tekijöitä ovat kieli, uskonto, kansallisuus ja tavat. Niiden keskinäinen painoarvo voi vaihdella, mutta yhdessä ne muodostavat me-tunteen, vahvistavat ja ylläpitävät sitä. Ulkomailla asuessa niiden merkitys korostuu. Jos molemmat vanhemmat ovat venäjänkielisiä ja kotikieli on venäjä, venäjän taidon katoamista ei yleensä pelätä. Venäläinen ylisukupolvinen perheyhteys on voimakas, maanmiehiin pidetään yhteyttä, kulttuuripääoma on rikas. Yhteydenpito on käsittämättömän helppoa verrattuna aikoihin vielä pari vuosikymmentä sitten. Havainnollinen, miellyttävä esimerkki osui kohdalleni vastikään. Pyysin ja sain venäläiseltä kollegaltani hänen Habarovskin mummonsa kurpitsapuuroreseptin. Sain sen sähköpostitse muutamassa hetkessä ja hyvää tuli. Yhdessä vannoimme omaleimaisten kekriherkkujen nimeen.

Sanna Iskanius (2006) on tutkinut venäjänkielisten 15–30 -vuotiaiden maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteettiä. Hänen mukaansa Suomessa keskimäärin 4,5 vuotta asuneet venäjänkieliset nuoret pitivät äidinkieltänsä venäjää tärkeimpänä identiteettinsä kielenä. Noin 70 prosenttia tutkituista nuorista piti itseään myös etnisesti venäläisenä, noin neljännes sekä venäläisenä että suomalaisena ja vain kuusi prosenttia suomalaisena. Maassaoloajan pidentyessä nuoret ”suomalaiistuvat”, eli he kokevat olevansa jo jossakin määrin suomalaisia, vaikka monelle venäjän kieli säilyy kuitenkin tärkeimpänä kielenä. Etninen ja

kulttuurinen tausta ei siis näytä olevan yhtä tärkeä identiteettiä määrittelevä tekijä kuin kieli. Kieli määrittelee ystäväpiiriä ja vapaa-ajan kommunikointia.

Omasta, maahanmuuttajataustaisten venäjänkielisten ryhmästä haetaan tukea venäläiselle identiteetille yhteisen alkuperän, kulttuurin, ajattelutavan ja erityisesti kielen perusteella. Ryhmän tärkeys ja sosiaalinen tuki näkyvät myös siinä, että ystäväpiiri koostuu lähes yksinomaan muista venäjänkielisistä. Syyksi suomalaisten ystävien vähäisyyteen nuoret mainitsivat kieliongelmiensa lisäksi erot *maailmankatsomuksessa, luonteessa ja käyttäytymisessä*.

Johtopäätöksissään Iskanius osuvasti toteaa, että myönteinen suhde omaan äidinkielen ja omaan taustaan helpottaa myös suomalaisen kulttuurin ja suomen kielen omaksumista.

Tätä kirjoitusta varten tein itsekin haastatteluja. Haastattelin avoimin kysymyksin pääkaupunkiseudulla asuvia venäjänkielisiä seurakunta-aktivisteja, mukaan lukien Suomessa toimivia venäläisiä free lance -toimittajia sekä Suomen ortodoksisen kirkon maahanmuuttajien perehdytyksestä vastaavia. Tutkin, mikä on omalle kulttuuri-identiteetille ja me-tunteelle keskeistä: kieli, uskonto, kansallisuus, vai tavat? Erityisesti halusin tietää, miten eri tavoin kielen ja tuttujen tapojen merkitys miellettiin osaksi suhdetta ortodoksisuuteen ja seurakuntaelämään. Kysyin myös, mitkä seikat painavat seurakunnan valinnassa, ja mitä eroja heidän tuntemiensa suomalaisten ja venäläisten seurakuntien välillä on. Lopuksi kysyin, miten oman seurakuntayhteisön toimintaa olisi parannettava.

1. Mikä on tärkeintä? Kieli, uskonto, kansallisuus, tavat, kulttuuri?

Ensimmäinen haastateltavani (V1) on suomalaista koulua käyvä lukiolainen, joka osallistuu säännöllisesti venäläisen Nikolskin seurakunnan jumalanpalveluselämään. Hänellä on sekä Venäjän että Suomen kansalaisuus. Virallisesti perhe kuuluu Suomen ortodoksisen kirkkoon. Iskaniuksen tyypittelyä soveltaen hän on *kaksikielinen*.

V1: Olen venäläinen. Venäläinen vanhempien, äidinkielen ja kulttuurin taolta. Ortodoksisuus on tärkeää. Ortodoksisuus kuuluu venäläiseen arkeen ja elämään. Ainakin meidän perheessämme.

Toinen haastateltavani (V2) on suomenmielinen 24-vuotias yliopisto-opiskelija. Hänen isoäitinsä oli suomalainen, joka muutti Neuvostoliittoon 30-luvulla työn perässä ja palasi Suomeen 90-luvulla. Paluumuuttajaisoäidin aloitteesta koko perhe muutti Suomeen.

V2: Kieli määrittelee ihmistä. (Elina Kahla/HK: Suomalainen vai venäläinen?). Riippuu kuka kysyy. Minulle olla venäläinen ja ortodoksi eivät ole sama

asia. Asutaan Suomessa, pitää puhua suomea. Se on se kieli, jolla me tulemme saamaan töitä.

Aikuiset toimittajahaastateltavani (V3, V4) ovat venäjänkielisiä. He oleskelevat Suomessa ja tuottavat mm. venäjänkielistä uskonnollista videomateriaalia. He kuuluvat venäläiseen Nikolskin seurakuntaan, mutta osallistuvat aktiivisesti myös Suomen ortodoksisen kirkon toimintaan.

V3: Kansallisuus jää uskonnon varjoon. Venäjä on tyypillisesti monikansallinen. Toisaalta emigraatiossa kansallisuuden merkitys taas korostuu.

2. Miten suomalainen ja venäläinen ortodoksisuus eroavat toisistaan?

V1: Kalenteriero on tärkeä, se on vaikea juttu. Kun tulimme, se oli vielä vaikeampi. Nyt olemme tottuneet siihen, että joulukuun 7.1., mutta sitä pitäisi juhlaa jo kaksi viikkoa aikaisemmin, koska kaikki valmistautuvat siihen. Perheemme ei ole tullut lopulliseen päätökseen, vaan vietämme molempia. Venäläinen joulukuun on kuitenkin tärkeämpi. Suomalaisena joulukuuna syödään joulukuuaateria, ollaan rauhasa, ei anneta lahjoja. Venäläisenä joulukuuna annetaan lahjoja ja käydään kirkossa.

Huivien käyttö. On epäkunnioittavaa, jos tulee kirkkoon housuissa ilman huivia eikä ole mukana palveluksessa. [-] häiritse joskus koululaisjumalanpalveluksessa [Uspenskissa].] Toisaalta onhan se hyvä, että tulee edes kerran vuodessa kirkkoon.

EK: Entä pastoraaliset erot?

V1: Venäjällä on tiukemmat papit. Vaatii, että kirkon sääntöjä noudatetaan. Suomessa sanotaan: "Tee järkevyytesi rajoissa, ja se pätee myös uskontoasioihin." Nikolskin seurakunta on pehmeämpi kuin kirkot Venäjällä, viihdyn siellä. Papit ovat mukavia, vaikka voivat joskus huutaakin. Kun kävin mummon kotikirkossa Petroskoissa, ei ollut mukavaa. Olin jostain tulossa eikä minulla ollut hametta, kaikki töllöttivät. Nikolskissa ei paheksuta. Petroskoissa tunnelma kirkossa oli ankean oloinen, se tuli esiin seurakuntalaisista.

EK: Miksi huivi ja pukeutuminen on niin tärkeää?

V1: Ihmiset on niin opetettu, että Raamatun sanaa pitää kirjaimellisesti noudattaa. Kuri pitää olla. Siitä ei voi suuntaan tai toiseen astua.

EK: Entä paastoaminen?

V1: En noudata niin tarkasti. [-] Kun on urheilija [-] eikä perheessä muutenkaan. Pidän yleensä karkkilakkoa. Pappi sanoo, että paasto on pidättäytymistä jostakin. Minulle karkista kieltäytyminen on vaikeampaa kuin lihasta.

Siinä suhteessa käytän järkeäni. [--] Venäjällä ei niin monet paastoa. Laskiaisena syödään blinejä, mutta ei se ole niin kuin muslimeilla, joille jokikiselle ramadan merkitsee. Venäläiset kaikki yrittävät edes jonkin päivän. Kaupoissa ja ravintoloissa paasto näkyy, on erikoisruokalajit.

EK: Mitä muita kirkollisia eroja on?

V1: Lehtien, kirjojen julkaisuja on paljon enemmän kuin Suomessa, ja niiden kirjo on erittäin laaja. Neitsyt Mariasta ja sen ikoneista on satoja painoksia, mikä ikoni auttaa mihinkin vaivaan. Tehdään bisnestä. Käydään sen [tietyn ikonin] luona. Matrjonasta [Matrona Moskovalainen] on kauheasti ikoneja. Onko sitä Uspenskissa? [Ei] Jokainen ortodoksi Venäjällä on siitä kuullut. Menin tutuille kylään, emäntä antoi heti minulle pienen Matronan ikonin lahjaksi. Menimme Matronan pyhäinjäännöksille. Edessä oli valtava jono. Äiti sanoi, että ehkä jokin toinen päivä. [--] Kaikki tietävät sen paikan. Jotkut ovat siellä pitempään. On tv-ohjelmia, joissa kerrotaan, miten Matrona on auttanut parantumaan mistäkin sairaudesta. Siitä kertovia kirjoja on tosi paljon.

Suomessa on enemmän tasa-arvoa eri pyhimyksiä kohtaan. Venäjällä on sensaatioita. On ns. suosikki-ikoneita ja villityksiä. Venäjällä on ääriuskovia suhteessa Suomeen paljon enemmän. No, Suomessa on ortodokseja 1 % [väestöstä]. Henkilökohtaisesti en ole sellaisia ihmisiä [patrioottisia fundamentalisteja] tavannut. Venäläiset ovat patrioottisempi kansa. Pääsiäispalveluksessa esimerkiksi on selvä, etteivät kaikki mahdu kirkkoon sisään. Kun kansa odottaa pyhää tulta, kun haluaa päästä sisään, niin pitää tulla jo aamupäivästä. [--] Onko se ehkä Stalinin tai Neuvostoliiton ansiota? Ihmiset on kasvatettu neuvostopatriooteiksi. [--] Kuten äiti. Äiti on kokenut kirkon vahvana asiana johon uskoa. En usko, että Suomessa olisi samanlaista. [--] Äiti on syntynyt v. 1966 ja kastettiin samoihin aikoihin kun Neuvostoliitto hajosi, samaan aikaan kuin mummo. [--] Minut kastettiin parivuotiaana [Petroskoissa, samassa kirkossa kuin äiti ja mummo]. Pikkusisko kastettiin Pietarissa kolmevuotiaana. [--] Isäpuoli ei ollut alun perin ortodoksi, hänet kastettiin 50-vuotiaana. Oikea isäni ei ole kovin kirkollinen. Asuu Petroskoissa, jossa käyn kerran vuodessa. [--] Perheessä äiti ja minä olemme kirkollisimpia, pikkusisko [10 v.] käy kirkossa välillä, isäpuoli kerran vuodessa pääsiäisenä. Hän kunnioittaa uskoa ja hänestä on hyvä, että me käymme kirkossa.

V2: Totta kai on eroja. Olen käynyt vain kerran Moskovan patriarkaatin kirkossa. On selvää, että täällä käydään paikalliskirkossa; en ole oikeastaan edes pohtinut. Toinen asia Venäjällä, siellä käyn kirkossa ja palveluksissa. [--] Toki on eroja. On myös eroja Suomen ortodoksisen kirkon suomenkielisten ja venäjänkielisten seurakuntien välillä. P. Kolminaisuuden kirkon pappi isä Aleksei Samoldin on palvellut sekä Venäjällä, Virossa ja nyt Suomessa, [--] hän on kertonut eroista. Venäjällä säännöt ovat tärkeitä, miten erityisesti nainen pukeutunut.

Suomessa ei haittaa jos naisella on housut tai vähän lyhyempi hame. Patriarkka Kirill on esimerkiksi sanonut, että mitä enemmän nainen käy kirkossa, sitä vähemmän hän meikkaa. [-] Ehtoollisessa on paljon eroja, [Venäjällä] on tarkempia sääntöjä. Osin säännöt ovat kanonisen lain vastaisia. Suomessa pappi sanoisi, että jos on jokin sairaus, voi ottaa lääkkeen ja tulla ehtoolliselle silti, Venäjällä se riippuu aina papista. Venäjällä pitää myös aina käydä synninkatumuksessa.

Monet säännöt tulevat juutalaisuudesta. [-] Kyllä Kristus halusi vapauttaa meidät näistä laeista. Venäjällä ihmisillä on juuri näiden sääntöjen vuoksi hyvin erilainen käsitys ehtoollisesta. Siksi Venäjällä käydään harvemmin ehtoollisella.

Venäjällä ei tunneta myöskään kovin hyvin Raamattua. Nyt yritetään taas elvyttää katekumeeniopetusta. Sitä myös vastustetaan kovasti. [-] Eräs hyvä ystävämme pappi halusi elvyttää katekumeeniopetuksen, häntä ruvettiin miltei vainoamaan. Ajateltiin, että pyhä Venäjä, nationalismi, ne sekoittuivat niin voimakkaasti. Ajateltiin, että Venäjä on pelastava maa, koska siellä on oikea usko. [-] Luotettiin, että lapsi heti on kastettu ja kasvaa uskontoon. Kuitenkin neuvostoaikana asia muuttui. On myös toinen syy, joka liittyy muihin kirkkoihin. Moskovan patriarkaatti joutuu taistelemaan omasta sijastaan, näyttämään, että on se oikea usko suhteessa muihin kirkkoihin. Koska baptisteilla on raamattupiirejä, halutaan erottautua niistä, että me emme tarvitse niitä.

Ekumenia on kolmas asia, joka erottaa Moskovan patriarkaatin ja Suomen ortodoksisen kirkon. Suomessa ollaan paljon ekumeenisempia. Jos puhuu venäläisen papin kanssa, parempi koettaa olla mainitsematta ekumeniaa, koska suhtautuminen on hyvin negatiivinen.

V3: Pappi on aina seurakunnassa tärkeä. Yhteisö on tärkeä. Kun tulimme Suomeen, menimme sattumoisin P. Kolminaisuuteen. Tuntui kuin jäljennökseltä [*poddelka*] – papin aksentti [-] vasta kun menin isä Nikolain luo [Moskovan patriarkaatin seurakuntaan] tunsin oloni kotoisaksi. Sain puhua omalla kielelläni.

V4: Hengellinen kontakti pappiin on tärkeä. [Suomen ortodoksisen P. Kolminaisuuden kirkon venäjänkielinen pappi] Isä Aleksei Sjöberg on ihmeellinen, itse löysi tiensä ortodoksiaan. Kaikki diakoniarhytmät ovat erittäin tärkeitä. Suomessa olemme nähneet ainutlaatuisen esimerkin käytännön diakoniatyöstä. Teimme videoita sekä Uspenskin katedraalista että diakoniatyöstä. [Diakoniasisar] Silja Ingman oli ohjelman keskiössä.

(Maahanmuuttajista seurakunnassa): Ensin uusi tulokas tulee yksilönä. Vasta kotiutuessaan hän alkaa vähitellen tuntea itsensä yhteisön jäseneksi. Alkaa tuntea kansalaisyhteisyydet, mutta myös velvollisuudet. Kieli- ja sopeutumiskyky- symykset vaikuttavat suuresti hengelliseen puoleen. Pappi on keskeisessä asemassa. Nykyään Nikolskissa toimii myös suomalainen pappi, eläkkeellä oleva kappalainen. Toiminta on muuttunut rakentavaan suuntaan.

V3: (Seurakunnan valinta): Jos osa perheestä on suomalaisia, perhe menee suomalaiseen kirkkoon. Meidän joukossamme on paljon avioliitosta eronneita.

On monia, jotka haluavat unohtaa entisen ja menneisyytensä, haluavat tulla uussuomalaisiksi. Suomen kirkossa on enemmän etuisuuksia, on laskelmallisuutta [--]. Suomen kirkko on rikkaampi [kuin Moskovan seurakunta]. On niitäkin, jotka menevät luterilaiseen kirkkoon, joka on vielä rikkaampi, 80 % suomalaisista kuuluu siihen.

3. Miten oman seurakuntayhteisön toimintaa olisi parannettava?

V1: Suomessa on hyvä, että on esimerkiksi rippikoulu, johon tosin en päässyt, on leirejä. Seurakunta järjestää nuorille toimintaa, hauskaa yhdessäoloa, jossa kirkko on mukana. Tosi hyvä juttu. [Nikolskissa] on pikkulapsille kerho, jossa luetaan pyhien elämäkertoja. En ole itse käynyt, mutta olen kuullut tosi paljon. Pappi vetää. Se on lauantaisin, tunnin sessio ennen iltapalvelusta. Keskiiviikkoi-
sin taas on aikuisten hengellinen keskustelu. Arjen asioita, miten ortodoksin tulee suhtautua lasten kasvatukseen. Kirkko ja arki. Nikolskissa käy tosi paljon nuoria, jotka käy sunnuntaina tai viikoittain kirkossa, riippuu tietysti perheen käytännöstä. Ovat kiinnostuneita uskonnosta. Ei ääripatrioottisia mutta kunnioittaa palvelusta. Nuorten kesken on tosi hyvä henki. 5–6 vuotta nuoremmat ovat hyvin mukana.

Suomessa ortodoksinuoret ei käy niin paljon kirkossa. Kripari [rippikoulua vastaava kristinoppikoulu] on kaikilla, se on tehty koska luterilaisilla on se. Hyvä, että on leirejä, mutta toisaalta olen kuullut mitä kaikkea on tapahtunut. Ei ole kirkkoa kohtaan kunnioittavaa, ei voi juoda jos menee uskonnolliselle leirille. Ymmärrän tietysti, että nuoria on vaikea vahtia. Jos oltaisiin liian ankaria, ei ehkä kirkkoon tulisi kukaan. [--] On tärkeää, että kunnioittaa palvelusta. Olet kunnolla ja ajattelet Jumalaa etkä ajattele, ettei ole saanut aamupalaa. [Suomessa] on omituista, että kaikki saa ehtoollista ilman synnintunnustusta. [Huomasin] koululaisjumalanpalveluksissa, joita oli 9. luokalle asti. Käytäntö on todella omituinen. [Itse pyysin] erikseen synnintunnustusta. Edes palveluksen aikana voisi olla kunnolla. Kaikkiin asioihin ei voi myöntyä. Ehtoollinen on tärkein sakramentti, pitää olla käynyt synnintunnustuksella. Käyn [synnintunnustuksella ja ehtoollisella] noin neljä kertaa vuodessa. Vähän vaihtelee. Käyn samalla Nikolskin papilla.

V2: Parannettavaa? Että kirkot lähentyisivät, ettei ajateltaisi, kumpi patriar-
kaatti on oikeampi.

EK: Onko ajanlaskukysymys tärkeä?

V2: Minulle henkilökohtaisesti ei. Jotkut sanovat: se on pelastuskysymys. Ehkä voisi hyväksyä, että toiset elävät yhden, toiset toisen kalenterin mukaan. Itselleni se ei ole tärkeää. Jos tiedän, että se on toiselle tärkeää, niin yritän väl-
tellä ja väistellä kysymystä, yritän kunnioittaa toista.

EK: Miten Kolminaisuudessa, käyvätkö kaikki synnintunnustuksella aina ennen ehtoollista?

V2: Monet käyvät. Pappi ei vaadi, mutta useimmat käyvät aina. Isä Aleksei on usein kritisoinut venäläistä kirkkoa. Olen kuullut kolme kertaa hänen sanovan, että hän mieluummin palvelee Suomessa. Ei niin paljon sääntöjä, eikä piispa seuraa samalla lailla kuin Venäjällä. Piispa antaa hengittää, ei tarvitse tehdä tiliä kaikesta. [Isä Aleksei] kokee vääräksi [sääntökuuliaisuuden], että vesipaastotaan, mutta mafioso tai nainen joka juuri on tehnyt abortin, menee silti ehtoolliselle.

En koe kuuluvani yhteen kansaan, siksi olen antinationalisti. [-] Oli kampaailua, en ole automaattisesti ortodoksi siksi, koska olen venäläinen, tärkeämpää on usko. Olla kristitty ensisijaisesti ja toiseksi ortodoksi, tietysti tausta, että olen kastettu ortodoksiksi, merkitsee. Koen ärsyttävänä, että venäläisyys ja ortodoksia liitetään automaattisesti yhteen. Koen sen ongelmallisena. Ateistinen valtio erotti kirkon ja valtion. Neuvostoliiton aika on vaikuttanut siihen, ettei venäläinen ole automaattisesti ortodoksi, se on muuttanut nationalistista ajatusta. Ehkä asiat ovat jo Venäjällä muuttuneet positiiviseen suuntaan. Haluan uskoa siihen.

V4: Venäläinen vanhainkoti olisi tarpeen. Vähän niin kuin (suomalaisäätiön ylläpitämä) Helenan vanhainkoti, mutta eri tavalla. Diakoniassa on tärkeää työn organisointi, vetäjä Kari on erityinen henkilö. Suomalaisessa seurakunnassa vanhustyö ja ystävätyö ovat hyvällä tolalla, kirkkokahvitus on järjestelmällistä, meillä se on spontaania. Olemme näyttäneet ortodoksia elokuvia kuten Pavel Lunginin *Saari*. Tulimme Suomeen ortodoksisen elokuvan asiantuntijoina! Kerrottiin, että Suomessa on jumalapalveluksien suoria lähetyksiä. Sanoimme, että se ei ole ihan sama asia kuin ortodoksinenokuva. Konferensseja pitäisi järjestää muillekin kuin kirkon edustajille. Esillä pitäisi olla myös kirjallisuutta, kulttuuria, musiikkia.

V3: Valistustyötä tarvitaan, pelkkä uskonto ei riitä. Luova intelligentsia tuntee olevansa eristyksissä. Tämä ympäristö antaa meille ravintoa, mutta tuloksista ei olla kiinnostuneita. Pelkkä "venäläinen kysymys." Monet masentuvat henkisesti ja syntyy eristyneisyyttä, ongelmia ja umpikujia. Se on vakava ongelma.

V4: Pitäisi luoda kulttuurisilta. [-] Ei ole hyviä suhteita suomalaisen ja venäläisen seurakunnan välillä. On epäselvyyksiä asioista, joista ei ole sovittu [*nedogovorennost'*]. Yhteiset tilaisuudet lisääisivät yhteisymmärrystä. Nyt on jännitteitä, ennakkoluuloja. Suomalaisilla on niin ja näin... sen tapaista puhutaan. Hyvä jos papit olisivat ystävällisissä väleissä keskenään, eivätkä vain muodollisissa. Mehän seuraamme paimenta, papin esimerkki on tärkeä. Festivaalit ja tapaamiset olisivat tärkeitä, olisi hyvä, jos jokin suomalainen organisaatio järjestäisi. Te voisitte itse määritellä ehdot, kääntää historian kulun toiseen suuntaan.

Maahanmuuttajatyön näkökulma

Joensuun piispa Arseni on useita vuosia vastannut Suomen ortodoksikirkon maahanmuuttajatyöstä (ks. Arseni 2010). Hän pitää etusijalla tulokkaiden ghetoututumisen välttämistä. Kaksikieliset palvelukset, venäjänkielen taitoinen pappi ja kanttori edistävät kotoutumista. Jumalanpalveluselämää tukee muu valmennus, kuten systemaattinen teologinen aikuisopetus (tiistaiseura) ja perheleirit. Perheleireillä voidaan keskustella tärkeistä asioista tarkemmin, esimerkiksi lainoppineen alustajan johdolla Suomen lain lastensuojelukohdista. Kuten tunnettua, lasten fyysinen kuritus ei ole Suomessa, toisin kuin Venäjällä, sallittua.

Osa toiminnasta voi kuitenkin olla kokonaan venäjänkielistä: kuoro, lastenkerho, aikuisten kerho *Gruppa Marija*. Avainhenkilöt ovat tärkeitä, he vetävät mukaansa tulokkaita. "Topakka kahvittaja" saa paljon hyvää aikaan. Toisella puolella tärkeää on kirkon työntekijöiden ja kantaseurakuntalaisten asennekasvatus. Vaikka historian taakka – erityisesti Karjalassa – onkin omalla tavallaan ymmärrettävää ja voikin painaa ennakoasenteina venäläisiä kohtaan, rasismi on juurittava. Rasismi tai siihen viittaava ei sovi kristilliseen yhteisöön.

Pääkaupunkiseudun ulkopuolella tilanne näyttääkin yksinkertaisemmalta. Kuopiossa, Joensuussa, Mikkelissä tai Jyväskylässä venäjänkielisten hakeutuminen samaan seurakuntaan kantäväestön kanssa on selviö, koska kilpailua Moskovan patriarkaatin taholta ei ole. Patrioottisia fundamentalisteja eli muodollisiin eroihin (kuten ajanlaskukysymys) jämähtäneitä on piispa Arsenin mukaan vähän. Hän toteaa saman kuin muutkin asiantuntijat, eli että vain pieni osa tulijoista on vanhastaan uskovaisia, kun taas valtaosa on hakeutunut kirkkoon elämäkriisien ja -pettymysten myötä. Jälkimmäisten joukkoon mahtuu fundamentalisteja pyrkimyksensä rakentaa "pikku-Venäjää." He saattavat esittää tiukkoja kantoja muodollisissa kysymyksissä, mutta heidän tietonsa kristinopista on vähäinen. Piispa Arsenin mukaan maahanmuuttajien, erityisesti lapsiperheiden hyvä vastaanotto ja integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan on kirkon tulevaisuuden kannalta avainkysymys. Toisen polven maahanmuuttajien varassa on kirkon elämän jatkuvuus. Siksi työtä on arvostettava ja sitä on resurssoitava.

Todennäköisimmin maahanmuuttajien ensimmäinen sukupolvi kokee koko elämänsä tiettyä vierautta ja kotimaan kaipuuta, mutta toinen sukupolvi on jo varmasti uuden kotimaan kasvatti. Ratkaisu yhteiskunnallisessa mielessä lieinee selvä. Kirkon näkökulmasta riittävän uskontokasvatuksen saanut, kastettu ja mirhalla voideltu henkilö, joka on rekisteröitynyt seurakuntaan, on täysivaltainen Suomen ortodoksisen kirkon jäsen (Arseni 2010, 27).

Yhteenveto ja suositus

Edellä toin esiin käsityksiä suomalaisen ja venäläisen kulttuuripiirin eroista, ja valotin niitä kulttuurisankareihin ja törmäyskohtiin liittyvin esimerkein. Pohdin ortodoksisuuden ja venäläisyyden kipupisteitä, jotka ovat osa sekä menneisyyden että tulevaisuudenkin hallintaa meillä Suomessa.

Seurakuntaelämää koskeva haastatteluaineisto puolestaan raotti ovea ns. elettyyn uskontoon, niin sen yhteisölliseen kuin henkilökohtaiseen, yksityiseksi ja intiimiksi miellettyyn puoleen. Aikuisena Suomeen muuttanut on kokenut Neuvostoliiton romahtamisen seuraukset suurena järjestyksenä. Se tarkoitti, että monet vakaumukselliset kommunistit hakeutuivat kirkkoon. "Isä oli alussa [80-luvulla] ateisti, koska Venäjä oli ateistinen maa," -ilmaisu on toistuvuudessaan kuvaava. Siinä kuvastuu sukupolvikokemus, ja toisen sukupolven kokemus, jolle Suomessa ei ole vastaavuutta, eikä sitä siksi tunnisteta. Samaan ilmiöön mielestäni liittyy kansallisuuden ja ortodoksian yhteenkuuluvuuden korostaminen. Venäjän kirkon virallisessa retoriikassa hengellisyyden elpyminen nähdään välttämättömänä ehtona venäläisyyden kulttuuriselle nousulle.

Ajatus välittyi myös muuttajien kokemuksissa. Etnisen venäläisyyden ja ortodoksian yhteen liittämisen takana on usein ajatus, että bolševikkivallankumouksen syihin voi lukea oikeasta uskosta luopumisen. Tällöin ajatellaan, että uskosta luopuminen vaatii asian tiedostamista, katumusta ja paluuta kirkon yhteyteen [*votserkovlenie*]. Venäläinen papisto ja heistä erityisesti kirkon uusmarttyyriperinteen elvyttäjät korostavat lähihistorian uhrien merkitystä tämän päivän hengellisyydelle. Tätä puolta suomalaisessa seurakunnassa ei juuri käsitellä. Se on suomalaiselle papistolle vieras.

Johtopäätöksenä haastatteluista voi sanoa, että yhteinen kollektiivinen kokemus, yhteisyyden tunne sisältäen yhteisen kielen, tavat ja mielenmaiseman, papin ja kirkontyöntekijöiden persoona ja kontakti heihin ovat maahanmuuttajille tärkeitä. Pappiin suhtaudutaan auktoriteettina, papilta saatetaan odottaa ohjausta kokonaisvaltaisesti myös arkisen elämänhallinnan asioissa. Implisiittisesti tai eksplisiittisesti monet ilmaisevat olevansa enemmän kotonaan Moskovan patriarkaatussa, mikäli kysymys on pääkaupunkiseudun asukkaasta. Heidän joukossaan on sekä kaksikielisiä, venäjänkielisiä että huonosti sopeutuneita venäjämielisiäkin.

Venäjämieliset tulkitsevat herkimmin havaitsemansa erot automaattisesti venäläisen, "oman", käytännön ja perinteen eduksi. Tulkinta voi esiintyä patrioottisena fundamentalismina. Venäläinen kasvatus ja kulttuurituotanto niin kirkon kuin maallisen tahon piirissä korostavat länsiuhkaa voimakkaasti ja järjestelmällisesti. Länsimainen ortodoksia, ts. ortodoksinen perinne mukautettuna länsimaiseen yhteiskuntajärjestelmään ja kulttuurirelativismiin, sopii fundamentalistien mielenmaisemaan huonosti.

Kun viime aikojen kehityksestä tiedetään, että Venäjän kirkon ja valtion yhteispelin tavoitteena on vahvistaa diasporassa eläjien ”venäläisenä pysymisen” identiteettiä, on ilmeistä, että Suomeen pettyneet ja huonosti sopeutuneet venäjämieliset voivat olla herkimmin alttiina mielipiteiden muokkaukselle ja asenteiden kärjistymiselle.

Myös Suomen ortodoksisen kirkon aktiivisuudesta ja näkemyksellisyydestä on paljon kiinni. Jos suomalainen ortodoksis seurakunta jää vieraaksi, asennoituminen siihen voi olla hyvin ulkokohtainen. Päinvastaisessa tapauksessa seurakunta voisi olla tärkeä kotouttaja ja hengellinen koti. Parasta maahanmuuttajatyötä olisi sellainen, jossa sekä kirkon työntekijät että kantaseurakuntalaisetkin olisivat valmiita muokkaamaan asenteitaan ja kulttuuri-identiteettejään, ja toivottamaan tulijat tervetulleiksi kilvoittelemaan yhdessä.

Pohjoisen rajamaan historia on paitsi riesa, myös valtava rikkaus. Historiaa ulkopuolisille avaamalla ja siitä ammentamalla on mahdollista rakentaa myös myönteistä yhdessä elon tulevaisuuden kuvaa.

Viitteet

- ¹ ” Jos venäjänkielisten osuus kaikista maahanmuuttajista säilyy samana, vuonna 2050 heitä olisi tasaisen taulukon mukaan 200 000–250 000”, arvioi Siirtolaisuusinstituutin johtaja Ismo Söderling.” *Venäläisiä yhtä paljon kuin ruotsinkielisiä* 2013.
- ² ”Kulttuurinen relativismi sisältää sen, ettei yksittäisellä kulttuurilla ole mitään ehdottomia kriteerejä toisen kulttuurin toimintojen tuomitsemiseksi alhaisiksi tai jaloiksi. Mutta jokainen kulttuuri voi, ja sen tulisi, arvioida omia toimintojaan tällaisin kriteerein, koska kulttuurin piirissä olevat ovat sekä toimivia että havainnoivia osallistujia.” Claude Lévi-Strauss, siteerattu *Hofstede* 1993, 23.
- ³ Haastattelut (yhteensä 6 kpl) on pääosin tehty suomen kielellä, paitsi V3 ja V4. Ne olen venäjältä suomentanut. Muutkin suomennokset ovat omiani, jollei muuta suomentajaa ole mainittu. Haastattelut on tehty loka- ja marraskuussa 2011. Kirjoitukseni aiempi versio on julkaistu *Ortodoksia - aikakauskirjassa* 54 (2015). Tämä versio on päivitetty syyskuussa 2016.
- ⁴ Käytän sivilisaatiotermiä Huntingtonin määrittelemällä tavalla, jonka mukaan sivilisaatio tarkoittaa kulttuuria ”isolla kirjaimella” sisältäen kollektiiviset arvot, normit, instituutiot ja ajattelutavat, jotka periytyvät saman yhteiskunnan jälkeläisille ensisijaisina. Osatekijät ovat veri, kieli, uskonto ja elämäntapa, joista uskonto on historian katsannossa ollut vaikuttavin. Sivilisaatiot ovat *totaliteetteja*, jonka osatekijöitä ei voi ymmärtää muutoin kuin suhteessa kokonaisuuteen. Sivilisaatio on laajin kulttuurin yhteisö (entity).
- ⁵ Huntington 1993 ja 1996 (jälkimmäisen suomennos: Huntington 2003). Siirroskonfliktit = fault line conflicts. Suomennoksessa ”civilization” on paikoin käännetty myös vastineella ”kulttuuri”.

Kirjallisuus

- Arseni, piispa (2010): Suomen ortodoksisen kirkon maahanmuuttajatyön haasteita. *Ortodoksia*, 51, s. 23–27.
- Auvinen, Heikki (2011): Notre Damen kellonsoittaja tiennäyttäjänä idänsuheteissa. Puheenvuoro Uusi Suomi –blogipalvelussa 13.11.2011. Saatavilla: <http://heikki1k2auvinen.puheenvuoro.uusisuomi.fi/88396-notre-damen-kellonsoittaja-tiennayttajana-idansuheteissa>, luettu 26.8.2016.
- Etkind, Alexander (2013): *Warped Mourning. Stories of the Undead in the Land of the Unburied*. Stanford University Press. Stanford.
- Golubinski, Je. (1997): *Istorija ruskoi tserkvi*. Moskova.
- Hofstede, Geert (1993): *Kulttuurit ja organisaatiot. Mielen ohjelmointi*. Suom. Ritva Liljamo. WSOY. Helsinki.
- Hunter, Shireen (2014): *Islam in Russia. The Politics of Identity and Security*. M. E. Sharpe. New York.
- Huntington, Samuel (1993): Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72 (3), s. 22–49.
- Huntington, Samuel (2003): Kulttuurien kamppailu ja uusi maailmanjärjestys. Suom. Kimmo Pietiläinen. Terra Cognita. Helsinki.
- Hämynen, Tapio (2006): Ryssänkirkkolaisia vai aitoja suomalaisia. Ortodoksinen väestö itsenäisessä Suomessa. Esitelmä Lahden museoitien Historiapäivillä 11.2.2006. Saatavilla: www.lahdenmuseot.fi/content_images/maakuntamuseo/shp/hamynen_tapio_11_2_06.pdf, luettu 7.11.2011.
- Iskanus, Sanna (2006): Venäjänkielisten maahanmuuttajaoppilaiden kieli-identiteetti. *Jyväskylän Studies in Humanities* osa 51. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Kemppi, Hanna (2011): Kivennavan Lintulan luostari matkailukohteena. Teoksessa: K. Kajannes (toim.): *Itä meissä. Artikkeleita ortodoksisesta kulttuurista ja suomalais-venäläisestä vuorovaikutuksesta*. Kustannusosakeyhtiö Hai. Joensuu.
- Kljutševski, V. O. (1871): *Drevnerusskije zhitija kak istoritšeski istotšnik*. Moskova.
- Kivinen, Markku (1998): *Sosiologia ja Venäjä. Hanki ja jää & Tammi*. Helsinki.
- Korpela, Jukka (2008): *The World of Ladoga; Society, Trade, Transformation and State Building in the Eastern Fennoscandian Boreal Forest Zone, c. 1000–1555*. (Nordische Geschichte, 7.) Berlin: Lit.
- Korpela, Jukka (2011): Vremja. *Idäntutkimus* 2011 (3), s. 25–26.
- Korpela, Jukka (2015): Länsimaisen yhteiskunnan juurilla. Jumalan laista oikeusvaltion syntyyn. Gaudeamus, Helsinki.
- Laulu Igorin sotaretkestä (1953): *Laulu Igorin sotaretkestä*. Suom. Jaakko Rugojev. Karjalais-Suomalaisen SNT:n valtion kustannusliike. Petroskoi.
- Leo, arkkipiispa (2010): Suomen ortodoksisen kirkon ulkopoliittikka. Puheenvuoro UKK- ja Paasikivi-Seurassa Kuopion klubilla 16. maaliskuuta 2010.

- Saatavilla: <https://www.ort.fi/content/suomen-ortodoksisen-kirkon-ulkopoliitikka>, luettu 26.8.2016.
- Ljutik, Viktor (2007): Potšemu Moskovskii Patriarhat otkryvajet novye prihody zagranitsej? *Severnyi Blagovest* 3(12), s. 21.
- Martikainen, Tuomas ja Laitila, Teuvo (2014): Population Movements and Orthodox Christianity in Finland: Dislocations, Resettlements, Migrations and Identities. Teoksessa: Hämmerli, Maria and Jean-François Mayer (toim.): Orthodox Identities in Western Europe. Migration, Settlement and Innovation. Ashgate Publishing, London, s. 151–178.
- Mitrofan (Badanin), ieromonah/igumen (2006): Prepodobnyi Feodorit Kol'skii. Zhitie. SPB. Ladan.
- Mitrofan (Badanin) (2007): Prp. Varlaam Keretski. Istoritšeskie materialy k napisaniju zhitija. St. Peterburg – Murmansk.
- Mitrofan (Badanin) (2009): Trifon Petšenski. St. Peterburg – Murmansk.
- Murtorinne, Eino (2010): Kirkkojen ja uskontojen asema kommunismin valtakautena. Teoksessa: Turunen, Maija (toim.): Kirkot ja uskonnot itäisessä Euroopassa. Edita. Helsinki, s. 10–29.
- Ostat'sja ruskim (2007): Ostat'sja ruskim. Mitropolit Kirill predlagajet duhovnye retsepty. *Severnyi Blagovest* 3(12), s. 30–31.
- Pravda o religii v Rossii (1942): *Pravda o religii v Rossii*. Moskovski patriarhat. Moskova.
- Riikonen, Juha (2007): Kirkko politiikan syleilyssä. Suomen ortodoksisen arkkipiispakunnan ja Moskovan patriarkaatin välinen kanoninen erimielisyys 1945–1957. Joensuun yliopiston teologisia julkaisuja. Joensuun yliopisto. Joensuu.
- Roudometof, Viktor (2014): Globalization and Orthodox Christianity. The Transformations of a Religious Tradition. Routledge, London.
- Runeberg, Johan (1964): Vänrikki Stoolin tarinat. Suom. Paavo Cajander. Otava. Helsinki.
- Ševtšenko, T. I. (2010a): Kanonitšeskoje priznanije Moskovskim Patriarhatom Finljandskoi Pravoslavnoi Tserkvi v 1957 g. Novaja i novejšaja istorija. 2010 (1), s. 156–166.
- Ševtšenko, T. I. (2010b): Pravoslavnaja tserkov' Finljandii posle vtoroi mirovoi voiny: "Meždu Moskvoi i Konstantinopolem." Rossiiskaja istorija. 2010 (2), s. 176–184.
- Ševtšenko, T. I. (2011): Igumen Hariton. Spaso-Preobraženski Valaamski monastyr'.
- Suomen ortodoksinen kirkko (2015): Keskusrekisteri. Saatavilla: <https://www.ort.fi/keskusrekisteri>, luettu 26.8.2016.
- Suomen ortodoksisen kirkon strategia (2009): Kirkon strategia 2010–2015. Saatavilla: https://www.ort.fi/virallisia_asiakirjoja/kirkon-strategia-2010-2015, luettu 26.8.2016

Keitä me olemme? Keihin me kuulumme?

Valamon luostari (Laatokka) Saatavilla: Wikipediasivu:http://fi.wikipedia.org/wiki/Valamon_luostari_%28Laatokka%29, luettu 26.8.2016.

Yle (2013): Venäläisiä voi olla Suomessa yhtä paljon kuin ruotsinkielisiä vuonna 2050. Yle.fi -uutiset 13.5.2013. Siirtolaisuusinstituutin johtajan Ismo Söderlingin haastattelu. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/venalaisia_voi_olla_suomessa_yhta_paljon_kuin_ruotsinkielisia_vuonna_2050/6638771, luettu 31.8.2016

Vihavainen, Timo (2011): Itäraja häviää. Venäjän ja Suomen kaksi vuosisataa. Otava. Helsinki.

Väinämö, Rauni (1988): Paavalin kaupunki. Raportti ortodoksisuudesta. WSOY. Helsinki.

Arkistolähde:

Ortodoksiset kirkonarkistot (2015) Saatavilla: http://wiki.narc.fi/portti/index.php/Ortodoksiset_kirkonarkistot#Ortodoksinen_kirkko_Suomessa, luettu 26.8.2016.

Dmitry Strovsky ja Jukka Pietiläinen

Venäläisvähemmistö Suomen venäjänkielisessä lehdistössä

Johdanto

Vuoden 2015 lopussa Suomessa asui yli 72 000 venäjänkielistä. Heidän osuutensa koko ulkomaalaistaustaisesta väestöstä on noin neljännes (Tilastokeskus 2016). Venäjänkielisen väestönosan määrä tulee kasvamaan myös tulevaisuudessa, vaikka kasvuvauhti ehkä hidastuuakin.

Venäläinen siirtolaisuus on siis ollut osa suomalaista yhteiskuntaa jo vähintään 200 vuoden ajan. Aihetta ei kuitenkaan ole käsitelty kovinkaan paljon akateemisessa tutkimuksessa (Ks. esim. Baschmakoff & Leinonen 2001; Pentikäinen & Hiltunen 1995; Hellman 1985; Hellman & Ekonen 1991; Jacobson-Widding 1983; Novitsky 1985; Protassova 2004, Leitzinger 2008).

Venäjänkielistä journalismia on tutkittu hyvin vähän. Helsingin yliopiston kirjaston työntekijä Julitta Suomela (2001) on tutkinut aihetta historiallisesta näkökulmasta väitöskirjassaan Rajantakainen Venäjä. Kirja ilmestyi venäjäksi vuonna 2004. Osa tästä tutkimuksesta käsittelee Suomen venäjänkielistä lehdistöä, vaikka se ei ollutkaan tutkimuksen pääasiallisen huomion kohteena. Lisäksi Suomen venäjänkielistä lehdistöä on käytetty myös tutkimusaineistona siirtolaisten kieltä ja etnistä identiteettiä käsittelevissä tutkimuksissa (Protassova 2003; Protassova 2004).

Venäläinen lehdistö Suomessa

Ensimmäinen venäjänkielinen lehti alkoi ilmestyä Suomessa vasta niinkin myöhään kuin vuonna 1900. *Finljandskaja gazeta* (Suomen lehti) ilmestyi kaikkiaan 17 vuoden ajan. Se muistutti tyyppillistä vallankumousta edeltävän Venäjän maakuntalehteä. Aluksi *Finljandskaja gazeta* ilmestyi kolme kertaa ja toisesta ilmesty-

misvuodestaan alkaen neljä kertaa viikossa. Aloitteen lehden perustamisesta teki kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov. Lisäksi ilmestyi lehden suomenkielinen liite "Suomen Sanomat", jossa julkaistiin tärkeimpiä juttuja suomeksi käännettynä.

Finljandskaja gazeta edusti kenraalikuvernöörin virallista linjaa, puolusti Venäjän valtakunnan intressejä ja suhtautui kielteisesti suomalaisten kansallisiin pyrkimyksiin (Strovski 2006). *Finljandskaja gazeta*n tyyli oli kuiva ja yksipuolinen. Lehden juttutyypeissä oli vain vähän vaihtelua, esimerkiksi viihteellisiä juttuja ei julkaistu lainkaan, eikä toimituksen ulkopuolisille kirjoittajille annettu palstatilaa. Sen vuoksi ei olekaan ihme, että lehti ei herättänyt suurta kiinnostusta edes venäjänkielisen väestön pääosassa, suomalaisesta, venäjää osaavasta yleisöstä puhumattakaan. Viimeisenä elinvuotenaan "hallituksen äänitorvi" muuttui todella pitkäpiimäiseksi ja kuoli sen vuoksi "luonnollisen kuoleman". Sama kohtalo oli tuohon aikaan myös venäjänkielisellä uskonnollisella *Gelsingforsski prihodskoi listok* (Helsingforsin seurakunnan lehti; 1914–1917) -julkaisulla. Julkaisu keskittyi pelkästään uskonnollisiin kysymyksiin.

Helmikuun 1917 Venäjän vallankumouksellisten tapahtumien seurauksena perustettiin erilaisia yhteiskunnallis-poliittisia lehtiä, jotka edustivat eri poliittisten ryhmien ja puolueiden linjoja. Yhteiskunnallisten intressien vastakkainasettelu näkyi kaikkein aktiivisimmin venäläisten sotilaiden keskuudessa. Tähän aikaan Suomessa olevat venäläiset joukot käsittivät 125 000 henkilöä (Suomela 2001, 63). Mielipiteet armeijassa ja laivastossa olivat hyvin erilaisia. Ei siis ihme, että *Izvestija Gelsingforsskogo Soveta deputatov armii, flota i rabotših Sveaborgskogo porta* (Helsingforsin armeijan, laivaston ja Sveaborgin satamatyöläisten edustajien neuvostojen tiedonantoja) ja *Kazarmy* (Kasarmit) sekä aikakauslehdet *Golos finljandskoi armii* (Suomen armeijan ääni) ja *Artillerist* (Tykkimies) julkaisivat aineistoa maan sisäisestä tilanteesta sekä poliittisten oikeuksien ja kansalaisvapauksien kehityksestä. Näissä lehdissä esiintyi hyvin erityyppisiä juttuja. Näille lehdille oli ominaista avoimuus erilaisille suuntauksille ja huomattava joukko toimituksen ulkopuolisia kirjoittajia. Sen lisäksi enemmistö Suomen venäjänkielisistä lehdistä suhtautui kielteisesti jatkuvasti vaihtuviin hallituksiin ollen "kansan" puolella. "Kansaa edustavat" näkökannat toki poikkesivat toisistaan, kunkin lehden aatteellisen suuntauksen mukaan. Mielipiteiden polarisoituminen muistutti monessa suhteessa tuon ajan venäläistä lehdistöä.

Lokakuun vallankumouksen jälkeen Suomen venäjänkielisestä lehdistöstä tuli osa emigranttilehdistöä. Suomi oli ensimmäinen valtio, jossa syntyi venäjänkielisiä emigranttilehtiä vallankumouksen jälkeisenä aikana. Muissa Euroopan maissa venäläisiä emigranttilehtiä syntyi vasta 1920-luvulla. Kuten Julitta Suomela (2001, 64) toteaa, Suomen venäjänkielistä lehdistöä ei voi kutsua kokonaan emigranttilehdistöksi, sillä venäläisiä asui Suomessa jo ennen vallankumousta. Uusien lehtien sisältö poikkesi alusta alkaen niistä lehdistä, jotka olivat ilmestyneet ennen vallankumousta ja joiden toiminta perustui

bolševikkien politiikan vastustamiselle. Tämä yhdisti lehtiä, jotka ilmestyivät vuonna 1918. Tällaisia olivat erityisesti *Golos russkoi kolonii* (Venäläisen siirtokunnan ääni), *Russkii golos* (Venäläinen ääni) ja *Russkii listok* (Venäläinen lehti). Pääosa lehdistä suhtautui bolševikkeihin negatiivisesti. Ainoa poikkeus tästä on *Put* (Tie) -lehti, joka ilmestyi vuonna 1921. Lehti oli poliittisesti smena veh -ryhmän kannattaja. *Smena veh* (Merkkipyöväiden vaihto) -liike oli samanimisen, Prahassa ilmestyneen aikakauslehden ympärille syntynyt valkoisten emigranttien ryhmä, joka kannatti yhteistyötä bolševikkien kanssa.

Sotien välisenä aikana venäjänkielinen lehdistö oli jakaantunut ja lehtiä ilmestyi yhteensä 16, joista enemmistö oli sanomalehtiä (Bibliografia 1988). Useimmat lehdistä elivät vain lyhyen ajan – muutamista kuukaudesta puoleentoista tai kahteen vuoteen. Syynä tähän olivat ennen kaikkea niukat resurssit, joita siirtolaisilla oli käytettävissään, ja heidän keskuudessaan vallinneet aatteellis-poliittiset ristiriidat. Myös valtiovalta suhtautui epäluuloisesti ja toisinaan jopa vihamielisesti Suomen alueella oleviin Venäjän kansalaisiin ja venäjänkieliseen lehdistöön.

Edelliseen liittyen ei olekaan ihme, että jo 1930-luvulla venäjänkielinen lehdistö käytännöllisesti katsoen loppui: jäljelle jäi vain kaunokirjallinen julkaisu *Žurnal Sodružestvo* (Yhteisön aikakauslehti), ja avoimesti fasistinen lehti *Klitš* (Kutsuhuuto). Tähän aikaan venäläissiirtolaisten ja taitavien venäläisten toimittajien määrä pieneni (suurin osa heistä muutti muihin maihin jo 1920-luvulla).

Ensimmäiset sodan jälkeiset vuodet olivat vieläkin vaikeampia ja vaarallisia venäläisille siirtolaisille. Mistään neuvostovastaisesta journalismista ei voinut olla puhettakaan. Yhdeksi harvoista venäjänkielisen vähemmistön elämästä kertovista lähteistä jäi *Bulletin* RKDS (RKDS:n tiedote, 1946). Venäläinen kulttuuri-demokraattinen liitto (VKDL, venäjänkielinen lyhenne RKDS) muistutti neuvostoliittolaisia yhteiskunnallisia järjestöjä. VKDL taisteli ensimmäisinä vuosinaan aktiivisesti ”oikeisto” ja ”vasemmisto” -poikkeamia vastaan kutsuen vihollisiksi ”niitä, jotka eivät ole valmiita avaamaan tulta pelkästään meitä vastaan vaan myös koko maailman demokratiaa vastaan” (Hämäläinen 2003, 24). Ei olekaan ihme, että *Bulletin* VKDL muistutti monessa suhteessa neuvostoliittolaisia propagandajulkaisuja. Sen ideologis-poliittisesta linjasta poikkesi hieman *Russkii žurnal* (Venäläinen lehti; 1947). On totta, että tässä lehdessä julkaistiin myös poliittiselta kannaltaan puolueettomia tekstejä, esimerkiksi V. Bulitšin runoja. Samoin lehdessä olivat neuvostoteemat esillä. Esimerkiksi päätoimittaja L. Lindberg tuki aktiivisesti Neuvostoliiton ulkopoliitiikkaa.

Hankala tilanne oli myös *Naša žizn* (Meidän elämämme) -lehdellä (1952–1991), joka ilmestyi samoin VKDL:n siipien suojissa. Lehden sisältö voidaan jakaa kahteen ryhmään: poliittiseen ja sivistykselliseen. Poliittinen sisältö oli selkeän ideologista. Numerosta toiseen seurasivat aiheet kuten ”Neuvostojen maassa” ja ”SNTL:n uudet rauhanaloitteet”, joiden propagandarooli oli selvä. Lehden sivuilla ei käsitelty myöhemminkään Stalinin henkilökulttia tai muita Neuvostoliiton

ongelmia. Ongelmia käsitteleviä poliittisia juttuja ei yksinkertaisesti ollut, mikä kertoo kriittisen näkökulman puuttumisesta *Naša žizn* -lehden toimituksen ja sen avustajien keskuudesta. Tämä on voinut johtua myös kontakteista lehden toimituksen ja neuvostovallan välillä.

Saman voi tuntee myös *Naša žizn* -lehden kulttuurijutuissa. Toimitus pyrki julkaisemaan lehdessä paljon tietoja Venäjän kulttuurista ja taiteesta, mutta artikkeleissa kirjoitettiin jo tunnetuista 1800-luvun kirjailijoista, säveltäjistä ja kuvataiteilijoista. Jutut vaikuttavat siltä, että ne olisi otettu tietokirjoista, eivätkä kirjoitukset sisältäneet kirjoittajien omia mielipiteitä näistä taitelijoista.

Myös toisen VKDL:n julkaiseman lehden, *Russki listok v Finljandii* (Venäläinen lehti Suomessa, 1976–1988) sisältö oli samansuuntainen. Ensimmäisen numeron mukaan lehteä julkaistiin "venäläisille Suomen kansalaisille ja suomalaisille, jotka opiskelevat venäjän kieltä". Lehti ei ollut juurikaan politisoitunut päähuomion ollessa kulttuurissa, arkielämässä ja venäjän kielessä. Toimituksen linjana oli "positiivisten kulttuuriarvojen tukeminen" (*Russkii žurnal v Finljandii* 1988:1, 37). Tästä kertovat myös säännölliset julkaistut osastot "Historian ääni", "Kirjallisuutemme alkua", "Puhutteko venäjää?" ja niin edelleen. Kuitenkin propagandistinen sisältö oli tässäkin lehdessä havaittavissa. Koko 12-vuotisen olemassaolonsa aikana lehden sivuilla ei julkaistu yhtäkään analyttistä juttua elämästä Neuvostoliitossa eikä venäjänkielisen vähemmistön elämästä Suomessa.

Suomen venäjänkielinen lehdistö tuli uuteen vaiheeseen 1990-luvulla uuden maahanmuuttoaallon myötä. Ennen sen käsittelyä on syytä vetää yhteen venäjänkielisen journalismin kehitys vuoteen 1990 saakka. Tämä journalismi jätti omat jälkensä venäjänkieliseen väestöön. Juttujen sisällöllinen taso antaa aiheen toivoa parempaa, mutta olisi epäoikeudenmukaista väittää, että tällainen venäjänkielinen lehdistö ei olisi pyrkinyt kuvaamaan todellisuutta luovasti. Sen saattoi havaita selvästi 1920-luvulla, jolloin lehtien sivuilla keskusteltiin Venäjän tulevaisuudesta. Luovasti lehdet myös pyrkivät saamaan aseman siirtolaisväestön henkisenä koordinaattorina sekä keräämään ympärilleen hajanaiset ja määrältään vähäiset siirtolaiset.

Venäjänkielinen lehdistö ei tarjonnut kuitenkaan todellisia analyttisiä aineksia, joiden avulla se olisi kyennyt ymmärtämään Suomen yhteiskuntaa. Lehdistö pyrki toisaalta tuomitsemaan Neuvostoliiton järjestelmän (1920–1930-luvuilla), mutta toisaalta myös avoimesti ihaillemaan sitä. Tällainen arvioiden suoraviivaisuus ja kaavamaisuus ei luonnollisesti ollut omiaan lisäämään luottamusta näihin lehtiin suuren yleisön keskuudessa. Joidenkin julkaisujen painosmäärät olivat vain muutamia satoja kappaleita. Kuitenkaan toimitukset eivät ilmeisestikään ajatelleet kovin paljon lehtiensä luettavuuden parantamista. Yleisön saaminen mukaan yhteiskunnallisten ja ajankohtaisten kysymysten käsittelyyn oli heikkoa, mikä näkyi myös näiden lehtien sisällössä, sillä niissä julkaistiin harvoin keskustelupuheenvuoroja ja kommentteja. On selvää, että

Suomen venäjänkielinen lehdistö ei ollut valmistautunut Neuvostoliiton poliitisiin muutoksiin 1980-luvulla. Lehtien aiheissa ja juttutyypeissä ei tapahtunut muutoksia, vaikka samaan aikaan Neuvostoliiton lehdistö muuttui rajusti.

Viimeisimmän venäjänkielinen siirtolaisaallon myötä Suomessa alkoi ilmestyä uusia lehtiä vuodesta 1990 alkaen. Lehtien määrä kasvoi, ja uudet lehdet näyttivät edeltäjiinsä verrattuna verrattomasti mielenkiintoisemmilta sekä sisällöltään että juttutyypeiltäänkin. Alusta alkaen julkaistiin enemmän ongelmia käsitteleviä juttuja sekä haastatteluja ja kuvauksia, joissa käsiteltiin vähemmistölle tärkeitä aiheita. 1990-luvulla ja sen jälkeen nämä tiedotusvälineet erosivat toisistaan poleemisuudellaan ja jopa keskenään yhteen sovittamattomilla mielipiteillään. Lehtien tekijät olivat suhteellisen nuoria, joista suuri osa oli muuttanut Suomeen äskettäin. He halusivat ilmaista itseään, perustaa oman lehden itsensä näköiseksi ”mielipiteiden tribuuniksi”.

Ensimmäinen lehti, jonka sivuilla yhdistyivät venäjänkielisen väestön erilaiset näkemykset, oli *Vestnik* (Aikakauslehti, 1993–1998). Aloitteen sen perustamisesta teki Venäläinen kulttuuri-demokraattinen yhdistys, jonka edustajat olivat myös lehden toimitusneuvostossa. Heidän ohellaan toimituksen ja jutunkirjoittajien joukossa aktiivisia olivat nuoremman sukupolven edustajat, jotka olivat vastikään muuttaneet Suomeen. *Vestnik* oli yhteiskunnallis-poliittinen lehti, joka oli suunnattu laajalle yleisölle. Tämän voi havaita esimerkiksi yhteiskunnallisten aiheiden suuresta määrästä ja lukuisista jutuista, jotka kertoivat venäjänkielisen väestön historiasta Suomessa ja ”tavallisten” maahanmuuttajien arkielämästä.

Samankaltainen suuntautuminen oli alusta alkaen myös kuukausilehdellä *Spektr* (Spektri). Se aloitti ilmestymisensä vuonna 1998 tabloidikoossa. Lehti ilmestyy edelleen. Päätoimittajansa Eilina Gusatinskyn mukaan lehden tavoitteena on ajankohtaisten, elämälle tärkeiden aiheiden käsittely. Näitä aiheita ovat oikeudelliset kysymykset, arkielämän kysymykset, vanhojen ja nuorten paluumuuttajien elämä sekä vähemmistön eri sukupolvien kulttuuristen intressien yhteensovittaminen. ”Läheskään kaikkia aiheita ei käsitellä, ainoastaan niitä, jotka palvelevat lukijoiden etuja”, toteaa E. Gusatinsky. ”Emme julkaise esimerkiksi uskonnollista, saarnaavaa aineistoa. Ne eivät aina edesauta eri siirtolaisryhmien yhtenäisyyttä ja etuja. Pyrimme julkaisemaan enemmän sivistyksellisiä juttuja. Meillä on esimerkiksi osastot ”Kulttuuri”, ”Terveys”, ”Stadion” ja paljon viihteellistä aineistoa” (keskustelu Eilina Gusatinskyn kanssa 26.9.2004). Tällä hetkellä *Spektrin* levikki on 20 000 kappaletta, josta suuri osa jaetaan ilmaiseksi. Kustannukset katetaan mainoksilla, joista huomattavan osa tulee venäjänkielisiltä yhdistyksiltä ja yksityishenkilöiltä.

Spektr toteutti loppuvuonna 2004 lukijakyselyn, johon vastasi 417 lehden lukijaa. *Spektrin* mukaan lukijakyselyyn vastanneet ja lehden lukijat ovat venäjänkielisen väestön sosiaalisesti aktiivisin osa. Kuitenkin lehden lukijoista vain 50 % tilasi lehtiä ja *Spektrin* tilaajia oli vain 15 % vastaajista. Suomalaisia lehtiä

luki 65 % vastaajista. Suurella osalla vastaajista (54 %) ei ollut riittävästi tietoa Suomesta. *Spektr*-lehdeltä lukijat odottivat lähinnä kulttuuria (70 %), historiaa (69 %), politiikkaa (59 %) ja terveyttä (54 %) käsitteleviä juttuja. (Suomen venäjänkielisen väestön... 2005).

Lokakuussa 2006 alkoi ilmestyä viikkolehti *Spektr nedeli* (Viikon spektri), joka mahdollisti aikaisempaa ajankohtaisemman sisällön ja venäläisten televisiokanavien ohjelman julkaisemisen, ilmeisesti ainoana Suomen lehtenä. Viikkolehti mahdollisti suomalaisten uutisten paremman seuraamisen: *Spektr nedeliä* lukeva oli perillä siitä, mistä Suomessa puhutaan, vaikka ei osaisikaan suomea. Monien suomalaisten poliitikkojen tekstejä julkaistiin *Spektr nedelin* Pramaja retš (Suoraa puhetta) –palstalla. Siinä esimerkiksi venäläisten mökki-kauppoja vastustanut ruokolahtelainen kunnanvaltuutettu Suna Kymäläinen perusteli kantaansa. (*Spektr nedeli* 20.7.2007). *Spektr nedelillä* oli noin 1 200 tilaajaa, mutta tilausmäärä ei ollut riittävä, jotta viikkolehti olisi voinut jatkaa toimintaansa. Lehti lakkautettiin lokakuussa 2007 (*Helsingin Sanomat* 19.10.2007).

Spektrin kilpailijana oli vuonna 2000 *Russkaja gazeta v Finljandii* (Venäläinen lehti Suomessa) Sen julkaisija ja toimittaja oli Georg Paile, joka on kolmannen sukupolven maahanmuuttaja. Julkaisu ilmestyi myös tabloidikoossa. Lehti oli linjaltaan *Spektriä* kärkevämpi ja sisällöltään suorempi. *Russkaja gazeta v Finljandii* –lehdessä tuntui selvästi suurvalta-ajattelun henki. Muista lehdistä sen erotti pyrkimys venäläisen kansan etujen puolustamiseen, mikä näkyi Pailen tuessa Vladimir Žirinovskin ajatuksille. Lehti lopetti ilmestymisensä jo muutamana numeron jälkeen (kaksi viimeistä numeroa oli yhdistetty yhdeksi, joka ilmestyi vuoden tauon jälkeen, joka seurasi kolmea ensimmäistä numeroa).

Vuodesta 2011 on ilmestynyt *Novosti-Helsinki* (Helsingin uutiset), joka josain määrin kilpailee *Spektrin* kanssa, sillä se ilmestyi aluksi 11 kertaa, mutta vuodesta 2013 vain kuusi kertaa vuodessa. Samoin Yleisradion vuonna 2013 aloittamat venäjänkieliset televisiouutiset ovat lisänneet venäjäksi Suomessa julkaistavan media-aineiston määrää.

Vuodesta 1993 on ilmestynyt venäjänkielinen *Finljadskii torgovyi put* (Suomen kauppatie), joka ilmestyy edelleen kerran kuukaudessa. Lehdessä on paljon suomalaisten yritysten mainoksia ja talouselämää käsitteleviä juttuja suomalais-venäläisistä liiketapaamisista, seminaareista sekä tuotannon ja tekniikan uutuuksista. Ei tule unohtaa myöskään aikakauslehteä *Novye rubeži* (Uudet rajat), joka on ilmestynyt vuodesta 1999 kuusi kertaa vuodessa monivärisenä, laadukkaalle paperille painettuna useamman kymmenen sivun lehtenä. Julkaisu leviää yhdeksään Itämeren alueen maahan, ja se on suunnattu poliittisille sekä taloudellisille eliiteille. ”Talouselämän kysymykset käsittävät noin 60 prosenttia jokaisen numeron sisällöstä, politiikka käsittää vain kolmanneksen”, vahvistaa *Novye rubeži* -lehden päätoimittaja Nikolai Meinert (Keskustelu *Novyje rubeži* -lehden päätoimittajan Nikolai Meinartin kanssa 2.11.2004). Tämän vuoksi lehti

ei käsittele juurikaan venäläisvähemmistöön liittyviä aiheita, vaan tarkastelee sitä osana alueen siirtolaisuuskysymyksiä. Lisäksi kerran kuukaudessa ilmestyy E 18, puhelunvälitysyhtiö *Cubion* mainoslehti.

Ei ole syytä jättää vaille huomiota myöskään kirjallisuus- ja kulttuurilehtiä. Ne ovat suhteellisen uusi ilmiö Suomen venäläisessä lehdistössä. Vuonna 2002 alkoi ilmestyä kirjallisuuslehti *Novyje beregi* (Uudet rannat). Vuonna 2003 joukkoon liittyi *Literarus – Literaturnoje slovo* (Literarus – kirjallinen sana), joka ilmoittaa olevansa venäläinen kulttuuri- ja kirjallisuuslehti Suomessa. Näissä molemmissa julkaistaan proosaa, runoja ja kirjallisuuskritiikkiä. Kirjoittajina ovat Suomen venäjänkielisen sivistyneistön edustajat. Kummankin lehden toimitukset ovat asettaneet itselleen samanlaisen tehtävän: osoittaa Suomeen muuttaneiden ja sen uudeksi kotimaakseen valinneiden siirtolaisten taiteelliset kyvyt. ”Mitä uutta meidän ’Uudet rantamme’ voi antaa lukijalle?” kysyttiin lehden ensimmäisen numeron pääkirjoituksessa. Lehden mukaan ei ole tarpeen odottaa aikaisemman emigranttilehdistön nostalgisia huokailuja menetetyin kotimaan perään tai valituksia kärsityistä menetyksistä.

Venäjänkielisen lehdistön siirtolaisuutta käsittelevien juttujen analyysissä keskityimme seuraavaksi ennen kaikkea *Vestnik*-lehteen ja kirjallisuuslehtiin. Samoin tarkastelemme *Spektr*- ja *Russkaja gazeta v Finljandii* -lehtiä, sillä ne käsittelevät yhteiskunnallisia ja ajankohtaisia aiheita muita lehtiä enemmän.

Suomen venäläisten elämän historialliset erityispiirteet

Tärkeimmät kysymykset, joita Suomen venäjänkielinen lehdistö on käsitellyt 1990-luvulla, ovat a) Suomen venäläisten historian erityispiirteet, b) Suomen venäläisten henkinen tila ja sen vaatimukset, ja c) kansallisen vähemmistön aseman saaminen tälle väestöryhmälle.

Lehdistössä esitetään yleensä ajatus siitä, että venäjänkielinen diaspora on ainutlaatuinen ilmiö Suomen yhteiskunnassa, ja sen jättäminen vaille huomiota merkitsisi Suomen historiallisen ja henkisen perinnön väheksymistä. Tämän vuoksi viime vuosien aikana venäjänkielisissä tiedotusvälineissä on kutsuttu vähemmistöä heittämään sivuun keskinäiset riitansa ja yhdistämään kaikkien jäsenten voimat, jotta sen perinteet ja arvot säilyisivät. Omalta osaltaan tiedotusvälineet ottivat itselleen tämän henkisen yhtenäisyyden tukipisteenä toimimisen ”Jakakaa huolenne ja murheenne. Kirjoittakaa palstalle, autamme toinen toistamme”, kuului Suomen venäjänkielisten yhdistysten liiton (FARO) puheenjohtajan Anna Leskisen kutsu *Vestnikin* sivuilla (*Vestnik* 1997, no 11).

Kiinnostus perinteisiin on huomionarvoista venäjänkielisten yhteiskunnallis-poliittisessa elämässä 1990-luvulla, ja tämä näkyi jo *Vestnikin* ensimmäisestä

numerosta. Toimitus pyrki heti alusta alkaen kirjoittamaan venäjänkielisestä kulttuurista ja sen henkisestä perinnöstä Suomessa. Vajaan kuuden vuoden aikana *Vestnikissä* oli lukuisia artikkeleita, jotka käsittelivät Suomen historiaa 1800-luvulla, jolloin Suomi oli osa Venäjän valtakuntaa, suomalaisten ja venäläisten välisiä suhteita ja ensimmäisen Suomen venäläisen sukupolven elämää. Lehdessä oli erityinen osasto otsikolla "Venäläinen arkisto", jossa näitä juttuja julkaistiin. Niiden joukossa voi mainita artikkelit "Tsaarin ja isänmaan puolesta: suomalaiset Venäjän armeijassa 1809–1917" (1995, no 1), kirjallisuushistoriaan liittyvä juttu "Kaikki murhatut muistetaan, Venäjä...", joka kertoi runoilija Ivan Savinista, joka saapui Suomeen vallankumouksen jälkeen (1997, no 11) ja "Myytit ja todellisuus – Venäjän-Ruotsin sota (1998, no 5).

Artikkelit, joissa kerrotaan suurelle yleisölle usein tuntemattomista historiallisista tapahtumista ja ihmisistä, lisäsivät epäilemättä lukijoidensa tietoja Suomen ja Venäjän suhteista. Niiden ohella menneistä ajoista puhuttaessa toimitus pyrki etsimään ihmisten kautta linkkejä nykyaikaan, mikä teki historiasta elävää ja monipuolista. Näin historiallinen aihe esiintyy V. Burakovin haastattelussa "Täytin Suomen kansalaisen velvollisuuden", jossa hän muistelee palvelustaan Suomen armeijassa talvisodan aikana (1994, no 6–7). Merkittävää on tässä suhteessa myös venäjänkielisen väestön foorumin ensimmäisen puheenjohtajan Rostislav Holthoerin haastattelu "Venäläinen henki ilman poliittista väritystä" (1994, no 8–9). Haastattelussa esitettiin ajatus siirtolaisten historiallisen perinnön säilyttämisestä osana kansan kulttuurisia arvoja. Näiden ja muiden juttujen julkaisemisella kirjoittajat panivat toistuvasti merkille, että Suomen venäjänkielisen vähemmistön historiallis-kulttuurisen perinnön vaalijana toimi ja toimii edelleen Venäläinen kulttuuri-demokraattinen liitto, joka auttoi monia siirtolaispolvia "löytämään itsensä". Ei ole sattuma, että kun VKDL täytti 50 vuotta, *Vestnikin* kolmannessa numerossa ilmestyi erillinen monisivuinen liite, jossa kerrottiin, mitä tämä järjestö on tehnyt menneinä vuosina.

Vestnikin linjalle oli ominaista positiivinen näkökulma menneisyyteen. Haluttiin, että venäjänkielinen vähemmistö tuntisi olonsa varmaksi myös tulevaisuudessa. Vastakkaisen näkökulman valitsi *Russkaja gazeta v Finljandii*. Sille oli ominaista negatiivisuuden korostaminen suomalais-venäläisissä suhteissa. Tämä lehti ei pyrkinyt faktojen esittämiseen, vaan kiinnitti enemmän huomiota "globaaleihin yleistykseen". Tämän vuoksi *Russkaja gazeta v Finljandii* -lehden linja oli luonteeltaan leppymätön, toisinaan jopa opettavainen. Esimerkiksi Suomen itsenäistymisestä päätoimittaja Georg Paile ilmoitti yksiselitteisesti: "Historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna Suomen itsenäisyyden tunnustaminen oli valtiollinen erehdys, rikos. Moraalisesta näkökulmasta Leninin toiminta ei ollut muuta kuin valtiollisten, kansallisten ja luokkaetujen kavaltamista" (*Russkaja gazeta v Finljandii* 2000, 2–3). Samaan sävyyn kirjoitti myös toinen kirjoittaja, Aleksandr Paile, edellisen veli, jutussaan "Hän ei ollut romanttinen

sankari”. Kyse oli Mannerheimista, joka oli Venäjän armeijan upseeri vuoden 1917 vallankumoukseen asti. Jutussa arvosteltiin voimakkaasti Mannerheimia, joka ei todellisuudessa ”ollut se, joka hän sanoi olevansa”. Kuitenkaan mitään vakuuttavia argumentteja tämän väitteen tueksi ei jutussa esitetty. *Spektr*-lehti oli sitä vastoin hieman tätä aikaisemmin pyrkinyt esittämään lukijoilleen henkilökuva Mannerheimista ihmisenä ja sotapäällikkönä. *Spektrin* jutusta A. Paile totesi, että se on ”kirjoitettu haltioituneeseen pseudo-historialliseen tyyliin, ja että se pitää sisällään suoranaisia historiallisen totuuden vääristelyjä”.

Spektriä arvosteltiin myös Porkkalan historiaa käsittelevän jutun vuoksi. Tämän artikkelin ilmestyttyä *Russkaja gazeta v Finljandii* ehdotti *Spektrin* päätoimittajalle E. Gusatinskylle, että hänen tulisi vastaisuudessa rajoittua kirjoittamaan ”viehättäviä” ja ”hyviä” pääkirjoituksiaan aiheista, joissa ei tarvita historian eikä kansainvälisen politiikan asiantuntemusta (*Russkaja gazeta v Finljandii* 2000, 2–3).

Spektr-lehti pyrki käsittelemään pääasiassa ”puolueettomia” aiheita, jotka liittyivät suomalaisten ja Suomen venäläisten perinteisiin tapoihin. Suuri määrä juttuja käsitteli inkerinsuomalaisten asemaa. Eilina Gusatinskyn sanoin *Spektr* ei käsittele nykyajan ja menneisyyden aiheita ainoan oikean totuuden näkökulmasta, vaan pyrkii tunnustamaan vastuunsa siitä, että ”nykyisissä jännittyneiden kansallisten pyrkimysten oloissa, toimittajien tärkein toimintaperiaate on se, ettei tule aiheuttaa vahinkoa”.

Uuden aallon venäjänkielinen lehdistö on osoittanut suurta kiinnostusta historiaan venäjänkielisen väestön kulttuurin ja henkisen elämän kehittämisen valossa. Tosin näiden aiheiden käsittelyssä julkaisujen linjat erosivat merkittävästi.

Venäjänkielisen vähemmistön nykyinen henkinen tila ja vaatimukset

Suomeen muuttaneet venäjänkieliset ovat ikänsä, koulutuksensa, ammatillisen kokemuksensa, perhetilanteensa, materiaalistien ja henkisten tarpeidensa perusteella hyvin erilaisia ihmisiä. Kuitenkin heillä kaikilla on yhteisiä ongelmia: suomen kielen opiskelu, arkielämän järjestäminen ja työn löytäminen. Nämä kehittyvät usein psykologiseksi ongelmiksi, sillä ihmiset eivät ole valmistautuneita erilaisiin vaikeuksiin, mukaan luettuna paikallisen väestön vastenmielisyteen venäläisiä kohtaan.

Sisällön perusteella Suomen venäjänkielinen lehdistö pitää yhteisenä tehtävänä auttaa ihmisiä sopeutumaan heille uusiin oloihin. Tässä mielessä lehdistö on käsitellyt viime vuosina kolmea perusongelmaa: miten siirtolaisen tulee toimia psykologisesti vaikeissa tilanteissa, miten saada menestystä elämässä, kuinka saada arkielämä kuntoon.

Sosiaalisen ja juridisen turvattomuuden oloissa siirtolaista uhkaa kaikkien useimmin kyvyttömyys tulla toimeen arkipäivän todellisuuden kanssa. *Vestnik* oli alusta alkaen huolestunut siitä, että paikallinen väestö suhtautui kielteisesti venäjänkielisiin maahanmuuttajiin. Kertomalla siitä, että Suomessa suhtautuminen venäläisiin on aina ollut paljon vilpittömämpää ja suorempaa kuin monissa muissa länsimaissa, yksi *Vestnikin* kirjoittajista totesi jo lehden ensimmäisessä numerossa näin: "Nyt näyttää siltä, että kaikki edistää kanssakäymistä. Mutta itse asiassa kaikki on päinvastoin. Kiinnostus venäjän kieleen on 30-luvun tasolla. Lehdet toittovat mafiasta ja rikollisuudesta. Yhteistyön kulttia ei enää ole" (*Vestnik* 1993, no 1).

Suomalaisten suvaitsemattomasta suhtautumisesta venäläisiin mainittiin toistuvasti lehdessä. Esimerkiksi *Vestnikin* ensimmäisessä numerossa tarjottiin lukijoille kertomus perheestä, joka tunsu itsensä vaivaantuneeksi uudessa asuinpaikassaan. Syynä tähän oli tekstin perusteella se, että suomalainen yhteiskunta suhtautui torjuvasti maahanmuuttaneisiin venäläisiin. Tämä asenne esiintyi myös nuorten keskuudessa. "Vaikka toinen Viktorin ja Annan vanhemmista oli suomalainen, luokkatoverit pitivät heitä venäläisinä" jutussa kerrottiin (*Vestnik* 1993, no 1). Seurattuaan suomalaisten suhtautumista venäläisten ongelmiin, L. Kol totesi, että venäläiselle on hyvin vaikea sopeutua elämään uusissa oloissa: kahden kansan mentaliteetti eroaa liiaksi. Juuri siksi suomalaisten elämä näyttää venäläisistä suljetulta. Samasta asiasta kertoi myös monta vuotta Suomessa asunut taiteilija Juri Mitrošin haastattelussa, jolla on kuvaava nimi: "Suomi on läheinen maa, mutta venäläisen ei ole helppo assimiloitua Suomeen" (*Vestnik* 1994, no 5).

Lehden mukaan sopeutumisvaikeuksista aiheutuvasta stressistä voi seurata jopa pysyviä psyykkisiä häiriöitä. "Ihminen ei elä, vaan on olemassa kroonisessa levottomuuden tilassa ja hänen päässään pyörii katastrofin odotus", Helsingissä työskentelevä psykoterapeutti Sergei Kuprijanov totesi. "Kun elämä ei suju niin kuin olet ajatellut, syntyy houkutus nähdä tilanne seurauksena omasta henkilökohtaisesta kyvyttömyydestä" (*Vestnik* 1994, no 5). Miten on mahdollista selviytyä näistä vaikeuksista? *Vestnik* neuvoi yhdessä Kuprijanovin kanssa "ottamaan elämän vastaan sellaisena kun se on, sallia itselleen elää, eikä vain olla olemassa. Elämässä tärkeää ei ole pelkästään työ vaan myös perhe, vapaa-aika, terveydestä ja henkisestä kehityksestä huolehtiminen" (emt.). *Vestnik* kirjoitti aktiivisesti venäjänkielisistä harrastuskerhoista ja neuvoi suomen kielen opiskelussa.

Myös *Spektr*-lehti on kehottanut lukijoita vaikeuksien voittamiseen etsimällä työtä ja aktiivisella osallistumisella työpaikalla ja yhteiskunnassa. *Spektr* on kirjoittanut paljon erilaisten järjestöjen toiminnasta ja yhdistyksistä, joissa toiminta perustuu venäläisten jäsenten aktiivisuuteen. Lehdessä on ollut alusta alkaen yhdistysten ilmoitusosasto Kaleidoskooppi. Tärkeää on ollut myös se,

että lehdessä on ollut juttuja tavallisista ihmisistä, jotka ovat Suomeen tultuaan hankkineet koulutuksen, onnistuneet löytämään hyvän työpaikan ja tehneet aloitteita kansalaistoiminnassa, sanalla sanoen saaneet jalansijan elämässään. Tällaisia juttuja on lähes jokaisessa numerossa. Esimerkkinä olkoon entisen yliopiston opiskelijan Olga Višnjakovan haastattelu, jossa hän kertoo oman reseptinsä sopeutumisesta suomalaiseen elämään (Spektr 2004, no 6). Nikolai Bratus kertoo seuraavassa numerossa, kuinka hänen ammattiliittonsa ratkaisi menestyksellisesti riitatilanteen yrityksessä, jossa hän työskenteli (Spektr 2004, no. 7). Hitsaaja Viktor German kertoi siitä, kun hän päätti asettua ehdokkaaksi kunnallisvaaleissa Turussa (Spektr 2004, no 8) ja niin edelleen. Näiden juttujen sankarit kertovat mielellään millaisia vaikeuksia heillä on ollut Suomessa, mutta että loppujen lopuksi he voivat tuntea itsensä täällä ”omiksi” ihmisikseen.

”Minä pidän tästä maasta, sen ihmisistä, ja siitä, miten vähän he kaiken kaikkiaan eroavat meistä venäläisistä. Ja se antaa toiveita siitä, että me venäläiset olemme myös yhtä erilaisia ja normaaleja ihmisiä kuin suomalaiset, kunhan voitamme viimeinkin katastrofismien tunteen, ikuisen olomme kuilun partaalla ja lähellä maailmanloppua, ja alamme elää tavallisesti, arvokkaasti” kirjoitti *Literarus – Literaturnoje slovo* -lehdessä venäjän kielen opettaja Irina Savkina (Literarus – Literaturnoje slovo 2003:1, 63).

Spektr kiinnitti vuonna 2004 huomiota venäjänkielisen väestön kunnallisvaaliaktiivisuuteen. Keskustelua käytiin vaalien tärkeydestä venäjänkieliselle väestölle ja siitä, että vähemmistö on jo valmis siihen, että se alkaa aktiivisesti puolustaa etujaan ja oikeuksiaan (Spektr 2004, no 9, 3). Sen lisäksi lehti kertoi aktiivisesti muutamissa numeroissaan venäjänkielisistä ehdokkaista ja heidän ohjelmistaan. ”Jos emme kiinnitä huomiota ongelmiin, joita venäjänkielisellä väestöllä on Suomessa, jos emme kiirehdi vallanpitäjiä edistämään asioitamme, niin koska oikein tulee meidän vuoromme!”, kirjoitti vaalien alla ehdokas Natalja Jeršova (Spektr 2004, no 9). Lehden aineiston perusteella ihmisiä huolestuttaa venäjänkielisen väestön ja heidän lastensa syrjintä, riittämätön oikeudellinen suoja ja ympäristön tilan huonontuminen alueilla, joilla siirtolaisia asuu. Eilina Gusatinskyn mielestä lehden tehtävä ei ole julkaista ”yhteenottoja”, vaan antaa lukijoille itselleen mahdollisuus muodostaa omat poliittiset mielityksensä (keskustelu *Spektr*-lehden toimittajan Eilina Gusatinskyn kanssa 26.9.2004).

Suomen venäjänkielinen lehdistö on pyrkinyt viime vuosina vahvistamaan venäjänkielisen väestön uskoa mahdollisuuksiin turvata sekä sosio-ekonomiset että poliittisetkin oikeutensa. Lehtien tärkein sankari on ihminen, joka määrätietoisesti voittaa esteet ja pyrkii konkreettisten tulosten saavuttamiseen.

Venäjänkielinen lehdistö pyrki myös auttamaan siirtolaisia arkielämän vaikeuksissa. Lehdet julkaisevat erilaisia neuvoja, jotka liittyvät uuteen asuinpaikkaan asettumisessa, suhteisiin suomalaiseen väestöön, opiskelu- ja työpaikan valintaan, työttömyyskorvauksen hakemiseen ja sairausvakuutukseen.

Venäjänkielisten pyrkimys saada kansallisen vähemmistön asema

Sen lisäksi, että Suomen venäjänkielinen lehdistö on pyrkinyt esittelemään päämäärätietoisia ihmisiä, jotka saavuttavat positiivisia tuloksia elämässään, se on myös todennut, että venäjänkieliset ovat usein joutuneet heikkoon asemaan. Yhtenä syynä tähän on lehtien mukaan se, että siirtolaisten oikeudellista asemaa ei ole säädelty, mikä ei anna heille mahdollisuutta tuntea asemaansa täysin turvatuksi. "Nyt A-4 statuksen suojissa on merkittävä määrä venäläisiä pakolaisia, erityisesti naisia ja lapsia...", kirjoitti *Vestnik*. Tämä status ei takaa siirtolaisille "varmuutta huomispäivästä. On vain yksi ratkaisu: taata kaikille, jotka ovat muuttaneet Suomeen, oikeus pysyvään oleskelulupaan heti ensimmäisestä päivästä, kun he ovat solmineet avioliiton Suomen kansalaisen kanssa" (*Vestnik* 1994, no. 1).

Vestnikin toimitus pyrki pitämään lehden sivuilla esillä kysymystä venäjänkielisen väestön juridisen aseman vahvistamisesta kansalliseksi vähemmistöksi. Lehden mukaan tämä on välttämätöntä Suomessa asuvien venäläisten tulevaisuuden kannalta. Aihetta käsiteltiin jutussa "Venäläinen väestö Suomessa", jossa tarkasteltiin mahdollisuuksia kysymyksen oikeudelliseksi ratkaisemiseksi. Kuitenkaan artikkelin kirjoittaja, Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin johtaja Frank Horn, ei tarjonnut yksiselitteistä vastausta, voivatko vasta äskettäin maahan muuttaneet venäläiset saada kansallisen vähemmistön aseman: "Ratkaisematon ongelma vähemmistöjen oikeuksien suhteen on siinä, että maassa jo asuvien vähemmistöjen oikeuksia laajennetaan maahanmuuttajiin" (*Vestnik* 1996, no. 5).

Koska lukijat olivat kiinnostuneita tästä kysymyksestä, *Vestnikin* toimitus pyrki käyttämään hyväkseen myös lukijoiden mielipiteitä. Esimerkiksi "vanhoihin venäläisiin" kuulunut Sergei Pogrebov vastasi toimituksen kysymykseen "Tarvitsevatko venäläiset jonkin erityisaseman Suomessa?" näin: "Suhtaudun kansallisen vähemmistön statukseen kriittisesti. En näe sitä tarkoituksenmukaisena..." (*Vestnik* 1993, no 1).

Samalla tavoin vastasi myös biofyysikko Sergei Smirnov. Hän kysyi: "Onko kansallisen vähemmistön aseman myöntäminen venäläisille tällä hetkellä tarkoituksenmukaista vai ei. Voi olla, että se on tällä hetkellä epätarkoituksenmukaista... Koska puhe on Venäjän kansalaisista, jotka asuvat Suomessa, niin Venäjä voi halutessaan, ja tulee joka tapauksessa kykyjensä mukaan puolustamaan kansalaistensa etuja, jos se katsoo, että näiden ihmisten etuja kavennetaan. Tämän vuoksi on todellakin samantekevää, onko näillä ihmisillä jokin asema vai ei" (*Vestnik* 1994, no 8–9).

Esitetyt mielipiteet olivat usein varsin kaavamaisia. *Vestnikin* toimitus ei myöskään pyrkinyt kertomaan omaa mielipidettään tai ohjaamaan keskustelua tästä aiheesta vetämällä mukaan siihen juridiikan asiantuntijoita. Taistelunha-

luisempi näkemys oli *"Russkaja gazeta v Finljandii"* -lehdellä. Lehti arveli, että Suomella on "velvollisuus" ottaa huomioon venäläisten edut Suomessa. (*Russkaja gazeta v Finljandii* 2000, no 2–3).

Myös *Spektr* pyrki pitämään yllä keskustelua "kansallisen vähemmistön kysymyksestä". Yhdessä sen numerossa julkaistiin kaksi juttua, jotka edustivat täysin vastakkaisia mielipiteitä. Toisen kirjoittaja Eduard Hämäläinen, ihmettelee koko kysymyksenasettelua: "Miksi meillä, paluumuuttajilla, pitäisi olla parempi asema muihin siirtolaisryhmiin verrattuna? Mihin nämä vaatimukset perustuvat?" kysyi E. Hämäläinen.

Hän jatkoi: "Ne, jotka vaativat venäläisvähemmistölle erityisasemaa, vakuuttavat, että venäläisiä tulee pitää yhtenä Suomen historiallisena vähemmistönä, sillä tämän väestöosan kaikkien vanhin osa on asunut Suomessa yli sata vuotta. Sellaiset perusteet herättävät minussa vain hämmennystä. Ettäkö me, jotka olemme saapuneet maahan muutamia vuosia sitten, ja olemme aikeissa elvyttää täällä oman suomalaisuutemme, miten me liitymme tähän historialliseen vähemmistöön? Monilla meistä on Venäjän passi Suomen passin asemasta, ja ne, jotka ovat saaneet nykyaikana Suomen kansalaisuuden säilyttävät, kuten oikein onkin, myös Venäjän kansalaisuuden. Sillä laki sallii tämän nykyisin... Mielenkiintoista kyllä, ketään ei ihmetytä se, miten virallisen vähemmistöaseman voi taistella itselleen ja samalla säilyttää ilomielin Venäjän kansalaisuuden" (*Spektr* 2004, no 9).

Täysin toista mieltä oli Tatjana Konovalova. Hänen mielestään venäläisväestön määrän kasvaessa sen edustajien velvollisuutena on pitää huolta itsestään julkisen sanan avulla ja taistella oikeuksiensa puolesta kansallisena vähemmistönä. "Ajattelen ja puhun siitä, venäläiset eivät luopuisi oikeuksistaan Suomessa". Edelleen, osoittaen sanansa suoraan E. Hämäläiselle, T. Konovalova kysyy: "Entä, mitä te oikeastaan haluatte? Ette halua, sen ymmärrän, että venäläiset saisivat kansallisen vähemmistön aseman. Hyväksyn sen, että kysymys on kiistanalainen... Mutta mitä te haluatte? Että me vain istuisimme aloillamme ja emmekä uskaltaisi työntää nenäämme ulos? Niin, mutta lapsia tulee sääli. Etenkin heitä, jotka ovat tulleet tänne murrosikäisinä. Mutta lapsenlapsemme voivat kieltäytyäkin puhumasta venäjää, kuten tapahtui ystävättäreni lapsille, kun he menivät suomalaiseen lastentarhaan. Kuka haluaisi olla 'ryssä?'" (emt.)

On selvää, että jyrkistä asemista johtuen osapuolien dialogi on vaikeaa. Tämän vuoksi lehti on pidättäytynyt omista kommentistaan sen suhteen, millaisia konkreettisia "plussia" sisältyisi siihen, että venäjänkielinen väestö saisi kansallisen vähemmistön aseman. Kertoessaan Suomen venäjänkielisten yhdistysten liiton (FARO) edustajien tapaamisesta presidentti Tarja Halosen kanssa *Spektr* mainitsi, että venäjänkielisen vähemmistön virallisen tunnustamisen puuttuminen haittaa tämän järjestön aktiivista osallistumista maahan elämään. "Maassa ei ole asiaankuuluvia takeita ja ei ole luotu pysyviä rakenteita [venäjänkielisen] kansalaisyhteiskunnan toiminnalle" (*Spektr* 2004, no 8).

Lopuksi

Suomen nykyinen venäjänkielinen lehdistö jatkaa vähemmistön elämän kuvaamisen perinnettä, joka alkoi jo 1900-luvun alussa. Viimeisten neljänneksivuosisadan lehdet, samoin kuin niiden edeltäjät vuosisadan alussa, pyrkivät venäjänkielisen väestönosan kaikenpuoliseen kehittämiseen. Nykyiset lehdet kiinnittävät huomiota vähemmistön historiaan ja sen kulttuurin kehitykseen, kuvaavat sen elämää, vastaavat siirtolaisten kysymyksiin ja auttavat heitä sopeutumaan uusiin elinoloihin.

Tämän vuoksi näissä lehdissä käy ilmi se, mitä viimeisen aallon siirtolaisuudessa on tapahtunut. Sotien välisenä aikana lehtiä julkaisivat ihmiset, jotka eivät tunteneet toimittajan ammattia, eivätkä he olleet kiinnostuneita maahanmuuttajien arkielämän ongelmista (ainakaan lehtien sisällön perusteella) ja yhteyksistä lukijoihin. Viime vuosina tilanne on laadullisesti muuttunut. Lehdistöstä on tullut aiheiltaan monipuolisempi, lehdet eroavat myös ulkoasultaan ja niissä julkaistaan myös toimituksen ulkopuolisten kirjoittajien juttuja. Muutosten taustalla ovat ihmiset, jotka ovat tulleet mukaan tiedotusvälineiden julkaisemiseen viime aikoina. Uudet tulijat ovat nuoria tai keski-ikäisiä ja enemmistö heistä on itse äskettäin saapuneita siirtolaisia. Siihen liittyen heidän käsityksensä lehdistön tehtävistä on paljon käytännöllisempi. He ovat kiinnostuneet siitä, että lehdistä tulisi ajankohtaisempia, ja että ne auttaisivat Suomen venäjänkielisiä ymmärtämään heitä ympäröivät olosuhteet ja voittamaan arkielämän vaikeudet.

On ilmeistä, että Suomen venäjänkielinen lehdistö jatkaa toimintaansa myös tulevaisuudessa. Sen markkinarakona on kasvava venäjänkielinen väestö. Venäjänkielisten joukkotiedotusvälineiden sisältöön vaikuttavat monet tekijät, kuten siirtolaisyhteisön mikroilmasto, sen suhteet suomalaisiin ja Suomen sekä Venäjän väliset suhteet. Venäjänkielinen lehdistö tulee säilymään omana erityisenä kansallisen kulttuurin saarena Suomessa, ja samalla edistämään niiden etuja, jotka ovat valinneet Suomen uudeksi kotimaakseen.

Kirjallisuus

Baschmakoff, Natalia & Leinonen, Marja (2001): *Russian Life in Finland, 1917–1939; A Locaand Oral History*. Finnish Institute for Russian and East European Studies, Helsinki.

Bibliografia (1988): *Suomessa julkaistun venäjänkielisen kirjallisuuden bibliografia: 1813–1972*. Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki, s. 89–92.

Hellman, Ben (1985): *Biblion; A Russian Publishing House in Finland*. Studia Slavica Finlandensia 2. Helsinki, s. 1–48.

- Hellman, Ben & Ekonen, Kirsti (1991): Aleksandr Kuprin and Finland. *Studia Slavica Finlandensia VIII*. Helsinki, s. 27–97.
- Hämäläinen, Eduard (2003): Iz žizny russkikh v Finljandii. *Finljandiskije tetradi* 1. Venäjän ja Itä-Euroopan Instituutti, Helsinki.
- Jacobson-Widding, Anita (1983): Introduction. Teoksessa: Anita Jacobson-Widding (toim.): Identity; Personal and Socio-Cultural. *Acta Universitatis Upsalensis: Upsala Studies in Cultural Antropology*. Nr 5. Almqvist & Wiksell, Uppsala, s. 13–32.
- Leitzinger, Antero (2008): Ulkomaalaiset Suomessa 1812–1972. East-West Books, Helsinki.
- Novitsky, Boris (1985): Venäjänkielinen kouluopetus Suomessa. Teoksessa: Hosia, Ulla (toim.): Suomalais-venäläisen koulun historiikki 1955–1985. Helsinki, s. 36–37.
- Pentikäinen, Juha & Hiltunen, Marja (1995) (Toim.): Cultural Minorities in Finland; An Overview towards Cultural Policy. Publications of the Finnish National commission for UNESCO. No. 66. Helsinki.
- Protassova, E. Ju. (2003): Finny i russkie v zerkale russkojazytšnoi pressy Finljandii. *Sotsiologičeskije issledovanija* 2003(5), s. 114–121.
- Protassova, E. Ju. (2004): Fennorossy: Žizn i upotreblenije jazyka. Zlatoust, Sankt-Peterburg.
- Strovski, Dmitry (2006): Rossiiskaja politika v sfere žurnalistiki v Finljandii (period rusifikatsii). *Studia Slavica Finlandensia XXIII*, s. 185–228.
- Suomela, Julitta (2001): Rajantakainen Venäjä: Venäläisten emigranttien aatteelliset ja poliittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä 1918–1940. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Suomen venäjänkielisen väestön sosiaalisesti aktiivinen osa (2005): Kyselyn tuloksiin perustuva raportti. Spektr Kustannus Oy, Helsinki.
- Tilastokeskus (2016): StatFin-tietokanta. Saatavilla: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/030_vaerak_tau_102.px/table/tableViewLayout1/?rxid=82535c45-e74c-4bb6-beb7-1a45a47e9a52, luettu 27.8.2016

Haastattelut

- Päätoimittaja Eilina Gusatinsky 26.9.2004 (Spektr)
Päätoimittaja Nikolai Meinart 2.11.2004 (Novyje rubeži)

Jukka Pietiläinen

Venäläisvähemmistö Suomen mediassa

Johdanto

Artikkelissa tarkastellaan venäläisen ja venäjänkielisen vähemmistön käsittelyä Suomen lehdistössä, ja tässä tapauksessa Helsingin Sanomissa, vuosina 2007–2011 ja osittain myös vuosina 1990–2006 sekä 2011–2015. Aineiston keräämisessä on käytetty lehden sähköistä arkistoa. Tulosten perusteella venäläinen tai venäjänkielinen vähemmistö mainitaan eturyhmänä suhteellisen harvoin. Usein kun venäläisistä puhutaan, kyse on venäläisturisteista, jotka näkyvät mediassa taloudellisen roolinsa vuoksi, tai Venäjällä asuvista venäläisistä. Kun venäläiset tulevat Suomeen, he jäävät usein kokonaan median huomion ulkopuolelle tai sitten heistä puhutaan yksilöinä, joille venäjänkielisyys on vain yksi ominaisuus. Integroitumisen tai assimiloitumisen kannalta tämä on hyvä asia, mutta samalla se vaikeuttaa venäläisvähemmistön esiintymistä julkisuudessa nimenomaan poliittisena eturyhmänä.

Kun tarkastellaan Suomen venäläisiä tai venäjänkielisiä, jo pelkkä kohteen määrittely tuottaa ongelmia. Ketkä ovat Suomen venäläisiä ja kenestä puhutaan, kun puhutaan Suomen venäläisistä? Suurin osa myös Suomessa tapahtuvista asioista, joissa venäläiset mainitaan, koskee turisteja ja Venäjän venäläisiä, jotka esimerkiksi hankkivat kesämökkejä Suomesta, tai Venäjältä tulleita kulttuurivieraita. Varsinaiset Suomen venäläiset pysyvät suurelta osin julkisuuden ulkopuolella.

Suomen venäläinen ja venäjänkielinen väestö ei siis ole yhtenäinen väestöryhmä. Vähemmistöön kuuluu toistasataa vuotta sitten Suomeen tulleiden venäläisten jälkeläisiä, joista monet ovat sulautuneet suomalaisiin (usein menettäneet venäjän kielen ja muuttaneet sukunimensäkin), inkeriläisiä, joiden tausta on suomenkielinen, sekä venäläisiä aviopuolisoita ja työperäisiä maahanmuuttajia. Suomen venäjänkieliseen väestöön kuuluvat kaikki Suomessa asuvat, jotka käyttävät venäjää kommunikaatiokielenään. Vielä laajempi määritelmä käsittää myös ne, joilla on kokonaan tai osittain venäjänkielinen tausta, vaikka he eivät venäjää puhuisikaan tai puhuvat sitä toisena kielenään. Tässä

artikkelissa tarkastellaan Suomen venäläisiä laajan määritelmän kautta siten, että mukana ovat paitsi venäläiset maahanmuuttajat, muut venäjänkieliset ja myös suomalaistuneet, osittain venäläistaustaiset henkilöt.

Suomen venäläiset ovat esillä mediassa lähinnä kolmen erityyppin jutuissa. Ensinnäkin he ovat mukana silloin, kun puhutaan yleensä ulkomaalaisista tai maahanmuuttajista. Suomenvenäläiset ovat niin suuri vähemmistö, että heitä ei voi sivuuttaa näissä tapauksissa. Toiseksi suomenvenäläiset ovat esillä instituutioidensa ja järjestöjensä kautta, ja kolmanneksi venäläisyys voidaan mainita osana suomenvenäläisten henkilöiden identiteettiä.

Yksittäiset suomenvenäläiset henkilöt eivät esiinny mediassa juurikaan ryhmänä tai edes ryhmänsä edustajina. Venäläiset, varsinkin toisen tai kolmannen sukupolven edustajat tai muuten pitkään Suomessa olleet, ovat pikemmin yksilöitä kuin venäläisvähemmistön edustajia, ehkä vähän samaan tapaan kuin suomenruotsalaiset. Tosin suomenruotsalaiset organisaatiot esiintyvät julkisuudessa varsin paljon, tärkeimpänä niistä Ruotsalainen kansanpuolue. Samalla tavoin suomalaisiin sulautuneita ryhmiä ovat esimerkiksi Suomen saksalaiset tai 1800-luvun lopulla tulleet norjalaiset. Venäläisvähemmistön sisäiset ryhmät kuitenkin poikkeavat kokonsa puolesta ja myös sen vuoksi, että eri ryhmät eivät ole merkittävästi kasvaneet viimeisten vuosikymmenien aikana.

Suomenvenäläisten vähäiseen esiintymiseen tärkeimmissä suomenkielissä tiedotusvälineissä on ainakin pari selvää syytä. Tärkein niistä on venäläisten maahanmuuttajien vähäinen poliittinen aktiivisuus ja halu integroitua tai assimiloitua suomalaisiin. Toisena syynä on venäläisten instituutioiden puute, sillä venäläiset (kuten monet muutkin ryhmät) näkyvät julkisuudessa usein instituutioidensa kautta. Lukuisat venäjänkieliset yhdistykset eivät ole löytäneet pääsyä suomalaiseen julkisuuteen. Kun suomenvenäläiset esiintyvät julkisuudessa, he ovat useammin yksilöitä kuin ryhmänsä edustajia.

Varhaisempi venäjänkielinen vähemmistö on suurelta osin sulautunut suomen- tai ruotsinkieliseen väestöön. Venäjän kieltä on pitänyt yllä lähinnä Suomen ja Neuvostoliiton/Venäjän välinen talousyhteistyö. Muuten venäjän kieli on säilynyt ainoastaan pienen sisäpiirin, yleensä oman perheen ja sukulaisten välisenä kielenä, ja assimiloituminen onkin ollut voimakasta (Leinonen 1992, 10–11). Erityisesti venäläisten maahanmuuttajien piirissä on yleistä, että toisen sukupolven kieleksi väestörekisteriin merkitään suomi (tai ruotsi) (Latomaa & Suni 2010).

Hyödyllisiä maahanmuuttajia?

Kun venäläiset tulevat Suomeen turisteina tai opiskelemaan, heistä usein kerrotaan lehdissä. Kun he jäävät Suomeen asumaan, mielenkiinto usein lak-

kaa: esimerkiksi venäläisten matkailusta Suomeen kerrotaan, mutta Suomen venäläisiä haastatellaan harvoin. Matkailun merkitys korostaa venäjän kielen osaajien tarvetta ja sitä ovat venäjänkieliset maahanmuuttajat usein paikkaamassa. Näin esimerkiksi Kymenlaakso ja Kaakkois-Suomi halusivat lisää venäläisiä maahanmuuttajia. *Helsingin Sanomat* kertoo venäläisten roolista alueen kehittämisessä. Venäläiset ovat perustaneet yrityksiä ja pääsevät myös itse puhumaan jutussa:

”Sinusta tulee ymmärrettävä henkilö, kun osaat suomen kielen”, kouluttaja sanoo 17 maahanmuuttajakurssilaiselle, jotka kaikki kahta lukuun ottamatta ovat venäläisiä.

Kotkan koulutuslautakunnan jäsen Elena Nikulainen nauraa ”Olen ryssä vaikka voissa paistaisi”. (HS 26.11.2006)

Itä-Suomen maatilojen venäläisistä emännistä kertovassa jutussa tulevat esiin eri venäläisryhmien ristiriidat. Maantilan emännäksi tullut venäläisnainen arvostelee inkeriläisten paluumuuttoa, joka vie varoja ”samaa aikaan kun vanhusten ja nuorten palveluista on nipistetty” (HS 22.4.2007).

Samoin venäläiset mainitaan usein, kun puhutaan maahanmuutosta ja maahanmuuttajista. Venäläiset pääsevät esiin myös heille tärkeissä aiheissa. Esimerkiksi vuonna 2010 kansainväliseen naisten päivän liittyvässä jutussa haastateltiin radio Sputnikin toimittajia tästä venäläisille tärkeästä juhlapäivästä. Lehti kertoi, että ”Radio Sputnikin naiset ovat juhlineet Helsingissä naistenpäivää koko viikon” (HS 8.3.2010).

Venäläiset mainitaan myös, kun on kyse maahanmuuttaja- tai vieraskielisen väestön määrästä ja asemasta yleensä. Esimerkiksi kaksoiskansalaisuutta käsittelevässä artikkelissa kerrottiin, että suurin ryhmä ovat Suomen ja Venäjän kaksoiskansalaiset, joita on yli 13 000 (HS 24.11.2010). Tosin monissa maahanmuuttajia käsittelevissä jutuissa päähuomio on afrikkalaisissa tai aasialaisissa maahanmuuttajissa ja venäläiset jäävät vain maininnan asteelle.

Venäläiset ovat esillä myös niissä tapauksissa, joissa he ovat päässeet työhön nimenomaan venäläisyytensä vuoksi. Itä-Suomeen liittyvien kirjoitusten lisäksi tämänkaltaisia tapauksia ovat esimerkiksi suomalaisen ay-liikkeen ensimmäinen venäläinen toimitsija, Rakennusliiton Valeri Niemenmaa, josta tehtiin henkilöjuttu (HS 2.12.2003).

Erilaisten selvitysten ja tutkimusten valmistuminen voi myös tuoda Suomen venäläiset lehtien sivuille. Tutkimus venäjänkielisten maahanmuuttajien kieli-identiteetistä sai aikaan laajan jutun, jossa venäjänkieliset nuoret pääsivät kertomaan kulttuurieroista suomalaisten ja venäläisten välillä. Lisäksi jutussa kerrottiin siitä, miten venäläisnuoret viettävät vapaa-aikaansa (HS 20.1.2008).

Erilaiset tilastot tuovat myös maahanmuuttajia esiin. Esimerkiksi selvitys siitä, että Helsingin koululaisista lähes neljänneksen arvioidaan olevan taustal-

taan maahanmuuttajia vuonna 2030. Venäjänkieliset mainitaan tämän kaltaisissa yhteyksissä yleensä vain ohimennen: ”Myös venäjää puhuvien oppilaiden määrä kasvaa edelleen” (HS 5.2.2008).

Kun Lappeenrannassa syntyi kiista venäjänkielisistä katukylteistä, kyse ei ollut paikallisen venäjänkielisen väestön asemasta, vaan venäläisistä turisteista (HS 12.6.2010). Sama argumentti on kyseessä myös ruotsin kielen opiskelun vaihtamisessa venäjän kieleen Itä-Suomessa. Venäjänkielinen vähemmistö itsessään ei näissä kaavailuissa ole lainkaan esillä. Artikkelit, joissa venäläisvähemmistöllä olisi poliittista tai yhteiskunnallista aktiivisuutta, ovat hyvin harvinaisia. Venäläisten vähäinen näkyminen kävi ilmi myös joulukuussa 2007 järjestetyn seminaarin ”Venäläisviha – suomalaisen yhteiskunnan haaste?” ohjelmasta: kymmenen puhujan joukossa ei ollut yhtään suomenvenäläistä (HS 17.12.2007).

Kielen säilyminen ja uuteen kotimaahan sopeutuminen ovat venäläisiin maahanmuuttajiin liittyviä teemoja. Pientä kohua syntyi siitä, että itähel-sinkiläinen koulu antoi suosituksen ”jonka mukaan oppilaiden tulisi käyttää koulussa suomea heidän omasta äidinkielestään riippumatta” (HS 21.12.2007). Haastatellun venäjänkielisen inkeriläisperheen äiti kertoo pelkäävänsä, että ”venäjänkieliset lapset menettävät äidinkielen taitonsa.”

Inkeriläinen palumuuttaja Andre Poudiainen kertoo maahanmuuttajista kertovassa juttukokonaisuudessa, että ”Jos haluaa työskennellä täällä kokkina, pitää olla koulutus Suomesta. Jos haluan ravintolaan töihin, pitää suorittaa hygieniapassi. Testissä on kysymyksiä, joita on vaikea ymmärtää. Aika menee kysymysten kääntämiseen. Se on vaikeaa.” (HS 4.12.2006).

Kielitaidon puutteen lisäksi myös kulttuurierot suomalaisten ja venäjänkielisten välillä vaikuttavat siihen, että väestöryhmät pysyvät erillään. Pääkaupunkiseudun nuoret venäläiset viettävät vapaa-aikansa omissa piireissään (HS 20.1.2008). Lehden mukaan tähän on syynä se, että käsitykset sukupuolten välisistä rooleista ovat erilaiset ja koska ”omasta ryhmästä haetaan tukea venäläiselle identiteetille yhteisen alkuperän, kulttuurin, ajattelutavan ja erityisesti kielen perusteella”. Venäjänkieliset nuoret eivät silti pyri tietoisesti eristäytymään.

Venäjänkieliset maahanmuuttajat pääsivät esiin myös leipäjonoista kertovassa juttusarjassa. Jutun mukaan ”puute on sama kansalaisuuteen katsottuna”, mutta haastatellun inkeriläisen mukaan ”venäjänkieliset ovat suomalaisia jonotovereitaan koulutetumpia” (HS 12.3.2010).

Näkymättömät järjestöt, näkyvä koulu ja lehti

Venäläisten järjestöt ovat hyvin harvoin esillä tiedotusvälineissä. Vuonna 2000 perustettu venäläisten järjestöt yhteen kokoava Suomen Venäjänkielisten Yh-

distysten Liitto (SVYL / FARO) on järjestöistä näkyvin, mutta sekin esiintyy valtajulkisuudessa hyvin sattumanvaraisesti. FARO esiintyi *Helsingin Sanomissa* vuonna 2010 kaksi kertaa, mutta edellisen kerran se oli esiintynyt vuonna 2007. Vuonna 2010 FAROn puheenjohtaja Kyösti Kozlov kommentoi myönteisesti Suomen ja Venäjän kaksoiskansalaisuutta: "Se helpottaa liikkumista, ja ihmiset voivat nauttia kahden maan etuisuuksista samaan aikaan. Bisneksen teossa on hyötyä, jos on sekä Suomen että Venäjän passi" (HS 24.11.2010). Kaksoiskansalaisuuteen suhtauduttiin jutussa myös kriittisesti, sillä sen pelättiin lisäävän Venäjän vaikutusvaltaa Suomen asioihin. Vuonna 2007 FARO mainittiin ulkomaalaisten itsenäisyyspäivästä kertovan jutun yhteydessä, sillä Kozlov oli kutsuttu linnan juhliin (HS 2.12.2007).

Vuonna 2012 uutisoitiin, että FAROssa kuohuu, sillä liiton kaikki työntekijät olivat irtisanoutuneet (HS 6.12.2012). Tätä seurattiin vuonna 2013, jolloin "kriisiin ajautunut" FARO käynnisti toimintaansa uudelleen (HS 19.2.2013). Lisäksi vuonna 2015 FARO mainittiin yhden kerran.

Vuonna 2007 venäläisiä nimitettiin jopa "vaikutusvaltaiseksi vähemmistöksi", sillä "venäjänkieliset ovat perustaneet Suomeen kymmeniä järjestöjä ja osallistuvat kunnallispolitiikkaan. Heidän etujärjestönsä Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto (SVYL) ajaa venäjää Suomen viralliseksi vähemmistökieleksi" (HS 22.4.2007).

Ensimmäinen maininta FAROsta oli vuonna 2003, kun *Helsingin Sanomat* kertoi venäjänkielisten pyrkimyksestä parantaa asemaansa. Suomen venäjänkielisten asemaa pohtinut työryhmä oli antanut raporttinsa, jossa se ehdotti venäjän kielelle lisää oikeuksia (HS 18.5.2003). Ehdotukset eivät saaneet laajempaa kannatusta, ja venäjänkielisten asiat ovat pysyneet poissa julkisuudesta.

FAROn toiminnanjohtaja Petr Potchinchtchikov mainittiin vuosina 2005–2011 *Helsingin Sanomissa* yhteensä kolme kertaa, joista vain kaksi vuonna 2010 ilmestynyttä juttua liittyi FAROn toimintaan. Toisessa jutussa Potchinchtchikov kertoi vastustavansa kansalaisuustestiä sen ongelmien vuoksi (HS 17.12.2010). Toisessa artikkelissa hän kannatti nimetöntä työnhakua, joka voisi avata työpaikkoja venäjänkielisille. Vähemmistövaltuutetun selvityksen mukaan venäläiset kohtaavat ennakkoluuloja erityisesti rekrytoinnissa (HS 23.10.2010). FARO mainittiin myös radion ohjelmatiedoissa joissa viitattiin radio-ohjelmiin, joissa FAROn edustajia oli mukana.

Muista Suomen venäläisistä instituutiosta Suomalais-venäläinen koulu esiintyy useimmiten koululaisten shakkiturnausten tuloksissa, tai kun koulun oppilaat saavuttavat menestystä joissain muussa urheilulajissa. Kun koulun entisiä oppilaita haastatellaan, kyseessä ovat nimensä päätelleen useammin suomalaiset kuin venäläiset. Kun koulu täytti 50 vuotta vuonna 2005, aiheesta tehtiin erillinen juttu. Samoin tapahtui vuonna 1995, jolloin päähuomiona oli se, että koulussa ei ollut taistolaisia.

Koulu on saanut ansaitsematontakin mainetta siitä, että sinne laitettiin näkyvien vasemmistoälykköjen lapsia oppiin. 60-lukulaisen mukaan koulussa oli kuitenkin vain muutamia poliittisesti aktiiveja.

”Enimmäkseen niille vähän naureskeltiin. Esimerkiksi taistolaisia oli meidän koulussa varmaan vähemmän kuin missään muualla. Se johtui siitä, että me käytiin säännöllisesti Leningradissa opintomatkoilla ja nähtiin sen systeemin toimintaa läheltä.” (HS 12.10.1995).

Sen sijaan vuonna 2005 taistolaismaineen kerrottiin olevan jo menneisyyttä. Samana vuonna otsikkoon puolestaan nousi se, että Suomalais-venäläisessä koulussa voi oppia hyvin myös englantia. Koulun rehtorin Liisa Pohjolaisen mukaan: ”Suomalaisia opetussuunnitelmia me noudatamme, ja menestys on ollut vähintäänkin kohtuullinen. Meillä lukioon on päässyt seiskan keskiarvolla, mutta ylioppilaskirjoitusten rankingissa me olemme 30 parhaan koulun joukossa. Esimerkiksi englannin kielen oppimistuloksissa koulumme on pärjännyt hyvin” (HS 11.10.2005).

Sitä vastoin vuonna 2015 Suomalais-venäläinen koulu mainittiin lukuvuoden viimeistä kouluviikkoa käsitelleessä jutussa, jonka mukaan koulussa ”viikon viimeiset koulutunnit kulutetaan muun muassa retkeillen, siivoten ja venäjänkielistä ihmissuhdekomedialla seuraten.” Lisäksi koulussa ”järjestetään kaksipäiväinen roolipeli, missä ylimmän luokan oppilaat saavat valmistella ja esittää YK-kokouksen” (HS 27.5.2015).

Helsingin Sanomat uutisoi vuonna 2007, että monet maahanmuuttajat eivät ole hankkineet digiboksia (HS 18.11.2007), koska suomalainen kanavatarjonta ei heitä kiinnosta. Myös Suomalais-venäläisen koulun apulaisrehtori Elena Iossafova pääsi kommentoimaan asiaa: hänkään ei toistaiseksi ole hankkinut digiboksia, sillä hänkin pitää venäläistä kanavatarjontaa monipuolisempana.

Suomalais-venäläinen koulu esiintyy myös muissa kuin venäläisyhteisissä. Esimerkiksi yleisönosastolla ihmeteltiin sitä, että ”lumenkaatopaikka voi sijaita aivan Suomalais-venäläisen koulun vieressä aluetta edes mitenkään aitaamatta” (HS 18.3.2011). Samoin koulun entisiä oppilaita, useimmiten nimestä päätelleen suomalaisia, haastatellaan toisinaan (HS 3.8.2010; 2.4.2011).

Suomalais-venäläisen koulun yhteydessä toimiva päiväkoti Kalinka mainittiin *Helsingin Sanomissa*, kun sitä uhkasi lakkauttaminen vuonna 2006. Lehden mukaan päiväkodin säilyttämisen puolesta vetosivat Suomalais-venäläinen koulu, Suomi-Venäjä-seura ja Kaarelan omakotiyhdistys (mutta eivät venäläisten järjestöt) (HS 30.11.2006).

Suomen venäläiset voivat päästä valtajulkisuuteen myös venäjänkielisten lehtien kautta. Itse lehtiä lainataan suomalaisissa sanomalehdissä varsin harvoin, ilmeisesti tämä liittyy ainakin osittain kielitaidon puutteeseen. Vuodesta

1998 ilmestynyt *Spektr*-lehti on julkisuudessa lähinnä päätoimittajansa Eilina Gusatinskyn, mutta myös talousvaikeuksiensa vuoksi. Kun *Spektr* aloitti viikkolehden julkaisemisen vuonna 2006, siitä kerrottiin myös *Helsingin Sanomissa*. *Spektr* oli uutisissa myös silloin, kun talousvaikeudet uhkasivat kaataa *Spektrin* (HS 19.10.2007). Lehti oli uutisissa myös joulukuussa 2006, jolloin se sai kilpailijan, kun Helsingissä alkoi ilmestyä pariisilaisen *Russkaja Mysl* -lehden Suomen painos (HS 9.12.2006). Uuden lehden tulo sai *Helsingin Sanomat* kertomaan myös *Spektr*-lehden sisällöstä.

Spektr-lehti on ollut esillä varsin paljon verrattuna englanninkieliseen viikkolehden *Helsinki Timesiin*. *Helsinki Times* mainittiin *Helsingin Sanomissa* vuosina 2007–2010 yhteensä 13 kertaa, lähinnä päätoimittaja Alexis Kourosin kautta haastatteluiden ja kulttuurisivujen raadin yhteydessä. Itse *Helsinki Timesia* käsitteleviä juttuja on yhteensä kaksi (HS 17.5.2007 ja 28.7.2008).

Spektrin viikkolehden lakkauttaminen vuonna 2009 pääsi *Helsingin Sanomissa* jopa pääkirjoitukseen (HS 26.2.2009), jossa todettiin, että venäjänkieliset "eivät juurikaan saa palvelua omalla äidinkielellään ja joutuvat usein leimaamisen ja panettelun kohteeksi." Lehti jatkoi: "Olennainen osa Suomeen kotoutumista on myös se, että täällä asuvilla venäjänkielisillä on mahdollisuus seurata, mitä Suomessa tapahtuu. Siksi on vahinko, että suomenvenäläinen lehti on joutunut supistamaan ilmestymiskertojaan."

Eilina Gusatinsky, *Spektr*-lehden päätoimittaja, oli myös *Helsingin Sanomien* kulttuurisivujen raadin jäsen ja *Helsingin Sanomat* valitsi hänet yhdeksi sadasta parhaasta naisesta Suomessa (HS 6.3.2011). Gusatinsky pääsi esiin myös päätoimittaja-roolinsa kautta. Vuosina 2009–2010 hänen mielipidettään kysyttiin Sunnuntai-sivujen päätoimittajille suunnatussa kyselykierroksessa puolenkymmentä kertaa. Gusatinsky kommentoi esimerkiksi suomalaisen median Venäjä-suhdetta (HS 22.8.2010), venäläismedian toiminnasta ns. mummokiistassa (HS 30.5.2010), ja sitä, miksi Naši-nuorten mielenosoitus Suomessa sai niin paljon huomiota (HS 29.3.2009). Hän pohti myös, päästävätkö suomalaiset toimittajat poliittiset päättäjät liian helpolla (HS 28.3.2010), tai kärsiikö Suomen maine, jos tunnettu kulttuurihenkilö arvostelee maataan ulkomaisessa tv-ohjelmassa (29.11.2009).

Päätoimittajakyselyn lisäksi Gusatinsky kommentoi myös venäjän kielen tilannetta Suomessa (HS 7.7.2009) ja Domodedovon pommi-iskua (HS 39.1.2011). Usein Suomen venäläisille esitetyt kysymykset koskevatkin Venäjän asioita ja sitä, miten Suomessa niihin pitäisi reagoida.

Yleisradion suunnitelmat aloittaa venäjänkieliset televisiouutiset olivat säännöllisesti esillä *Helsingin Sanomissa*. Tässäkin keskustelussa äänessä ovat lähinnä suomenkieliset: Työministeri Tarja Cronberg vaati Yleisradiolta lisää venäjänkielistä palvelua, mutta pääjohtaja Atte Jääskeläisen mukaan kyse oli rahasta (HS 3.9.2008). Venäjänkieliset televisiouutiset toteutuivat viimein toukokuussa 2013.

Venäjänkielisiä instituutioita ovat myös kirkot. Suomen ja Venäjän ortodoksiset kirkot kävivät jopa taistelua jäsenistä, mutta tämä on lehtitietojen mukaan laantunut. Nyt "Suomen ja Venäjän ortodoksikirkot tekevät läheisempää yhteistyötä" (HS 11.10.2010). Yhä useampi Suomen ortodoksi on venäjänkielinen, mutta venäjänkielisestä vähemmistöstä ortodoksit ovat ilmeisesti vain vähemmistö, sillä osa heistä kuuluu luterilaiseen kirkkoon tai ovat uskontokuntien ulkopuolella.

Viipurin vaalipiiri ja kiinnostuksen puute: Venäläiset politiikassa

Poliittisina osallistujina Suomen venäläisistä kirjoitettiin *Helsingin Sanomissa* vuoden 2007 eduskuntavaalien alla, mutta ei enää vuosien 2011 tai 2015 eduskuntavaalien yhteydessä. Vuoden 2007 vaalien alla kysyttiin, ratkaiseeko vaalit venäläisvähemmistö? Äänioikeutettuja venäjänkielisiä oli silloin noin 18 000. Heitä kannustettiin äänestämään venäjänkielisen *Spektr-nedeli* -lehden erikoisnumerolla, joka oli osa oikeusministeriön äänestysaktiivisuuskampanjaa. *Helsingin Sanomien* (24.2.2007) mukaan venäjänkielisistä äänestäjistä näyttävät mainosten lukumäärän perusteella kiinnostuneen eniten vihreät, mutta kookoomuksen ehdokkaita ei näy juuri lainkaan. *Helsingin Sanomat* viittasi myös neuvosto-aikaan, jolloin "Viipurin vaalipiirin" (Neuvostoliiton vaikutuksen) sanottiin ratkaisseensa vaalit.

Varsinaisissa maahanmuuttajaehdokkaita käsittelevissä jutuissa kandidaatit esiintyivät yksilöinä ilman kansallista taustaansa. Venäjällä syntyneitä oli jutussa mainituista vain yksi: "Petroskoista suomalaistunut Ella Lazareva".

Vuoden 2007 eduskuntavaaleissa ehdokkaina oli kuusi venäläissyntyistä ja pari muuta entisessä Neuvostoliitossa syntynyttä. Afrikkalaistaustaisia ehdokkaitakin oli enemmän, vaikka heidän kokonaismääränsä oli pienempi (HS 17.12.2006). Vuonna 2007 *Helsingin Sanomat* kertoi myös, että Venäjän duuman vaalit eivät innosta Suomessa asuvia venäläisiä (HS 23.11.2007). Poliitikasta puhuttaessa venäläisiin liitetään usein epäpoliittinen leima.

Vuoden 2011 vaalien aikaan maahanmuuttajaehdokkaista näkyvimmin esillä olivat kosovolaistaustainen Fatbardhe Hetemaj ja afganistanilaistaustainen Nasima Razmyar (HS 23.4.2011). Venäläisehdokkaita oli vain vähän, eikä yksikään heistä ollut suurimpien puolueiden ehdokkaana tai muuten näkyvästi esillä. Julkisuudessa tunnetuin venäläistaustainen maahanmuuttaja oli huoltajuuskiistasta julkisuuteen noussut Rimma Salonen, joka oli Suomen työväenpuolueen ehdokkaana Helsingissä. Muita venäläistaustaisia ja Venäjällä syntyneitä ehdokkaita olivat ainakin RKP:n Ilya Spiegel ja Elena Drobych, Suomen työväenpuolueen Viola Heistonen sekä kristillisdemokraattien Kermen Soitu (etniseltä taustaltaan

kalmukki, mutta syntynyt Moskovan alueella). Ehdokkaiden äänimäärät jäivät vähäisiksi. Samanlainen tilanne oli vuoden 2015 eduskuntavaaleissa.

Ilmeisesti vuoden 2007 vaalien huono menestys oli entisestään vieraannuttanut Suomen venäläisiä politiikasta. Niinpä vuonna 2011 ehdokkaat olivat lähinnä pienten puolueiden listoilla, ja venäläistaustaisten ehdokkaiden kokonaisäänimäärä jäi alle tuhannen. Sellaista venäläistä maahanmuuttajaehdokasta, joka keräisi ääniä myös suomenkielisiltä, ei toistaiseksi ole ollut.

Koska venäläisyyttä poliitikon roolissaan esillä pitäviä ehdokkaita ei juuri ole, venäläiset eivät pääse esille poliittisessa roolissa. Venäläistaustaiset, mutta suomalaistuneet poliitikot kuten Maria Guzenina ja Tarja Filatov eivät sitä vastoin pidä venäläisyyttä juuri mitenkään esillä. Ilmeisesti siitä olisi enemmän haittaa kuin hyötyä. Tosin joillekin suomalaisille poliitikoille venäjän kielen taidosta näyttää olevan lisäarvoa. Esimerkiksi Paula Lehtomäki ja Anni Sinnemäki kuuluvat näihin.

Venäläiset maahanmuuttajat nousivat julkisuuteen myös vastustaessaan suunnitteilla olevaa Suomen siirtolaisten parlamenttia. Aloitetta vastustavan adressin aloitteentekijöinä ja allekirjoittajina oli paljon venäjänkielisiä maahanmuuttajia (HS 5.12.2010). Ehkä tämäkin on yksi osoitus venäjänkielisten pyrkimyksestä integroitua Suomeen.

Venäjänkieliset olivat esillä myös jutussa, joka käsitteli venäjänkielisen keskustelufoorumin kesätapaamista. *Helsingin Sanomien* mukaan "Russian.fi-palveluun on rekisteröitynyt 18 000 käyttäjää, ja siellä keskustellaan hanakasti Suomen politiikasta. Foorumilla on painoarvoa suomenvenäläisten yhteisössä, väittää foorumin viestinnästä vastaava Veronika Solovian." (HS 25.7.2010). Toinen suomenvenäläinen arvostelee Russian.fi-palstaa siitä, että siellä "lietsotaan runsaasti pelkoa ja epäluuloja suomalaisia kohtaan" (23.6.2010). Yleisönosastoon kirjoittaneen Helsingissä asuvan venäjänkielisen toimittajan Polina Kopylovan mukaan nettipalsta "eristää ihmisiä epäluuloilla, huhuilla ja väärillä tulkinnoilla". Ehkä tässäkin on yksi osoitus venäjänkielisen vähemmistön sisällä olevista erilaisista mielipiteistä, jotka saattavat haitata vähemmistön yhteistoimintaa.

Urheilijoita ja kulttuurihenkilöitä

Vanhan venäläisvähemmistön jäsenet saivat kärsiä itsenäistymisvaiheiden ja toisen maailmansodan synnyttämässä traumaissa. Niinpä suomenvenäläisten jälkipolvi on oppinut olemaan korostamatta taustaansa. Kulttuurialalla 1900-luvun alkupuoliskon maahanmuuttajista esillä olivat esimerkiksi George de Godzinsky, Boris Sirpo, Ivan Putilin ja Ernest Pingoud. 1960-luvulla monet venäläisten maahanmuuttajien jälkeläiset nousivat musiikkielämän vaikuttajiksi.

Tällaisia olivat Viktor Klimenko, Tamara Lund, Johnny Liebkind, Marion Rung, Georg Dolivo, Olli Ahvenlahti, Gugi Kokljuschkin sekä Babitzinin sisarusarja. Venäläisyys on kuitenkin monilta osin kadonnut maahanmuuttajien jälkipolvilta. Monet ovat vaihtaneet kielen suomeksi tai ruotsiksi ja venäläisyys ei kaikilla näy edes sukunimessä. Lehdissä venäläisyys tuodaan esiin lähinnä eksoottisena yksityiskohtana. Kun esimerkiksi Alexander Holthoer valittiin Espoon liikunta-johtajaksi, hänen maahanmuuttajataustansa tuotiin esiin (HS 17.1.2002). Samalla kerrottiin, että myös Espoon kulttuurijohtajalla on samanlainen tausta. Usein näihin tarinoihin liittyy kokemuksia syrjinnästä sota-aikana tai sitä ennen.

Urheilussa tunnetuimpia venäläistaustaisia maahanmuuttajia ovat jääkiekkoilija Leo Komarov, lentopalloilija Konstantin Shumov ja jalkapalloilija Alexei Eremenko Junior. He ovat varsin paljon valtajulkisuudessa, Eremenko myös populaarijulkisuudessa. Narvassa syntynyt venäläistaustainen Leo Komarov on Moskovan Dynamossa pelatessaan ”suomalaihyökkääjä” (HS 19.2.2011), eikä hänen venäläistä taustaan erityisemmin korosteta. Jotkut nettilähteet jopa mainitsevat Uudessakaarlepyyssä lapsuudesta lähtien asuneen Komarovin äidinkieleksi ruotsin. Komarov itse kertoo Iltalehdessä 19.12.2008, että ”Ymmärrän venäjää yhä hyvin. Harvemmin sitä kuitenkaan tulee puhuttua.” Komarovilla on sekä Suomen että Venäjän kansalaisuus.

Lentopalloilija Konstantin Shumov esiintyi lähinnä *Helsingin Sanomien* tulostiedoissa noin 140 kertaa vuosina 2003–2010. Myös hänen venäläisyytensä tuodaan esiin etupäässä eksoottisena yksityiskohtana: ”Shumov on venäläinen toisen polven lentopalloilija. Perhe on asunut niin pitkään Suomessa, että 19-vuotias keskimieslahjakkuus sai kansalaisuuden viime vuonna” (HS 28.2.2004).

Alexei Eremenko (sekä senior että junior) esiintyi *Helsingin Sanomissa* yli 700 kertaa vuosina 1990–2010. Lähinnä kyse oli tuloluettelosta, mutta mukana oli myös heistä kertovia juttuja. Toisinaan venäläinen tausta on tullut esiin myös kielteisessä valossa: vuonna 2010 Vaasan Palloseuran kannattajat herjasivat Eremenkoa rasistisesti, mikä toi jalkapalloseuralle sakot (HS 1.6.2010).

Alexei Eremenko juniorin julkisuuskuva on pitkälti suomalainen. Kati Hokkasen (2006, 80) pro gradu tutkielman mukaan Eremenkon julkisuuskuva edustaa ”irtiottoa siitä, mihin suomalaista maskuliinisuutta ei haluta missään tapauksessa palauttaa eli venäläisyydestä. Lehdissä tuodaan esiin esimerkiksi se, että Eremenko kokee kotinsa olevan juuri Suomessa (IL 2.7.2005), että hän osaa venäjän (jota osaa puhua, mutta ei lukea) lisäksi muitakin kieliä (City 9/2005), ja että hän on asunut eri Euroopan maissa elämänsä aikana (IL 23.9.2004).”

Eremenkon sydän sykkii jääkiekossa Suomelle ja Venäjälle: ”Olen aina sanonut, että kannatan sitä, joka voittaa. Minulle se on sellainen 50–50-tilanne” (HS 30.4.2007). Eremenkon haastattelulausunto, jonka mukaan hän edustaisi mieluummin Venäjää kuin Suomea sai *Helsingin Sanomat* pohtimaan pääkir-

joituksessa (HS 7.9.2006), että "suomalaisten on syytä pysähtyä pohtimaan sitä, miten helposti täällä ihminen syntyperänsä mukaan leimataan". Pääkirjoituksen mukaan Eremenko sai koulussa "jatkuvasti kokea olevansa erilainen ja Suomen kansalaisuudesta huolimatta hän edelleenkin kokee olevansa suomalaisille venäläinen, "koska en näytä suomalaiselta". Tästä syystä hän sanoo kuulleensa paljon solvauksia.

Populaarikulttuurissa on päässyt esille myös Miss Suomi kilpailun finaaliin vuonna 2010 osallistunut Viktoria Sinjakova, jota tosin ei mainittu *Helsingin Sanomissa* lainkaan.

Kielteiset kokemukset tai niiden pelko ovat saaneet monet venäläiset assimiloitumaan suomalaisiin. Usein käykin niin, että vaikka venäläiset ovat esillä eri elämän alueilla, heitä ei ensisijaisesti tuoda esiin juuri venäläisinä. Venäläisten käsittely muistuttaa tässä suhteessa itse asiassa suomenruotsalaisten tai muiden suomalaistuneiden maahanmuuttajataustaisten käsittelyä. Etninen tai kielellinen tausta on eksoottista, mutta sillä ei ole juuri merkitystä henkilön roolin kannalta.

On mahdollista, että ne venäläiset, jotka ovat aktiivisia nimenomaan venäläisinä, eivät esiinny kovinkaan usein suomalaisissa tiedotusvälineissä. Onko tähän syynä median kiinnostumattomuus vai henkilöiden tietoinen halu pysyä valtajulkisuuden ulkopuolella? Median kuvaamalla venäläisillä on oikeastaan kaksi vaihtoehtoa: joko sulautua osaksi suomalaisia, jolloin heidän taustastaan puhutaan vain erikoistapauksena, tai sitten jäädä sivuun suomalaisesta valtajulkisuudesta.

Suomen vanhat vähemmistöt, venäläiset, saksalaiset, tataarit, norjalaiset jne. ovat yleensä integroituneet Suomeen. Näiden vähemmistöjen edustajat esiintyvät julkisuudessa lähes yksinomaan yksilöinä ja vain harvoin ryhmänsä edustajina. Kun alkuperä mainitaan, siitä puhutaan eksoottisena yksityiskohdantana ja perinteenä, jolla ei ole kovin suurta merkitystä. Monilta venäjän kieli on hävinnyt, vaikka isovanhemmat sitä puhuivatkin.

Uhkana voi olla myös puolikielisyys: kun venäläiset nuoret huomaavat, "että heidän vanhemmilleen kieli on este työn saannissa, ei oman kielen vaaliminen tunnu tärkeältä. Heistä voi tulla puolikielisiä, he syrjäytyvät." (Eilina Gusatinskyn haastattelu, HS 7.7.2009). Myöskään venäjänkielisten järjestöjen pyrkimyksestä kerätä venäläistä perintöä ei ole juuri kerrottu valtamediassa.

Suomen venäläisiä ei julkisuudessa useinkaan yhdistetä rikollisuuteen. Itärikollisuus näkyy suomalaisessa mediassa lähinnä viihteen kautta, ja joskus venäläisturisti on ollut osallisena liikenneonnettomuudessa. Valtamediassa venäläiset mainitaan toisinaan myös rikollisten uhreina. Esimerkiksi 18.3.2010 *Helsingin Sanomat* kertoi, että asianajajana esiintynyt huijari on vienyt iäkkäiltä venäjänkielisiltä naisilta useita tuhansia euroja. Lähteenä oli käytetty ainakin Russian.fi keskustelupalstaa.

Lopuksi

Artikkelissa tarkasteltiin venäläisvähemmistön näkymistä suomalaisessa valtajulkisuudessa. Työekonomisista syistä aineistona käytettiin lähinnä *Helsingin Sanomien* sähköistä arkistoa, mutta muissa valtamedioissa tilanne ei ole kovinkaan erilainen, ellei sitten vieläkin huonompi. Suomen venäläistaustaisien ja venäjänkielisen vähemmistön vähäinen käsittely lehdistössä herättää useita kysymyksiä. Pääseekö venäläinen vähemmistö valtajulkisuuteen sulautumalla suomalaiseen väestöön? Tällöin toki yksittäiset venäläiset kyllä pääsevät julkisuuteen, mutta heidän venäläisyyttään ei juurikaan tuoda esiin. Jos venäläisyys esiintyy keskeisenä aiheena, kyse on yleensä kuriositeetista, tai sitten siitä, miten hyvin sopeutuminen Suomeen on tapahtunut.

Venäläisten poliittinen osallistuminen ei myöskään tule julkisuuteen. Venäläistaustaiset henkilöt eivät erityisemmin tuo esiin taustaansa. Usein kun venäläisistä puhutaan, heistä puhuvat valtaväestön edustajat, ja venäläisiltä itseltään mielipidettä kysytään harvemmin. Venäläisiä haastattelee ja venäläisaiheista juttuja tekee usein *Helsingin Sanomien* Venäjällä kirjeenvaihtajana ollut toimittaja tai avustaja.

Venäläisten itsensä valitsevat edustajat pääsevät ääneen varsin harvoin. Venäläisjärjestöjen yhteisjärjestöstä FAROsta ei ole muodostunut elintä, joka kommentoisi venäjän kieleen ja venäläisyyteen liittyviä asioita julkisuudessa. Kun venäjän kielen opiskelusta on kyse, äänessä ovat pikemminkin itäsuomalaiset kunnat kuin suomenvenäläiset.

Venäjänkielisten järjestöjen ja instituutioiden rooli on keskeinen venäläisvähemmistön julkisuuteen pääsyssä. Toimittajat hakevat usein haastateltavat erilaisten virallisten roolien ja järjestöjen kautta, joten toimivan ja arvovaltaisen järjestön tai instituution avulla mahdollisuudet päästä julkisuuteen ovat huomattavasti paremmat. Venäjänkielisillä on joitakin tällaisia instituutioita, mutta niitä voisi olla enemmän, ja ne voisivat olla vahvempia.

Sitä vastoin monet venäjänkielisen väestön asemaa käsittelevät konferenssit ja seminaarit eivät ylitä julkaisemiskynnystä valtamediassa. Esimerkiksi vuoden 2011 toukokuussa pidetty integraatiofoorumi, tai vuonna 2009 järjestetty ”Venäjän kieli ja kulttuuri Suomessa” -konferenssi eivät näkyneet *Helsingin Sanomien* uutisoinnissa.

Venäläiset ovat monissa tapauksissa integroituneet Suomeen hyvin, ja he pyrkivät usein assimiloitumaan suomalaiseen väestöön. Tämä heikentää osaltaan venäläisvähemmistön mahdollisuuksia näkyä julkisuudessa nimenomaan venäläisinä. Kun vähemmistön piirissä ei ole suurta halua tuoda esiin vähemmistön omia poliittisia vaatimuksia, eivät ne myöskään näy enemmistön tiedotusvälineissä.

Vaikka artikkelin aineisto on rajattu, on selvää, että venäjänkielisen väestönosan näkyvyys suomalaisessa julkisuudessa on pientä. On mahdollista, että 1990-luvulla suomenvenäläiset olivat esillä enemmän, koska venäläisvähemmistö oli uusi asia. Kun venäläisten määrä on kasvanut, asia on jokapäiväistynyt, eikä nouse yhtä helposti esille mediassa.

Siellä, missä venäjänkielisiä on paljon, ja jossa seka-avioliittojen määrä on pienempi, kuten pääkaupunkiseudulla ja joissain Itä-Suomen kaupungeissa, venäjänkielinen vähemmistö voi eristäytyä omiin yhteisöihinsä (Reuter & Jaakkola 2005, 38–39). Se, että venäläiset eivät ole valtajulkisuudessa, voi lisätä tätä eristäytymistä entisestään ja luoda venäläisten omia julkisuuksia. Kun suomenvenäläiset mediat ovat vähäisiä, on mahdollista, että tämä ryhmä ei saa riittävästi tietoa Suomesta seuraamistaan medioista. Tämän vuoksi Yleisradion vuonna 2013 aloittamat venäjänkieliset televisiouutiset ovat tärkeä Suomesta kertova uutislähde venäjänkieliselle väestölle.

Venäjänkieliset voivat integroitua hyvin Suomeen, mutta venäjän kielen säilyminen ja venäläisten tuleminen osaksi suomalaista yhteiskuntaa, ei pelkäänsä assimiloituneina yksilöinä, vaan oman kulttuurinsa säilyttäen, on haaste, johon valtamedia ei tämän tutkimuksen perusteella ole vastannut kovin hyvin. Juhlapuheissa ja pääkirjoituksissa venäläisten mukaan ottamista suomalaiseen yhteiskuntaan pidetään tärkeänä, mutta käytännössä vaihtoehdoksi jäävät joko assimiloituminen tai sitten eristäytyminen valtajulkisuuden ulkopuolelle.

Kirjallisuus

- Hokkanen, Kati (2006): *Pelimies on eri mies. Alexei Eremenko junior, suomalaisuus, maskuliinisuus ja julkisuus*. Pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto, Taideaineiden laitos. Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uta-1-15933>, luettu 26.8.2016
- Latomaa, Sirkku & Suni, Minna (2010): *Toisen sukupolven kielelliset valinnat*. Teoksessa: Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.): *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki, s. 151–174.
- Leinonen, Marja (1992): *Language survival: Russian in Finland*. *Slavica Tampere* I. Tampereen yliopisto, Tampere, s. 1–44.
- Reuter, Anni & Jaakkola, Magdalena (2005): *Venäjänkielisten, vironkielisten ja kaksikielisten maahanmuuttajien sosiaaliset verkostot*. Teoksessa: Paananen, Seppo (toim.): *Maahanmuuttajien elämää Suomessa*. Tilastokeskus, Helsinki, s. 23–41.

Olga Davydova-Minguet

Venäjänkieliset yllirajaisina mediankäyttäjinä: Pronssisotilaan tapaus¹

Johdanto

Suomen nykyinen venäjänkielinen vähemmistö on osittain muodostunut neuvostojärjestelmän hajoamisen ja sitä seuranneiden prosessien myötä. Nämä prosessit ovat olleet osa globalisaation laajentumista ja syvenemistä. Laajat muuttoliikkeet nykymaailmassa liittyvät yhä tiiviimmin teknologian muutokseen. Maailman sanotaan kutistuneen kehittyvien matkustusvälineiden ansiosta, samalla välimatkat maailman paikkojen välillä näyttävät häviävän yhteydenpitovälineiden huiman kehityksen ja halpenemisen ansiosta. (Vertovec 2009.) Toisaalta lähinnä mediateknologiat osallistuvat muuttoliikkeitä alullepanevien mielikuvien tuottamiseen. Median avulla päästään kurkistamaan uusiin paikkoihin ja uusiin elämäntapoihin. Vastaavasti muualle muuttaneet voivat median avulla ylläpitää kulttuurisia, sosiaalisia sekä taloudellisia yhteyksiä lähtöpaikkoihin. Näin muodostuvat toisiaan risteävät yllirajaiset etno-, media-, idea-, mielikuva- sekä muut "maisemat", jotka ylittävät kansallisvaltioiden rajoja mitä kekseliäimmillä tavoilla. (Appadurai 1996.)

Maahanmuuttajien suhdetta mediaan on perinteisesti arvioitu vastaanottavan valtion ja yhteiskunnan näkökulmasta. On tutkittu muun muassa sitä, kuinka vastaanottomaan media tuottaa maahanmuuttoaiheista puhetta. On tutkittu myös, kuinka oman lähtömaan median seuraaminen vaikuttaa yksilön kotoutumiseen. Itse maahanmuuttajien mediankäyttöön ja median tulkintaan on kiinnitetty vähemmän huomiota. (Ks. Horsti 2013; Horsti 2014; Maasilta et al. 2008; Raittila 2004). Suomen venäjänkielisten mediankäyttöä on tutkittu vähän,

¹ Kyseessä on muokattu ja päivitetty versio artikkelista, joka julkaistiin v. 2008 englanniksi. Davydova, Olga (2008) Bronze Soldier Goes Transnational: Mediascapes and the Formation of Identities in Internet Discussions. – *Ethnopolitics*, Vol. 7, No. 4, 391–411, November 2008.

ja muualla asuvien venäjänkielisten mediasuhteen tutkimus keskittyy ennen kaikkea heidän internet-aktiivisuuteensa (esim. Morgunova 2014).

Viime vuosina sekä venäläinen että suomalainen media ovat tehneet Suomessa asuvien venäjänkielisten mediankäytön ja -tulkinnan tutkimuksesta polttavan kysymyksen. Krimin valtauksesta alkanut ja Itä-Ukrainan sodan aikana syventynyt Venäjän ja EU:n konflikti on nostanut Venäjän epädemokraattisen ja tarkoituksenhakuisen mediapolitiikan suomalaisen yhteiskunnan tietoon entistä vankemmin. Televisio on Venäjällä 1990-luvulta alkaen ollut tärkein tiedotus- ja vaikuttamiskanava, joka varsinkin 2000-luvulla – niin omistuksen kuin ideologian suhteen – keskitettiin palvelemaan vallassa olevaa piiriä. Presidentti Vladimir Putinin ja hänen toimiensa saama laaja tuki Venäjällä usein luetaan nimenomaan television ansioksi. (Ks. esim. Burrett 2011; Vartanova & Kolomiets 2015; Gontsharov 2015; Volkov 2016.)

Median kautta tapahtuva vaikuttamistyö ei kuitenkaan rajoitu pelkästään maantieteellisesti Venäjään valtiona, vaan on tietoisesti suunnattu myös maan rajojen ulkopuolelle. Venäläinen ulkomaille suunnattu mediavaikuttaminen on monitahoista, sillä se sisältää sekä Venäjän hallinnolle edullisten tulkintojen ja mielikuvien että länsimaisiin yhteiskuntiin epäluottamusilmapiirin luomista (Jantunen 2014; Strukov 2014). Venäjälle on perustettu monia ulkomaille suunnattuja viestimiä, joiden kohdeyleisöksi havitellaan vieraskielistä kantaväestöä. Ulkomailta asuvat venäjänkieliset vähemmistöt usein pysyvät Venäjän sisälle tuotetun mediavaikuttamisen piirissä. Niinpä esimerkiksi Saksassa vuoden 2016 alussa järjestetyt venäjänkielisten hallituksenvastaiset mielenosoitukset saivat kipinän Venäjän television levittämästä väärästä tiedosta. (Ks. Mitrohin 2016; Hatshatran 2016.)

Ulkomailta asuvat venäjänkieliset, tai ylipäänsä Venäjään jonkinasteisessa historiallisessa suhteessa olevat henkilöt on otettu Venäjän niin sanotun maanmiespolitiikan ja vallassa olevien piirien asettaman ideologian kohteiksi ja välineiksi (Davydova-Minguet 2014). Myös Suomessa asuvat venäjänkieliset ovat olleet viime vuosina joidenkin medioituneiden kansainvälisten kiistojen keskiössä, esimerkiksi silloin kun suomalainen ja venäläinen vanhempi ovat kiistelleet lapsen huoltajuudesta. Näissä uutisoinneissa risteytyy Venäjän maanmiespolitiikka, kohdemaata koskevien vääristävien mielikuvien luominen ja median keskeinen rooli näiden riitojen kehittämisessä.

Tarkastelen artikkelissani ylijarjaisen mediamaiseman muodostumista. Aineistona käytän keväällä 2007 Tallinnassa tapahtuneen neuvostoaikaisen sotamies-tomerkin siirtoa käsittelevää uutisointia venäläisessä ja suomalaisessa mediassa sekä tapahtumia käsittelevää Suomen venäjänkielisten internet-foorumilla käytyä keskustelua. Pronssisotilaskiista oli ensimmäinen näyttävä medioitunut Venäjän ja ”lännen” välinen konflikti, jossa Venäjän massiivinen mediavaikuttaminen tuli ilmi. Tavoitteenani on kuvata median luomia mielikuvia sekä tarkastella niiden

käsittelytapoja omaehtoisessa sähköisessä mediassa. Metodologisesti käsittelen tätä medioitunutta konfliktia yllirajaisen mediankäyttäjän näkökulmasta.

Yllirajainen mediamaisema

Mediamaiseman (mediascape) käsite viittaa ihmisten liikkuvuuden myötä muodostuvaan valtionrajoja ylittävään, itsessään liikkeellä olevaan eri viestimien ja mediankäyttötapojen kokonaisuuteen. Siirtolaisuudessa tulomaahan eivät siirry pelkästään ihmiset, vaan myös heidän käyttämänsä omakielinen media. Mediamaisemat näin risteävät *etnomaisemien (ethnoscape)* kanssa.

Näitä käsitteitä ehdottanut Arjun Appadurai (1996) kirjoitti lähinnä perinteisestä sähköisestä (mm. televisio, video- ja äänitallenteet) ja painetusta mediasta – mutta niin sanottu uusi media on lisännyt asiaan uusia ulottuvuuksia. *Uudeksi mediaksi* sanotaan verkostoitunutta, monialustaista, internet-pohjaista mediaa. Periaatteessa jokaisella nettiin pääsevällä on mahdollisuus katsoa televisiokanavia ja -ohjelmia, videotuotteita, kuunnella radioita ja monenlaista musiikkia sekä lukea painettujen julkaisujen nettiversioita. Uusi media on multimodaalinen, digitaalinen, mobiili, maailmanlaajuinen, interaktiivinen ja toisiinsa linkittyvä. Internet-pohjainen viestittely muuttaa median tuottajan ja käyttäjän välistä suhdetta: nyt periaatteessa jokainen voi ruveta tuottamaan omia sisältöjään monin eri tavoin vaikkapa sosiaalisessa mediassa; myös perinteisen median tuottamat mediasisällöt joutuvat välittömän kommentoinnin ja reaktion kohteeksi. Uuden median myötä mediakenttä pirstaloituu, toimijoita tulee yhä enemmän, ja uudet toimijat haastavat vanhojen hegemoniaa tiedon tuottamisessa ja kertomisessa. (Heinonen 2002; Lehtonen 2001.)

Uusi media vaikuttaa myös vanhan median toimintaan. Nykyään kaikilla televisio- ja radiokanavilla sekä sanomalehdillä on omat internet-sivustonsa. Televisio-ohjelmat voidaan esittää sekä televisiovastaanottamisessa että internetissä siten, että verkkosisältö täydentää tai laajentaa pääesitystä, sekä antaa mahdollisuuden interaktiiviseen osallistumiseen ohjelmaan. Televisiion luonne muuttuu uuden median ja digitalisaation myötä: se ei enää toimi vain ”lähettäjänä” (broadcaster), vaan pikemminkin ”julkaisijana” (publisher). Televisio-ohjelmat eivät ole enää tiukasti sidottuja kanavan aikatauluun, vaan niitä löytyy kanavan arkistosta tai internetistä. Internetin välityksellä on mahdollista seurata ”perinteistä” sähköistä tai painettua mediaa. Perinteinen media myös käyttää internetiä ”koukuttaakseen” käyttäjiäänsä interaktiivisten palvelujen sekä varta vasten nettiin tuotettujen sisältöjen avulla. Median digitalisoituminen on laaja-alainen prosessi, joka muuttaa median käyttäjän aseman: valinnanvaran kasvaessa ja itse median käyttötapojen monipuolis-

tuessa media menettää kansallisia yhteisöjä muodostavan roolinsa; käyttäjät pystyvät itse määrittämään omat yhteisöllisyytensä ja kuulumisensa. (Vartanova & Kolomiets 2015; Strukov 2014; Zvereva 2014.)

Nopeasti kehittyvän teknologian ansiosta nykymedia toimii ylirajaisesti. Maasta toiseen muuttanut pystyy seuraamaan lähtömaansa televisiota satelliittiantennin tai internetin välityksellä, joten kansallisesti tuotetut mediasisällöt ovat saavutettavissa ympäri maailman. Tämän lisäksi maahanmuuttomaissa voi toimia siellä tuotettuja maahanmuuttajien omakielisiä julkaisuja. Omakielisen median lisäksi maahanmuuttajalla on periaatteessa käytettävissä myös kohde- maan media, joka toimii pääasiassa kansallisella kielellä.

Ylirajaiselle mediankäyttäjälle avautuvat mediamaisemat ovat siis monimutkaisia ja sananmukaisesti rajattomia. Niiden muodostuksessa tärkeitä eivät ole pelkästään tuottajat (televisio- ja radio-ohjelmien, sanomalehtien ja internet-sivujen tekijät), vaan myös niiden käyttäjät, jotka omalla mediakäyttötymisellään mahdollistavat niiden toiminnan ja samalla osallistuvat interaktiivisesti sisältöjen tuottamiseen. *Ylirajaisiksi mediamaisemiksi* siten voi sanoa ihmisten kansallisvaltioiden rajojen yli tapahtuvasta liikkeestä johtuvia mediankäyttötapojen yhdistelmiä, joissa risteävät lähtö- ja maahanmuuttomaissa sekä muualla tuotetut saman- tai erikieliset mediat. Tällaisessa mediamaiseman määrittelyssä korostuu käyttäjän aktiivinen rooli: yksilöt sekä kuluttavat mediatuotteita että tuottavat niitä itse. Valtavasta mediatarjonnasta jokainen rakentaa itselle sopivan kokonaisuuden ja halutessaan sekä kyetessään osallistuu medioituneeseen kommunikaatioon.

Venäjän ja Suomen kansalliset mediat

Ylirajaista mediamaisemaa ajatellen on tärkeää ymmärtää kansallisten mediamaisemien tuotanto- ja toimintatapa sekä yleisöjen mediankäyttötottumukset. Jäljempänä erittelen venäläistä ja suomalaista kansallista mediamaisemaa.

Venäjällä televisio on 1990-luvulta alkaen tullut tärkeimmäksi tiedotusvälineeksi. Ylirajaista käyttöä ajatellen kyseessä on helposti saavutettava media: esimerkiksi Suomessa sitä voi seurata satelliittiantennin (esim. Trikolor tv tai NTV+) tai internetin välityksellä. Vaikuttaa siltä, että internet-pohjainen Venäjän television katselu on Suomessa viime vuosina yleistynyt venäjänkielisten keskuudessa. Ohjelmaa tarjoavat kansainvälisesti toimivat palveluntarjoajat (esim. Kartinatv ja Aurahdtv) Suomen paikallisten edustajien kautta, tai nämä palvelut voi tilata suoraan (Davydova-Minguet 2016). Internet-televisiota voi katsoa sekä suorana lähetyksenä että käyttää ohjelma-arkistoja. Internet-televisiopaketteihin kuuluu noin 150 kanavaa, joiden joukossa on sekä Venäjällä että muualla tuotettuja kanavia. Kansainvälisen internet-televisioinnin hinnat ovat verrattavissa

suomalaisten maksu-tv -operaattoreiden tarjoamien Venäjä-pakettien hintoihin. Palvelujen laajuus (150 kanavaa vastaan 2–3) lyö kuitenkin suomalaiset yhtiöt pois kilpailusta venäjänkielisestä katsojasta.

Koko Venäjän mediajärjestelmä on kokenut valtavan muutoksen Neuvostoliiton jälkeisenä aikana. Televisiosta on tullut johtava tiedotuskanava painetun median menettäessä merkitystään samalla kun sähköinen media on muuttunut yhä viihteellisemmäksi. (Ks. esim. Rosenholm et al. 2010; Gontsharov 2015.) 2010-luvun kehitystä leimaa television siirtyminen analogisesta digitaaliseksi, ja tämän prosessin on tarkoitus valmistua vuoteen 2018 mennessä. Television digitalisaatio suosii niin sanottuja federatiivisia, koko maassa näkyviä kanavia, samalla digitalisaatio tuottaa ongelmia alueellisille kaapeli- ja satelliittikanaville. Vuonna 2014 koko maan kattavien kanavien joukkoon kuului 20 maksutonta kanavaa. Näiden lisäksi Venäjällä toimii kymmeniä alueellisia sekä maksullisia temaattisia kanavia, joita voi katsoa satelliitti-, kaapeli- tai internet-televisiion tarjoajien välityksellä. Venäjä on siis vahvasti mukana globaalissa teknologia-vetoisessa kehityksessä samaan aikaan, kun sielläkin television käyttö monipuolistuu ja segmentoituu. (Vartanova & Kolomiets 2015.)

Venäjän kansallisia televisiomarkkinoita on tutkimuksessa jo pitkään kuvattu valtion johtamina, vaikka ne toimivatkin täysin kaupalliselta pohjalta. Televisiomediemarkkinoilla dominoivat valtion osittain tai täysin omistamat ja kontrolloimat VGTRK (Venäjän valtion televisio- ja radioyhtiö, jonka kanavia ovat Rossija 1, Rossija 2, Rossija 24, Karusel), NMG (Kansallinen mediaryhmä, jonka kanavia ovat Pervyi, 5, Ren) sekä Gazprom-Media (NTV, Tv3, TNT) (Vartanova & Kolomiets 2015; Vartanova & Smirnov 2010, 25). Ivan Zassoursky (2001, 279) kirjoitti vielä 2000-luvun alussa venäläisestä mediajärjestelmästä ”valtion kontrolloimana joukkotiedotuksena, jota ympäröi kaupallinen media versus internet”. Myös länsimaiset tutkimukset (mm. Oates 2006; 2013; Pasti 2005) toteavat, että Venäjän mediajärjestelmä kaikesta kaupallisuudestaan huolimatta jatkaa neuvostoaikeista valtaapitävien ja median välistä suhdetta. Tällöin media ja journalismi nähdään pikemmin poliittisina pelaajina ja valtaapitävien intressien palvelijoina kuin heidän vahtijoinaan tai riippumatonta tiedotusta tavoittelevina tekijöinä. Tämä prosessi on paradoksaalisesti vahvistunut digitalisaation myötä: nyt valtion rakentamiin digipaketteihin kuuluvat lukuisat kanavat välittävät valtion kontrolloimaa uutisointia ympäri maan vielä tehokkaammin kuin ennen (Strukov 2014; Zvereva 2014; Moroz 2014). Katsotuimpia kanavia ovat NMG:n Pervyyi kanal, VGTRK:n Rossija 1 ja Rossija 24 sekä Gazprom Median NTV-kanava. (Vartanova & Kolomiets 2015, 24–78; Volkov 2016.)

Lähes kaikki federatiiviset televisiokanavat toimivat kaupalliselta pohjalta ja saavat tulonsa mainosajan myynnistä, poikkeuksena vain on VGTRK:n Rossija-K sekä OTR-kanava. Kaupallisen, viihdyttävän television on todettu toimivan kanavana populaarikulttuurin vakiintumiselle ja kulttuurikulutuksen mallina

uusliberaalin talouden oloissa. (Zvereva 2006; Mikhailova 2010; Litovskaja & Shaburova 2010.) Viihdeohjelmat – televisiosarjat, musiikkiohjelmat, elokuvat – johtavat television katselussa, sillä niiden osalle tulee noin 75 % katseluaikaa. Vuonna 2014 kolmentoista suurimman kanavan sisältö jakautui seuraavasti: 22 % televisiosarjat, 21 % viihdeohjelmat, 15 % elokuvat. Esitetyissä televisiosarjoissa ja elokuvissa on kotimaisen tuotannon osuus jatkuvasti noussut: kuudella suurimmalla kanavalla venäläisten sarjojen osuus kasvoi vuoden 2001 17 %:sta 86 %:iin vuonna 2014 (Vartanova & Kolomiets 2015, 73).

Koko 2000-luvun ajan kiinnostus uutis- ja poliittisia ohjelmia kohtaan on laskenut. Tämä prosessi katkesi kuitenkin vuonna 2014, jolloin alkuvuodesta suosituimmat kanavat välittivät paljon ohjelmaa Sotshin olympialaisista. Heti sen jälkeen uutisten huomio siirtyi Ukrainaan ja konflikti pysyi pääuutistapah-tumana läpi vuoden. Ukrainan tapahtumat (mielenosoitukset Maidanilla, Krimin liittäminen Venäjään, Itä-Ukrainan tapahtumat) nousivat uutislähetysten pää-aiheeksi ja sivuuttivat presidentin ja pääministerin uutisten pääsankareina (ks. Fossato 2006; Kratasjuk 2006; Novikova 2014). Uutislähetysten pituus ja tiheys on kasvanut kaikilla federatiivisilla kanavilla, myös niin sanotut analyttiset (viikonloppuna parhaaseen katseluaikaan tulevat viikon tapahtumia kertaavat ja kommentoivat) uutisohjelmat ovat pidentyneet ja saattavat kestää jopa kaksi tuntia. Uutisohjelmat ovat jopa sivuuttaneet sarjat ja nousseet suosituimmiksi ohjelmiksi. Ukrainan tapahtumat ja niiden kommentointi muodostavat uutis-lähetysten pääsisällön: 86 % venäläisistä seurasi Ukrainan tapahtumia käyttäen televisiota uutislähteenä. (Vartanova & Kolomiets 2015, 78–83.)

Valtion kontrolloimat televisiokanavat jatkavat virallisen ideologian asetta-mista myös muissa kuin uutis- tai politiikkaohjelmissä. Viihdetuotanto koko 2000-luvun on tuottanut niin sanottua ”uutta venäläisyyttä”, käsitystä Venäjästä valtiona ja yhteiskuntana sekä niihin kuulumisena, jossa yhdistyy eri aikaiset mielikuvat Venäjästä suurvaltana, neuvostonostalgia, sotasankaruuden ylistys sekä Venäjän ja ”Lännen” vastakkainasettelu. (Zvereva 2005; 2006a; Fossato 2006; Condee 2006.) Nykytelevisio tuottaa sosiologi Boris Dubinin (2005; 2006) arvion mukaan nykykansakuntaa, joka on todellisesta päätöksenteosta ja vastuullisesta keskustelusta täysin vieraantunutta, televisiosarjan luoman totunnaisen ja clipin poikkeuksellisen välisessä välimaastossa poukkoilevaa massaa.

Myös internet on kehittynyt Venäjällä hyvin nopeasti, ja sen käytön kasvu on tapahtunut viime vuosina mobiililaitteiden käytön myötä. Internetistä on tullut tavanomainen kommunikaatio-, tiedonsaanti-, maksu-, kauppa- yms. väline. Toisaalta internetin käyttö keskittyy suuriin kaupunkeihin ja hyvin toimeentuleviin väestönosiin sekä nuorempiin ikäryhmiin. Vuonna 2015 yli 70 % 16-vuotta täyttäneistä venäläisistä käytti internetiä, yli 18-vuotiaista 55 % käytti nettiä joka päivä. Nuorissa ikäryhmissä nettiä käyttävät melkein kaikki. (Internet v Rossii... 2015.) Verrattuna muuhun maailmaan venäläiset käyttävät

internetiä enemmän sosiaalisissa verkostoissa toimimiseen. Tätä perustellaan sekä venäläisten seurallisuudella että epäluottamuksella virallisia tiedotusvälineitä kohtaan. (Ks. Andronova 2010.) Venäjänkielisestä internetin segmentistä, RuNetista on tullut monille sen käyttäjille selvä identifikaatiokohde (Bowles 2006), ja entuudestaan suosittu bloggaus (ks. Gorny 2006; Aljabjeva 2006) on 2010-luvun alussa kasvattanut suosiotaan edelleen (Yagodin 2014).

Internetiä on pitkään käsitetty eräänlaisena mahdollisuutena vastustaa perinteisen median valtiokeskeistä diskurssia, se on myös nähty yhtenä instrumenttina venäläisen yhteiskunnan demokratisoitumiseen. Tutkimuksessa (ks. Schmidt & Teubener 2006; Lonkila 2008; 2011) on todettu, ettei RuNet kykene vastustamaan virallista propagandaa ja demokratian kaventamista. Sarah Oates (2013, 87–109) on tutkimuksessaan todennut, että Venäjän valtio harjoittaa monipuolista internetin ohjailua. Toisaalta netin kehitystä tuetaan taloudellisen toiminnan areenana sekä välineenä mobilisoitaessa ihmisiä sopivaksi nähtävään poliittiseen toimintaan valtion vahvistamiseksi. Toisaalta internetin toimijoita valvotaan ja heidän vapauttaan rajoitetaan, esimerkiksi laajentamalla tiedotusvälineitä koskevaa lainsäädäntöä blogeihin, joiden yleisö ylittää 3 000 lukijaa. Samalla yksittäisiä internetin käyttäjiä voidaan valvoa ja rangaista käyttäen hyväksi ekstremismin vastaista lainsäädäntöä. Valtion viranomaiset eivät ole ainoita jotka suorittaisivat valvontaa, sillä myös palveluntarjoajilla on käyttäjien valvontavelvollisuus. Näin valvonta normalisoidaan osaksi internetin toimintaa. Vielä 2000-luvun alussa valtion tukemat tahot rupesivat toimimaan internetissä aktiivisesti, tavallaan täyttämään venäjänkielistä nettiä ja muokkaamaan sen sisältöä sekä toimintatapoja. (Alexander 2003). Ronald Deibert kuvaa tutkimusryhmänsä kanssa 2000-luvun RuNetin ohjailua ”kolmannen sukupolven kontrollijärjestelmäksi” (Deibert et al. 2010, 6–12). Alkeellisista kontrollin muodoista, so. sisältöjen suodattamisesta ja kieltämisestä, nettiin pääsyn estämisestä sekä nettiä ohjaavan ja rajoittavan lainsäädännön kehittämisestä on nyky-Venäjällä siirrytty epäsuoriin, joustaviin ja huomaamattomiin, ja samalla hyökkäävämpiin kontrollimuotoihin. Paljon esillä ollut ”Venäjän trolliarmeija” eli valtion palveluksessa suoraan tai epäsuorasti olevat netin interaktiivisuutta hyödyntävät ja kommenttipalstoja täyttävät kommentaattorit kuuluvat tähän kontrollijärjestelmään. Samalla internet edelleenkin pystyy toimimaan kansalaisaktiivisuutta fasilitoivana alustana (ks. Oates 2013).

Stepan Gontsharov (2015) Levada-keskuksen tutkimuksiin perustuen toteaa internetin toimivan television lisäksi: pääuutislähteenä se toimii 21:lle prosentille venäläisistä, kun 85 % sanoi saavansa uutisia televisiosta, 24 % sukulaisilta ja tuttavilta ja 13 % sosiaalisesta mediasta, lehdistä sekä radiosta. Suosituimpia uutissivustoja (uutisagregaattorit mail.ru ja yandex.ru sekä uutissivusto lenta.ru) kontrolloivat hallitusta lähellä olevat ryhmät, eivätkä ne tarjoa vaihtoehtoja

informaatiota, vaan toistavat pääpiirteittäin samoja teemoja mitä televisiokin tarjoaa. Vaihtoehtoisia tiedonlähteitä käyttää noin kolmasosa venäläisistä, joten valtaosa saa tietonsa valtion kontrolloimista lähteistä. Tilanne on Gontsharovin mukaan paradoksaalista: televisio toimii edelleenkin yleisimpänä uutislähteenä, mutta luottamus siihen on vuoden 2015 loppua kohti laskenut peräti 41:een prosenttiin. Tätä hän selittää mediankäyttäjien uskolla siihen, että media tavalla tai toisella pyrkii manipuloimaan käyttäjiään eikä viimekätistä totuutta ole, tai siihen on mahdotonta päästä käsiksi.

Suomen mediamallia luonnehtii vahvan kaupallisen painetun ja kehittyneen sähköisen median yhdistelmä. Suomessa lukuisten kaupallisten tv- ja radio-kanavien lisäksi toimii vahva Eduskunnan alaisuudessa toimiva viestintäyhtiö Yleisradio Oy, jonka toimintaa rahoitetaan veronomaisella henkilökohtaisella maksulla sekä verotuloilla. Television siirtyminen digitaaliseksi v. 2007 on laajentanut tv-kanavien määrää entisestään. Antennin tai kaapelin välityksellä näkyvien niin sanottujen maanpäällisten tv-kanavien lisäksi kuluttajilla on mahdollisuus katsoa maksullisia kanavia ja käyttää tilausvideopalveluja.

2000-luvun mediakentän kehitystä Suomessa luonnehtii digitalisaatioon liittyvä murros. "Perinteinen" media, lähinnä televisiokanavat ja painetut sanoma- ja aikakauslehdet, siirtävät toimintojaan internetiin. Mediankäyttömallit muuttuvat yhä yksilökeskeisemmiksi ja mobiileiksi. Painettua ja sähköistä mediaa tuottavien perinteisten mediatalojen ansaintamallit ovat myös uhan alla, kun yhä enemmän tietoa liikkuu internetissä ilmaiseksi. Internet-pohjaisen sosiaalisen mobiilimedian kehittymisen ansiosta kansalliseen mediatilaan on tullut uusia vaikuttajia ja viestintätapoja. Joukko julkisia ja yksityisiä tiedotusvälineitä, jotka vielä kymmenkunta vuotta sitten määrittelivät tavan käsittää yhteiskunnallisia prosesseja, ovat tänä päivänä usein altavastajaan asemassa, kun vaihtoehtomediaksi itseään kutsuvat nettisivustot määrittelevät usein etenkin maahanmuuttoa koskevan keskustelun teemoja ja tapoja. Laadukkaalle ja vastuuntuntoiselle, faktoihin perustuvalla journalismille on kuitenkin tarvetta ehkä enemmän kuin koskaan aikaisemmin. (Horsti 2013; 2014; Jantunen 2015.)

Suomen tietoyhteiskuntaa on luonnehdittu kansalliseksi projektiksi (ks. Tuuva-Hongisto 2007). Internetin käyttö on nähty tärkeäksi yhdenvertaisuuden ja demokratian eli koko yhteiskunnan kehittämisen välineeksi. Internetin käytön edistämiseen on suunnattu suuria voimavaroja 1990-luvulta alkaen. Myös maahanmuuttajien kotouttamiskurssien ohjelmiin useimmiten sisältyy netin käytön opetusta. Tilastokeskuksen (Tilastokeskus 2015) mukaan nettiä käyttää 87 prosenttia 16–89 -vuotiaista suomalaisista, 68 prosenttia käyttää nettiä monta kertaa päivässä. Nuoremmat ikäryhmät käyttävät nettiä lähes sataprosenttisesti, ja vanhemmissakin ikäryhmissä käyttö kasvaa jatkuvasti. Samaan aikaan netin käyttö mobiililaitteilta yleistyy.

”Fanidemokratia” median käyttömallina

Ylirajaista mediamaisemaa ajatellen on otettava huomioon monta seikkaa. On ilmeistä, että Suomessa ja Venäjällä media on kehittynyt erisuuntaisesti. Venäjän media lyhyehkön glasnost-vaiheen jälkeen kehittyi autoritaarisen tai uus-neuvostotyyllisen mediamallin mukaan: vaikka julkaisuja ja kanavia on paljon, valtio hallitsee niistä vaikutusvaltaisimpia ja marginalisoi oppositiojulkaisuja. Televisio on valjastettu tärkeimmäksi vaikuttamisvälineeksi ja sen avulla tuotetaan ”telekansakuntaa”. (Oates 2013; Strukov & Zvereva 2014.) Suomessa media edelleenkin toimii yhteiskunnallisen dialogin areenana ja demokraattisen prosessin ”paikkana”. Koska Venäjän ja Suomen median esittämät kannat eri kansainvälisistä tapahtumista usein ovat täysin erilaisia, pelätään, että Suomen sisälle syntyy eri ”totuuksissa” eläviä ryhmiä, mikä voi heikentää suomalaisen yhteiskunnan koheesiota. Tällöin median käyttäjän ja tuottajan suhde nähdään suoranaisena alistumisena, kritiikittömänä vastaanottamisena.

Kulttuurintutkimuksessa kuitenkin nähdään, että kulttuurisen informaation tulkinta on aina aktiivinen, vastaanottajan panostusta vaativa prosessi. (Esim. Bahtin 1995.) Sekä tietoon subjektivoituminen että sen kyseenalaistaminen ja kritiikki edellyttävät toimintaa, mediankäyttäjän omaa aktiivisuutta. Tällainen näkemys asettaa keskiöön nimenomaan median käyttäjän ja hänen tulkintaansa vaikuttavat monenlaiset kontekstit, kaikki hänen käytettävissään olevat kulttuuriset ja sosiaaliset resurssit. Median tulkinta on diskursiivista toimintaa, ja siinä voidaan sekä hyväksyä että vastustaa median tarjoamaa diskurssia.

Analyysissäni käytän mediatutkimuksessa kehitettyjä *aktivoidun yleisön* ja *fanidemokratian* konsepteja (ks. van Zoonen 2004; 2005; Hautakangas 2006), jotka voidaan nähdä vaihtoehtona näkemykselle mediasta julkisena tilana. Liesbet van Zoonenin (2004; 2005) mielestä nykytelevisiota ei edes kannata arvioida tiedonvälittäjänä, julkisen sfäärin keskustelun paikkana, koska myöhäismodernissa television kyky on varsin rajoittunutta. Enemmän on syytä kiinnittää huomiota siihen, kuinka interaktiivinen digiajan televisio toimii yleisöjen aktivoimisessa. Television vuorovaikutteisuus on päässyt kehittymään ensin viihdetyylilajeissa, tosi-tv:ssä, missä katsojilta edellytetään aktiivista osallistumista ohjelman kehittymiseen erinäisten äänestysten ja kommentoinnin, fanitoiminnan muodossa. Aktiivisen yleisön ja fanidemokratian konseptit kyseenalaistavat selvän rajanvedon passiivisen televisiio yleisön (*audience*) ja aktiivisen poliittisen yhteisön (*public*) välillä tuomalla esille tosi-tv:n faniyhteisöjen ja poliittisesti aktiivisten ryhmien muodostumisen samanlaisuuden.

Faniyleisöjen ja poliittisten yhteisöjen tuottamisessa van Zoonenin (2004) mukaan on kolme keskeistä, yhteneväistä elementtiä. Ensinnäkin, molempien tuottamisessa keskeiseksi nousee esitys, *show*. Nykypolitiikan hän luonnehtii enemmän esittäväksi kuin edustavaksi. Myöhäismodernissa medioituneessa,

performatiivisessa politiikassa poliitikon rooli on lähinnä mobilisoida ja koukuttaa katsoja-äänestäjä. Tässä mielessä poliitikko esiintyy pikemminkin näytöksen tähtenä. Samoin faniyleisöjen muodostumisessa esityksellä on johtava rooli.

Toiseksi fani- ja poliittisten yhteisöjen toimintamuodot muistuttavat toisiaan. Molemmat innostuvat arvioimaan ja kehittämään esityksen ehdottamia teemoja. Fanit aktivoituvat esityksestä, ja nykyiset interaktiiviset mediateknologiat antavat heille mahdollisuuden keskustella toistensa sekä näytöksen tuottajien kanssa. Aktivoitu yleisö tulkitsee esityksen tekstin asiantuntijuudella, kritiikillä, huumorilla ja ironialla, hankkii tausta- ja lisätietoja ja esittää vaihtoehtoja. Mikko Hautakankaan (2006, 26) mukaan tämän tyyppisen tv-tekstin tuottamisen logiikka edellyttää yleisön aktiivista mukaantuloa, so. emotionaalista ja älyllistä osallistumista. Tässä voidaankin huomata uusia valtasuhteita viihdetyylilajien tekstien merkitysten tuottamisessa: sisällöt syntyvät yhteisvoimin, yhdessä aktivoituneen yleisön kanssa.

Kolmannen yhtäläisyyden viihdetyylilajien tekstin ja poliittisen toiminnan välillä van Zoonen (mts.) näkee niiden emotionaalisisessa latauksessa, joka vaatii yhtä emotionaalista vastausta. Viihdegenrejen, esimerkiksi tosi-tv:n tekstit koukuttavat katsojaa samalla tavalla kuin poliittisetkin esitykset; niiden juonia ja tapahtumia voidaan projisoida omaan elämään, identifioitua niihin. Vahvat identifioitumiset ovat niin fani- kuin poliittistenkin yhteisöjen muodostumisen perusta. Emotionaalinen reaktio esitettyyn tekstiin laukaisee myöhemmin järkipäisen arvioinnin ja vakavan keskustelun tärkeänä pidetystä asiasta.

Tässä suhteessa nyky-Venäjän televisiota voidaan pitää malliesimerkkinä: useimmat siinä esitettävät ohjelmat ovat tavalla tai toisella viihteellistetty. Ne on suunniteltu laukaisemaan tiettyjä, ennen kaikkea emotionaalisia reaktioita katsojissaan. Esimerkiksi politiikkaa on jo pitkään esitetty televisiossa muodossa, joka voidaan määritellä infoviitteeksi. Uutisissa yleisölle esitetään tarkoin valikoituja tapahtumia ja hahmoja, joita reunustavat niitä "oikein" arvottavat kommentit. Venäläisiä uutisankkureita onkin monesti kritisoitu ja pilkattu heidän yliampuista, moralisoivista puheistaan, intonaatioistaan ja ilmeistään. Katsojalle tarjotaan samaistumiskohteena "meidän", maan johdon ympärille ryhmittynyt yhteisö, jota puolestaan vastustaa harva joukko "muita". Myös "Lännen" mielikuvaa Venäjän eksistentiaalisena vastustajana on käytetty aktiivisesti luomaan "meidän" kuviteltua yhteisöä erityisesti ennen Krimin miehitystä ja Itä-Ukrainan sodan alkamista. (Kratasjuk 2006; Novikova 2014.)

Tätä linjaa tuetaan myös internetin valtiollisilla tai puolivaltiollisilla sivuilla. Valtiollista ideologiaa esitetään myös hienovaraisemmin, esimerkiksi sponsoroiduilla uutissivustoilla (Alexander 2003). RuNetin keskustelutiloja täyttävät hallituksen järjestämät kirjoittajat, jotka joko vesittävät vaihtoehtoiset keskustelut, tai esittävät aggressiivisesti "oikeita" mielipiteitä (Aro 2015). Oleg Reut (2011) kuitenkin huomauttaa, että jopa tällaisissa olosuhteissa on-line -media ikään kuin pakostakin joutuu politisoitumaan ja osallistumaan poliittiseen keskusteluun.

Tarkastelen seuraavassa internetin ja television yhteistoimintaa: kuinka tietyllä tavalla esitetyt tapahtumat koukuttavat katsojiaan ja minkä tyyppistä keskustelua ne saavat aikaan. Käytän vuonna 2007 keräämäni internet-, televisio- ja painetun median aineistoa, joka koski Tallinnan neuvostosotilaan patsaan siirtoa ja sitä seuranneita tapahtumia.

Pronssiyö-tapahtuma

Virolaisten neuvostosotilaiden muistolle omistettu *Tallinnan saksalaisesta fasisitimiehityksistä vapauttajien muistomerkki* (*Neuvostosotilaan muistomerkki, Pronssisotilas, Aljosh, Vapauttaja-sotilas* (ks. esim. Wikipedia 2007) on pystytetty neuvostoaikana vuonna 1947 ja nimetty uudelleen *Toisessa maailmansodassa kaatuneiden muistomerkiksi* Viron itsenäistyttyä vuonna 1991. 2000-luvun kuluessa muistomerkki politisoitui vahvasti: siitä oli tullut neuvostoaikaisen ja -tyylisen Voitonpäivän juhlinnan paikka monille Tallinnan venäjänkielisille. Myös voitonpäivää protestoivat käyttivät muistomerkkiä mielenosoituspaikkanaan.

Neuvostojärjestelmä romahti ja Neuvostoliitto hajosi muun muassa sen takia, että 1980-luvun puolesta välistä alkaen maan historiasta oli alettu keskustella yhä vapaammin. Neuvostoaikana monoliittisena sankaritarinana esitetty toisen maailmansodan ja Neuvostoliiton voiton historia alkoi pirstaloitua eri ihmisryhmien ja alueiden virallisesta tulkinnasta eriävien historioiden tultua esille. Neuvostoliiton rooli ”kansojen vapauttajana” tai Itäisen Keski-Euroopan ”miehittäjänä” nousi keskeiseksi keskustelun temaksi. Neuvostoliiton hajottua Baltian ja Itäisen Keski-Euroopan maat rupesivat rakentamaan kansallisia identiteettejä ja historiankertomuksia miehitystulkinnan varaan. Samaan aikaan Venäjä ajautui lyhyen historiansa kriittisen arvioinnin jälkeen neuvostoaikaisen historian tulkinnan kannalle. 2000-luvulla tämä vastakkainasettelu sai ”historiasodan” luonteen. (Miller 2012; Zhurzhenko 2011; Onken 2007.) 2000-luvun puolivälistä alkaen voitonpäivä on saanut Venäjän tärkeimmän ja laajasti hyväksytyyn kansallisjuhlan aseman. Nyky-Venäjän identiteettipolitiikka rakentuu laajasti ”suuren voiton” mielikuvan varaan (Dubin 2005a; Gudkov 2005). Vuosien 2006–2007 tapahtumaketju sijoittuu tähän konfliktiseen kansallisten identiteettien rakentamisen.

”Pronssiyön” tapahtumat on nähtävä kansainvälisessä, kansallisessa ja paikallisessa kontekstissa. Neuvostoaajoista lähtien voitonpäivän juhlinta on ollut moniääninen tapahtuma. Siinä yhdistyy muun muassa kaatuneiden muistojuhla, menehtyneiden perheenjäsenten ja omien mahdollisten sotakokemusten muistaminen. Juhlintaan liittyy myös neuvostoaikaisia valtiollistettuja merkityksiä, kuten neuvostokansan uhrin muistaminen sekä valtion voitosta riemuitseminen. (Gabovithsh 2015; Bordjugov 2015) Neuvostojälkeisessä juhlinnassa Venäjän ulkopuolella kyse on selkeästä neuvostonostalgiasta sekä venäjänkielisten

vähemmistöjen symbolisesta kamppailusta uusissa yhteiskunnissa. Liettuasta poiketen Viron ja Latvian kansalaisuudet olivat itsenäistymisen jälkeen sidotut sotaa edeltäneiden tasavaltojen kansalaisuuteen. Sodan aikana tai sen jälkeen muuttaneet ja heidän jälkeläisensä joutuivat hakemaan maiden kansalaisuutta, jonka ehtona oli myös kansallisen kielen hallinta. Tämä on tuottanut suuren määrän kansalaisuudettomia ihmisiä. Kun kansallisten kielten hallinta tehtiin myös ehdoksi työpaikan saannille, venäjänkieliset kokivat olevansa yhteiskunnallisen, taloudellisen syrjinnän ja huono-osaisuuden kohteina. (Aleksahina 2007; Keller 2007; ECRI 2006, 19–20, 24; ENAR 2007.) Euroopan komission raportin mukaan (ECRI 2006) 11 % Viron asukkaista oli ilman kansalaisuutta 2000-luvun puolivälissä, vaikka 52 % heistä oli syntynyt maassa. Viron liittyessä EU:hun vuonna 2004 maa on helpottanut kansalaisuuslakiaan vain näennäisesti. William Blanningin (2011) arvion mukaan EU on epäonnistunut Viron kohdalla, kun EU:hun liittyessään maa lupasi vähentää kansalaisuudettomuutta sekä suojella kansallisia vähemmistöjään.

Nykyinen kansalaisuuslainsäädäntö kiertää kehää: saadakseen kansalaisuuden hakijan on osattava kieltä ja oltava töissä, päästäkseen töihin hänen on taas osattava kieltä. Tämä on omiaan pitämään venäjänkielisiä ihmisiä sosiaalisesti, poliittisesti ja taloudellisesti marginaalissa. Voitonpäivän juhlinta neuvostosotilaan muistomerkin äärellä toimi Viron itsenäistymisen ja uuden kansakuntakäsityksen synnyttämien etnis-sosiaalisten hierarkioiden kiistämisenä. Pronssisotilaan ympäristö Tönismäellä oli tullut etnis-kansallisten identiteettien symbolisen kamppailun paikaksi.

Viron eduskunta päätti siirtää muistomerkin vuoden 2007 alussa. Paikallisten venäjänkielisten järjestöjen laajoista protesteista sekä Venäjän federaation duuman nootista huolimatta muistomerkki purettiin huhtikuun 26. ja 27. välisenä yönä. Myös patsaan juuressa ollut neuvostosotilaiden sankarihauta oli avattu ja jäännökset nostettu tunnistamista varten. Tämä kaikki tapahtui suurten väkijoukkojen ja televisiokameroiden edessä. Ilmapiiriä kuumensi lähestyvä Voitonpäivä, jota neuvosto- ja nykyvenäläisessä perinteessä juhliitaan 9. toukokuuta. Siirtäminen aiheutti suuria venäjänkielisten mellakoita Tallinnassa ja Itä-Virossa. Monumentti avattiin myöhemmin toukokuun kahdeksantena päivänä kaupungin sotilashautausmaalla Filtri-kadulla, jonne on 1800-luvulta alkaen haudattu eri kansallisuuksia olevia sotilaita ja pystytetty heille patsaita.

Virallinen Venäjä reagoi tapahtumiin massiivisesti. Patsaan siirto (josta uutisoitiin purkuna) pysyi pääuutisena kaikissa television uutislähetyksissä, samoin duuma ja hallitus esittivät tuomitsevan kantansa. Patsaan siirto ja mellakat olivat eräs tärkeimmistä uutisista ja puheenaiheista myös Suomessa. Nämä tapahtumat eivät voineet jäädä huomiotta Suomessa asuvien venäjänkielisten ihmisten nettikeskusteluissa.

Esitys: virallinen diskurssi

Ensisijainen aineistoni on koostettu Suomessa toimivan www.suomi.ru -sivuston keskusteluista, jotka koskivat Tallinnan neuvostosotilaan (pronssisotilaan) patsaan siirtoa keväällä 2007. Siteerauksissani pyrin säilyttämään tekijöiden tyylin. Kirjoittajien nimet on häivytetty, suluissa on kirjoituksen ilmestymisen aika. Sivusto www.suomi.ru (nykyään www.russian.fi) oli perustamisestaan alkaen omistettu "elämälle Suomessa". Nimenmuutoksen yhtenä tavoitteena oli osoittaa selkeämmin sivuston kuuluminen nimenomaan Suomeen, vaikka alaotsikko "Suomi venäjäksi" on pysynyt. Sivuston on perustanut joukko Suomessa asuvia venäjänkielisiä IT-asiantuntijoita vuonna 2003. Näyttää siltä, että täällä asuvat venäjänkieliset ovatkin sivuston pääasiallisia käyttäjiä. Käyttäjien joukkoon kuuluu myös Suomeen muuttota tai matkoja suunnittelevia tai muuten vain Suomesta kiinnostuneita eri puolilla maailmaa asuvia venäjän- ja muunkielisiä. Vuoden 2007 puolella välissä sivustolla oli yli 8 000 rekisteröityä käyttäjää, foorumilla oli yli 30 000 avattua teemaa ja viestien määrä lähes miljoona.

Seuratessani Pronssisotilastapahtumien kehitystä suomi.ru -foorumilla panin merkille, kuinka usein oli keskusteluissa viitattu Venäjän televisioon.

NTV näytti äsken jutun Tallinnasta. Kuvia levottomuuksista Patsaan juurella. Paljon väkeä. Poliisi käytti kyynelkaasua... :(:((26.4.2007, 21:25)

Viittaukset Venäjän televisioon ensisijaisena tiedon lähteenä johdattivat minua pohtimaan, missä suhteessa on Suomessa asuvien venäjänkielisten internet-keskustelu Venäjällä toimivaan sähköiseen mediaan sekä myös suomalaiseseen sähköiseen ja painettuun mediaan.

Esimerkkinä venäläisestä televisiouutisoinnista käytän muistomerkin siirtämistä edeltäneen päivän reportaasia NTV:n *Segodnja*-uutisohjelmassa. NTV:n uutislähetykset lähetettiin vuonna 2007 työpäivisin kymmenen kertaa ja viidesti viikonloppupäivinä. Viikon yhteenveto-ohjelma tulee sen lisäksi lauantai-iltaisina, tämän lisäksi kanavalla toimii muutama politiikka-aiheinen keskusteluohjelma sekä "tekijäohjelma" (*avtorskaja programma*).

Uutisjuttu alkaa naispuolisen kuuluttajan johdannolla. Uutisankkurin koko olemus on jännittynyt, puhe nopeaa ja äänensävy korkea.

Viron viranomaiset ovat tänään aloittaneet operaation neuvostosotureiden sankarihaudan purkamiseksi Tallinnassa. Varhain aamulla muistomerkin juureen tuotiin poliisin erikoisjoukot. Poliisi eristi alueen eikä päästänyt sinne autoja eikä ihmisiä. Siinä vaiheessa sattui vakavia yhteenottoja poliisin ja Yövärtio-järjestön välillä. Vapaaehtoiset ovat puolustaneet patsasta purulta päivystämällä siellä joka yö. Kaikki tämä tapahtuu Voitonpäivän aattona.

Tänään Viron pääministeri Andrus Ansip on ilmoittanut, että toukokuun 9:nä kaikki pääsy muistomerkillle kielletään. Tallinnan viimeisimmistä tapahtumista kertoo kirjeenvaihtaja Dmitri Novikov.

Tässä johdannossa tapahtumat on jo valmiiksi tulkittu. Muistomerkin ja sankari-vainajien hautojen siirrosta puhutaan purkuna ja hävittämisenä; koko tapahtuma on esitetty konfliktina ja kamppailuna "virallisen Viron" (poliisi ja pääministeri) ja patsaan puolustajien (venäjänkielisten Yövärtio-järjestö, vapaaehtoiset) välillä. Uutisen johdannossa asetetaan myös konfliktin ydin: Voitonpäivän juhlinta, jota voidaan häiritä tai jopa kieltää. Poliisien toiminnan kuvaamiseen käytetyt avainsanat (operaatio, eristää, vakavat yhteenotot, erikoisjoukot – *spetsnaz*) luovat mielikuvaa lähestyvistä taistelusta. Venäjänkieliselle, Venäjän mediaa seuraavalle nämä sanat tuovat mieleen tiettyjä merkityksiä. *Spetsnaz*, Venäjän miliisin erikoisjoukot ovat tunnettuja raasta toiminnastaan. Samoin patsaan puolustajien järjestön nimi Yövärtio tuo mieleen vuonna 2004 julkaistun elokuvan ja kirjan, jonka mukaan järjestö on nimetty. Elokuva oli hyvin suosittu ja sitä mainostettiin "vastauksenamme Hollywoodille". Näyttävän elokuvan juonena oli fantasialle tyyppillinen hyvän ja pahan voimien ikuinen taistelu, jossa hyvien voimien edustajien olemukset viittasivat vahvasti neuvostoliittolaiseen estetiikkaan.

Tästä uutispätkästä, samoin kuin valtaosasta muista tätä tapahtumasarjaa koskevista ohjelmista ja kommentteista, puuttuu kokonaan Viron venäjänkielisten ongelmallinen tilanne, jonka valottaminen voisi johdattaa laajempaan keskusteluun vähemmistöistä, muuttoliikkeistä, NL:n jälkeisistä nationalismeista, aikaisemmista poliitikoista jne. Viron venäjänkielisen kansalaisuudettoman väestön turhautuminen, kamppailu Viron kansakunnan poliittisesta, sosiaalisesta, taloudellisesta ja kulttuurisesta jäsenyydestä oli ilmeisesti hyvin vahva taustatekijä pronssiyön tapahtumille. Kiistan käsittäminen protestina sosiaalista eriarvoisuutta vastaan (ks. Saarts 2007; ECRI 2006; ENAR 2007) puuttuu uutisten esittämisestä tulkinnasta. Voitonpäivän juhlinta ja näin ollen kamppailu historian tulkinnasta oli nostettu konfliktin keskiöön, muodostaen virallisen hegemonisen diskurssin.

Seuraavissa otoksissa miespuolinen, katsojaa kohti kävelevä kirjeenvaihtaja kireine vartaloineen ja eteen ojennettuine käsineen kertoo, että patsaan ja joukkohaudan ympärille on rakenteilla aita. Samalla näytetään laajempia otoksia alueesta, lähestyvistä poliisijoukoista ja muutamasta venäjänkielisestä, poliiseille huutavasta ihmisestä. Kun uutispätkää katsoo tallenteena, huomaa, etteivät huutajat muodosta yhtenäistä ryhmää. Yksi miehistä huutaa, että "venäläinen karhu on ollut rauhassa viimeiset 15 vuotta, muttei enää". Toinen syyttää muita taas siitä, että he tulivat mielenosoitukseen maksua vastaan. Yksi poliiseista rauhoittelee väkijoukkoa puhtaalla venäjän kielellä. Nämä virallista mielikuvaa hajottavat äänet kuitenkin jäävät epäselviksi ja kaukaisiksi. Seuraavaksi näyte-

tään lähikuvana venäläisen naisen haastattelu, jossa hän sanoo, että "tämä on meidän muistomme, ja jos toinen maailmansota unohdetaan, kolmas voi alkaa." Kirjeenvaihtaja päättää reportaasin kertomalla, että vaikka toistaiseksi tilanne on ollut varsin rauhallinen, Voitonpäivänä ketään ei päästetä patsaan lähelle, "ei veteraaneja eikä kansallisradikaaleja".

Reportaasiosuuden jälkeen studiossa oleva uutistenlukija esitteli Venäjän viranomaisten virallisen tulkinnan: "kaikki neuvostosotilaiden muistomerkin ja haudan ympärillä tapahtuva on epäinhimillistä". Tämän jälkeen näytettiin Venäjän ulkoministeriön edustaja Kamyninin ja Duuman puhemiehen, Yhtenäisen Venäjä -puolueen puheenjohtaja Gryzlovin kannanotot. Kumpikin antoi lausuntonsa seisten ulkoministeriön ja Duuman logoilla varustettuja seinien edessä. Tällä matkitaan Washingtonin näyttäviä tiedotustilaisuuksia; uutisoinnilla pyritään luomaan äärimmäisen tärkeä vaikutelma. Kamynin sanoo, että "olemme tuohuneita meille kaikille pyhän Voitonpäivän aattona". "Tämä on epäinhimillistä", hän jatkaa. Nämä tapahtumat "ilmaisevat Tallinnan aikomusta kirjoittaa uudelleen toisen maailmansodan tuloksia". "Me tulemme reagoimaan", vakuuttaa hän. Tulevaisuudessa käytetään kaikki kansainvälisten organisaatioiden tarjoamat keinot "saadaksemme aikaan raitistavan vaikutuksen viralliseen Viroon".

Tämä lyhyt lausunto luo mielikuvan "koko Venäjän" nöyryytyksestä ja suuttumuksesta "pyhän sodan" uudesta tulkinnasta, jonka "mielipuolinen" Viron hallitus on tehnyt. Gryzlov kehittää samaa teemaa: Viron tapahtumia hän sanoo "fanaattiseksi tietämättömydeksi" ja lisää, että "natsit eivät pystyneet voittamaan eläviä venäläisiä, nyt Viron hallitus yrittää voittaa kuolleet", "eikä tämä korvikepolitiikka johda mihinkään". Tällä hän rakentaa mielikuvaa "virallista Viroa" ulkopuolelta johdattelevasta voimasta, "Lännestä" tai USA:sta, sekä Virosta fasisti-Saksan jälkeläisenä. Uutispätkän lopuksi kuuluttaja muistuttaa katsojia vielä kerran siitä, että huolimatta Venäjän ulkoministeriön lausunnoista kaivaukset Tallinnassa ovat alkamassa.

Viiden minuutin uutispätkässä virallinen totuus Tallinnan tapahtumista oli luotu ja tapahtumat tulkittu "oikealla" tavalla. Monimutkainen konflikti oli yksinkertaistettu yritykseksi muuttaa toisen maailmansodan (neuvostoaikainen) tulkinta, jonka varaan puolestaan rakentuu nyky-Venäjän kansallinen mytologia (ks. Dubin 2005a; Zvereva 2005). Patsaaseen liittyvä symboliikka oli kavennettu nyky-Venäjän kansakunnan yhdistämiseen käytettävään "suuren voiton" merkitykseen. Toiset merkitykset, jotka kumpuavat nyky-Viron paikallisesta kontekstista, on suljettu pois. Tämäntyyppinen tapahtumien esittäminen ja tulkinta on ollut johtavassa asemassa kaikilla valtion omistamilla tai kontrolloimilla tv-kanavilla.

Pronssisotilaan ympärillä kehittyvän "sodan" performatiivisessa esityksessä tärkeää roolia esittivät niin sanotut nuorisjärjestöt Nashi (Meikäläiset), Molodaja gvardija (Nuorisokaarti), Rossija molodaja (Nuori Venäjä) ja Mestnyje (Pai-kalliset). Niiden järjestämät tempaukset näytettiin televisiossa tärkeänä osana

Tallinnan tapahtumien virallista tulkintaa. Järjestöt piirittivät Viron Moskovan suurlähetystä viikon ajan. Hyvin ja ilmeisesti isolla rahalla järjestetyt ympärivuorokautiset massiiviset toimet olivat näyttäviä ja suunniteltu televisioitaviksi (kuten kaikki näiden hallituksen rahoittamien järjestöjen muutkin toimet). Järjestöjen käyttämät visuaaliset elementit – Pronssisotilaan kuva, sota-aikaisen neuvostoliittolaisen panssarivaunun jäljennös (jonka putki suuntautui Viron lähetystöön), Neuvostoliiton ja Venäjän liput sekä banderollit olivat isoja ja hyvin selkeitä. Joidenkin nuorten päällä oli sota-aikaisten neuvostosotilaiden univormut. "Suurelle väkijoukolle osoitetut toimet, jatkuva läsnäolo tiedotusvälineissä" on julistettu Nashin (2007) "ideologiajulistuksessa" yhtenä keinona luoda Venäjälle "kansalaisyhteiskunta", jota ymmärretään tapana yhdistää Venäjän kansakunta ja seurata aktiivisesti "Putinin suunnitelman" viitoittamaa tietä kohti Venäjän suvereenia asemaa globaalissa maailmassa. Maailman kehitys käsitetään Nashin propagandassa jatkuvana maiden välisenä kamppailuna, joka vaatii kansalaisilta – maidensa patriooteilta – täydellistä sitoutumista (vrt. Surkov 2005).

Järjestöjen televisioidut mielenosoitukset tuottivat ja välittivät "isänmaallista" diskurssia, joka rakentuu idealle "Venäjän voitosta toisessa maailmansodassa". Suuren voiton mielikuvassa Neuvostoliitto usein rinnastetaan nyky-Venäjään, ja mielikuvia Venäjän nykyviihollisista luodaan rinnastamalla ne natsi-Saksaan. Esimerkiksi Nashin verkkosivun ideologiajulistus (Nashi 2007) väittää: "Venäjän voitto Toisessa maailmansodassa on luonut perustan sellaiselle maailmanjärjestykselle, joka viime aikoihin saakka on taannut maailmalle turvan yhden maan globaalia hegemoniaa ja uuden maailmansodan syttymistä vastaan". Hyvän käytöksen rajan ylittäneet katutoimet yhdistettynä mielikuvaan taistelusta "meidän asian puolesta" herättivät emotionaalisia reaktiota tarjoten samalla toimintamalleja katsojien mahdolliselle omalle aktivismille.

Galina Zvereva (2007) on kuvannut Venäjän virallisen "kansallisen ideologian" tuotantoa kaksitasoiseksi. Presidentin piiriin kuuluvat "ideologit" määräävät diskurssin ja kielen, totuusjärjestelmän, ja näin ollen produsoivat "ideologista tuotetta". Toinen taso on suunniteltu lähemmäksi ideologisen tuotteen lopullista käyttäjää ja se on vastuussa markkinoinnista. Tavoitteena on luoda paikkoja, joissa ideologisen tuotteen kuluttaja voisi sisäistää esitykset osaksi omaa henkilökohtaista kokemustaan. Zvereva kirjoittaa nyky-Venäjistä "korporaationa" tuoden esille sen johtajien business-logiikan. Televisio muodostaa tärkeimmän välineen kansallisen ideologian välittämisen toisella tasolla. Ensimmäisellä tasolla määritellään "omat" ja "vieraat", historian ja tulevaisuuden myytit. Toisella tasolla ideologia selitetään, elävöitetään ja välitetään "kansankielelle". Samalla tarjotaan tapoja ideologian omaksumiseen.

Aktivoitu yleisö

Keskustelu Tallinnan tapahtumista alkoi käsittelemälläni foorumilla noin kuukausi ennen patsaan siirtoa ja pysyi suhteellisen aktiivisena kesäkuun puoleenväliin asti. Keskustelua käytiin 14 säikeellä. Suosituimpia olivat "Rupeavatko venäläiset puolustamaan patsasta?" (aloitettu 25.4.2007 ja suljettu 5.5.2007, 1 081 viestiä) ja "Suhtautumisemme Viron tapahtumiin" (alkanut 28.4.2007 ja loppunut 5.5.2007, 1 179 viestiä). Keskustelun huippu oli 27.4., jolloin foorumille lähetettiin 427 viestiä (edellisenä päivänä 29). Kaikkiaan "virolaisille" säikeille lähetettiin yli 3 800 viestiä ja niitä katsottiin yli 67 700 kertaa. Osallistujien keskusteluaktiivisuus vaihteli. Toiset näyttivät kirjoittelevan miltei jatkuvasti, toiset liittyivät keskusteluun lyhyeksi ajaksi vain ilmaistakseen oman suhtautumisensa aiheeseen. Näyttää siltä, että keskustelufoorumilla tuotettu rikas ja usein ristiriitainen sisältö on arvo itsessään, joka koukuttaa ihmisiä jatkokeskusteluihin.

Edellä esitetyt luvut kertovat ainakin yleisön aktivoitumisesta suuren, performatiivisen medioituneen tapahtuman vaikutuksesta. Foorumin kirjoittajat ovat aktiivisia ja harjaantuneita sähköisen median käyttäjiä, ja he seuraavat ainakin televisiota, internet-radiota, uutissivustoja sekä käyttävät hakukoneita ja sosiaalista mediaa. Osallistujia ei voi ainakaan syyttää passiivisuudesta. Populaaritelevision tutkimuksessa on havaittu, että televisio toimii ensisijaisena mediana, josta saadaan perustietoa. Internet on puolestaan toissijainen, tietoa laajentava kanava (Rasmus 2006, 64; Deery 2003, 167). Käyttäjät ovat täysin selvillä molempien laadusta: televisio välittää tapahtumien virallista tulkintaa, kun internetistä taas löytyy paljon laajempi kirjo eri mielipiteitä. Tietolähteen valinta tarkoittaa poliittista suuntautumista, tietynlaista identiteettiä. Tietolähteistä myös käydään jatkuvaa keskustelua: mitkä mediat välittävät "oikeata" tietoa, mihin voi luottaa? Näyttää siltä, että "valheiden" vastustaminen on eräänlainen itseisarvo. Riippumaton, pätevä mediankäyttäjä ei luota vain yhteen tietolähteeseen, vaan yhdistää monia.

Saadakseen luotettavaa informaatiota täytyy tehdä töitä. On luettava erilaisia lehtiä, sivuja, katsottava eri televisiokanavia. On luotettava niihin, jotka ovat osoittautuneet ammattitaitoisimmiksi, RIIPPUMATTOMIKSI ja toivottavasti epäemotionaalisiksi lähteiksi. Kommenteissa valehdellaan aina ja kaikessa. Kuitenkaan radio liberty yli kolmenkymmenen vuoden tuttavuuden aikana ei valehdellut. Virheitä tietysti sattuu, mutta harvoin. Tärkeintä on esittää tosiasiat, ja oman suhtautumiseni niihin minä ilmaisen itse. (7.5.2007, 02:30)

Yleisin reaktio keskustelun alkaessa oli samansuuntainen Venäjän television virallisen tulkinnan kanssa. Joskus hyvinkin suorasukaisesti kirjoitetut viestit väittivät, että "Ei saa kiusata kaatuneita", "ei tarvinnut alun pitäenkään häiritä näitä

pyhiä paikkoja”, ”ne, jotka pitävät NL:a miehittäjänä, saavat painua hiiteen”. ”Virolaiset” oli julistettu syyllisiksi: ”Virolaiset ovat aloittaneet tämän sotkun, uskon, että tulevat vielä katumaan sitä. Kaikki on suunnattu Venäjän nöyryyttämiseen, ja tämä järjestettiin tahallaan Voitonpäivän aattona!” Joskus viestien sävy muuttui jopa uhkaavaksi: ”Näyttää siltä, että Viro on unohtanut venäläisten jalkarättien hajun. Eikö ole aika muistuttaa?” Konflikti koettiin ennen kaikkea kansainvälisenä, kahden valtion, ja sen takia kahden yhdistyneen, homogeenisen kansakunnan välisenä kiistana. Foorumissa myös kerrottiin, että toiminta oli mennyt virtuaalisesta reaaliin: joku oli vienyt patsaan kuvan Viron Helsingin suurlähetystön eteen.

Vahvat tunnepitoiset reaktiot ovat tyypillisiä internetin faniyhteisöille. Kirjoittajat ottavat kantaa esitetyn asian puolesta tai vastaan arvioiden tapahtumia moraalien näkökulmasta. He määrittävät ”hyvän” ja ”pahan”, hyväksyttävän ja torjuttavan. Tarkastelemassani keskustelussa pahoiteltu ”koko kansan” voittoa symbolisoivien ”pyhien paikkojen tökkiminen” liitettiin kirjoittajien perhehistorioihin ja sukulaissuhteisiin. Tapahtumat siis tavallaan henkilökohtaistettiin. Suuren isänmaallisen sodan diskurssin vahvuus on siinä, että sota oli koskettanut tavalla tai toisella miltei kaikkia niitä Venäjän perheitä, joiden jäseniä joko taisteli, kärsi tai kuoli sodassa. Suomi.ru -foorumien keskustelijoiden kohdalla ne, jotka tosiasiansa ovat kokeneet sodan, ovat lähinnä isoisien ja -äitien sukupolvi. Heidän sotakokemuksensa tai tunteensa oli esitetty kuitenkin keskustelijoiden oman, henkilökohtaisen historian ”faktoina”. Isovanhemmat kärsivät sodan aikana ja joutuvat kärsimään edelleenkin Viron hallituksen toimista, ja tämä kärsimys verisiteiden kautta välittyy nykysukupolville.

Näin on, mutta minulle tämän tyyppiset Muistomerkit eivät ole vain muisto niistä, jotka makaavat haudoissa ko. patsaan alla, vaan kaikista sotineista. Luulen että jokaisen, joka ymmärtää, kuinka historia olisi voinut kääntyä NL:n kukistamisen myötä, tulee välittää patsaan siirtämisestä Tallinnassa natsismin takia. Mahdollisesti jotkut täällä foorumilla olevien sukulaiset ovatkin sotineet NL:a vastaan, mutta uskon, että ne ovat yksittäistapauksia ja he palavat häpeästä sellaisen elämäkertansa tosiasian takia. Jotkut ehkä ylpeilevät sillä, mutta toivon, että tällaisia ihmisiä on päivä päivältä vähemmän. (26.4.2007, 23:16)

*Suoraan sanoen, en välitä p*skaakaan, ovatko virolaiset vai venäläiset fasisiteja... Mutta kun näen sotineen isoäitini kyöneleet, haluan mennä sinne ja sylkäistä näiden kuspäiden naamoihin (27.4.2007, 12:58)*

Kuitenkin Suuren isänmaallisen sodan diskurssi on Venäjällä paradoksaalinen. Boris Dubinin (2004; 2005a; ks. myös Liljeström 2004, 144–145) mukaan se ei ole yhteisen muistin, vaan yhteisen unohduksen paikka. Nykyinen ”suuren voiton”

ja "sankarillisen sodan" mielikuva tuotettiin 1960- ja 1970-luvuilla, kun neuvostoyhteiskunta siirtyi aikaisemmasta messiaanisesta ideologiastaan tietyille hyvinvoinnin ja kulutusyhteiskunnan tasolle – "kehittyneeseen sosialismiin". Kun ideologiassa ei enää ollut mitään sankarillista, valtio ja yhteiskuntajärjestelmä tarvitsivat pönkitystä "sankarillisesta uhrista". Sankarisodan mielikuva palveli Brezhnevin ajan monipuolistuvan, omalaatuisen kulutusyhteiskunnan yhdistämistä. Virallisesta sodan muistosta oli puristettu ulos siihen soveltumattomat, yhtenäisyyttä rikkovat ainekset. "Koko neuvostokansan voiton" mielikuva korvasi sodan tosiasiaa kokeneiden henkilökohtaisemmat, yksityiset kokemukset ja tulkinnat.

Sopiva sodan imago oli toistettu massiivisesti kirjallisuudessa, elokuvissa ja televisio-ohjelmissa. Sodasta tuli Neuvostovaltion "luotettavin resurssi" neuvostokansallistunutta tuottaessa. Perestroikan aikana, jolloin kaikki neuvostoliittolainen koki vahvan inflaation ja purun, tätä varantoa käytettiin varauksella. Esimerkiksi Voiton 50-vuotisjuhlaa vietettiin varsin välinpitämättömästi (Levtshenko 2004). 2000-luvulla "hallitun demokratian" ja yhä eriarvoistuvan kulutusyhteiskunnan oloissa on taas palattu brezhneviläisiin sotakuviin, ja vielä muutamien vuosien takaiset avoimet tavat käsitellä sotatapahtumia suljettiin pois virallisista tulkinnoista varsin aggressiivisesti. "Meidän voittomme" on taas valjastettu luomaan jatkuvuutta neuvostoliittolaisuuden ja kapitalistisen "uuden venäläisyyden" välille. (Shaburova 2005; Zvereva 2005.)

"Verisiteet" eli yhteys historiallisiin tapahtumiin sukulaissuhteen kautta on puolestaan vahva myytti, jota käytetään "kansallistamisen" – kansakuntaan kuulumisen tunteen luomisen – prosessissa. Tämän mielikuvan avulla muodostuu mm. tunne kuulumisesta "omaan maahan" ja (etno)kansakuntaan. (Ks. Sandomirskaja 2001; Rjabov 2001; Ruuska 2005.) Esimerkiksi paluumuuttoprosessissa, joka on edelleenkin eräs venäjänkielisten maahanmuuttokanava Suomeen, haastattelemani ihmiset puhuivat sukujuuristaan ja -siteistään ensisijaisina, heitä Suomeen ja suomalaisuuteen liittävinä. Kulttuuriset siteet Venäjään esitettiin toissijaisina (ks. Davydova 2009). "Pyhän sodan" diskurssi avaa vahvoja identifioitumispaikkoja niille, jotka kokevat perhesiteensä "sopiviksi" kytkemään heidät tähän myyttiin, mutta sulkee pois ne, joiden perheiden asema oli sodan aikaan kyseenalainen. Esimerkiksi monien inkerinsuomalaisten perheiden sota-aikaiset kokemukset riitelevät virallisen sotakuvan kanssa.

Tallinnan tapahtumien virallinen hegemoninen tulkinta oli suomi.ru:n foorumilla myös kyseenalaistettu ja siirretty paikaltaan. Tämä tapahtui muuttaman retorisen keinon avulla: Tallinnan tapahtumia verrattiin vastaavanlaisiin tapahtumiin Venäjällä, koska suunnilleen samaan aikaan Himkin kaupungissa Moskovan lähellä sankarihauta siirrettiin rakennettavan tien alta varsin raa'asti kaivinkoneella. Nettilehtien tiedotteiden mukaan hautojen jäännökset löytyivät kaupungin kaatopaikalta. Keskusteluissa tuotiin esille samankaltaisuuksia

Venäjän ja Neuvostoliiton historiasta, valotettiin patsaan symbolista merkitystä "virolaisten" näkökulmasta, kyseenalaistettiin hallituksen patsaan siirron ja tiettytyyppisen reagoinnin motiivit. Ylensäkin tuotiin esille tämän tyyppisissä selkauksissa kärsivien "tavallisten ihmisten" näkökulma, myös "venäläisten" protestoinnin muodot kyseenalaistettiin. Venäjän virallista diskurssia heikennettiin ja käännettiin nurin laittamalla samantyyppiset tapahtumat eri paikallisiin, ajallisiin ja historiallisiin konteksteihin. Kaikki tämä tapahtui intohimoisena sanasotana.

Kun kirkkoja niiden hautausmaille haudattuine ihmisineen hävitettiin – se oli ok – kakki siihen osallistuneet sitten saivat korkeita virkoja NL:n hallituksessa ja kuolivat vanhuuteen, ja virolaiset s-i-i-r-t-ä-v-ä-t patsaan ja kuolleiden jäännökset, olkoon rauha heidän kanssaan uudessa paikassa. (22.4.2007, 00:08)

Entä jos olisit virolainen ja sinun sukusi neuvostovalta olisi hävittänyt Kolyman vankiloissa – uskon että tämä patsas toisi sinulle mieleen sen, minkä se tuo monille virolaisille (26.4.2007, 23:27)

Ja mitä se väkijoukko sai aikaiseksi? "Puolustajat" joivat itsensä känniin ja rupesivat hajottamaan paikkoja, aatteelliset, ihan kuin Ranskassa, mamut (27.4.2007, 09:21)

Tässä on korostettava keskustelun sukupuolittuneisuus. Eriäviä, kyseenalaittavia mielipiteitä esittivät usein naispuoliset keskustelijat, kun taas virallisen tulkinnan seuraajia olivat etupäässä nuoret miehet. Kun naispuoliset keskustelijat esittivät poikkeavia mielipiteitä, heidät leimattiin suomalaisten tai virolaisten kanssa naimisissa oleviksi "fasisteiksi". Näiden samanaikaisesti "meihin" ja "muihin" kuuluvien naisten asema on ollut tässä ja monissa muussakin keskustelussa varsin epävakaa. Sukupuolen ja kansallisuuden, kansakuntaan kuulumisen tunteen, sotien ja nationalismien välisiä suhteita on tutkittu laajasti. (Ks. Yuval-Davis 1997; Gordon et al. 2002; Rjabov 2001.) Tässä suhteessa foorumilaisten puhe ei mennyt nationalististen mielikuvien yli: normimiehistä puhuttiin sankarillisina isänmaidensa puolustajina, "naisista ja lapsista" puolustettavina, kärsivinä ja joskus pettävinä.

Internet-tekstin perusominaisuuksiin kuuluu hypertekstuaalisuus. Pronssisotilaskeskustelussakin yhtenä argumentaatiokeinona käytettiin toisten sivujen siteerausta tai niihin linkitystä. Suurin osa siteeratuista tai viitatuista lähteistä oli "venäläisiä", ne oli siis tuotettu joko Venäjällä tai Virossa venäjän kielellä, tai käännetty venäjäksi. Virallista journalistista tietoa haettiin ainakin kolmesta lähteestä: televisiokanavilta, internetin uutissivuilta tai sanomalehtien nettiversioista. Niin sanotut kansalaisjournalismin nettisivut, kuten YouTube ja tapahtumien

silminnäkijöiden henkilökohtaiset blogit toimivat "aidon" ja "pilaantumattoman" paikallisen tiedon lähteinä. Paikallaolijoiden blogeja esitettiin vastapainona viralliselle journalismille. Tapahtumat arvioitiin siis myös kansalaisjournalismin kautta (Gillmor 2006), joka siirsi virallisen diskurssin puolestaan paikaltaan. Tällainen käytäntö muodostaa internetin intertekstuaalisuudelle ominaisia multimodaalisuutta ja intermediallisuutta (Lehtonen 2001, 82–93).

<http://keegi-teine.livejournal.com/940069.html>

Juuri tätä viranomaiset halusivatkin. Se oli selvä klo 18.00 alkaen. Kuinka voi ihmisiä provosoida sellaisessa tilanteessa? Miksi hitossa he toivat niin paljon poliiseja? Kaikki meni Ansipin käsikirjoituksen mukaan. <http://d1metr.livejournal.com/> <http://otto-von.livejournal.com/> <http://g-g.livejournal.com/>

Jos kiinnostaa, mitä tavalliset venäläiset Virossa kirjoittavat, täällä on paljon kommentteja. (27.4.2007, 11:18)

Pronssisotilaskeskustelu oli ilmeisen aggressiivista ja intohimoista. Netin tila koetaan anonyymiksi ja kasvokkaisen keskustelun sosiaalisista rajoituksista vapaaksi. Tällöin toisia alentavan, hyökkäävän ja vihamielisen puheen käyttö on yleistä. Käsittelemässäni tapauksessa kuitenkin näkisin yhteyksiä myös venäläiseen mediapuheeseen, jonka malleja saatiin virallisista ja puolivirallisista lähteistä. Television erinäisissä keskustelu- ja niin sanotuissa tekijäohjelmissa vakiintunut politiikka-aiheinen puhetyyli viljelee paljon sanaleikkejä. Tyyli on usein loukkaavaa, päällekkäyvä, vähättelevää ja ylilyövä. Poliittisten ohjelmien puhetyyli vakiintui vielä Jeltsinin aikaisten "kompromaatitietien" aikaan. (Ks. Zassoursky 1999.) 2000-luvulla Putinin ja Medvedevinkin hallinnon aikana tyyli vakiintui "vallan pystysuoran" rakentamisen välineenä televisiossa ja muussakin mediassa. Infotainment, viihteelliset politiikka- ja uutisohjelmat ovat siis vakiintuneet osaksi Venäjän television viljelemää populaarikulttuuria. Näin ollen myös syvästi tunnepitoinen, tyylillisesti aggressiivinen reaktio värityneesti esitettyihin uutisiin voidaan nähdä saman vallalla olevan tyylin omaksumisena, siihen subjektivoitumisena.

Kuitenkin tämän tyylin omaksuminen ampuu omaan nilkkaan. Esimerkkinä voidaan esittää ironian käyttö. Televisiouutiset esittävät todellisuutta tarkoituksellisesti yksinkertaistetussa, värityneessä, emotionaalisesti ladatussa ja vakavassa muodossa. Samalla uutisten esittelyssä rakennetaan välimatkaa puheaiheeseen – nimenomaan uutistenlukijoiden käyttämällä ylikorostetuilla intonaatioilla, mutta myös ironialla ja sanaleikillä. Esimerkiksi 19.4.2007 yhteenveto-ohjelma Segodnja esitti koosteen Tallinnan tapahtumista otsikolla *Ystävyyden purku eli Pronssisotilaan teloitus*. Kun keskustelijat käyttävät sa-

moja retorisia keinoja, he samalla siirtävät hegemonisen diskurssin paikaltaan. Keskellä kiivainta keskustelua eräs osallistuja kirjoitti: "Hei, olemmeko jo pommittaneet Tallinnan?" Tämän tyyppistä virallisen reaktion irvailua oli foorumissa paljon heti keskustelun alusta alkaen.

Jatko-osa: esitys ja aktivoituminen suomalaisessa kontekstissa

Ilmiselvä venäjänkielisten suomi.ru -foorumien käyttäjien aktivointia ei voi tietenkään panna pelkästään nykyvenäläisen Suuren isänmaallisen sodan ja Voiton diskurssin laskuun. Viron ja Suomen historioista, nationalismeista sekä suhtautumisista Venäjään ja venäläisiin löytyy sen verran yhteistä, että Viron tilannetta helposti projisoitiin Suomeen.

Tallinnan mellakoiden aikana monet Suomen tiedotusvälineissä ja internetissä julkaistut kannanotot perustuivat samoille yhtäläisyyksille. Esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* 28.4.2007 julkaistussa kolumnissa toimittaja Pekka Hakala spekuloi yhteisestä sotahistoriasta ja mahdollisesta Suomen tappiosta vuonna 1944. Jos Suomi olisi kokenut Viron kohtalon, neuvostomiehityksen vuonna 1944 ja itsenäistymisen vuonna 1991, vuonna 2007...

...Suomenvenäläisiä olisi noin 1,5 miljoonaa. Heillä menisi heikon suomen taidon vuoksi keskimäärin vähän huonommin kuin kantaväestöllä. Osa suomenkielisistä suhtautuisi heihin nihkeästi, toisaalta seka-avioliitot olisivat hämärtäneet etnisiä rajoja. Tämän kevään vaaleissa suomalaisvihamieliseksi luettu Venäläinen kansanpuolue olisi jäänyt äänikynnyksen alle. Mannerheimin patsaan paikalle Kiasman viereen olisi 1940-luvulla pystytetty neuvostosotilaan muistomerkki, jolle suomenvenäläisen väestön edustajat olisivat vuosikymmenet kokoontuneet aina toukokuun 9. päivänä juhlimaan voittoa fasisteista. Siis meistä.

Kolumnissaan Hakala toistaa banaalia "maahanmuuttajien kotoutumisen vaikeus" -diskurssia, jossa kaikki selitetään kulttuurieroilla, "huonolla kielitaidolla". Muista venäläisten sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaansa kielteisesti vaikuttavista tekijöistä kirjoituksessa vaietaan. Kansalaisoikeuksien puuttumista monilta Viron venäjänkielisiltä ei kirjoituksessa mainita. Kansalaisuusasialle ja sen taustalla olevalle historiantulkinnalle on mielestäni konfliktin aikana annettu aika vähän keskustelutilaa suomalaisissakin tiedotusvälineissä. Avoin "suomalaisen" ja "virolaisen" samaistaminen myös tuottaa "venäläiset" täysin erillisenä, "kotouttamattomana maahanmuuttajaryhmänä" sekä Virossa että

Suomessakin. Tulkinta uusintaa etnistä rajaa "meidän" ja "heidän" välillä, ja siirtää konfliktin suomalaiseseen kontekstiin.

Spekulaatiot sodan päättymisestä eri tavoin näyttävät olevan Suomessa eräs sotafiktio tyylilaji. Esimerkiksi *Kansakunnan käännekohta* -ohjelmassa, jota Yle 2 näytti kahteen kertaan vuosina 2006–2007, esitettiin dokumenttimuodossa fiktiivinen kuva Neuvosto-Suomesta. Eräs kommentti suosituilla www.suomi24.fi -foorumilla kertoi "patrioottimaisuuden noususta 110 %" ohjelman vaikutuksesta.

Tarinat sodista Neuvostoliittoa vastaan muodostavat Markku Kangaspuron (2011) mukaan ohittamattoman osan kansanomaisesta historiankäsitelmästä Suomesta ja suomalaisuudesta. Hänen talvisotaa koskevan media-aineistonsa analyysi osoittaa, että Neuvostoliiton romahduksen jälkeen Suomessa on siirrytty itse asiassa sodan kapeampaan tulkintakehykseen; nyt ei enää pohdita yleiseurooppalaista sodan syyntymisen taustaa eikä Neuvostoliitosta puhuta rationaalisenä suurvaltana. 2000-luvun lopun talvisodan tulkintakehyksenä on kuva NL:sta irrationaalisenä suurvaltana, ja siinä on mukana vahva moraalinen tekijä: Suomen toimet arvioidaan oikeutettuina, kun taas NL:n väärinä. Myös Venäjä nähdään eräänlaisena eksistentiaalisena uhkana Suomelle. Näyttää myös siltä, että Neuvostoliitto ja Venäjä samaistetaan suomalaisessa sotapuheessa; ainakin sota-aiheisissa televisio-ohjelmissa puhutaan rutiininomaisesti "venäläisistä" eikä "neuvostoliittolaisista". Vaikuttaakin siltä, että sotateema on yksi suomalaisten kestopuosikeista televisiossa ja populaarikirjallisuudessa. Suomen ja Neuvostoliiton välisten sotien tulkinnat pysyvät edelleenkin Suomen kansallisidentiteetin ytimessä, ja tulkinnat toimivat viholliskuvan ja ryssävihan jatkuvan uusintamisen mekanismeina (ks. Keskiälo 2001; Suutarinen 2000). Tässä suhteessa Suomeenkin on sovellettavissa "ikuisen sodan" metafora (ks. Zvereva 2005).

Suomi.ru -foorumin keskustelussa "uusi vihan aalto" venäläisiä kohtaan huomattiin suomalaisessa sähköisessä ja painetussa mediassa, ja aihe tuotiin keskusteluun mukaan. Nettivihapuhe oli monta kertaa esillä käsiteltävien tapahtumien aikana.

Lukekaa joitakin viestejä suomalaisilta foorumeilta Tallinnan tapahtumista. 'Ryssät ovat kaiken pahan alku ne pitää hävittää maapallolta. Aina sortamassa pienempää. Hyi Ryssä on ryssä vaikka mitä tekis!!!! Perkele Koska sisäasiainministeri tarjoaa Suomesta virka-apua Tallinnaan? Mikä se sellainen poliisi on, joka ei ole muutamaa venäläistä tappanut? Häh? Ne ovat täynnä tällaista paskaa. En jaksu kopioida. Ja nyt kuvitelkaa, että joku Suomessa kirjoittaisi tällaista somaleista... Eikö ole jo korkea aika viedä oikeuteen tällaisia julkisia kirjoituksia, niin kuin muiden diasporien edustajat olisivat tehneet jo aikoja sitten?' (28.4.2007, 01:04)

Vaikuttaa siltä, että foorumin kirjoittajat arvioivat suomenkielistä mediatilaa yhtä tarkkaan ja kriittisesti kuin venäjänkielistäkin. Monet viestit sisälsivät varsin taidokkaan suomalaisten tv-kanavien uutisohjelmien analyysin: "meidän mediantutkijoita" pyydettiin keräämään lisää materiaalia siitä, "kuinka venäläiset on esitetty Suomen tiedotusvälineissä" näiden tapahtumien yhteydessä.

Huolimatta siitä, kuinka keskustelujen osallistujat asennoituivat Tallinnan tapahtumiin, kaikki he identifioituivat "venäläisiin" haavoittuvassa asemassa olevana vähemmistönä riippumatta keskustelijoiden etnisestä alkuperästä, sukulaissuhteista, Suomen asumisajasta, kielitaidosta, kansalaisuudesta tai poliittisista vakaumuksista. Yksilökohtaiset yllirajaiset kerrokselliset, moniulotteiset identifikaatiot tulivat taas kerran oiottua medioituneessa konfliktissa, joka vaati selkeää puolen valitsemista. Näitä asioita tuotiin esille keskustelulle tyypillisellä ironialla:

Noh... Jos kolmas "kahakka" alkaa, en haluaisi olla tuplavihollinen, suomalaisten (koska olen venäläinen heidän alueellaan), ja venäläisten, koska en ole Venäjällä. On aika pakata laukut, hyvät naiset ja herrat ;) (28.4.2007, 11:53)

Minäkin ihmettelen, minne <palata>, olen syntynyt Tallinnassa, 2 kansalaisuutta (ven + suom). Ja jos Kolmas maailmansota syttyy – pelottaa pelkkä ajatus, painun metsään partisaaniksi :D. (28.4.2007, 13:20)

Muutama keskustelussa syntynyt ajatus sai täyden kannatuksen: "anonyymi rasismi" netissä on tuotava päivänvaloon, ja tässä itse "venäläisten" on oltava aktiivisia. Kirjoitettiin, että suomalaisessa yhteiskunnassa on toimittava kansalaisjärjestöjen kautta. Tässä yhteydessä lueteltiin Suomen venäjänkielisten yhdistysten liiton toimintoja. Ehdotettiin myös rasististen lausuntojen keräämistä erilliselle sivulle tavoitteena lisätä "venäläisten" näkyvyyttä Suomessa sekä paljastaa "suomalaisille" itselleen heidän venäläisvastaisuutensa. Näitä voi tulkita yritykseksi aloittaa dialogi enemmistön kanssa "hallituksilta ja poliitikoista vapaasta" venäläisyydestä, kuten eräs keskustelijoista kirjoitti. Toisaalta tämän voi nähdä myös yrityksenä osallistua suomalaiseen julkiseen tilaan, jonka yhtenä paikkana internet nähdään, ja kamppailla yksityiskohtaisemman ja avoimemman venäläisyyskuvan puolesta, joka kuuluisi suomalaiseen yhteiskuntaan.

Toisen maailmansodan, sen voittajien ja häviäjien ja "historiallisen totuuden" määrittelyn ikuisen teeman rinnalla kehittyi pohdiskelu neuvostomenneisyyden ja nyky-Venäjän ja nyky-Viron välisestä yhteydestä.

Miten sen sanoisi – Viro on virolaisten maa eivätkä venäläiset saa määrätä Neuvostoaikaisista patsaista siellä. Pushkinin isoisan muistolaattaahan ei poisteta Vyshgorodissa. Siis koko mekkala ei ole venäläistä, vaan neuvos-

toliittolaista vastaan. Minäkin vastustin aikanaan neuvostovaltaa parhaani mukaan. (29.4.2007, 13:26)

Täytyy vain ymmärtää, että Viro on yhtä lailla virolaisten, kuin siellä asuvien venäläistenkin maa. Monet virolaiset ja suomalaiset eivät tätä näköjään tajua. Juuri sen takia päätös patsaan purusta oli pitänyt tehdä yhdessä Viron venäläisten kanssa. (29.4.2007, 14:32)

Molempia näkökulmia, joita voi pelkistää keskusteluksi monikulttuurisen yhteiskunnan säännöistä, kehitettiin keskustelussa eteenpäin. Monikulttuurisuutta pohtivat keskustelut ovat hyvin yleisiä foorumilla. Kuka on oikeutettu kokemaan olevansa "isäntä" kansallisvaltiossa: enemmistökö vai sekä enemmistö että vähemmistö? Viimemainittua kantaa perusteltaessa viitattiin Tallinnan yliopiston lehtorin Tõnis Saartsin kirjoittamaan artikkeliin *Jos tiesitte, niin minkä takia?* Saarts (2007) korostaa patsaan merkitystä, joka ei liity "historiallisen totuuden" määrittelyyn, vaan on nykypäivän ja tulevaisuuden kannalta symboli vähemmistön olemassaolosta.

Oli selvä, että monille venäjänkielisille Pronssisotilas oli tärkein identiteettisymboli Virossa. Niinkin monikansallisessa kaupungissa kuin Tallinnassa he käsittivät patsaan olemassaolon osoituksena oikeudestaan esittää Virossa näkemyksiään, omaa historynymmärrystä ja omia arvojaan. Patsaan poisto tarkoitti heille symbolista poissulkemista tästä yhteiskunnasta. Venäjänkielisille tehtiin selväksi, etteivät he ole yhteiskunnan osa, ja jos haluatte muistuttaa meitä olemassaolostanne taas kerran, tehkää se jossakin, missä me emme näe teitä (hautausmaalla Filtrikadulla). Reaktio tähän liikkeeseen ei voinut olla muuta kuin murskaava. Oliko tämä todellakin suuri yllätys Viron hallitukselle? (2.5.2007, 16:20)

Keskusteluun kansallisvaltioiden "isännyydestä" liittyi myös Neuvostoliiton ja nyky-Venäjän välisen yhteyden käsittely. Venäläisyyden nähtiin olevan ongelma niille, jotka kokevat, ettei Venäjällä ole tehty selvää erontekoa neuvostomeneisyyden ja nykyisyyden välillä.

Patsaskiistan ja saman tyyppisten tilanteiden perusta on siinä, että tietyllä Venäjän kansan osalla ei ole sielussaan "omasta" kulttuuristaan muuta kuin sirppejä ja vasaroita ja näkemys siitä, että "ennen meitä pelättiin". Siihen asti kunnes Venäjä ei ole virallisesti luopunut samaistamasta itseään NL:oon ja venäläistä kulttuuria (laajasti ymmärrettynä) neuvostosymboleihin, propagandaan ja ajattelutapaan, ongelmat eivät häviä minnekään, ja monet, ennen kaikkea "venäläiset" itse saavat tuta sen nahoissaan. (2.5.2007, 01:31)

Tässä argumentissa vastustetaan 2000-luvun Venäjän valtaapitävien tsaari- ja neuvostosuurvaltaisuuden symboleja yhdistävää identiteettipolitiikkaa. Myöhemmin sama keskustelija kehitti ajatuksensa eteenpäin:

En syytä Venäjän valtaapitäviä siitä, että he ovat tuominneet idioottimaisen (olen samaa mieltä) haudan siirron. Syytän Venäjää siitä, että omalla hysteerisellä ja provokatiivisella kannallaan se on pettänyt niin "venäjänkieliset" ja "ei-kansalaiset", jotka mellakoivat Tallinnassa ja HUOMIO – se on pettänyt myös ne venäjänkieliset, joiden elämä heidän uusissa kotimaissaan menee ihan mukavasti ja omat 140 miljoonaa kansalaistaan – näyttämällä heidät taas kerran koko maailman edessä häirikköjenginä, jotka ovat eksyneet historiassa. (2.5.2007, 18:35)

Edellisessä sitaatissa virallinen Venäjän identiteettipolitiikka on arvioitu vahingolliseksi niin Venäjän sisällä kuin sen ulkopuolellakin asuville, ja kirjoittaja on tuonut esille selvän vaatimuksen eron tekemisestä neuvostomenneisyyteen. Uusien postsosialististen sekä "länsivaltioidenkin" kanssa dialogissa tapahtuvan identiteettipolitiikan tuottamisen tärkeyttä oli esitetty samaan aikaan asiantuntijoiden toimesta (ks. esim. Karavaev 2007). Käsittelemässäni tapauksessa ajatuksen esittää kuitenkin henkilö, joka omassa henkilökohtaisessa transnationaalissa kontekstissaan kokee Venäjän identiteettipolitiikan sopimattomaksi asuinmaansa historian tulkinnan kanssa, jossa sotahistoriaa tulkitaan "luonnollisesti" neuvostovastaisesti.

Kaiken kaikkiaan patsaan siirto ja sen käsittely valtamedioissa ja internetissä tuntui varsin epämukavalta ja usein väkivaltaiselta. Eräs innokas keskustelija ilmaisikin asian viestinsä lopussa: "Voi! kunpa tämä loppuisi! On jotenkin ontto olo". Identifioitumisen tunnetekijät muuttuvat sitä keskeisemmiksi, mitä uhattummiksi ihmiset kokevat olonsa (Yuval-Davis 2006, 202). Ylirajainen, medioitu konflikti luokien turvattomuutta. Myös minä ja perheeni jäsenet koimme tämän tapahtuman hyvin häiritsevänä ja samalla aktivoivana. Olemme seuranneet konfliktin uutisointia venäläisistä ja suomalaisista tiedotusvälineistä – ja tämä toi meidätkin konfliktin keskiöön. Tapahtuma oli myös jatkuvasti kiivaiden keittiökeskustelujemme aiheena.

Lopuksi

Sovelsin artikkelissani populaarimediakulttuurin tutkimuksessa kehitettyjä *fanidemokratian* ja *aktiivoidun yleisön* konsepteja medioituneen kansallisen diskurssin ja nettipohjaisen keskustelun välisen suhteen analyysiin ylirajaisessa kontekstissa. Vaikka aineisto vuonna 2016 voi vaikuttaa vanhentuneelta, sen

pohjalta tehdyt havainnot ovat edelleenkin käyttökelpoisia. Pronssisotilaskiista, sen käsittely Venäjän ja Suomen mediassa sekä Suomessa asuvien venäjänkielisten nettikeskusteluissa on tuonut esille diskurssit, jotka ovat toistuneet seuraavissakin Venäjän ja EU:n välisissä kiistoissa. Silloin tuli esille myös Suomen (ja ilmeisesti muidenkin EU-maiden) venäjänkielisten hankala tilanne. Medioituneet konfliktit pakottavat valitsemaan puolen, mikä on ylijärjestyksen elämäntapaa viettäville vaikeaa.

Median digitalisaatioon liittyvät optimistiset odotukset tulivat 2000-luvulla haastetuksi epädemokraattisten valtioiden ja liikkeiden taholta. Sen sijaan, että netti ja digitalisoitunut televisio toimisivat yhteiskuntien demokratisoitumisen välineenä, niistä on tullut nationalististen diskurssien levittämisen instrumentteja. Venäjän konservatiivis-nationalistinen diskurssi hyödyntää Venäjän ja EU:n konfliktista toisen maailmansodan tulkintaa sekä muita aiheita, jotka voivat herättää tunnepitoista reaktiota yleisöissä. Verrattuna vuoden 2007 tilanteeseen nyky-Venäjän mediavaikuttamiskoneisto on vielä kehittyneempää ja kaikkialle ulottuvaa. Maksetut nettikommentaattorit, joista on Suomessa alettu puhua Ukrainan kriisin yhteydessä, toimivat venäjänkielisessä nettitulassa hyvin aktiivisesti ja muokkaavat nettikeskusteluja. Silti internet edelleenkin toimii aktivoitujen yleisöjen toimintaympäristönä, ja varsinkin demokraattisissa yhteiskunnissa se tarjoaa vähemmistöille tilan osallistua yhteiskunnallisten aiheiden pohtimiseen ja omaehtoisen median tuottamiseen.

Suomen venäjänkieliset asukkaat ovat aktiivisia median käyttäjiä ja tuottajia. Jokapäiväisessä mediankäytössään he luovat monitasoista mediatilaa, jossa Suomen ja Venäjän (sekä muunmaalaiset) mediat tulevat ristikkäin ja päällekkäin, ovat intertekstuaalisissa ja usein konfliktisissa suhteissa, toimivat toistensa tulkintojen kontekstina. Mediatekstit aktivoivat lukijoitaan tunnepitoisiin keskusteluihin niiden esittämistä aiheista, ja näin ylijärjestykset mediankäyttäjät joutuvat mutkikkaisiin valtasuhteisiin kansallisesti operoivan median kanssa. Emotionaalinen reaktio parhaassa tapauksessa synnyttää järkipäisen keskustelun eri aiheista – ja tässä sosiaalinen media, maahanmuuttajien luomat internet-sivut ja keskustelutilat nousevat avainasemaan.

Mediankäyttäjän oma aktiivisuus korostuu ylijärjestyksen olosuhteissa, ja tässä banaaliksi ja arkiseksi tulleen sähköisen median merkitys on keskeinen. Näen intertekstuaalisuuden vahvana kansallisen median asettaman diskurssin hyväksymisen tai vastustamisen mekanismina. Riittävän laajassa keskusteluympäristössä tulkintoja tehdään kontekstualisoimalla valtavirtamedian tarjoamia tulkintoja muiden tiedontuottajien tarjoamilla näkökulmilla. Tässä suhteessa tärkeäksi nousee monipuolisen tiedon saavutettavuus. Näen, että sellaisessa konfliktitilanteessa, jossa Venäjän virallisen median ja Suomen näkökulmat eroavat toisistaan, ensiarvoiseksi nousee helposti saavutettava, tarkka ja perusteltu, riittävän arvovaltaisen Suomessa sijaitsevan lähteen tuottama venäjänkielinen

informaatio. Toisaalta 2010-luvun kehitys osoittaa, että samanhenkiset keskustelijat ryhmittyvät helposti sosiaalisessa mediassa, mikä kaventaa intertekstuaalisuuden suomaa mahdollisuuksia.

Kansallisesti toimivien, globaalisti leviävien medioiden ja liikkeellä olevien ihmisvirtojen intersektiot luovat haasteita ”vastaanottavien” maiden media- ja ideamaisemille sekä niiden identiteetti-, kuulumus- ja kotouttamispolitiikoille. Nykymedia toimii ylirajaisesti, ja toisen maan median voi sulkea pois vain rajoittamalla jyrkästi internetiä, mikä ainakin tässä vaiheessa kuulostaa epäuskottavalta demokraattisissa maissa. Sen sijaan medialukutaidon ja mediakriittisyyden olisi hyvä kuulua niin kantaväestölle kuin maahanmuuttajillekin tarkoitettuihin koulutuksiin.

Suomen monikulttuurinen yhteiskunta on väistämättä monikielinen, mikä tarkoittaa myös sitä, että median käyttö hajoaa eri kieliryhmiin. On mietittävä tarkkaan, kuinka monikielisyyden olosuhteissa pystytään keskustelemaan yhteiskunnallisesti tärkeistä asioista siten, että erikieliset ryhmät otetaan huomioon sekä tiedottamisen kohteina, että myös keskustelun osapuolina. Venäjänkielisen mediatilan tukeminen Suomessa edistäisi venäjänkielisten osallisuutta suomalaiseseen keskusteluun.

Kirjallisuus

- Aleksahina, Margarita (2007): Konfliktnaja logika formirovanija identitshnosti ”russkih” v Estonii: mezhdru transnatsional’nym vozdeistviem i natsionalizirujushtshimi strategijami. Teoksessa: Nömm, Jelena (toim.): Ethnic Images and Stereotypes – Where is the Border Line? Tartu Ülikool Narva Kolledž, Narva, s. 305–318.
- Alexander, Markus (2003): The Internet in Putin’s Russia: Reinventing a Technology of Authoritarianism. Saatavilla: https://www.researchgate.net/publication/268427784_The_Internet_in_Putin’s_Russia_Reinventing_a_Technology_of_Authoritarianism, luettu 11.8.2016.
- Aljabjeva, Ekaterina (2006): Platsdarm edineniya. Ekaterina Alyab’eva o social’nyh smyslah Zhivogo Zhurnal, Kriticheskaya massa 2006 (3). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/km/2006/3/ea6.html>, luettu 14.3.2016.
- Andronova, Olga (2010): Internet v Rossii v 2010 godu. Saatavilla: http://www.ci.ru/inform03-04_11/p_02.htm, luettu 30.12.2011.
- Appadurai, Arjun (1996): Modernity at Large; Cultural Dimensions of Globalization. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Aro, Jessikka (2015): Yle Pietarin trollitehtaalla – Näin Venäjän propagandaa rustataan kellon ympäri. Yle 18.2.2015. Saatavilla: http://yle.fi/uutiset/yle_pi-

- etarin_trollitehtaalla__nain_venajan_propagandaa_rustataan_kellon_ym-
pari/7804386, luettu 14.03.2016.
- Bahtin, Mihail (1995): *Tshelovek v mire slova*. Izdatelstvo Rossijskogo otkrytogo universiteta, Moskva.
- Blanning, William (2011): *Stateless individuals in Estonia and Latvia and the effects of EU conditionality*. Saatavilla: <http://prospectjournal.ucsd.edu/index.php/2011/10/stateless-individuals-in-estonia-and-latvia-and-the-effects-of-eu-conditionality/>, luettu 30.12.2011.
- Bordjugov, Gennadi (toim.) (2015): *Pobeda-70; rekonstruksija jubileja*. AIRO, Moskva.
- Bowles, Anna (2006): *The Changing Face of the RuNet*. Teoksessa: Schmidt, Henrike, Teubener, Katy & Konradova, Natalia (toim.): *Control + Shift. Public and Private Usages of the Russian Internet*. Books on Demand, Norderstedt. Saatavilla: http://www.ruhr-uni-bochum.de/russ-cyb/library/texts/en/control_shift/Bowles.pdf, luettu 30.12.2011.
- Burrett, Tina (2011): *Television and Presidential Power in Russia*. Routledge, London & New York.
- Condee, Nancy (2006): *Perezhivaya chuzhuyu katastrofu: imperiya smotrit "Gibel' imperii"*, *Pro et Contra* 4 (33). Saatavilla: <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/procontra/74723.htm>, luettu 30.12.2011.
- Davydova, Olga (2009): *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena. Etnisyysdiskursseja transnationaalissa tilassa*. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Davydova-Minguet, Olga (2014): *Diaspora käytännön kategoriana*. *Idäntutkimus*, 2014 (4), s. 44–62.
- Davydova-Minguet, Olga (2016): *Venäjänkielinen mediamaisema Suomessa*. Saatavilla: <https://blogs.uef.fi/venajankieliset-mediankayttajina/2016/01/>, luettu 14.03.2016.
- Deery, June (2003): *Tv.com: Participatory Viewing on the Web*. *Journal of Popular Culture*, 37(2), s. 161–183.
- Deibert, Ronald, Palfrey, John, Rohozinski, Rafal and Zittrain Jonathan (toim.) (2010): *Access Controlled. The Shaping of Power, Rights, and Rule in Cyberspace*. Cambridge, Massachusetts, London, England, The MIT Press, Saatavilla: http://mitpress.mit.edu/sites/default/files/titles/content/9780262514354_sch_0001.pdf, luettu 14.03.2016.
- Dubin, Boris (2004): *"Krovavaya" voina i "velikaya" pobeda*, *Otechestvennye zapiski* 2004 (5). Saatavilla: http://magazines.russ.ru/oz/2004/2004_5_5-pr.html, luettu 30.12.2011.
- Dubin, Boris (2005): *Postoronnie; vlast, massa i massmedia v segodnjashnei Rossii*. *Otechestvennye zapiski* 2005 (6). Saatavilla: http://magazines.russ.ru/oz/2005/6/2005_6_1-pr.html, luettu 30.12.2011.

- Dubin, Boris (2005a): *Bremja pobedy*. Boris Dubin o polititsheskom upotreblenii simvolov. *Krititsheskaja massa* 2005 (2). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/km/2005/2/du6.html>, luettu 30.12.2011.
- Dubin, Boris (2006): Suverennost po zakonom klipa i seriala, *Pro et Contra* 4 (33). Saatavilla: <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/procontra/74723.html>, luettu 30.12.2011.
- ECRI (2006): Third report on Estonia Adopted on 24 June 2005, made public on 21 February 2006. European Commission against Racism and Intolerance. Saatavilla: http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1%2Decri/2%2Dcountry%2Dby%2Dcountry_approach/estonia/estonia_cbc_3.asp#P533_90765, luettu 30.12.2011.
- ENAR (2007): ENAR Shadow Report 2007 Racism in Estonia. Saatavilla: <http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/national/Estonia%20-%20SR%202007.pdf>, luettu 15.08.2016.
- Fossato, Floriana (2006): Virtualnaja politika i rossijskoe TV, *Pro et Contra* N 4 (33). Saatavilla: <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/procontra/74723.htm>, luettu 30.12.2011.
- Gabovitsh, Mihail (2015): Pamjatnik i prazdnik; etnografija Dnja Pobedy. *Neprikosnovennyi zapas*. 3(101). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/nz/2015/3/9g.html>, luettu 10.10.2015.
- Gillmor, Dan (2006): My – media. Dan Gillmor o blogah i drugih alternativnyh media. *Krititsheskaja massa* 2006 (3). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/km/2006/3/gi5.html>, luettu 30.12.2011.
- Gontsharov, Stepan (2015): Rossijane ne verili, no prodolzjali smotret televizor. *Levada-tsentr*. Saatavilla: <http://www.levada.ru/2015/12/28/rossiyane-ne-verili-no-prodolzjali-smotret-televizor/>, luettu 14.3.2016.
- Gordon, Tuula, Komulainen, Katri and Lempiäinen, Kirsi (2002): Suomineitonen hei! Kansallisuuden sukupuoli. Vastapaino, Tampere.
- Gorny, Evgeni (2006): Russian LiveJournal. The Impact of Cultural Identity on the Development of a Virtual Community. Teoksessa: Schmidt, H., Teubener K. & Konradova N. (toim.): Control + Shift. Public and Private Usages of the Russian Internet. Books on Demand, Norderstedt, s. 73–90. Saatavilla: http://www.ruhr-uni-bochum.de/russ-cyb/library/texts/en/control_shift/Gorny_LiveJournal.pdf, luettu 30.12.2011.
- Gudkov, Lev (2005): «Pamjat» o voine i massovaja identitshnost rossijan. *Neprikosnovennyi zapas* 2005, No 2–3 (40–41). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/gu5.html>, luettu 15.09.2014.
- Hakala, Pekka (2007): Sekaannu tai häpeä. *Helsingin Sanomat* 28.4.2007.
- Hatshatran, Diana (2016): Devotshka iz ruskogo mira. *Novaja gazeta* 1.2.2016. Saatavilla: <http://www.novayagazeta.ru/politics/71651.html>, luettu 14.03.2016.

- Hautakangas, Mikko (2006): Aktivoitu yleisö Suomen Big Brotherin internet-keskustelupalstalla. *Tiedotustutkimus* 29(4), s. 24–40.
- Heinonen, Ari (2002): Joukkotiedotuksesta moniviestintään, Teoksessa: Ruusunen, Aimo (toim.): Media muuttuu. Gaudeamus, Helsinki, s. 160–183.
- Horsti, Karina (2013): Maahanmuuttajat mediamaisemassa. Teoksessa: Martinkainen, Tuomas, Saukkonen, Pasi & Säävälä, Minna (toim.): Muuttoliikkeet, etnisyys ja monikulttuurisuus. Gaudeamus, Helsinki, s. 301–317.
- Horsti, Karina (2014): The politics of a multicultural mission; Finland's YLE in a changing society. Teoksessa: Horsti, Karina, Hultén, Gunilla & Titley, Gavan (toim.): National conversations: Public Service Media and cultural diversity in Europe. Intellect, Bristol, s. 167–183.
- Internet... (2015): Internet v Rossii i mire. Saatavilla: http://www.bizhit.ru/index/users_count/0-151, Luettu 14.3.2015.
- Jantunen, Saara (2015): Infosota. Otava, Helsinki.
- Kangaspuro, Markku (2011): Venäjä ja Suomi jatkuvassa sodassa? Teoksessa: Lounasmeri, Lotta (toim.): Näin naapurista. Median ja kansalaisten Venäjäkuvat. Vastapaino, Tampere, s. 231–252.
- Karavaev, Aleksandr (2007): Politiki postsovetских stran prodolzhat istoricheskiju reviziju. Saatavilla: <http://www.prognosis.ru/print.html?id=9802>, luettu 30.12.2011.
- Keller, Christine (2007) Paths of Identity-Creation in a Shared and Divided Space; Estonian- and Russian-speaking Students in Tartu. Teoksessa: Nömm, Jelena (toim.): Ethnic Images and Stereotypes – Where is the Border Line? Tartu Ülikool Narva Kolledž, Narva, s. 319–328.
- Keskisalo, Anne (2001): "Puhu homo suomeel!" Suomalais- ja maahanmuuttajanuoret kansainvälisessä luokassa, Teoksessa: Puuronen, Vesa (toim.): Valkoisen vallan lähettiläät. Rasismien arki ja arjen rasismi. Vastapaino, Tampere, s. 173–208.
- Kratasjuk, Ekaterina (2006): Construction of 'Reality' in Russian Mass Media News on Television and on the Internet. Teoksessa: Schmidt, Henrike, Teubener, Katy & Konradova, Natalia (toim.): Control + Shift. Public and Private Usages of the Russian Internet. Books on Demand, Norderstedt, s. 34–50. Saatavilla: http://www.ruhr-uni-bochum.de/russ-cyb/library/texts/en/control_shift/Kratasjuk.pdf, luettu 30.12.2011.
- Lehtonen, Mikko (2001): Post scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella. Vastapaino, Tampere.
- Levtshenko, Jan (2004): Na voinu kak domoi. *Krititsheskaja massa* 2004 (3). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/km/2004/3/lev13.html>, luettu 30.12.2011.
- Liljeström, Marianne (2004): Kokemukset ja kontekstit historiankirjoituksessa. Teoksessa: Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen: keskustelua metodologiasta. Vastapaino, Tampere, s. 141–166.

- Litovskaja, Maria & Shaburova, Olga (2010): Russian glamour and its representations in post-Soviet mass media. Teoksessa: Rosenholm, Arja, Nordenstreng, Kaarle & Trubina, Elena (toim.): *Russian Mass Media and Changing Values*. Routledge, London and New York, s. 193–208.
- Lonkila, Markku (2008): The Internet and Anti-military Activism in Russia. *Europe-Asia Studies*, 60(7), s. 1125–1149.
- Lonkila, Markku (2011): Sananvapaus, sosiaalinen media ja kansalaisaktivismi Venäjällä. *Idäntutkimus* 2011 (2), s. 61–67.
- Maasilta, Mari, Simola, Anna ja af Heurlin, Heidi (2008): Maahanmuuttaja mediankäyttäjänä. Tampereen yliopisto, Tampere. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/tiedotusoppi/978-951-44-7529-0.pdf>, luettu 27.02.2012.
- Mikhailova, Natalia (2010): Modern Russian entertainment TV; 'Live well now – ask me how!' Teoksessa: Rosenholm, Arja, Nordenstreng, Kaarle & Trubina, Elena (toim.): *Russian Mass Media and Changing Values*. Routledge, London and New York, s. 175–192.
- Miller, Aleksei (2012): Vvedeniye. Istoritsheskaja politika v Vostotshnoi Evrope natshala XXI veke. Teoksessa: Miller, Aleksei & Lipman, Marija (toim.): *Istoritsheskaja politika v XXI veke*. Novoe Literaturnoe Obozrenie, Moskva, s. 7–32.
- Mitrohin, Nikolai (2016): Liza: anlaiz. *Grani*. 29.01.2016 Saatavilla: <https://gr2.global.ssl.fastly.net/opinion/mitrokhin/m.248146.html>, luettu 14.3.2016.
- Morgunova, Oksana (2014): Aspekty elektronnoy kartografirovaniya russkojazytshnoi diaspori. *Novoe literaturnoe obozrenie* 3(127). Saatavilla: http://magazines.russ.ru/nlo/2014/3/28m-pr.html#_ftn8, luettu 14.3.2016.
- Moroz, O. V. (2014): Shutotshki shutov, ili Televizionnaja psevdodokumentalistika kak rezerv porjadka. Teoksessa: Strukov, Vlad & Zvereva, Vera (toim.): *Ot tsentralnogo k tsifrovomu: Televidenie v Rossii*. Voronezhskij gosudarstvennyj pedagogitsheskij universitet, Voronezh, s. 199–230.
- Novikova, A. A. (2014): Rossijskaja teleauditorija na poroge tsifrovizatsii; model otshtshestva v zerkale federalnyh novostei. Teoksessa: Strukov, Vlad & Zvereva, Vera (toim.): *Ot tsentralnogo k tsifrovomu: Televidenie v Rossii*. Voronezhskij gosudarstvennyj pedagogitsheskij universitet, Voronezh, s. 142–173.
- Oates, Sarah (2006): *Television, Democracy and Elections in Russia*. Routledge, London.
- Oates, Sarah (2013): *Revolution Stalled. The Political Limits of the Internet in the Post-Soviet Sphere*. Oxford University Press, New York.
- Onken, Eva-Clarita (2007): The Politics of Finding Historical Truth: Reviewing Baltic History Commissions and their Work. *Journal of Baltic Studies* 38(1), s. 109–116.
- Pasti, Svetlana (2005): Two Generations of Contemporary Russian Journalists. *European Journal of Communication* 20(1), s. 89–115.

- Raittila, Pentti (2004): Representations of Otherness in Finnish Culture. Media Images of Russians and Estonians. Teoksessa: Riegert, Kristina (toim.): News of the Other. Tracing Identity in Scandinavian Constructions of the Eastern Baltic Sea Region. Nordicom, Göteborg University, Göteborg, s. 151–166.
- Rasmus, Mari (2006): Big Brother saapui Suomeen ja johti monimediaalisuuden jäljille. *Tiedotustutkimus* 29(4), s. 58–70.
- Reut, Oleg (2011): Agressivnyi astrotjorfiing. Saatavilla: <http://russ.ru/pole/Agressivnyj-astrotjorfiing>, luettu 29.12.2011.
- Rjabov, Oleg (2001): "Matushka-Rus"; Opyt gendernogo analiza poiskov natsionalnoi identitshnosti Rossii v otetshestvennoi i zapadnoi istoriosofii. Lodomir, Moskva.
- Rosenholm, Arja, Nordenstreng, Kaarle & Trubina, Elena (2010): Introduction. Teoksessa:
- Rosenholm, Arja, Nordenstreng, Kaarle & Trubina, Elena (toim.): Russian Mass Media and Changing Values. Routledge, London and New York, s. 1–18.
- Ruuska, Petri (2005): Nationalismi. Teoksessa: Rastas, Anna, Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.): Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Vastapaino, Tampere, s. 190–227.
- Saarts, Tõnis (2007): Jesli vy znali, to – potshemu? *Delfi*. Saatavilla: <http://rus.delfi.ee/archive/article.php?id=15747726&categoryID=848817&ndate=1178029755>, luettu 30.12.2011.
- Sandomirskaja Irina (2001): Kniga o Rodine. Opyt analiza diskursivnyh praktik. Wiener Slawistischer Almanach, Wien.
- Schmidt, Henrike and Teubener, Katy (2006): '(Counter)Public Sphere(s) on the Russian Internet'. Teoksessa: Schmidt, Henrike, Teubener, Katy & Konradova, Natalia (toim.): Control + Shift. Public and Private Usages of the Russian Internet. Books on Demand, Norderstedt, s. 51–72. Saatavilla: http://www.ruhr-uni-bochum.de/russ-cyb/library/texts/en/control_shift/Schmidt_Teubener_Public.pdf, luettu 30.12.2011.
- Shaburova, Olga (2005): Voina, soldat i pesnja: natsionalno-patriotitsheskij diskurs v konstruirovanii rossijskoj maskulinnosti. *Gendernye issledovanija* 2005 (13), s. 85–100. Saatavilla: <http://www.kcgs.org.ua/gurnal/gurnal-13-07.pdf>, luettu 30.12.2011.
- Strukov, Vlad (2014): Problema natsionalnoi samorepresentatsii transnatsionalnogo telekanala (na primere Russia Today). Teoksessa: Strukov, Vlad & Zvereva, Vera (toim.) Ot tsentralnogo k tsifrovomu: Televidenie v Rossii. Voronezhskij gosudarstvennyj pedagogitsheskij universitet, Voronezh, s. 231–265.
- Strukov, Vlad & Zvereva, Vera (2014): Ot binarnoi k politsentritsheskoi modeli rossijskogo televidenija. Problema natsionalnoi samorepresentatsii transnatsionalnogo telekanala (na primere Russia Today). Teoksessa: Strukov,

- Vlad & Zvereva, Vera (toim.): Ot tsentralnogo k tsifrovomu: Televidenie v Rossii. Voronezhskij gosudarstvennyj pedagogitsheskij universitet, Voronezh, s. X–LVIII.
- Surkov, Vladislav (2005): Natsionalizatsija budushtshego. Paragrafy pro suverennoju demokratiju. *Ekspert* No 43(537) Saatavilla: http://mediacratia.ru/owa/mc/mc_project_news.html?a_id=12617, luettu 30.12.2011.
- Suutarinen, Sakari (2000): Kansallisen identiteetin opettaminen ja uuden vuosituhannen haasteet. Teoksessa: Suutarinen, Sakari (toim.): Nuoresta pätevä kansalainen; yhteiskunnallinen opetus Suomessa. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylä.
- Tilastokeskus (2015): Saatavilla: <http://tilastokeskus.fi/til/sutivi/>, luettu 14.03.2016.
- Tuuva-Hongisto, Sari (2007): Tilattuja tarinoita: etnografinen tutkimus pohjoiskarjalaisesta tietoyhteiskunnasta. Joensuun yliopisto, Joensuu.
- Vartanova, Eelena & Smirnov, Sergei (2010): Contemporary structure of the Russian media industry. Teoksessa: Rosenholm, Arja, Nordenstreng, Kaarle & Trubina, Elena (toim.): Russian Mass Media and Changing Values. Routledge, London and New York, s. 21–40.
- Vartanova, Elena & Kolomiets, Viktor (toim.) (2015): Televidenie v Rossii. Sos-tojanie, tendentsii i perspektivy razvitija. Moskva. Fakultet zhurnalistiki MGU. Saatavilla: https://drive.google.com/file/d/0B_lP1f66chKIV1lZb-FFXMUhrGc/view, luettu 14.3.2016.
- Vertovec, Steven (2009): Transnationalism. Routledge, London & New York.
- Volkov, Denis (2016): Rodina vne kritiki. *Levada-tsentr*. Saatavilla: <http://www.levada.ru/2016/03/18/rodina-vne-kritiki/>, luettu 14.3.2016.
- Vorontsova, A. (2007): Menju iz trjoh bljud. Issledovanie pokazalo: pochti 50% zritelei reguljarno smotrjat tolko tri kanala. *Izvestija* 15.16.2007. Saatavilla: <http://www.izvestia.ru/media/article3104959/>, luettu 30.12.2011.
- Wikipedia (2007): Saatavilla: http://en.wikipedia.org/wiki/Bronze_Soldier_of_Tallinn, luettu 14.03.2016.
- Yagodin, Dmitry (2014): The blogization of journalism. How blogs politicize media and social space in Russia. Tampereen yliopisto, Tampere. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/95205>, luettu 14.03.2016.
- Yuval-Davis, Nira (1997): Gender & nation. Sage, London.
- Yuval-Davis, Nira (2006): Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, 40(3), s. 197–214.
- Zassoursky, Ivan (1999): Mass-media vtoroj respubliki. Saatavilla: <http://www.smi.ru/99/09/30/247115.html>, luettu 30.12.2011.
- Zassoursky, Ivan (2001): Rekonstrukciya Rossii. Mass media i politika v 90-e gody. Moscow State University Press, Moskva.

- Zhurzhenko, Tatjana (2011): Geopolitika pamjati: pereotsenka itogov Vtoroi mirovoi voiny i borba za gegemoniju v Baltijsko-Tshernomorskom regione. – *Perekrestki* 2011(3–4), s. 134–157.
- Zoonen van, Liesbet (2004): Imagining the Fan Democracy. *European Journal of Communication*. 19 (1), s. 39–52.
- Zoonen van, Liesbet (2005): Entertaining the Citizen. When politics and popular culture converge. Rowman & Littlefield Publishers, inc., Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford.
- Zvereva, Galina (2007): Postroit' Matricu; diskurs rossijskoj vlasti v uslovijah setevoi kul'tury. *Vestnik obshtshestvennogo mnenija* 2007 (1). Saatavilla: <http://www.polit.ru/research/2007/04/11/zvereva.html>, luettu 30.12.2011.
- Zvereva, Vera (2004): Istoriya na TV: konstruирование proshlogo. *Otechestvennye zapiski* 2004 (5). Saatavilla: http://magazines.russ.ru/oz/2004/5/2004_5_14.html, luettu 30.12.2011.
- Zvereva, Vera (2005): Vechnaja voina. Vera Zvereva o teme vojny v rossijskoj media-kulture. *Krititsheskaja massa* 2005 (2). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/km/2005/2/zv7.html>, luettu 30.12.2011.
- Zvereva, Vera (2006) : "Menya toshnit pri ih vide, no v celom shou nravitsya". Vera Zvereva o "Dome-2" I ego zritelyah, *Krititsheskaja massa* 2006 (3). Saatavilla: <http://magazines.russ.ru/km/2006/3/zv8.html>, luettu 30.12.2011.
- Zvereva, Vera (2006a): Prazdnichnye koncerty: staryi kanon na novom TV. *Pro et Contra*. N 4 (33) 2006 Saatavilla: <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/pro-contra/74723.htm>, luettu 30.12.2011.
- Zvereva, Vera (2014): Diskurs tsifrovogo televidenija v rossijskih novyh media. Teoksessa: Strukov, Vlad & Zvereva, Vera (toim.): Ot tsentralnogo k tsifrovomu; Televidenie v Rossii. Voronezhskij gosudarstvennyj pedagogitsheskij universitet, Voronezh, s. 27–65.

Kirjoittajan käyttämiä sivustoja:

Aineisto www.suomi.ru –sivuston foorumista, kirjoittajan arkistossa

Nashi (2007): <http://www.nashi.su/ideology>

<http://faror.fi>

<http://news.ntv.ru/108146/>

<http://news.ntv.ru/108465/>

<http://news.ntv.ru/108417/>

<http://news.ntv.ru/108361>

Arto Luukkanen

Venäjän ulkopolitiikka ja maan vähemmistöt ulkomailla 2000-luvulla

Johdanto

Artikkelissa tarkastellaan Suomen venäläisen vähemmistön poliittista asemaa ja sitä, miten Venäjän ulkopolitiikka on pyrkinyt käyttämään hyväkseen ns. ulkovenäläisten asemaa. Suomen legalistinen perinne ja vähemmistöjä kunnioittava politiikka ei ole kuitenkaan mahdollistanut merkittäviä ulkopoliittisia interventioita tässä suhteessa. Virallinen Suomi on myös pyrkinyt vastaamaan tähän haasteeseen omalla toimenpideohjelmallaan. Artikkelissa käsitellään yleistajuisesti sitä, miten a) uuden Venäjän nationalismi-diskurssi on kehittynyt, ja b) miten venäläisten asemasta Suomessa on pyritty 2000-luvulla tekemään keinotekoisesti poliittista ongelmaa. Erityisesti vuodesta 2000 syntyneen ns. "uuden Venäjän" ulkopoliittisen doktriinin kehitys näyttää noudattelevan vanhaan panslavistista ja kansalliskiihkoista perinnettä.

"Uusi Venäjän doktriini. Aika levittää siivet."

"On aika levittää siivet ja siirtyä historialliseen vastahyökkäykseen... Venäjä tarvitsee ohjelman uuden maailman luomiseksi."...ulkomaailma on tehnyt kaiken mahdollisen ympäröidäkseen Venäjän sille vihamielisillä hallintojärjestelmillä ja ilman tulevaisuutta olevilla "oranssinvärillä" valtioilla..." (Nimetön kirjainen, 2009)

Suomen Pietari-seura järjesti 15. syyskuuta 2010 paneelikeskustelun, jossa käsiteltiin Suomen venäläisen vähemmistön asemaa. Keskustelu herätti ansaittua kiinnostusta ja nosti esille tähän vähemmistöön liittyvät poliittiset jännitteet. Kysymys oli tullut ajankohtaiseksi pelkästään siksi, että vähemmistön koko on kasvanut voimakkaasti vuodesta 1991 lähtien. Tilastojen mukaan venäjän-

kielisten määrä on nousussa ja esimerkiksi vuoden 2007 tilastojen mukaan Suomessa asui jo 45 224 venäjää äidinkielenään puhuvaa. Samoin Tilastokeskuksen perhetilaston mukaan Suomessa oli vuoden 2010 lopussa yhteensä 11 200 sellaista venäjänkielistä perhettä, joissa perheen ainoa vanhempi tai molemmat vanhemmat olivat venäjänkielisiä (Tilastokeskus 2011). Vuoden 2015 lopussa venäjänkielisten määrä oli jo 72 436 henkeä. Heistä naisia oli lähes 2/3 (Tilastokeskus 2016, StatFin-tietokanta).

Vuosien 2009–2010 kansalaiseskusteluissa ja erityisesti ns. ”lapsiasiamieskiistan” aikana sivuttiin useita kertoja myös uuden Venäjän ulkopoliittikan maksimia siitä, että se on valmis puolustamaan ulkovenäläisten etuja joka puolella maailmaa. Viimeisin esimerkki tästä valmiudesta puolustaa ulkovenäläisiä oli vuoden 2015 lopulla presidentti Putinin hyväksymä Venäjän uusi kansallisen turvallisuuden strategia (ks. CSIS 2016).

Strategian jyrkkä sisältö kertoo siitä, miten Venäjä on valmistautumassa yhä päättäväisemmin yhteenottoon ja tarvittaessa käyttämään yhä herkemmin sotilaallista voimaa omien kansallisten etujensa puolustamisessa.

Asiaa on pohdiskeltu ankaran kriittisesti myös itänaapurissa. Esimerkiksi ”*Ogonek*”-lehdessä tammikuussa 2016 (No 1–2, 18. tammikuuta 2016) maan strategisten arvioiden instituutin presidentti Aleksandr Konovalov totesi, että vuoden 2009 tekstiin verrattuna juuri hyväksytty turvallisuusstrategia on huomattavasti synkempi. Hänen mielestään tässä versiossa Venäjää ympäröivä maailma on täynnä uhkia, eivätkä yhteistyön arvot ole niin tärkeitä. Hälyttävintä on uuden dokumentin väljyys. Kuten Konovalov päätteli, aktiiviseen toimintaan oikeuttavat epämääräiset uhkakuvat antavat sotilaille mahdollisuudet erittäin laajoihin tulkintoihin. Jopa venäläisen perinteisten hengellisten arvojen puolustaminen asevoimin on nyt mahdollista.

Miten tämän strategian soveltaminen merkitsee Suomelle? Tuleeko venäläisestä vähemmistöstä todellinen riidanaihe Suomen ja Venäjän federaation suhteissa? Entä mikä tämän kaiken takana on? Miksi Venäjä haluaa mobilisoida ”ulkovenäläisiä”? Onko kyse geopolitiikan ja voimapolitiikan paluusta? Entä Suomen ja Venäjän suhteet; noudatetaanko niissä hyvien naapuruussuhteiden ”pragmaattista” linjaa, vai nouseeko venäläisten asema Suomessa politiikanton välineeksi?

Puuttuva tutkimus ja venäläisenä olo Suomessa

Suomen venäläisten poliittista asemaa on käsitelty varsin vähän. Meillä on valmistunut muutamia selvityksiä, joista mainittakoon Veronica Shensinin ”*Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa. Kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen venäläisväestön vaiheista autonomian ajoilta nykypäiviin*” (Shensin

2008). Historiallisista julkaisuista voidaan mainita Jyrki Loiman (2001) ja professorien Baschmakoffin ja Leinosen (esim. 2001) kontribuutiot. Uusinta uutta alalla ovat julkaisseet mm. Mähönen ja Jasinskaja-Lahti (2016) selvittäessään Venäjältä Suomeen paluumuuttaneiden kotoutumista.

Maahanmuuttajista on myös tehty laadukkaita venäläisten arkiseen elämää liittyviä selvityksiä, kuten Perhoniemen ja Jasinskaja-Lahden tutkimus vuodelta 2006 (Perhoniemi ja Jasinskaja-Lahti 2006). Kuten Shensin omassa selvityksessään on painottanut, entisen imperiumin hallitsevan kansallisuuden ei ollut yksinkertaista kotoutua Suomeen. Vuoden 1917 jälkeen useat tänne tulleet venäläiset emigroituiivat mieluummin esimerkiksi Keski-Eurooppaan. Suomeen tuolloin jäänyt ryhmä kuitenkin integroitui onnistuneesti maahamme ja jopa assimiloitui tänne samalla, kun se kykeni vaalimaan omia perinteitään ja traditioitaan. Toisaalta voimakkaan yksikulttuurisessa maassa venäläinen väestö on tuntenut "toiseuden" tunteita.

Kaikkesta huolimatta sotia edeltävä ja sen jälkeinen aika merkitsi varsin rauhallisen kehityksen kautta. Neuvostoliiton sortumisen jälkeisen ajan murrosajan muutokset eivät ole horjuttaneet tätä tasapainoa. Esimerkiksi inkeriläiset paluumuuttajat ovat tehneet parhaansa kotoutuakseen uusiin olosuhteisiin. Vaikka venäjänkielisten tulijoiden määrä on kasvanut, ovat ko. väestönsosan heterogeenisyys ja sen erilaiset lähtökohdat merkinneet sitä, että varsinaista poliittista venäläiskysymystä ei ole maahamme syntynyt. Venäjänkielististä erotetaan omaksi ryhmäkseen ns. "vanhavenäläiset", eli niiden venäläissukujen jäsenet, jotka ovat asuneet täällä jo useiden sukupolvien ajan.

Inkeriläisten paluumuutto on ollut menestys, sillä palaaajat ovat olleet voittopuolisesti kotoutumiseen pyrkiviä. Samoin näyttää siltä, että tulijat ovat olleet tyytyväisiä saamiinsa palveluihin, vaikka esimerkiksi asiointi ulkomaalaistojen kanssa tai sosiaalitoimiston palveluiden kanssa on tuottanut pettymyksiä (Jasinskaja-Lahti et al. 2002). Ehkä suurin syy on ollut kulttuurisessa lähekkäisyydessä? Kieliongelmissa huolimatta suomalainen ja venäläinen kulttuuri eivät sittenkään ole kaukana toisistaan (Piippo 2008).

Kehitettävää kuitenkin riittää. Kuten Shensin on todennut: *"...Suomen venäläisväestön kannalta olisi tärkeätä myöntää väestönsosan kirjavuus ja korostaa yhteisten päämäärien ja tavoitteiden tärkeys, jolloin maahanmuuttajien ja heidän lastensa kasvatuksen ja koulutuksen sekä mentaliteettien erot tasoittuisivat. Integraatiossa on pitkälti kyse vastaanottajamaan ja maahanmuuttajan kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta yhteiskunnallisella, sosiaalisella ja kulttuurisella tasolla..."* (Shensin 2008, 123).

Seuraavassa käsitellään yleistajuisesti sitä a) miten uuden Venäjän nationalismi-diskurssi on kehittynyt ja b) miten venäläisten asemasta Suomessa on pyritty 2000-luvulla tekemään keinotekoisesti poliittinen ongelma.

Venäjä ja nationalismin nousu

Aluksi on syytä tarkastella nationalismitutkimuksen esille nostamaa problemaatiikkaa siitä, miten venäläinen nationalismi on kehittynyt (Remy 2005). Hyvin yleisellä tasolla voidaan todeta, että joidenkin tutkijoiden tulkintojen mukaan nationalismin nousu on sidoksissa talouden rakenteisiin ja modernisaatioon. Toisen koulukunnan mukaan nationalismin syntyminen on sidoksissa menneisyyden hallintaan ja kansallisiin symboleihin.

Ensimmäinen tulkintaa edustaa Ernest Gellnerin (1983) esittämä ajatus siitä, että "kansallinen identiteetti on ehdottomasti uusi ilmiö", ja sen synty liittyy erityisesti teollistumiseen ja yhteiskunnan moderniin murrokseen. Hänen vuonna 1983 ilmestyneessä teoksessaan *Nations and Nationalism* määriteltiin kansallisvaltio valtioiden ideaaliksi muodoksi. Se, että on olemassa myös "ei-kansallisvaltioita", johtuu hänen mukaansa nationalismin erilaisista kehitysvaiheista.

Gellnerin mukaan historiassa on kolme erilaista kehitysvaihetta, joista viimeisessä eli teollisessa yhteiskunnassa nationalismi syntyy. Esiagraarisessa ja myös agrarisessa yhteiskunnassa kansallinen kulttuuri tai kansallinen identiteetti ovat vielä tuntemattomia käsitteitä. Näissä kehitysjaksoissa valtio ja sen hallitseva eliitti muodostavat ihmisten sosiaalistumisen ylemmän tason – auktoriteetin.

Nationalismi syntyi Venäjällä Gellnerin mukaan 1800-luvulla, yhdessä nopeasti etenevän teollistumisen kanssa. Yhteiskunnan talouden alatason muutos heijastui nopeasti yhteiskunnan "ylärakenteisiin". Kyseissä prosessissa venäläisen kirjallisuuden ja kuvataiteen huippukaudet kehittyivät yhdessä panslavististen tai nationalististen aatteiden kanssa. Modernisaation edetessä syntyi sanomalehti, ja kansalaisten lukutaito kehittyi samalla kun modernisoituva valtio tarvitsi yhä enemmän virkamiehiä ja byrokratiaa. Toisaalta Venäjän keisarikunta kävi tänä aikana sotia, joissa esim. venäläisyys nähtiin Euroopan pelastajana. Voitto Napoleonista kasvatti uudenlaista kansallisyllpeyttä.

Tärkein edellytys omalle nationalismille oli kuitenkin teollistuminen: Gellner ei uskonut nationalismin pystyvän syntyneen ennen teollistumista. Gellnerin vankkumaton kehitysusko heijastui tässä selvästi. Hänen mukaansa nationalismin "jännitteet" heikkenevät samalla kun teollistamisen alkuvaiheen ongelmat saadaan ratkaistua. Lyhyesti: Gellnerin mukaan modernisaatio lakaisee nationalismin pahimmat piirteet pois.

Toisen koulukunnan mukaan modernisaatio ei olekaan niin tärkeä osa tätä prosessia. Anthony Smithin mukaan (1998; 2001) etnisyys muodostaa nationalismin ytimen, ja sen kehittyminen on mahdollista myös ennen teollistumista.

Venäjä oli tässä ajattelussa mielenkiintoinen esimerkki: se oli imperiumi, jossa "kansakunnan yhteinen etnisyys" muodosti enemmistön. Vuonna 1897 pidetyssä väestönlaskennassa kriteerinä käytettiin kieltä eikä kansallisuutta. Se merkitsi sitä, että koulutusta saaneet ja venäjää osanneet vähemmistökän-

sallisuuksien jäsenet samaistuivat isovenäläisiin. Itsevaltiutus myös suosi venäläisyyttä, vaikka vasta Puolan vuoden 1863 kapinan jälkeen keisarivalta aloitti viralliset venäläistämistoimet.

Itsevaltiuden virallinen ideologia oli määritelty jo vuonna 1833. Silloin koulutuksesta vastaava kreivi Sergei Uvarov (1786–1855) käytti seuraavia venäjänkielisiä iskusanoja: "Православие, самодержавие, народность". Kirjeessään alaisilleen hän huomautti, että kunnianarvoisan hallitsijan (tsaarin) tarkoituksena on, että koulutus tapahtuisi Venäjän keisarikunnassa "oikeuskoisuuden, itsevaltiuden ja kansanomaisuuden" hengessä. Tsaari Nikolai I piti tästä ilmaisusta, ja iskusanat levisivät tämän jälkeen yleiseen käyttöön.

Uvarovin määritelmän mukaan ortodoksinen kirkko ja se opetukset painottivat kansan ja sen hallitsijan kuulumista yhteiseen "oikein ylistävään" seurakuntaan, jossa ei ollut soraääniä. Itsevaltiutus taas merkitsi Venäjän poliittisen olemassaolon perusehtoa samalla kun "narodnost" merkitsi sitä, että tätä kaikkea ohjaa kansanomaisuuden ja samaan kansaan kuulumisen vaatimus. Tähän viralliseen ideologiaan liittyi elimellisesti myös ajatus siitä, että Venäjän perustava kansanosia – isovenäläiset – olivat näin valtakunnan tukipilari.

Uvarovin virallinen nationalismi nosti esille kysymyksen etnisyydestä. Mitä on venäläisyys tai kuka oikeastaan on venäläinen? Hänkö, joka puhuu venäjää vai jolla on venäläiset vanhemmat? Vai se, joka tuntee olevansa venäläinen? Samalla Uvarovin näkemys myös havainnollisti, että nationalismi ei tarvitsekaan vastinparikseen modernisaatiota.

Smith: nationalismi voi syntyä ilman modernismia

Vuonna 1998 ilmestyneessä teoksessaan *"Nationalism and Modernism. A critical survey of recent theories of nations and nationalism"* Smith kiisti sen, että teollistaminen olisi ehdottomana edellytyksenä nationalismin kehitykselle. Tiivistytetysti voisi todeta, että Smith on ankarasti kritisoinut Gellneriä ja käyttänyt esimerkkeinä niitä kokemuksia, joita Euroopan ja muun maailman ns. perifeeriset maat ovat käyneet lävitse (ks. Lawrence 2005).

Smithin mukaan Venäjän sekä Itävalta-Unkarin keisarikuntien alistavat ja alistetut kansallisuudet kävivät lävitse erilaisia prosesseja. Hänen mukaansa alistettu kansallisuus saattoi nousta korkeakulttuuriksi ja aloittaa oman nationalismikehityksensä ilman teollistamista tai varsinaista modernisaatiota. Samoin dominoidun kansan nationalismi syntyi kansallisina projekteina, joissa etsittiin malleja entisestä menneisyydestä tai rahvaan kulttuurista. Vastarintaa kehittyi polaarissa asenteessa entistä herrakulttuuria vastaan. Hyvänä esimerkkinä tästä oli esim. tšekkien suhde saksalaisia kohtaan.

Smithin näkemyksen mukaan nämä prosessit kehittyvät myös toisinpäin. Alistavat kansat kehittävät itselleen projekteja, joissa korostetaan dominoivan kansanosan merkitystä federaation johtavana voimana. Esimerkiksi isovenäläisen kansanosan poliittinen ylivoima on korostunut juuri nykyisessä Venäjän federaatiossa. Neuvostoliiton hajottua etnisten venäläisten osuus Venäjän federaatiossa kasvoi huomattavasti, samalla kun oli mahdollista heittää romukoppaan marxilainen käsitys nationalismin turmiollisuudesta.

Smithin mukaan Uuden Venäjän kansakunnan rakentamisprosessi liitetään erityisesti isovenäläisen kansanosan menestykseen. Kyse on imperiumin käyttämästä vallasta ja valtio-nationalismista, jossa etnisyyttä käytetään surutta poliittisena aseena. Uusi venäläinen nationalismi on tässä projektissa dominoivan kansanosan poliittinen aatesuunta, joka uusiokäyttää 1800-luvun panslavistien retoriikkaa "yhdestä ja jakamattomasta Venäjästä".

Nationalismiin liittyy myös selvä diskriminaatio muita kansanosia kohtaan. Uusi Venäjä pyrkii nyt niihin samoihin päämääriin, joihin esimerkiksi panslavismien pääideologi M. N. Katkov aikoinaan pyrki. Hänen määrittelynsä 1860-luvulta sopii myös nykyiselle hallinnolle. *"Venäjä tarvitsee yhtenäistä valtiota ja vahvaa venäläistä kansallisuutta. Meidän on luotava sellainen kansallisuus koko väestölle yhteisen kielen, yhteisen uskon ja slaavilaisen kyläyhteisön pohjalta. Kaikki, ne, jotka asettuvat vastahankaan, me murskaamme...Venäjän kansan poliittiselle tunteelle ei voi olla mitään vastenmielisempää kuin federatiivisuus. Pelkkä ajatuskin tekee sairaaksi..."* (ks. Polvinen 1985).

Smith: nationalismi Venäjällä yläluokan projektina

Smith hylkäsi siis modernisaation nationalismin ennakkoehtona. Esimerkkinä hän käytti itänaapuriamme: hänen mielestään keisarillisella Venäjällä oli aikoinaan olemassa jo niin vahva ja keskeinen venäläinen kulttuuri, että valtakunnan laajuudesta ja kehittymättömyydestä huolimatta voidaan puhua venäläisestä nationalismista jo ennen teollistumista (ks. Smith 2001).

Venäläinen nationalismi syntyi hänen mukaansa poliittisina argumentteina keskusvallan etsiessä oman ja kuvitellun ryhmäidentiteettinsä perusteita. Venäläisyys etnisenä prosessina tuli näin poliittiseksi aseeksi ja suurvallaksi haluavan keisarikunnan integraation metodiksi.

Anthony Smith mainitsee tässä kohtaan "myyttien ja symbolien kokonaisuuden", joita venäläisessä kulttuurissa oli jo 1800-luvulla kehittynyt, ja joita käytettiin hyväksi virallisen nationalismin kehittämisessä. Smithin mukaan "myyttien ja symbolien kokonaisuus voi olla dynastiakeskeinen tai yhteisökeskeinen". Keisarillisella Venäjällä eliitin kulttuuri oli hänen mukaansa kuitenkin

ainutlaatuinen, sillä se pyrki imitoimaan eurooppalaisia normeja. Imitaation alla eli kuitenkin vahvasti oma kansallinen ja venäläinen kulttuuri. Lopulta venäläinen kansankulttuuri ja sen symbolit heijastuivat myös eliitin elämässä. Tsaari Nikolai II näytti tässä esimerkkiä alamaisilleen: hän pyrki pukeutumisessaan jäljittelemään keskiaikaista muotia ja näin symbolisesti korostamaan maan suuruuden alkuaikojen merkitystä.

Smithiin tukeutuen voisikin korostaa sitä, että Venäjällä nationalismi-projekti on aina loppujen lopuksi ollut johtavan eliitin ja yläluokan hanke, jossa virallista nationalismia kehitettiin maan hajoamisen estämiseksi. Venäjän imperiumissa tämä on käytännössä merkinnyt oman venäläisen korkeakulttuurin ajamista vähemmistökulttuurien yli ja vallassa olevan eliitin omien poliittisten motiivien edistämistä.

Venäjällä valtion ohjaama nationalismi-projekti merkitsi monikansallisessa imperiumissa myös tarkkaa rajan vetämistä siihen, kuka on voinut osallistua hankkeeseen. Kun imperiumista on synnytetty kansakuntaa, on maan eliitin käynnistämässä venäläistämisprosessissa tarvittu aina motivaatiota ja samoin sen määrittämistä, ketkä ovat tämän kansallisen rakennustyön sisällä tai ulkopuolella. Yhden ja oikean kansallisuuden rakentaminen yhden valtion alueelle on johtanut automaattisesti myös *ksenofobiaan*, toiseuden vierastamiseen tai vaatimukseen väärälle puolelle joutuneiden kansojen palauttamisesta alkupe räiseen yhteyteensä (ks. Smith 1998).

Tässä yhteydessä on hyvä huomata, kuinka globalisaation haasteiden ja eurooppalaisen kehityksen myötä länsieurooppalainen nationalismi on muuttunut. Yhdistyvässä Euroopassa nationalismi haluttiin siirtää virallisesti poliittiseen marginaaliin. Toisaalta Itä-Euroopassa nationalismi ja ennen kaikkea siihen liittyvä ksenofobia näyttää juuttuneen pysyvästi ko. maiden poliittiseen agendaan. Näissä maissa modernisaatiokehityksen uusi aalto, integraatioaate ja sen korostama regionalismi on työnnetty poliittisen keskustelun marginaaliin, ja ne ovat aktualisoituneet ainoastaan EU:n laajentumisprosessin ohessa.

Entisen "taantumuksellisen nationalismin" tuho ja neuvostonationalismin synty

Neuvostoliitto rakentui marxilaisuudelle ja internationalismille. Nationalismi kuului sen mukaan kapitalismin aikaan ja se oli ideologinen harha. Esimerkiksi I maailmansota oli syntynyt kapitalismin ristiriidoista ja nationalismista. Porvarillisesta nationalismista tuli Neuvostoliitossa ja se satelliiteissa harhaoppia (Schöpflin 1999, 150–151).

Bolševikit harjoittivat kansallisuuspolitiikkaa, joka salli muodollisesti irtautumisen Neuvostoliitosta. Poliitiikan mukaan paluu neuvostojärjestelmän yhteyteen seuraisi kuitenkin itsestään, kun pienet itsenäiset rajavaltiot olisivat ensin muuttuneet vallankumouksilla sosialistisiksi. Myös marxilainen ideologia koki metamorfoosin; neuvostojärjestelmässä isovenäläinen nationalismi oli alkujaan negatiivinen asia, mutta Stalinin aikana ja erityisesti II maailmansodan yhteydessä isovenäläinen nationalismi nousi kunniaan. Tämä korostui, kun 1920-luvulla harjoitettu *"korenisizatisija"*-politiikka, mikä tarkoitti vähemmistökansallisuuksien omien kaaderien suosimista, oli joutunut jo 1930-luvulla pannaan. Myöhemmässä stalinistisessa tulkinnassa taas korostettiin, että Neuvostoliiton kansojen perheessä venäläiset olivat vanhempia veljiä, joille oli tätä kautta laskettu Neuvostoliiton kansojen johtamisen taakka.

Sodan jälkeen venäläiskansallisesta ksenofobiasta tuli vallitseva oppi. Erityisesti vuosien 1948–1953 kampanjat "epäisänmaallisia aineksia" tai "juuretonta kosmopolitismia" vastaan saavuttivat vastakaikua väestön keskuudessa. Neuvostoliittoa yhdistävän virallisen kommunistisen doktriinin rinnalle astui näin epävirallinen oppi, vihollissyndrooma, joka kasvoi käsi kädessä neuvostoyhteiskunnan 1960-luvun retrospektiivisen romantiikan kanssa. Neuvostoliittoa sodan jälkeen ravistuttavat sosiaaliset muutokset ja niiden synnyttämät uudet venäläistä identiteettiä koskevat ongelmat herättivät venäläisen älymystön keskustelemaan omista juuristaan ja menneisyydestään. Kysymyksiksi tulivat: "keitä me olemme, mitkä ovat meidän juuremme?"

Kommunistinen ideologia ei riittänyt enää sellaisenaan kansalaisille. Toisaalta puolueen ylin johto ei puuttunut tähän keskusteluun, kunhan keskustelu pysyi etäisen filosofisena, ja kun omia juuriaan etsivät kirjailijat tuomitsivat "länsimaisen hapatuksen". Kylmän sodan aikana vihamielisyys vieraita aineksia vastaan riitti mainiosti. Kun 1950-luvun sukupolvet olivat Neuvostoliitossa etsineet poliittista "suojasäätä", niin 1960-luvun neuvostoälymystön edustajat etsivät oman venäläisen identiteettinsä jäänteitä. Vaikka neuvostovalta oli tuhonnut pakkokollektivisoinnin aikana venäläisen maaseudun, oli maaseudulla uuden sukupolven mielestä säilynyt venäläisyyden ydin (Evtuhov et al. 2004, 726–760).

Kuten edellä on mainittu, 1930-luvulla neuvostoideologiaan syntyi uusi käsite "neuvostoisänmaallisuus". Stalinin johdolla maailmanvallankumous muuttui ajatukseksi sosialismista yhdessä maassa, ja porvarillisen nationalismin rinnalle syntyi positiivinen käsite eli "internationalistinen patriotismi".

Itse asiassa Gellnerin oppien mukainen venäläinen nationalismi oli mahdollista vain Neuvostoliitossa, jossa modernisoitua ja teollistua yhteiskunta toimisi nationalismin perustana. Tietyllä tavalla näin kävikin. Toisaalta Smithin käsitys etnisyydestä ja identiteeteistä taas osoitti voimansa vuoden 1991 tilanteessa, jossa Neuvostoliiton eri kansallisuudet repivät liiton palasiksi.

Yhteenvedona voidaan todeta Gellneriin ja Smithiin viitaten, että venäläinen nationalismi tukeutuu voimakkaasti eliitin luomaan omaan historiakuvaan sekä "yhden ja jakamattoman Venäjän" mentaalisen kartan luomiseen. Tässä ajattelussa imperiumin on oltava yhteinen ja isovenäläisen nationalismin täytyy toimia sen eteenpäin vievänä voimana. Näin syntyneessä menneisyyden "mentaalisisessa kartassa" entisen Neuvostoliiton alueet sekä niihin nojautuneet satelliitit ovat vielä palanen kadotettua "omaa" maata ja omaa identiteettiä. Uuden Venäjän maailmankuva on siten selektiivinen ja etsii omaa identiteettiään valikoivasti sekä ennen kaikkea irratiionaalisesti.

Uuden Venäjän ideologia

Suomalainen Venäjän-tuntija, pitkään ulkoasianministeriön palveluksessa ollut Antti Karppinen on selvittänyt yllämainittua kysymystä ja analysoinut Venäjän kansallisesta ideologiasta käytävää keskustelua kirjassaan "Sirppi, vasara ja tähti" (Karppinen 2006). Hänen syvällisen analyysinsä mukaan Venäjän kansa etsii oikeutta ja totuutta kuten muutkin kansat. Kansan oma projekti on osittain sama kuin eliitillä, mutta kuitenkin erilainen. Karppinen tulkitsee Venäjän kansan näkevän maan tulevaisuuden erilaisena, muttei kuitenkaan erillään Euroopan kohdalosta. Hänen mukaansa tämän etsinnän jokainen askel on kuitenkin raskas; menneisyyden aaveet eli keisarillinen, kommunistinen itsevaltius ja nykyinen uusvenäläinen nationalismi määrittelevät sen takia Venäjän tulevia henkisiä rakennuspuita. Siksi uuden Venäjän idea on Karppisen mielestä kuin venäläinen borštš-keitto – siinä on kosolti toisilleen vastakkaisia ainesosia, mutta pääosin se koostuu kuitenkin entisestä eli virallisesta kansallisuusmielisyydestä ja totalitarismin aikaisesta ksenofobiasta.

Uuden Venäjän ulkopoliitikan muutos – vuoden 2003 ulkopoliittinen doktriini

Venäjän ulkopoliittisen ajattelun jatkuvuus ja muutos ilmeni kaikkein selvimmin vuoden 2000 kesäkuussa hyväksytyssä Venäjän federaation ulkopoliittisessa doktriinissa. Kyseinen dokumentti oli mielenkiintoinen siksi, että se pyrki ojentamaan yhteistyön kättä länteen, vaikka se samalla halusi puolustaa maan kansallisten etujen mukaista linjaa. Doktriiniin tulleet muutokset ja muut dokumentit vuoden 2003 jälkeen osoittavat selvästi, mihin suuntaan on kuljettu.

Vuoden 2000 doktriinin johdannossa todettiin, että maailma käy läpi parhaillaan "fundamentaalista" ja "dynaamista" muutosta, joka vaikuttavat syvästi Venäjän Federaation ja sen kansalaisten asemaan. Samalla myös korostettiin, että Venäjä ei suinkaan ole globalisaatiokehityksen armoilla, vaan että sillä on merkittävä panos uuden maailmanjärjestyksen muotoutumisessa. Suhteessa ulkopoliittisiin vaikutuskeinoihin Venäjän silloinen ulkopoliittinen doktriini painotti, että maa ei rajoitu ainoastaan fyysisen voimaan "...kun asevoimat säilyttävät merkittävyytensä valtioiden välisissä suhteissa, yhä suuremmassa osassa ovat taloudelliset, poliittiset, tieteelliset ja teknologiset-ekologiset sekä informaatiotekijät."

Venäjän suurimaksi haasteeksi ja samalla myös uhkaksi nähtiin maailman yksinäisyys, ilmaus, joka viittaa suoraan USA:n nykyiseen asemaan. Tämän takia YK ja sen turvallisuusneuvosto määriteltiin ainoiksi toimijoiksi, joiden voimankäyttö oli hyväksytty. Tässä yhteydessä USA:lle ojennettiin verhotusti yhteistyön kättä korostamalla sitä, että Venäjä pyrkii ulkopoliitikassaan johdonmukaisuuteen ja molempia osapuolia hyödyttävään pragmatismiin.

Silloinen viesti oli selvä: samalla kun Venäjän toiminta on läpinäkyvää, se haluaa ottaa huomioon myös muiden valtioiden lailliset intressit ja pyrkiä yhteisiin päätöksiin. Doktriini painotti ei-konventionaalista uhkina kansainvälistä terrorismia, järjestäytyneitä rikollisuutta sekä laitonta huume- ja asekauppaa.

Doktriinissa käytiin läpi myös Venäjän ulkosuhteiden hierarkiaa ulkomaihin. Venäjälle tärkeimmät partnerit olivat IVY-maat ja EU. Myös NATO mainittiin, eikä Venäjä suhtautunut positiivisesti sen laajenemiseen. Suhteessa Aasiaan doktriini ilmaisi suoraan Venäjän tavoitteeksi ystävällisten suhteiden luomisen Kiinan ja Intian kanssa.

Vuoden 2000 doktriini mainitsi myös Iranin, molemmat Koreat, Afrikan sekä Keski- ja Etelä-Amerikan. Doktriini toivoi myös rauhansopimuksen solmimista Japanin kanssa. Suhteessa Baltiaan doktriini näki "suhteiden kehittymiselle olevan hyvät näkymät" sillä ehdolla, että alueiden venäläisen väestön oikeuksia kunnioitetaan.

Doktriinin suuntaviivoissa korostuivat kansallisen turvallisuuden, suvereenisuuden ja alueellisen koskemattomuuden päämäärien lisäksi vahvan ja arvovaltaisen aseman hankkiminen maailman yhteisössä. Yleisenä linjauksena oli, että Venäjän federaatio pyrki päämääränsä multilateraalisesti – *monenkeskisesti*.

Doktriinissa oli myös korulauseita. Venäjä pyrki asiakirjan mukaan vakaan, oikeudenmukaisen ja demokraattisen maailmanjärjestyksen luomisen siten, että sen ulkopoliittikka olisi sopusoinnussa YK:n peruskirjan ja kansainvälisen lain kanssa. Tämän kannanoton mukaan Venäjä halusi luoda suotuisat olosuhteet Venäjän kehitykselle myös ulkoisesti pyrkimällä luomaan hyvät naapuruussuhteet ympäröivien valtioiden kanssa. Venäjän tavoitteena oli myös suojella ulkomailla asuvien kansalaistensa oikeuksia. Doktriinissa korostui ennen kaikkea

”kansallisen itsekkyyden” teema; Venäjän ja sen kansalaisten edut, kansalliset intressit ja federaation taloudellinen etu menevät kaiken muun edelle.

Venäjän ulkopolitiikan tärkein prioriteetti oli jo tuolloin suojata venäläisen yksilön ja yhteiskunnan etuja. Doktriinin mainitsemia konkreettisia tavoitteita olivat: 1) valtion uskottava turvallisuus, 2) suvereniteetin ja alueellisen koskemattomuuden säilyttäminen ja vahvistaminen sekä 3) vakaan ja kunnioitetun aseman saavuttaminen maailmanyhteisössä, erityisesti huomioon ottaen Venäjän Federaation asema suurvaltana ja yhtenä modernin maailman vaikutusvaltaisimpana keskuksena.

Edellisen lisäksi doktriiniin oli myös siroteltu päämääriä, jotka eivät määräydy suoraan kansallisen edun päämääristä: ”...vakaata, oikeudenmukainen ja demokraattinen maailmanjärjestys, joka pohjautuu kansainvälisen lain tunnustettuihin normeihin, ennen kaikkea YK:n peruskirjan tavoitteisiin ja periaatteisiin, ja joka pohjautuu oikeudenmukaisiin kumppanuussuhteisiin valtioiden välillä”.

Doktriinin demonstratiivinen merkitys korostui vielä siinäkin, että se nosti selvästi Venäjän ulkopolitiikan päämääräksi ”Venäjän vakaan kehityksen, maan talouden kohentamisen, väestön elinolosuhteiden parantamisen, demokraattisten muutosten menestyksellisen läpiviemisen, perustuslaillisen järjestelmän vahvistamisen sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien huomioonottamisen.”

Suhteissa naapureihin doktriini mainitsi periaatteeksi hyvien naapuruussuhteiden kehittämisen Venäjän ulkorajoilla sijaitsevien valtioiden kanssa. Hyvät naapuruussuhteet mahtuivat kuitenkin myös samaan yhteyteen, jossa puhutaan olemassa olevien uhkien ja vasta uhkaavien mahdollisten konfliktien eliminoinnista Venäjän Federaation viereisillä alueilla. Naapurit merkitsivät siten yhteistyön mahdollisuuksia ja myös uhkaa, jota vastaan Venäjä aikoi valmistautua. Tässä kohtaa huomio kiintyy doktriinin kohtaan, jossa mainitaan Venäjän kansalaisten sekä heidän ulkomailla olevien maanmiestensä oikeuksien ja etujen ylläpitämisestä kaikin mahdollisin tavoin. Tämä lauseke avasi Venäjälle mahdollisuuden periaatteessa vaikuttaa kaikkiin entisen Neuvostoliiton alueen maihin, joissa on huomattava venäjänkielinen vähemmistö. Kun kuorrutukseksi ko. doktriini suositteli maan ulkoisen imagon kohentamiseksi venäjän kielen ja kulttuurin suosion edistämistä ulkomailla.

Kyseistä asiakirjaa analysoitaessa huomiota kiinnittää se, että Venäjän ulkopolitiikassa oli tämän dokumentin perusteella selvä ristiriita ilmaistujen multilateraalisten ja unilateraalisten päämäärien välillä. Periaatteessa omien intressien edistämisen ei tarvitse olla ristiriidassa multilateraalisten tavoitteiden kanssa. Ihmisoikeuksien ajaminen, huumekaupan vastustaminen, talouden kasvattaminen, terrorismin vastustaminen, kansallisen turvallisuuden edistäminen ja hyvien naapuruussuhteiden luominen voidaan katsoa sopusointuisiksi tavoitteiksi keskenään. On kuitenkin selvää, että YK:n auktoriteettia ja Venäjän

oman turvallisuuden puolustamista, ts. tulkinnallisesti kaikkia sen etuja sivuavia asioita, voidaan tulkita vain Venäjän kansallisten etujen kautta.

Dokumentti osoittaa selvästi, miten Putinin Venäjän ulkopoliitiikka muuttui ratkaisevasti Jeltsinin ajoista, jolloin ulkopoliitiikan agendat ja päämäärät näyttivät ristiriitaisilta. Uuden Venäjän tärkeänä punaisena lankana näytti toki jo vuonna 2000 olleen Venäjän suurvalta-aseman alueellinen ja globaalinen palauttaminen, vaikkakin pragmaattinen ja yhteistyöhakuinen linja mahdollisiin globaaleihin vastustajiin säilytettäisiin.

Vuonna 2013 hyväksytty uusi ulkopoliittinen doktriini on tässä suhteessa paljon vähemmän kansainväliseen yhteistyöhön uskova painottaen enemmän maan omia voimavaroja. Venäjän suurvalta-aseman suvereenin aseman painottaminen on kuitenkin säilynyt tärkeänä doktriinin osana. (uusi doktriini on luettavissa venäjäksi osoitteessa http://archive.mid.ru//brp_4.nsf/0/76389FEC168189ED44257B2E0039B16D)

Uuden Venäjän irrationaalinen ulkopoliitiikka

Putinin johtama Venäjän federaatio on ulkopoliitiikassaan raahannut mukanaan neuvostoajan ulkopoliittista perintöä ja Jeltsinin ajan traumoja. Taustalla on vielä syvempiä kysymyksiä, kuten esimerkiksi mihin kulttuuriseen yhteyteen Venäjä historiallisesti ja kulttuurisesti liittyy, ja minkä roolin Venäjän pitäisi omaksua omassa ulkopoliitiikassaan. Entä oliko 1990-luvun siirtymä globaalista suurvallasta alueelliseksi suurvallaksi vain väliaikainen tapahtuma, vai merkitkö se paluuta todellisuuteen? Vai odottiko Venäjää paluu supervallaksi, jolla olisi globaaleja pyrkimyksiä?

Putinin aikana Venäjän ulkopoliitiikka näyttää omaksuneen uudenlaisen dynaamisuuden. Toisin kuin Jeltsinin aikana, Venäjä pyrkii nyt toimimaan pragmaattisesti yhdistelemällä "pehmeää ja kovaa strategiaa", sekä tavoittelemalla globaalia vaikutusvaltaa. Tavoitteiden yhdisteleminen ei ole kuitenkaan johdonmukaista, ja doktriinin ammattimaisessa toteuttamisessa on ollut puutteita. Käytännössä doktriini toimii "ad-hoc" periaatteen ja johtajaperiaatteen mukaisesti.

Venäjän sisäisen tilanteen rauhoituttua ja energiavarojen turvattua maan taloudellisen toiminnan, on Venäjän ulkopoliitiikkaankin tullut myös itseluotamusta ja uudenlaista arroganssia, joka on lähinnä ymmärrettävissä sisäpoliittiseksi "sielunhoidoksi". Näyttääkin siltä, että Venäjän lähiajan taktiikkana on "temporoida" ongelmia ja maksimoida omat edut improvisoiduilla manöövereillä. Tämä kriisistä toiseen horjuva ad hoc -politiikka (jota on toteutettu myös talouspolitiikassa), voi olla hyödyllistä lyhyessä katsannossa, mutta pitkällä aikavälillä sen edustama opportunismi on kyseenalaista (Luukkanen 2009, 225).

Ongelmallisinta tässä on se, että Venäjän ulkopoliitiikka on nostanut sisäpoliittisista syistä esille vanhan "imperiaalisen" ja aggressiivisen retoriikan. Tämä tulee esille erityisesti suhteessa lähinaapureihin ja entisiin NL:n maihin. Itsenäisten valtioiden alueella (IVY) Venäjä kohtaa entisen siirtomaavallan ongelmat. Uudet maat eivät luota siihen, eikä toisaalta sen "sotilastukikohtarauhanturvaajapolitiikka" vakuuta niitä. Uusi Venäjä on niille se sama vanha ahne karhu kuin ennenkin. Sota Georgiassa vuonna 2008 sekä Krimin valloitus vuonna 2014 näyttivät todistavan maan todelliset pyrkimykset.

Tempoileva suhde Suomeen

Suomessa yllä kuvattua balttienkin kokemaa traumaa ei ole ilmennys, vaan on näyttänyt siltä, että neuvostovallan jälkeen olisi ollut mahdollista päästä uudelle naapuruuden tasolle. Suomi pyrki Neuvostoliiton hajottua säilyttämään ystävälliset suhteet itänaapuriinsa samalla, kun se suunnisti yhä päättävämmiin EU:hun. Tätä uusia mahdollisuuksia avaavaa suhdetta häiritsi vuodesta 1995 lähtien Venäjän uudelleen ryhmittyvien oikeistopiirien mahtaileva propaganda. Hyvänä esimerkkinä tästä olivat räyhäkansallisten piirien lausunnot siitä, että Suomi pitäisi liittää Venäjän federaatioon (V. Žirinovski). Mahdollisuuksien ikkunat suljettiin Suomen ja Venäjän suhteissa; läntinen vaihtoehto näytti olevan Suomelle ainoa mahdollinen tapa vahvistaa kansallista itsenäisyyttä suhteessa itäiseen naapuriin.

Kaikesta räyhäretoriikasta huolimatta Venäjän valtion turvallisuuspoliittinen intressi oli Suomen suhteen 1990-luvulla ennen kaikkea odottava. Venäjällä ilmeisesti odotettiin Suomen liittyvän EU- päätöksen jälkeen Natoon. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Tuolloin vielä Venäjällä ymmärrettiin, että maan julkinen sekaantuminen Suomen Nato-keskusteluun olisi turhaa. Esimerkiksi lähetystöneuvos Vladimir Kozinin tekemä yksityinen aloitteellisuus ja ennen kaikkea lähetystön reaktio siihen vahvisti tätä yleislinjaa.

Venäjän linja muuttui 2000-luvun alussa, jolloin Venäjän yhä enemmän kiristytvä retoriikka ulottui Suomeenkin saakka. Myöhemmin Suomessa huseranneet "lapsiasiamiehet" ovat omalla tavalla hämärtäneet Venäjän ulkopoliittisen linjan sisältöä. Toisaalta myös pääministeri Dmitri Medvedevin ilmoitukset siitä, että Suomen itärajalta tuleva pakolaiskriisi olisi mahdollista hoitaa, mikäli Suomi luopuisi pakotelinjastaan, ovat myös madaltaneet Venäjän ulkopoliittikan uskottavuuden tasoa. Suomi on saanut osansa Venäjän tempoilevasta ulkopoliittikan hoidosta. Vasta vuoden 2010 jälkeen näyttää siltä, että Suomen lähestymistä Natoon tulkittaisiin aggressiivisena tekona. Nyt lähestyminen Natoon on suoraan Venäjän ylimmällä taholla todettu vaaralliseksi toiminnaksi.

Kaikesta mediasodasta ja häirinnästä huolimatta Suomi näytti 2000-luvun alussa olevan Venäjälle ”harmiton”, vaikkakin alueellisesti tärkeä naapuri. Epäilemättä eräänä Venäjän tärkeänä intressinä on selvittää, miten pitkälle Suomen kautta olisi mahdollista vaikuttaa EU:n asioihin. Tätä varten Venäjä elvytti uudelleen – vaikkakin varovasti – vanhoja puolue- ja henkilösuhteita strategisilla paikoilla olevien ihmisten kanssa.

”Heikkousargumentti” Venäjän irrationaalisen ulkopoliitiikan selittäjänä

Vaatimukset venäläisen vähemmistön tukemisesta syntyivät alkujaan Jeltsinin kaudella, jolloin Venäjä oli heikko, eikä kyennyt puolustamaan kansallisia etujaan tai venäläisen vähemmistön asemaa esimerkiksi Baltian maissa. Tämän retoriikan takana oli yleinen heikkouden tunne.

Venäjän historiassa on ollut useita ns. heikkouden aikoja. Maan vakauden häiriötekijät ovat liittyneet rakenteellisesti joko heikkoon sisäiseen koheesioon, joka johti aikoinaan ulkoiseen miehitykseen (Kiovan Venäjä), tai vallankeskityksestä johtuneeseen legitimititeettikriisiin (Moskovan suuriruhtinaskunta), jonka aikana ulkoiset vallat pyrkivät aktiivisesti hyötymään Venäjän sisäisestä heikkoudesta. Venäjän keisarikunnan (1711–1917) tuhoutumisen eräänä perussyynä on pidetty patrimonialisen hallinnon kykenemättömyyttä uudistua, kun taas neuvostovallan tuhoutuminen katsotaan johtuneen maan talousjärjestelmän heikkoudesta ja poliittisen järjestelmän halvaantumisesta (Luukkanen 2009).

Pääministeri Vladimir Putinin valtakauden aikana syntynyt hallinto on käyttänyt tätä heikkouden retoriikkaa omassa propagandassaan varoittavana esimerkkinä sisäisen hajoamisen vaarasta. Edellä mainitut Venäjän historian suuret vakauden häiriötekijät ja varsinkin vuosien 1991–1999 sisäisen heikkouden uhkakuvat toimivat tehokkaana pelotteena vuoden 2000 jälkeisessä poliittisessä keskustelussa. Uusi Venäjä on vastannut tähän heikkouden ja hajoamisen uhaan palaamalla vahvan autoritäärisyyden perintöön. Putinin presidenttikausi alkoi taistelulla keskipakoisia voimia vastaan: kuvernöorien asemaa heikennettiin ja perustettiin uusia hallinnontasoja valvomaan paikallisia vallanpitäjiä.

Uho käyttää voimaa ulkovenäläisten puolustamiseen oli osoituksena siitä, että Venäjän ei enää tarvitse kursailla naapureitaan. Kysymys on kuitenkin enemmänkin symboliikasta kuin todellisesta poliittisesta ohjelmasta. Venäläisen vähemmistön tilanne esimerkiksi Keski-idän valtioissa on ollut unohdettu puheenaihe Venäjällä.

Askelia kohti ulkovenäläisten ”puolustamista”

Ulkovenäläisten puolustaminen virallistettiin todenteolla presidentti Putinin kolmannen vuoden aikana. Se nostettiin keskeiselle paikalle Venäjän federaation ulkopoliitiikassa 23.10.2003. Tuolloin pidettiin Moskovassa Venäjän armeijan ja puolustuksen avainhenkilöille erityinen ”laajennettu kokous”.

Tapahtuman merkitystä alleviivasi se, että siihen osallistui myös silloinen presidentti Vladimir Putin. Kokouksessa hyväksyttiin 73-sivuinen dokumentti ”Venäjän federaation asevoimien kasvun aktuaalit tehtävät”.

Tilaisuuden pääviestinä oli, että sotilaallista voimaa käytetään tulevaisuudessa yhä enemmän turvallisuuden ylläpitämiseksi. Samalla Venäjä hyväksyi kylmän sodan jälkeen vallitsevat tosiasiat ja sen ”vihollisten” harjoittaman globaalin kilpailun. Dokumentissa painotettiin, että Venäjä oli tarvittaessa valmis sotilaallisen voiman käyttöön. Asiakirjan sisältö oli seuraava: 1) Venäjällä on uusia tavoitteita suhteessaan Itä-Euroopan entisiin ”kommunistiseen valtioon”, 2) Venäjä haluaa voimistaa taloudellisia asemiaan näissä maissa kasvattamalla niiden riippuvuutta Venäjän energiasta, ja 3) Venäjä haluaa rajata entiset vaikutusalueet uudelleen ja luoda rajoilleen neuvostoaikaiset puskurivyöhykkeet. Venäjän tavoitteena oli halu rajoittaa läntistä vaikutusta näissä maissa ja laajentaa omaa etupiiriään.

Vuonna 2006 ajatusta täydennettiin hyväksymällä ajatus ns. ”Venäjän geotaloudellisesta vaikutuspiiristä”. Tämän mukaan Venäjän oli oltava suvereeni demokratia, maan talouden piti olla vahva, ja lopuksi Venäjällä piti olla myös sellainen armeija, joka kykeni ajamaan maan etuja konkreettisesti. Teoriasa tämä merkitsi sitä, että Venäjä on pyrkinyt vuodesta 2006 lähtien luomaan erityisiä etupiirejä maansa rajojen ulkopuolelle.

Vuosi 2006 – Suomi joutuu tulilinjalle

Suomessa Venäjän aktiivisempi ulkopoliitiikka aktualisoitui poliittisella tasolla vuoden 2006 jälkeen. Ulkovenäläiset (sootetsvenniki) tarjosivat sopivan keinotekoisien ja epämääräisen puolustamisen kohteen. Suomessa venäläisen väestön integroituminen yhteiskuntaan on kuitenkin ollut niin tehokasta ja väestö niin rauhallista, että tätä ei ole pystytty nostattamaan millään sosiaalisilla skandaaleilla tai propagandalla.

Vuonna 2007 lähiulkomaiden asioihin puuttumista varten perustettiin Venäjällä ns. tutkintakomitea. Toukokuun 2007 perustuslakimuutoksen mukaan tutkintakomitean tehtävistä päätti erillinen presidentin asetus. Tämän komission piti tutkia erityisesti ulkomaalaisten tekemät rikokset. Kansainväliselle

yleisölle Putin paljasti Venäjän uuden "geo-taloudellisen" linjan Münchenissä 10.2.2007. Putin hämmästytti yleisönsä suorapuheisuudellaan ja kertoi Venäjän vierastavan yksinapaista maailmaa. Samoin Putin ihmetteli, että Venäjälle opetetaan demokratiaa, "mutta ne jotka opettavat, eivät itse halua sitä oppia". Tällä hän viittasi USA:n toimintaan, joka oli hänen mukaansa astunut omien kansallisten rajojensa ulkopuolelle.

Putinin mukaan silloinen maailma oli aiempaa turvattomampi, koska YK:n turvallisuusneuvoston rooli on unohdettu. Kun kukaan ei tunne olevansa turvassa, se rohkaisee myös joukkotuhohaseiden hankkimiseen. Venäjä oli Putinin mukaan tehnyt kaikkensa ratifioimalla esimerkiksi tavanomaisten aseiden rajoitussopimukset. Siitä huolimatta Nato lähenee hänen mukaansa joka hetki Venäjän rajoja.

Venäjän ja läntisten reuna-alueiden suhteiden kärjistyminen alkoi samaan aikaan. Lähialueillamme tämä ilmeni vuoden 2007 ns. pronssisoturikiistassa. Kysymys oli triviaalista pikkuseikasta. Viro halusi siirtää keväällä 2007 miehitystä ylistävät muistomerkit pois Tallinnan keskustasta. Synnytettyt mellakat toivat esille myös Venäjän hallitsevan puolueen nuorisjärjestön, Našin (meikäläiset) ulkoparlamentaariset toimintatavat.

Vuonna 2007 alkanut "Suomen syönti" ja "partisaanisota"

Näihin aikoihin Suomessa alkoi myös uudenlainen toiminta eli "henkinen partisaanisota", jossa Venäjän kuviteltuja etuja ajavat henkilöt halusivat synnyttää kiistoja maittemme välille. Aluksi toiminta oli varsin yksinkertaista ja harrasteilijamaista, mutta se sai pian myös uusia muotoja. Mukana oli myös pyrkimystä mobilisoida maamme venäläinen väestö mukaan tähän "partisaanisotaan". Samaan aikaan vuosina 2009–2010 Venäjän rakensi kaasuputken Suomen talousalueen kautta.

Suomi joutui myös Venäjän ulkopoliittisen toimeliaisuuden kohteeksi, kun Venäjä ryhtyi rakentamaan kaasuputkia Itämerelle. Kaasuhankkeen takana oli kaasuyhtiö Gazpromin ja eurooppalaisten energiayhtiöiden päätös vuonna 2005 rakentaa Itämeren pohjaa pitkin kulkeva kaasuputki suoraan Keski-Eurooppaan. Putken rakentaminen oli pitkälinen prosessi, jossa Venäjä asetti arvovaltansa koetteille.

Putkea ei haluttu vetää Baltian maiden tai Puolan halki, osin siksi, että siten säästyttiin maksamasta näille valtioille kauttakulkumaksuja. Linjaukseen vaikutti myös se, että Venäjän strategisena tarkoituksena oli hallita energian kuljetuksia aina niiden lähteiltä kuluttajille saakka. Venäjä ja Saksa löysivät nyt toisensa uudelleen – kuten monesti historiansa aikana. Uusi pohjoinen putki kiertäisi Baltian maat sekä Puolan tuoden energiaa suoraan eurooppalaisille kuluttajille.

Strategian takana näytti olevan myös sotilaallista laskelmointia siitä, että ”kenen putki, sen etupiiri”. Näin Itämeri ja Mustameri ovat tulleet uudella tavalla Venäjän ulko- ja sotilaspolitiikan keskiöön. Suomi on tässä hiilivety-diplomatiassa tiukasti Venäjän kainalossa. Myös Barentsinmeren öljyä aiottiin nesteyttää ja ohjata Suomen itärajaa pitkin Suomenlahdelle. Suomen ja Venäjän itäraja saisi näin lopullisen sinettinsä.

Putkien rakentamiseksi aloitettu operaatio oli vielä kesken, kun Georgian sota vuonna 2008 kiristi kansainvälistä ilmapiiriä. Samalla kun Venäjä halusi rakentaa putkia, johon se tarvitsi luvan maaltamme, aloitti meillä piskuinen ja omalaatuinen suomalaisten ryhmä jonkinlaisen kampanjoinnin kotimaataan vastaan. Ryhmä keskittyi aggressiiviseen maineensyömiseen ja mustamaalaamiseen.

Venäjän silloin aloittamassa ja hiljalleen ylläpitämässä mediavaikuttamisessa Suomi näytti olevan syyllinen mitä ihmeellisimpiin asioihin. Erityisesti venäläisen vähemmistön asia näytti olevan kallis Moskovalle, josta nostettiin esille varsin mielikuvituksellisia kiistakysymyksiä. Mediasota kärjistyi siihen, että vuoden 2010 helmikuussa pidetyn intensiivisen mediarummutuksen jälkeen Suomeen ryntäsi Venäjän presidentin lapsiasiamies suuren lehdistösaattueen kanssa.

Pavel Astahov sai ystävällisen alistuneen vastaanoton silloisen tasavallan presidentin taholta. Astahov sai huseerata mielin määrin, haukkua paikallista järjestelmää ja vieläpä jujuttaa tasavallan presidenttiä oman agendansa taakse (Luukkanen 2010). Astahovin toiminta paljasti viimeistään suomalaisille koko operaation päämäärän: venäläisen lapsiasiamiehen vierailussa ei ollut kysymys lastensuojelusta vaan Venäjän uudesta opista, jonka mukaisesti se piti oikeutenaan puolustaa naapurimaissa asuvien venäläisten oikeuksia kaikin mahdollisin keinoin. Suomi oli nyt valittu ”suuren silmän” huomion kohteeksi, ja Astahov katsoi miten pitkälle Venäjän vaatimuksia ymmärrettäisiin.

Näytti siltä, että Astahov yritti luoda Suomeen käytäntöjä, jotka toteutessaan olisivat merkinneet sitä, että Suomessa asuvilla venäläisillä olisi aina mahdollisuus halutessaan valittaa kohtelustaan Kremliin. Kreml puolestaan piti nyt velvollisuutenaan puuttua tällä verukkeella naapurimaan sisäisiin asioihin.

Kuten edellä mainittiin, Venäjän mediassa on vuodesta 2006 lähtien harjoitettu ns. Suomi-kampanjoita, joissa on pyritty systemaattisesti mustamaalaamaan Suomea. Parjausten tarkoituksena oli mobilisoida täällä asuvaa venäläistä väestöä toimimaan aktiivisemmin. Tässä on kuitenkin epäonnistuttu. Meillä ei ole ollut sellaisia etnisiä ongelmia, joiden perusteella olisi voitu mobilisoida ristiriitoja tai konflikteja. Suomalainen legalistinen hallintoperiaate, hyvinvointivaltio ja sen verkostot ovat kestäneet.

Valtioneuvoston periaateohjelma

Suomen hallitukselle kummallinen hybridivaikuttaminen oli yllätys. Hallitus kykeni reagoimaan jälkikäteen ja pyrki ratkaisemaan mahdollisia tulevia ongelmia jo etukäteen hyväksymällä 16.4.2009 periaatepäätöksensä ja Venäjä-toimintaohjelmansa. Sen mukaan hallitus lisäisi:

"...Venäjän kansalaisyhteiskunnalle suunnattavaa informaatiota Suomesta. Osana tätä avataan venäjänkielinen Suomi-portaali, jonka tehtävänä on välittää kiinnostavaa, sisällöltään oikeaa ja ajankohtaista tietoa Suomesta venäjänkielisille internetin käyttäjille kaikkialla maailmassa. Vuonna 2009 käynnistetään Venäjällä julkisuusdiplomatian maaohjelma, jonka avulla edistetään Suomi-kuvaa Venäjällä..."

Venäjänkielisen väestön omaa identiteettiä on ollut tarkoitus tukea seuraavalla tavalla:

"...Pyritään siihen, että Suomessa asuvilla venäläisillä ja muilla venäjänkielisillä olisi hyvät mahdollisuudet osallistua ja tarjota osaamistaan myös Venäjä-osaamista vaativilla aloilla. Suomen venäjänkieliset ovat osa suomalaista yhteiskuntaa, ja heidän integroitumistaan Suomeen on tarvittaessa tuettava. Suomalaisen median venäjänkielisellä tarjonnalla on tärkeä rooli tässä kehityksessä. Erityinen merkitys on venäjänkielisillä uutislähetyksillä. Venäjän ja Itä-Euroopan instituutti edistää venäjänkielisen väestönosan integroitumista..."

Kyseiset toimenpiteet oli tarkoitettu alustavasti helpottamaan kasvavan venäjänkielisen vähemmistön asemaa. Toisaalta ohjelma paljasti, miten paljon olisi vielä tehtävää tämän vähemmistön kulttuurisen aseman parantamiseksi. Ohjelmassa ei esimerkiksi mainittu mahdollisuuksia tukea Suomen ortodoksista kirkkoa sen työssä maahanmuuttajien keskuudessa. Kirkon aktiivinen toiminta helpottaa kielivaikeuksista kärsivän maahanmuuttajan kotoutumista luontevasti uuteen kotimaahan. Tässä yhteydessä myös luterilaisen kirkon tekemä Inkeri-työ on ollut tärkeää.

Miten korjata "mentaalista karttaa"?

Tunnettu venäläinen sanomalehtimies Konstantin von Eggert on todennut, että venäläiset eivät ole vielä luopuneet "mentaalisesta" Neuvostoliiton kartastaan. Suhteessaan esimerkiksi Ukrainaan, Georgiaan, Valko-Venäjään tai Baltian mai-

hin venäläiset pitäytyvät ”kaksoisnormeihin” ja ylemmydentuntoiseen ajatteluun, jota leimaa ajatus näiden maiden kuulumisesta entiseen Neuvostoliittoon.

Eggertin perustelut ovat vastaansanomattomia. Hänen mukaansa Moskova pelaa kaksoisstandardien mukaan, jossa mm. Baltian maihin, Ukrainaan ja Georgiaan kohdistetaan arvostelua, Keski-Aasian maiden jäädessä sen sijaan ilman huomiota (von Eggert 2012). Ukrainan nykyisen kriisin valossa von Eggertin näkemys näyttää varsin perustellulta.

Suhteessa Suomeen nämä kaksoisnormit eivät näy niin selvästi kuin esimerkiksi suhteessa Baltian maihin, mutta ne ovat silti olemassa. Tämä osoittaa, että Suomi sijoitetaan Venäjän eliitin ”mentaalisisessä kartassa” vielä Neuvostoliiton, ts. Venäjän etupiiriin. Me olemme siellä ulkolaidalla osana länttä mutta myös osana entisen imperiumin ja uuden Venäjän vaikutuspiiriä.

Suhteessaan Suomen venäläiseen vähemmistöön on Suomen hallituksen hyvä pitää mielessään, että se ei joudu toiminnassaan ottamaan huomioon ainoastaan eurooppalaisia normeja, vaan myös entisen Neuvostoliiton ”mentaalisen” kartan mukaan suunnistavaa nyky-Venäjää, joka pelaa kaksoisnormeilla silloin kun sitä huvittaa.

Tämä ei kuitenkaan ole meille ongelma. Suomen kansallinen intressi on yksiselitteisesti siinä, että se pitää huolta omasta turvallisuudestaan, eikä sen johto ”hötkeyle”. Suomen sotien jälkeinen ulkopoliittika Neuvostoliittoon ja Venäjään on noudattanut Bismarckin lanseeraamaa ajatusta siitä, että kansakunnalle tärkein poliittinen vaatimus on ns. ”*das politische Augenmass*” – vaatimus poliittisesta maltillisuudesta. On seurattu ns. ”poliittista tarkoituksenmukaisuusajattelua”; kyseisen linjan mukaisesti maamme on toiminut reaali politiikan vaatimusten mukaisesti.

Virallisen Suomen suhde omiin vähemmistöihinsä on ollut vanhastaan hyvin salliva. Lähtökohtana on ollut, että täällä laillisesti kotoutuvien tulijoiden kulttuurista perintöä ja identiteettitaustaa vaalitaan. Myös venäläiseen vähemmistön nähden Suomen virallinen politiikka tulee vastaisuudessa epäilemättä toimimaan tämän linjan mukaisesti: provosoimatta, legaaliseen perinteeseen nojautuen ja turhia skandaaleja torjuen. Tässä suhteessa Suomeen kohdistettu trollikampanjointi ja vanhojen yhteistyöverkostojen uudelleenaktivointi on ollut turhaa työtä – ruplien polttamista ilman todellisia tuloksia. Suomalaisen yhteiskunnan verkostot ja maan asukkaiden usko omaan yhteiskuntaansa eivät horju.

Kirjallisuus

- CSIS.org (2016): Unpacking Russia's New National Security Strategy.
- Baschmakoff, Natalia ja Leinonen, Marja (2001): Russian life in Finland 1917–1939; a local and oral history. *Studia Slavica Finlandensia*, tomus XVIII. Institute for Russian and East European Studies, Helsinki.
- Evtuhov, Catherine, Goldfrank, David, Hughes, Lindsey, Stites, Richard (2004): *A History of Russia; Peoples, Legends, Events, Forces*. Houghton Mifflin Company. New York.
- Gellner, Ernest (1983): *Nations and Nationalism*. Cornell University Press. Oxford.
- Jasinskaja-Lahti, Inga, Liebkind, Karmela ja Vesala, Tiina (2002): *Rasismi ja syrjintä Suomessa. Maahanmuuttajien kokemuksia*. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Karppinen, Antti (2006): *Sirppi, vasara ja tähti; Kansallisesta aatteesta uuden Venäjän ideologia*. WSOY. Helsinki.
- Lawrence, Paul (2005): *Nationalism; History and Theory*. Pearson & Longman. London.
- Loima, Jyrki (2001): *Muukalaisina Suomessa. Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena kysymyksenä*. Omakustanne.
- Luukkanen, Arto (2008): *Projekti Putin. Uuden Venäjän historiaa 1991–2008*. WSOY. Helsinki.
- Luukkanen, Arto (2009): *Kuka omistaa Venäjän? Omistamisen ja vallan dynamiikka Venäjällä*. WSOY. Helsinki.
- Luukkanen, Arto (2010): *Suomi Venäjän taskussa. Barrikadi*, Helsinki.
- Mähönen, T. A. & Jasinskaja-Lahti, Inga (2016): *Ramifications of positive and negative contact experiences among remigrants from Russia to Finland. Cultural Diversity & Ethnic Minority Psychology* 22 (2), s. 247–255.
- Perhoniemi, Riku & Jasinskaja-Lahti, Inga (2006): *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004*. Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsinki.
- Piippo, Niina (2008): *Venäläisten maahanmuuttajien kotoutuminen. Venäjänkielisten aikuisten maahanmuuttajien kotoutuminen Jyväskylän alueella vuosien 2007–2008 vaihteessa*. Jyväskylän yliopiston pro gradu -tutkielma. Jyväskylä.
- Polvinen, Tuomo (1985): *Valtakunta ja rajamaa. N.I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904*. WSOY. Helsinki.
- Remy, Johannes (2005): *Onko modernisaatio vai etnisyys kansakuntien perusta*. Teoksessa: Pakkasvirta, Jussi ja Saukkonen, Pasi (toim.): *Nationalismit*. WSOY. Helsinki, s. 48–69.
- Schöpflin, George (1999): *Nation, Identity and Power*. New York Press, New York.

- Shensin, Veronica (2008): Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa. Kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen venäläisväestön vaiheista autonomian ajoilta nykypäiviin. Helsingin yliopisto, Aleksanteri-instituutti, Helsinki.
- Smith, Anthony D. (1998): *Nationalism and Modernism. A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. Routledge. London.
- Smith, Anthony D. (2001): *Nationalism. Theory, Ideology, History*. Polity Press. Cambridge.
- Tilastokeskus (2011): Venäjänkielisten perheiden määrä ylittänyt suomalais-venäläisten perheiden määrän. Saatavilla: http://www.stat.fi/til/perh/2010/02/perh_2010_02_2011-11-30_tie_001_fi.html, luettu 31.8.2016
- Tilastokeskus, StatFin-tietokanta (2016): "Väestö kielen mukaan". Saatavilla: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vrm__vaerak/020_vaerak_tau_101.px/?rxid=486ee8c7-b5e2-4189-bfcd-71f7c0f72d09 Luettu 25.8.2016.
- von Eggert, Konstantin (2012): Russian Power, Russian Weakness. March 30, 2012, *Policy review* 172. Saatavilla: <http://www.hoover.org/publications/policy-review/article/111776>, luettu 31.8.2016.